

**A Forgách család
karrierstratégiája és emelkedése
a 16. században, különösen
Forgách Simon /1526-1598/
pályafutására tekintettel**

Szerző: Benkő Gábor

Témavezető: Vargáné Dr. Balogh Judit

**Intézmény: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Eger, 2021.**

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés

1. A téma kijelölése
2. Historiográfiai áttekintés
3. Források és forráskiadványok

II. A Forgách család története a középkorban

III. A Forgách család helyzete a 16. század első felében

1. Karrierlehetőségek a korabeli magyar nemesség számára
2. Forgách Zsigmond hivatali és katonai működése
3. A Forgách család protestánssá válása
4. A Forgáchok 11. generációjának családi stratégiája

IV. A Forgách család szerepe a 16. század második felében

1. Forgách Ferenc élete és munkássága
2. Forgách Imre politikai tevékenysége
3. A Forgách család 12. generációjának házassági stratégiája

V. Forgách Simon pályafutása

1. A csapatvezetéstől a főkapitányságig
2. A kapcsolati háló szereplői
3. A katonai karrier áttekintése
4. A közéleti szerepvállalás állomásai
5. A birtokszerzés módozatai

VI. Forgách Simon végrendelete

1. A kora újkori testamentumok jellemzői
2. Forgách Simon végrendeletének szerkezete

VII. Összegzés

VIII. Források és szakirodalom

1. Levéltári források
2. Kiadott források
3. Irodalomjegyzék

Bevezetés

A 16. század a magyar történelem egyik vízválasztója, több tekintetben is. A század első felében a mohácsi csata (1526) volt az egyik fordulópont, mely sajátos helyzetet teremtett a Magyar Királyságban és Közép-Európában, a Magyar Királyság pozíciójának megváltozásával és azzal, ahogy a Habsburg-dinasztia összetett monarchiájának része lett.¹ A mohácsi csata és következményei nem csak külpolitikai, hanem belpolitikai tekintetben is változásokat hoztak. Egy olyan vereség, mint a mohácsi volt, szükségszerűen nem jelentett volna korszakváltást az ország számára, hiszen arányaiban súlyosabb katonai veszteséget szenvedtek el a magyar seregek Várna vagy Rigómező alatt,² az azonban már más volt, hogy ezúttal nem a végvárrendszer egy pontján, hanem az ország területén belül mélyebben kellett összecsapni egy szultáni sereggel. Ennél nagyobb problémát jelentett, hogy a csata után közvetlenül az államhatalom működésképtelenné vált, mivel megcsonkult, II. Lajos elesett, s vele együtt Szalkai László esztergomi érsek és főkancellár, valamint az országbíró, a pohárnokmester, a kamarás és az udvarmester, a kalocsai érsek, illetve még öt püspök is halálát lelte a csataterén s a főispánok száma is megfogyatkozott. A magyar arisztokrácia sorait igen megvékonyította a csata, mivel az említett tisztségviselők mellett estek el olyan főnemesek is, akik tisztséget nem viseltek, de egy-egy országrész életében birtokaiknál fogva nagy súllyal voltak jelen. Összesen harminc főúr maradt a csataterén, a Pálóczy család pedig kihalt.³

Bár nem Lajos volt az első magyar uralkodó, aki egy szultáni hadsereggel küzdve veszítette életét, II. Lajos halála sokkal hosszabb távú problémát jelentett az ország átmeneti, belső diszfunkcionalitásánál. A koronáért ugyanis Szapolyai János erdélyi vajda és Habsburg Ferdinánd főherceg versengett s rövid időn belül az a magyar történelemben addig páratlan eset állt elő, hogy az országnak két törvényes uralkodója lett.⁴ Szapolyait 1526. november 10.-én választották meg, Ferdinándot pedig december 16.-án, mindkét esetben a magyar

¹ PÁLFFY GÉZA: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2010. 20. p;

² B. SZABÓ JÁNOS: A mohácsi csata. Budapest, 2006. 161-162. p

³ B. SZABÓ 2006. 161.-162. p; PACH ZSIGMOND PÁL, főszerk. - VÁRKONYI ÁGNES, R. szerk.: Magyarország története: tíz kötetben. 3. köt. 1. Budapest, 1985. 150.p; PÁLFFY 2010. 51.p

⁴ PÁLFFY 2010. 53. p; CSEKEY ISTVÁN: Magyar trónöröklési jog. Budapest, 86-95. p Az, hogy az országnak több, bizonyos területen hatalmat gyakorló uralkodója legyen, természetesen nem volt újdonság, ha végig tekintjük a magyar középkor eseményeit, azonban a teljesen törvényes megválasztás és szabályos koronázás olyan formán, hogy címéről egyik fél sem mondott le, vagy tudta lemondani a másikat, mindenképpen újdonság volt.

rendek,⁵ (természetesen más-más meggyőződésű csoportjai), s a két koronázás is mindkét esetben szablyszerűen, a feltételeknek megfelelően zajlott le, igaz időben itt is volt differencia.⁶ Mindazonáltal a kialakult helyzet rendezése csak fegyverrel volt lehetséges. Miután egyik jelölt sem volt hajlandó lemondani trónjáról, így polgárháborús időszak vette kezdetét 1527-től. A mohácsi veszteségek megtizedelték, a két király pedig megosztotta a hatalmi elitet, így a társadalmi mobilitás új lehetőséget kapott: a nemesség számára az arisztokráciába való emelkedés útjai újra megnyíltak, korábbi emelkedési lehetőségek szerepe jobban felértékelődött a Jagelló kor viszonylagosan békés három és fél évtizedéhez képest.⁷ A 15. század végén ugyanis az 1498. évi 22. törvénycikkkel zárult a korábbi nagyobb arányú társadalmi mobilitás az arisztokrácia irányába.⁸ Mohács és az azt követő polgárháborúk, majd a törökkel folytatott harcok azonban megtörték ezt a tendenciát.

A mohácsi csata már a kortársak számára is kiemelkedő jelentőséggel bírt, ez jól érezhető azon, hogy annak kapcsán és azt követően milyen mértékben futott fel a történetírás. A mohácsi csatavesztés és annak összes káros következménye apokaliptikus szimbólummá vált. Mindebben a kor embere isteni csapást látott, amelyet az erkölcsi hanyatlás tovább erősített.⁹ Gondoljunk csak Brodarics munkájára a csatáról, vagy az azt követő emlékiratok megszületésére, mint például Szerémi György műve, Oláh Miklós Hungáriája, ami az 1526-os csatavesztés előtti, a szerző (és az ország akkori lakó számára) szebb kort volt hivatott felidézni, ezáltal a Hunyadi Mátyást övező ethosznak is megágyazva. Ebbe a sorba illeszkednek a 16. század későbbi szerzői is, mint Forgách Ferenc, vagy Istvánffy Miklós a teljesség igénye nélkül. Természetesen megjelent már a kortársak műveiben az elemzés igénye, a kritizálható momentumok, mint a túlerő, a hadvezetés döntési hibái, csatlakozva a

⁵ Mindkét uralkodó szabad választással lett magyar király, Szapolyai nem a rákosi végzés, Ferdinánd pedig nem a Habsburg örökösödési szerződések illetve a kettős bécsi eljegyzés értelmében nyerhette el a trónt, bár az említett momentumok jó propaganda eszközként szolgáltak a két király háborújában. PÁLFFY 2010. 55-56. p

⁶ Szapolyait 1526. november 11.-én koronázták meg, Ferdinándot pedig 1527. november 6.-án PÁLFFY 2010. 53.p; PÁLFFY GÉZA: Mohács – fordulópon Magyarországon és Közép-Európa történetében. In.: Farkas Gábor Farkas, Szebelédi Zsolt, Varga Bernadett (szerk.). "Nekünk mégis Mohács kell...": II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései. Bp., 2015. 24. p itt a szerző ki is emeli, hogy a legutóbbi kutatások alapján mind a két koronázás legitimnek számított, a szokásjog követelményeit a körülményekhez szabottan (betöltetlen esztergomi érsekség) teljesítették.

⁷ Viszonylagosan békés, amennyiben a zavaros idők állandósult csatározásaihoz, Mátyás háborús tevékenységéhez, vagy az 1526-os esztendővel kezdetét vevő harcokhoz viszonyítjuk.

⁸ az 1498:22. tc. név szerint sorolta fel a bandérium állításra kötelezett főurakat, 39 személyt konkrétan, valamint keresztnév nélkül a Frangepán és Korbáviai grófokat. B. SZABÓ 2006. 37. p; KUBINYI ANDRÁS: A Jagelló-kori Magyarországon Történetének vázlat. In: Századok. 1994. 128. évfolyam, 2. szám. 290. p;

⁹ Az ehhez kapcsolódó forrásokat remekül összegyűjtötte az 1976-os Mohács Emlékezete című forrásgyűjtemény. a csatáról meglehetősen korán megszületnek a visszaemlékezések, Brodarics István, Szerémi György leírásai példának okáért, emellett pedig a külföldi követjelentések, valamint a másik résztvevő fél, az oszmánok történetírása is foglalkozott a korszakban a csatával.

kevélység és a széthúzás toposzaihoz, (melyek akár egy antik sorstragédia isteni büntetésének kiváltó okai is lehetnének), ezzel korán megteremtve azt a hagyományt, amit századról századra a magyar múltat feldolgozni kívánó munkák továbbörökítették.¹⁰ Ezek az írások a csata konkrét lefolyását illetően a hadtörténet, az azt övező eseményeket a diplomáciatörténet, valamint a politikatörténet szemszögéből közelítették meg a mohácsi csata kérdésénél, a 20. század első felében esztétikai értelmezéssel is bővítve a palettát.¹¹ Nemeskürthy István és Szakály Ferenc, valamint Perjés Géza adtak új értelmezéseket a csata értékelése kapcsán azzal a megközelítéssel, hogy a vereség jelentőségét vizsgálták, más-más szempontok alapján. Nemeskürthy a kortársak véleményei alapján jutott arra, hogy a vereség önmagában nem volt döntő, Szakály Ferenc pedig a nemzetközi körülmények alapján tartotta törvényszerűnek az események lefolyását. Legújabbán két munkát emelnék ki: B. Szabó János kiválóan foglalta össze Mohács tágabb kontextusát, a mohácsi csatához vezető utat, a csata menetét 2006-ban.¹² 2015-ben jelent meg a "Nekünk mégis Mohács kell..." : II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései című kötet, melynek bevezetőjében Fodor Pál remekvelő összefoglalást adott a mohács kérdéskörrel alkotott vélekedésről, illetve személyes véleményében igyekezett rehabilitálni a korszak szereplőit, megértéssel viszonyulni döntéseik és tetteik felé, szemben például Szakály Ferenc korábbi, az ország elitjét kárhóztató vélekedéseivel.¹³ Ebben a kötetben Pálffy Géza is alapos áttekintést nyújtott a mohácsi csata rövid- és hosszútávú következményeiről a magyar állam tekintetében.¹⁴

A mohácsi csatának köszönhetően tehát új korszaka nyílt meg a török-magyar harcoknak: a 15. század közepétől fennálló viszonylagos béke végérvényesen lezárult, ráadásul a frontvonal ezúttal már az ország belső területére tevődött át fokozatosan, ami új kihívások elé állította az ország lakosságát és Európát is, hiszen a hadszíntér eseményeit mindig is nemzetközi figyelem kísérte.¹⁵ Ez a figyelem 1526 után tovább nőtt természetes módon, hiszen az oszmán hódítás fenyegetése közelebb került a Habsburg Monarchiához és így Európa központi és nyugati területeihez is. A Habsburgok összetett monarchiájába tagozódó

¹⁰ B. SZABÓ 2006. 11.p

¹¹ B. SZABÓ 2006. 12. p; SZAKÁLY FERENC: A mohácsi csata. Bp., 1975.; NEMESKÜRTHY ISTVÁN: Ez történt mohács után. Bp., 1968.

¹² B. SZABÓ 2006.

¹³ FODOR PÁL: Hollók évadja. Gondolatok a mohácsi csatáról és következményeiről. In: Farkas Gábor Farkas, Szebelédi Zsolt, Varga Bernadett (szerk.). "Nekünk mégis Mohács kell..." : II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései. Bp., 2015.

¹⁴ PÁLFFY 2015.

¹⁵ A korabeli nemzetközi figyelemmel, támogatással és összefogási kísérletekkel kapcsolatban: B. SZABÓ 2006. 64-71.p; illetve a korábban említett Mohács Emlékkönyv összegyűjtött követjelentéseiből is jól érzékelhető ez a figyelem.

Királyi Magyarország az egyik olyan ütközőzónává vált, ahol a várháborúk korával a hatalmi zenitjét elérő Oszmán Birodalom végül 1568-ra megtorpant az 1565-ös máltai kudarcot követően, de még az 1571-es lepantói vereség előtt, mely a történeti gondolkodásban egy másik hagyományos határpontja az oszmán hatalmi csúcspontnak.¹⁶

A 16. század magyar történelmét meghatározó, oszmán fenyegetéssel szembeni küzdelem nehezen kutatható és értelmezhető az arisztokrácia behatóbb vizsgálata nélkül, mivel az arisztokrácia soraiból került ki a három részre szakad Magyar Királyság katonai méltóságainak zöme,¹⁷ ez pedig háborús időszakban az ország létének szempontjából döntő fontosságú volt. Ennek alapján tűztem ki kutatásaim céljául, hogy a 16. századi magyar arisztokráciáról alkotott képünket további adalékokkal bővítsem. Disszertációmban a mohácsi csatát követően újból nyitott társadalmi mobilitással kapcsolatos kérdéskört vizsgálom a politikai-katonai elit soraiba emelkedés szempontjából egyetlen család példáján.

A 16. század folyamán több *homo novus* jutott a köznemességből az arisztokráciába. Ezt a folyamatot az egyes családok (és személyek) pályaképének megrajzolásával lehet vizsgálni.¹⁸ A jelen disszertáció témája egy ilyen család történetének vizsgálata a 16. században. Forgách Simon a korszaknak olyan kiemelkedő alakja volt, akinek a pályafutásán keresztül bemutatható egy család országos elitbe emelkedésének a folyamata. A család a 16. században¹⁹ emelkedett az arisztokrácia soraiba és diverzifikált családi stratégiát²⁰ valósított meg, alkalmazva a katonai-, hivatali- és egyházi karrier modelleket is. Simon, több kortársához hasonlóan, egyszerre több utat járt be: mind a katonai- mind a politikai felemelkedés útját. Emellett érdemes kiemelni, hogy Simon mind a nyugati-, mind a felső-

¹⁶ Az 1540-es évektől az oszmán hadjáratok egyre kevesebb hasznot hajtottak, az egyre nagyobb tímár-birtokok kiosztása ellehetetlenült, így a katonai jutalmazásra alapuló, állandó hódítást igénylő rendszer is csorbát szenvedett s az, hogy Máltát nem sikerült bevenni, illetve Lepantónál vereséget szenvedett a török flotta, a Földközi-tenger medencéjének hegemóniájára törekvő kísérletek is derékba törtek. A birodalom több problémája Szülejmán uralkodása alatt, az 50-es évektől kezdett kibontakozni. MATUZ JÓZSEF: Az Oszmán Birodalom története. Bp. 1990. 107., 110. p

¹⁷ PÁLFFY 2010, 108.

¹⁸ A 16. századi magyar nemesség tagjainak pályafutása a középkori minták alapján nem értelmezhető önmagában, a családi keret vizsgálata elengedhetetlen a korban is létező és domináns atyafisági viszonyok miatt.

¹⁹ A 16. században a család 11.-12. generációja élt és tevékenykedett, valamint a 13. generáció is ekkor kezdte meg pályafutását. Simon a család 12. generációjához tartozott.

²⁰ A fogalmat Kövér György XIX. századi családi stratégiák vizsgálatakor alkalmazta s a kifejezés a tanulmányomban vizsgált jelenséget is fedi. KÖVÉR GYÖRGY: Liedemann és Wahrmann. 19. századi kereskedő-bankár családi stratégiák. In Uő: A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok Budapest, 2002. 36. p

magyarországi²¹ arisztokrácia soraiba beletartozott (a család ősi bázis birtokállománya elsősorban Nyitra és Bars megyére terjedt ki, de Simonnal elindul egy keleti expanzió először Sáros vármegyében), ami azért fontos, mert az eddigi kutatások a Magyar Királyság 16. századi elitjének kapcsán leginkább a nyugat-magyarországi arisztokráciát dolgozta fel.²² A felső-magyarországi elitről Borbély Zoltán adott doktori disszertációjában remek összefoglaló áttekintést, kutatásaiban foglalkozott a Várday családdal is, valamint fontos még kiemelni, hogy a Balassa családdal újabban Virovecz Nándor foglalkozott,²³ emellett a térségből Mágóchy Gáspár és a Dobó István, valamint a Dobó család kapcsán születtek kutatások, emellett Rákóczi Zsigmond személyének köszönhetően a Rákócziak kerültek még fókuszba a 16. századi felső-magyarországi elitet illetően.²⁴

²¹ A területen a Borbély Zoltán által is jól meghatározott, 13 vármegyét értem, melyekre a Szepesi Kamara és a felső-magyarországi főkapitányság fennhatósága alá tartozott. A Forgách család felső-magyarországi expanzióját remekül mutatja, hogy míg a Forgáchok a 16. század közepén, az 1549-es összeírás alapján 308,7 portát számláló birtokállománnyal rendelkeztek és ez Nyitra- és Bars megyékre terjedt ki, addig 1598-ra a Borbély Zoltán által összeállított nagybirtokos lista hetedik helyén az 1598-as házősszeírás alapján Forgách Zsigmond, Simon fia állt 802 házzal, részben az említett esztendőben elhunyt atyjának köszönhetően. BORBÉLY ZOLTÁN: A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben 2017. 23., 49. p.; MAKSAY FERENC: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 16. Budapest, 1990)141., 535. p

²² A Batthyány-, Nádasdy- és a Pálffy-, Illésházy-, Esterházy-, valamint a Thurzó családokat, azoknak szerepét illető kutatások, feldolgozások a teljesség igénye nélkül. BESSENYEI JÓZSEF: A Nádasdyak. Budapest, 2005.; DOMINKOVITS PÉTER – PÁLFFY GÉZA: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században. In: Századok. 1997. 144. évfolyam, 4. szám.; PÁLFFY GÉZA: A Batthyány család a törökellenes határvédelemben a XVI-XVII. században. In: Batthyány I. Ádám és köre. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. Batthyányak évszázadai: tudományos konferencia Körmenten (2005. október 27–29.). Szerk.: Nagy Zoltán. Körment-Szombathely, 2006.; Battyány I. Ádám és köre. Szerk.: J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA. Piliscsaba, 2013.; PÁLFFY GÉZA: Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése). In: Századok, 143. (2009) 4. sz. p. 853–882.; J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA – ZIMÁNYI VERA: Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumáig. Az Esterházy család társadalmi és anyagi felemelkedése. In: Péztörténetgazdaságtörténet. Tanulmányok Búza János 70. születésnapjára. Szerk.: Bessenyei József – Draskóczy István. Budapest, 2009. 182–200.; PÁLFFY GÉZA: A Pálffy család felemelkedése a 16. században [The Rise of the Pálffy Family in the Sixteenth Century]. In: Pálfióvci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 20. mája 2003. Ed. Anna Fundárková–Géza Pálffy. Bratislava–Budapest : Spoločnosť Pro História–Academic Electronic Press, 2003. p. 17–36.; PÉTER KATALIN: Illésházy Istvánról. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica. 13. Miskolc, 2008.127-165.(PÉTER 2008./b); PÁLFFY GÉZA: A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában: Egy különleges arisztokrata familia Magyarországon. In: Történelmi Szemle. 2011. 53. évfolyam, 1. szám; TÜNDE LENGYELOVÁ–GÉZA PÁLFFY (ed.): Thurzovci a ich historický význam [Thurzós and their Historical Significance]; GECSÉNYI LAJOS: A rejtéjes Thurzó...; A Révay családot illetően PÁLFFY GÉZA: Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században 2009.; A Zrínyiek a magyar és a horvát történelemben. Szerk.: Bene Sándor - Hausner Gábor. Budapest, 2007.

²³ ; BORBÉLY 2017.; BORBÉLY ZOLTÁN: A kisvárdai Várday család. In: Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei (Új sorozat 46. köt.). = Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae [Tanulmányok Dr. Kozári József és Dr. Kriston Pál tiszteletére] Eger, 2019.; Virovecz Nándor: Balassa Menyhárt élete és a kora újkori magyar politikai kultúra. Bp., 2017.

²⁴ H. NÉMETH ISTVÁN: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágóchy Gáspár) In: Sic itur ad Astra. 1994/1-2. 5-38.; SZABÓ ANDRÁS: Mágócsy Gáspár és András udvara. Magyar reneszánsz udvari kultúra, szerk. R. Várkonyi Ágnes, Bp., Gondolat Könyvkiadó,

Milyen karrierlehetőségei voltak a magyar arisztokráciának és a magyar nemességnek, illetve milyen személyes- és családi stratégia szükségeltetett a siker eléréséhez? Ezeket a kérdéseket kívánom munkám során vizsgálni. Arra irányult az általam végzett kutatás, hogy Forgách Simon pályafutását a családja miként alapozta meg, illetve ezt követően Simon miként teljesítette ki katonai karrierjét. Miután Simon nem csak katonai pályán mozgott, hanem a politikai elithez is tartozott, így indokolt megvizsgálni, hogy katonai munkássága ehhez miként viszonyult, a kor viszonyai között mennyiben jelenthetett ez előnyt a számára? Emellett fontos kérdés, hogy Simon milyen családi stratégiát részesített előnyben gyermekei életében, mivel így arról is képet nyerhetünk, hogy a család generációi egymáshoz képest stratégiai gondolkodásukat miként módosították, hogyan alkalmazkodtak környezetük kihívásaihoz. A családi stratégia kérdése abból a szempontból is fontos, mert ezen keresztül vizsgálható, hogy miként igyekezett az ország elitje alkalmazkodni az oszmán hódítás jelentette fenyegetéshez. A felekezeti szintén fontos kérdés Simon életének vizsgálatakor, mivel, bár családja túlnyomó többségben protestáns, pontosabban evangélikus volt, testvére Ferenc, illetve egyik fia a katolikus vallást követte, így a család- és Simon pályafutásának tekintetében is releváns ennek vizsgálata. Disszertációmban arra is ki fogok térni, hogy Simon miként illeszkedett be az elitbe, az arisztokrata magatartásformákat mennyiben adaptálta, hogyan jelent meg mindez a családi reprezentációban.

A fent említett kérdések megválaszolásához vizsgálni kívánom tehát a családi stratégiát, azon belül a Simont érintő karriermodelleket, valamint a házassági stratégiát is. A felekezeti szerepét, illetve azt, hogy Simon milyen kapcsolatrendszereket hozott létre pályafutása során. Ennek a kapcsolatrendszernek az elemzése során be fogom mutatni annak rétegződését, a kapcsolatok típusait és annak földrajzi kiterjedését is. Simon karrierének

1987, 263–278.; KISS LAJOS: Gyulától Borsod vármegye főispáni székéig: Vázlatok Mágócsy Gáspár pályafutásához (1545-1564) Levéltári Évkönyv (Új Folyam) 1 pp. 7-24. 18. p; CSIPES ANTAL: Dobó István élete és szerepe Magyarország XVI. századi történetében. Eger, 1972. ; SZÁNTÓ IMRE: Dobó István. In: Hadtörténelmi Közlemények, 20. évf. 1. szám. (1973) 3-37.; SZABÓ JÁNOS GYÖZÖ: Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok kialakulása a XIII-XV. században. In: Az Egeri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis 10. (1972) 19-59.; HÓVÁRI JÁNOS: A hűtlen Dobó. Gyomaendrőd, 1987.; KENYERES ISTVÁN: Dobó István (1502?-1572). Életrajzi vázlat. In: Az Egeri Vár Híradója 38. Szerk.: Berecz Mátyás. Eger, 2006. 160-194.; KENYERES ISTVÁN: Dobó István viszontagságos élete a hősi várvédelem után. In: Dobó István a hányatott sorsú, hős várkapitány. Emlékkülés. Eger, 2011. június 4. Szerk.: Renn Oszkár. Eger, Szent György Lovagrend Egeri Nagypriorátus, 2011. 14-24. CSIFFÁRY GERGELY: Ruzsikai Dobó István életrajza. Rudabánya, 2014.; HANGAY ZOLTÁN: Rákóczi Zsigmond kora társadalmában. Budapest, 2011.; SZABÓ ANDRÁS: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608). Kiegészítések egy életrajzhoz. In: Történelmi Szemle, 1986/2. 341-350.; Trócsányi Zsolt: Rákóczi Zsigmond. (Egy dinasztia születése). Különlenyomat a debreceni Déri Múzeum 1978. évi évkönyvéből. Debrecen 1979. Különnyomat.

értékeléséhez elengedhetetlen feltárni a család birtokviszonyait, valamint azt, hogy az Ő pályafutása milyen hatással volt a birtokállomány alakulására.

Forgách Simon karrierjének feltárása tovább árnyalhatja a 16. századi magyar arisztokráciáról alkotott képünket, valamint a tudományos figyelem homlokterébe emelheti még inkább a felső-magyarországi régiót, melynek növekvő feldolgozottsága az elitkutatás kvantitatív kutatási megközelítését segítheti elő. Ezáltal lehetőség nyílhat a jövőben egy, az eddigieknél átfogóbb prozopográfiai feldolgozásra a magyarországi elit kapcsán. Forgách Simon kapcsolati hálójának felvázolásán és feldolgozásán keresztül a 16. századi magyarországi elit kapcsolatrendszerének struktúrájába nyerhetünk betekintést.

Forgách Simon korának kiemelkedő, ám napjainkra méltatlanul háttérbe szorult alakjának tekinthető. Korának azon kivételes alakjai közé tartozott, akik (Pálffy Miklóshoz hasonlóan) bekerültek a *Herrenstadt*-ba.²⁵ Karrierjének sokrétűsége, *homo novus* státusza miatt olyan vizsgálati alany Simon, akin keresztül a 16. századi karrierlehetőségek tipikus és atipikus elemeit kiválóan be lehet mutatni. Katonai működése a 16. századi hadtörténeti kutatásokhoz szolgálhat fontos információkkal, mivel Simon 1551-től 1568-ig végigharcolta a várháborúk időszakát, valamint 1598-ban bekövetkezett haláláig a 15 éves háborúban is aktív szerepet vállalt. Katonai tevékenységének vizsgálata kapcsán a kora újkori információáramlás világába is betekintést nyerhetünk, mivel a ránk maradt források tanúsága szerint komoly kémhálózatot is épített ki- és tartott fenn.

Historigráfia, források

A magyar nemességnek a Habsburg Monarchia nemzetközi viszonyai között, a bécsi-, illetve a prágai udvarban kellett érvényesülni, ezért ennek vizsgálatához elengedhetetlen az erre vonatkozó nemzetközi szakirodalom használata. A Habsburg Monarchia udvarát illetően Jeroen Duindam, Volker Press illetve Markus Reisentlier és Susanne Claudine Pils és John Spielman, továbbá Thomas Christiane kutatásait emelném ki.²⁶ A magyar elit érvényesülésével és karrierstratégiájával kiemelten Pálffy Géza

²⁵ ÖStA – HHSStA UA 426.; PÁLFFY 2010. 323. p

²⁶ DUINDAM, JEROEN: The Court of the Austrian Habsburgs. Locus of a Composite Heritage. In: *Mittelungen der Residenzen. Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen*. 1998. 8., no. 2.; DUINDAM, JEROEN: *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780. New Studies in European History*. Cambridge, 2003.; PILS, SUSANNE CLAUDINE-NIEDERKORN, JAN PAUL, rsg.: *Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der frühen Neuzeit*. Fb44. Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag 2005.; PRESS, VOLKER: *The Imperial Court of the Habsburgs. From Maximilian I to Ferdinand III, 1493-1657*. In: Asch, Roland G.-Birke, Adolf M., eds.: *Princes, Patronage, and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450-1650*. Oxford, 1991.; REISENTLIER, MARKUS: *Habsburgische Höfe in der frühen Neuzeit – Entwicklungslinien und*

foglalkozott *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* című monográfiájában, ezen felül a *A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában, A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században*, valamint *A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16–17. században* című tanulmányait fontos megemlíteni, mint alapvető tételeket a kora újkori nemesi pályaképek lehetőségeit illető szakirodalomból.²⁷ Ezekből a munkákból átfogó és alapos ismereteket kaphatunk arról, hogy a magyar nemesség milyen körülményekkel kellett, hogy megbirkózzon egyrészt azzal, hogy két uralkodója lett az országnak, másrészt azáltal, hogy Ferdinánd király udvara az ország határain kívülre esett. Pálffy Géza remekül áttekinti azokat a kihívásokat, amiket a multikulturális Habsburg udvar támasztott a magyar nemesség felé, ahogy azt is, hogy milyen más nemzetiségű versenytársakkal kellett szembenézniük. Pálffy Géza a munkákból arról is képet kaphatunk, hogy mennyire ismerte fel a magyar nemesség ezeket az új utakat s mennyire tudta azokat kiaknázni, illetve ez milyen áldozatokkal is járt számukra. Pálffy Géza: *Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban*, című tanulmánya szintén fontos, miután Forgách Simon és családja is a 16. századi címszerzők között található. Pálffy Géza írása ismerteti a címszerzések általános körülményeit, a címadományozások hátterét és az uralkodói motivációkat az arisztokrácia sorainak bővítésére, emellett a jogi írásbeliségre vonatkozó, rangemelésekkel kapcsolatos újonnan formálódó okleveles gyakorlatot is bemutatja.²⁸ Bessenyei József tanulmányában bemutatja, hogy kikből és miként állt össze I. Ferdinánd király pártja. Az elemzésből kiderül, hogy a kezdeti időktől fogva megnyílt a lehetőség az udvarba kerülésre a homo novusok számára az uralkodó melletti állásfoglalással.²⁹ Bessenyei munkájában áttekinti azt is, hogy az 1527-

Forschungsprobleme. In: Buzek, Václav-Král, Pavel, eds.: *Aristokratické rezidence advory v raném novověku. Opera Historica: Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis*. 1999. 7.; SPIELMAN, JOHN P.: *The City and the Crown. Vienna and the Imperial Court 1600-1740*. West Lafayette, Indiana, 1993.; Thomas Christiane: *Wien als Residenz unter Kaiser Ferdinand I*. In: *Jarbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*. 49. (1993).

²⁷ PÁLFFY GÉZA: *A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században*. In: *Történelmi Szemle*. 1999. 41. évfolyam 3-4. szám.; PÁLFFY 2010; PÁLFFY GÉZA: *A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában*. In: *Történelmi Szemle*. 2003. 45. évfolyam 1-2. szám.; PÁLFFY GÉZA: *A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16–17. században*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. Budapest 2002.

²⁸ PÁLFFY GÉZA: *Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban*. In: *Arisztokrata életpályák és életviszonyok*. Szerk. Papp Klára – Püski Levente. Debrecen, 2009.

²⁹ BESSENYEI JÓZSEF: *Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526-1540)*. In: *Történelmi szemle*. 2003. 45. évfolyam 1-2. szám.; Tahy János és Vingárti Horváth Gáspár már 1526 decemberében feltűnnek Ferdinánd környezetében, s egyúttal a kétkulacos magatartás példáját is megtalálhatjuk Tahy János személyében, aki Szapolyaihoz is húzott. 97. p

es sikerei után Ferdinánd miként igyekezett berendezkedni a Magyar Királyságban, illetve azokat a folyamatokat, amik hosszabb távon az ország több részre szakadásához vezettek. Azt is elemzi, hogy a magyar elit a pártváltásait és pártváltásait milyen érdekek mentén lépte meg, felvázolva a Magyar nemesség korabeli érdekhálózatát. Forgách Simon pályafutásának teljes megértéséhez szükséges tárgyalni édesapjának pályaképét is, ehhez pedig a Jagelló-kori szakirodalom bizonyos elemeinek áttekintésére is szükség van, elsősorban Kubinyi András munkái tartalmaztak kutatásomhoz szükséges információkat.³⁰ Kubinyi András kutatásai igen alaposan tárták fel a jagelló-kori magyar elitet, munkáiban ő különítette el az arisztokrácia két csoportját: az *igazi bárókat* és a *homo novus*-okat, valamint a társadalmi mobilitás 1498-as záródását is Kubinyi állapította meg. A hivatali karrierstratégiát illetően Fazekas István és Almási Gábor, valamint Nagy Gábor publikációit emelném ki.³¹ Almási Gábor és Nagy Gábor tanulmányaiból az értelmiség karrierjeit ismerhetjük meg, közelebbről azt, hogy a magyar elit tagjai miként keresték érvényesülésüket a külföldi egyetemeken szerzett műveltséggel felvértezve a Habsburg Monarchia hivatali rendszerének keretein belül. Ide kapcsolódik a Fazekas István által kutatott kamarai hivatalnokok köre is, mely egy külön út volt a jogi műveltséget igénylő kancelláriai karrierekhez képest. A karrierstratégiát illetően a 19. századra vonatkozik ugyan Kövér György családi stratégiával foglalkozó publikációja, azonban a diverzifikált családi stratégia terminus használata miatt fontosnak tartom azt itt is megemlíteni.³²

Kubinyi András a családtörténeti vizsgálatok szempontjából sem megkerülhető,

³⁰ ANDRÁS KUBINYI: Die Wahlkapitulationen Wladislaws II. in Ungarn (1490). In: Herrschaftsverträge, Wahlkapitulationen, Fundamentalgesetze. Hrsg. Rudolf Vierhaus. Göttingen, 1977. (Études présentées à la Commission Internationale pour l'histoire des assemblées d'états 59.) 140–162.; KUBINYI ANDRÁS: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Rúzsás Lajos–Szakály Ferenc. Bp. 1986. 59–99.; KUBINYI ANDRÁS: A budai vár udvarbírói hivatala, (1458-1541). In: Levéltári Közlemények 1964. 35.; KUBINYI ANDRÁS: A Jagelló-kori Magyarország Történetének vázlata. In: Századok. 1994. 128. évfolyam, 2. szám; KUBINYI ANDRÁS: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében. Gesta 2006. 6. évfolyam 1. szám.; KUBINYI ANDRÁS: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. 2. kötet. Budapest, 2009.

³¹ ALMÁSI GÁBOR: "Szélsőséges nemzeti-társadalmi előítéletek humanista körökben: az Oláh Miklós elleni gyűlöletről." In: Erdélyi Gabriella és Tusor Péter szerk.: Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70. születésnapjára. Budapest, MTA TTI (Történelmi Szemle 50/2, 2007 CD melléklete); ALMÁSI GÁBOR: Variációk az értelmiségi útkeresés témájára a 16. században. Forgách Ferenc és társai. In: Századok. 2006. 140. évfolyam 6. szám.; Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16-18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. In: Századok. 2014. 148. évfolyam 5. szám.; Nagy Gábor: „Tu patriae, illa tuis vivet in historiis” Előkészület egy új Istvánffy Miklós életrajzhoz. In: Századok. 2008. 142. évfolyam, 5. szám.

³² KÖVÉR 2002.

terminológia tekintetében a Karácsonyi János munkájához írt utószavában remek összefoglaló képet ad az ilyen kutatásokról és a Fügedi Erik által a fogalmi körbe emelt „klán” kifejezés helyett a nemzetség-et mint megjelölést ajánlja, miután az jobban illeszkedik a Magyar viszonyok közé. Vele egyetértésben az elidegenítő hatású klán helyett én is a nemzetség fogalmát használom disszertációmiban a középkori eredetű, de még a kora újkorban is élő nemesi családi élet-és érdekközösség, valamint együttműködés jelölésére.³³

Bár az arisztokrácia fogalma könnyen körülírható a korabeli törvényi korlátoknak köszönhetően és Kubinyi András az alkalmazható modellt a Jagelló korról kapcsolatban tett összefoglalásában megalapozta, az elit fogalma ettől sokkal árnyaltabb kérdés, miután azt a kutatói hagyomány, s a társadalmi megegyezés (történeti távlatban értelemszerűen a korabeli, amennyiben ezt a forrásokból ismerjük) határozza meg.³⁴ Az elitkutatás a szociológia és a történelemtudomány közös területe, hiszen a vezető szerepet betöltő csoportokkal társadalomtudományi megközelítésben is fontos foglalkozni s ezt a múltat tekintve a történelemtudomány sem teheti félre.³⁵ A kutatás módszertanát és terminológiáját a szociológia teremtette meg, ennek alapján beszélhetünk kvantitatív és kvalitatív elitkutatásokról. Nevük alapján jól elkülöníthető, hogy a kvantitatív elitkutatás makroszinten gondolkodva, számszerűsítéssel és adatsorokkal dolgozik leginkább, a történeti kutatásokban a prozopográfia módszereibe simulhat bele leginkább. „A kvantitatív módszertan valószínűségi oksági modelleket alkalmaz a kutatások során. Az előzetesen kialakított hipotéziseket a reprezentatív mintavételen alapuló, vagy egyéb statisztikailag értelmezhető adatok feldolgozása révén fogadja el igazolhatónak vagy cáfolhatónak.” fogalmazza meg Légmán Anna kitűnő összefoglaló tanulmányában, mely az elitkutatások módszertanát a magyar szakirodalomban jól összefoglalja.³⁶

A kvalitatív kutatások ezzel szemben inkább a mikro szintre koncentrálnak, terepmunkára és résztvevő megfigyelésekre, „interjúkra” támaszkodik eszköztárát tekintve.³⁷ Kutatási módszertanából kiindulva az egyéneken keresztül igyekeznek megérteni a társadalmat és annak működését.³⁸ A történelemtudomány rendelkezésére álló eszközök nem teszik lehetővé a

³³ KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1995.

³⁴ LÉGMÁN ANNA: A kvalitatív módszerek helye az elitkutatásokban. In: Elitek a válság korában. Szerk: Kovách Imre. Bp. 2011. 56-74. 60.p

³⁵ HORN ILDIKÓ: A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556-1588) 2013. 8.p

³⁶ LÉGMÁN 2011 58.p; HORN 2013 8.p

³⁷ LÉGMÁN 2011 58-59.p; HORN 2013 9.p

³⁸ LÉGMÁN 2011. 59. p

tisztán kvalitatív alapú vizsgálati módszereket, ugyanakkor a ránk maradt privát források, levelezések, emlékiratok szolgálhatnak ilyen irányú kutatások alapjaként, igaz bizonyos megszorításokkal és lényegesen más megközelítést kívánva, mint egy tisztán szociológiai, kvalitatív vizsgálat.³⁹ A kvalitatív megközelítés további kapcsolata a történelemtudománnyal az, hogy a biográfiai megközelítés annak is szerves része s ez a történetírás kiemelkedő egyénekre koncentráló hagyományával valamelyest összeegyeztethető.⁴⁰

A két eltérő elitkutatósi megközelítés eltérő elitképeket is eredményez, a kvantitatív vizsgálatokhoz kötődik a homogén elit képe, míg a kvalitatív megközelítés sokkal inkább a heterogén elitfogalom megszületéséhez és térnyeréséhez járult hozzá.⁴¹ A kategóriák nagyobb összefoglaló csoportját Putnam definiálta 1976-ban pozícionális, reputációs és decizionális elit csoportokat különítve el.⁴² A történelemtudomány szempontjából is van értelme a megkülönböztetésnek természetesen, ugyanakkor a társadalmi-politikai rend közepkori öröksége (folytonossága) folytán jelentős átfedéseket mutatnak ezek a csoportok is és egy-egy családhoz kötődnek több esetben. A szociológia a heterogén elitcsoportok tekintetében úgynevezett globális elitet, illetve eliteket határoz meg, melynek tagjai nem alkotnak egységes csoportot, közös értékrend sincs, az életmód jelent közös jellemzőt.⁴³ A rendi társadalom és azon belül is a nemesség szempontjából viszont ez a modell nem alkalmazható, a disszertációban vizsgált társadalmi csoport, a nemesség esetében semmiképpen sem. Közös kiváltságok, jogok és kötelezettségek, értékrend van jelen, ha vallási tekintetben például már megosztott is ez a társadalmi réteg. Jonathan Dewald munkájából, mely mintegy négyszáz éven keresztül tekinti végig európai szinten a nemesség társadalmi csoportját, világosan látható, hogy ez nem csak magyar-, de nemzetközi viszonylatban is jellemző.⁴⁴ Elitcsoportok mindenképp elkülöníthetők történeti értelemben is és a szociológiában használt kategóriák is mutatnak egyezést: beszélhetünk katonai-, politikai (hivatali), és szellemi-kulturális, valamint gazdasági elitről egyaránt.⁴⁵ Történeti vonatkozásban az átfedések és a határok elmosódása annál határozottabb, minél messzebb

³⁹ HORN 2013. 9. p

⁴⁰ LÉGMÁN 2011. 59. p; HORN 2013 9.p

⁴¹ LÉGMÁN 2011. 61. p

⁴² LÉGMÁN 2011. 61-62.p; PUTNAM, ROBERT D.: The Comparative Study of Political Elites. London: Prentice-Hall, Inc. 1976.

⁴³ LÉGMÁN 2011. 61-62.p; KOVÁCS GÁBOR (2005): Elitek és társadalmak a globalizáció és az információs forradalom korában. In Nyíri Kristóf – Palló Gábor (szerk.): Túl az iskolafilozófián. Budapest: Áron Kiadó, 355–371.

⁴⁴ JONATHAN DEWALD: Az európai nemesség: 1400-1800. [Elektronikus dokumentum]

⁴⁵ LÉGMÁN 2011. 62.p

tekintünk vissza az időben. A kora újkor esetében és leginkább a magyar viszonyok között, amikor az országállandó katonai fenyegetésnek volt kitéve, a katonai és a politikai funkciók erőteljesen összefonódnak, így az elitet képező egyének több csoportba is besorolhatók. Az egyház társadalmilag meghatározóbb szerepe jelen korunkhoz képest az elit csoportok körét történeti szempontból tovább bővíti és a kombinált karriermodelleknek köszönhetően az egyházi elit a hivatali- politikai elit csoportokkal mutat komoly átfedést.

Miután nagyjából az 1396-os nikápolyi csata óta folyamatos katonai konfliktus húzódott a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom között (változó intenzitással persze) és ez 1526-ot követően a Magyar Királyság belső területein folytatott élet-halál küzdelemmé alakult, kiemelten fontos, hogy a korszak hadtörténeti kérdéseivel is foglalkozzunk, annál is inkább, mivel a disszertációban komoly figyelmet kap Forgách Simon aki elsősorban katonai pályafutásával emelkedett ki kortársai közül.

A hadtörténetírásban a 20. század második felében született meg a hadügyi forradalom *terminus*-a Michael Roberts tollából 1956-ban, s az azóta eltelt évtizedekben könyvtárnyi szakirodalmat tudhat magáénak a téma, így a továbbiakban a főbb pontokat kívánom áttekinteni a legszükségesebbekre korlátozva, annál is inkább, mert B. Szabó János 2018-ban kiválóan összefoglalta az elmélet tudománytörténeti hátterét.⁴⁶ Roberts az 1560-1660 közötti periódusra datálta azt a jelenséget, ami véleménye szerint gyökeresen átalakította és megváltoztatta az európai hadviselés képét, elválasztva a középkor világát a modernitástól. Véleménye szerint a következő pontokon forradalmasítva a hadviselés történetét: taktikai változás a fegyvernemekben (lőfegyverek és szálfegyverek dominanciája a középkori lovasság-nehézlovasság ellenében), a hadseregek méretének drasztikus növekedése és végül, de nem utolsósorban a hadseregek-háborúk társadalomra gyakorolt hatásának növekedése, illetve az abszolutisztikus államok kialakításában játszott szerepe.⁴⁷ Vizsgálatának nem csak időben, de földrajzi tekintetben is szűkebb határai voltak: első sorban a svéd katonai fejlődésre koncentrált, és II. Gusztáv Adolf svéd király, valamint Orániai Móríc kapták a legnagyobb figyelmet.⁴⁸ Nézetei gyorsan komoly népszerűsége tettek szert, viszont a kritika

⁴⁶ A teóriát előadásban 1955-ben ismertette, írásban 1956-ban jelent meg. B. SZABÓ JÁNOS: A félreértett „hadügyi forradalom”: egy hadtörténeti eredetű globális világmagyarázat terjedésének dinamikája. Századok 152 : 5 pp. 2018. 939-960., 940. p; BLACK, JEREMY: A Military Revolution? Military change and european society 1550-1800. London, 1991. 1.p; DUFFY, MICHAEL: The Military Revolution and the State 1500-1800. Ed. Michael Duffy. Exeter, 1981. 1.p; ROBERTS, MICHAEL: The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe. Ed. Clifford J. Rogers. Boulder 1995. 13–35. (újabb kiadásban)

⁴⁷ BLACK 1991. 1-4.p; PARKER, GEOFFREY: The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800. Cambridge, 1996. 2.p

⁴⁸ B. SZABÓ 2018. 939-960. 941.p; BLACK 1991. 2-3.p; PARKER 1996. 2.p

is megjelent, miután Roberts térbeli- és időbeni korlátait többen szűknek találták,⁴⁹ a tengerészeti átalakulásokra nem fordított kellő figyelmet, ahogy az ostromharcászatra sem, ahogy a svédek előtérbe helyezése háttérbe szorította a többi európai hatalom párhuzamos, hasonló fejlesztéseit.⁵⁰ Geoffrey Parker volt az a történész, aki a Roberts teóriáit ért kritikák mentén a legteljesebben definiálta újra a hadügyi forradalom fogalmát.⁵¹ Miután Parker komoly eredményeket mutatott fel a németalföldi 80 éves háború hadtörténetének vizsgálatával, megközelítése és szempontjai sokkal jobban meg tudtak felelni a Roberts-et ért kritikáknak: térben és időben is tágitotta a korábban definiált jelenség körét 1530-1710 közé pozicionálva és kiterjesztve a „nyugati világra”.⁵² Parker a hadügyi forradalomban látta a 18. századi modern államok megszületésének előzetes mozgatórugóit, valamint az első globális birodalmak megszületésének lehetőségét is.⁵³ A vizsgálat körét kiterjesztette az ostromharcászatra és a tengeri hadviselésre is, ráadásul még több figyelmet fordított a logisztikai kérdéseire.⁵⁴

A kitolódott időkeret természetesen felvetette a kritikai kérdést: mennyiben lehet egy három évszázados folyamatot forradalomnak nevezni?⁵⁵ Parker elismerve a kritikát a maga részéről azt vetette fel, hogy egy ciklikus folyamatként szerencsésebb lenne értelmezni a hadügyi

⁴⁹ Olyannyira, hogy a hadügyi forradalom elemeit akár a 14. századig is igyekeztek visszavezetni kutatók. A középkor válsága, a késő középkor két évszázada tagadhatatlanul felvonultatott több olyan alkalmat, amikor a 16. századhoz hasonlóan túlnyomóan gyalogos szál- és lőfegyveres katonaság kényszerítette térdre a középkori elitet. Courtray (1302), Morgarten (1315), Crécy (1347), Poitiers (1356), Sempach (1386), Agincourt (1415), Grandson és Morat (1476), Nancy (1477), hogy csak pár népszerűbb csatát emeljek ki. Ugyanakkor látni kell, hogy ezeknek a csatáknak a kimenetelét több esetben taktikai hibák, vagy az egyik résztvevő fél jobb taktikai érzéke tette lehetővé. Valamint azt, hogy angol, svájci és németalföldi példákra beszélünk, amelyek a középkorról alkotott populáris képet sokszor nagymértékben képesek formálni, azonban olyan általános és széles körű átvételt, mint ami a 16. században következett be, egyik itt említett nemzet példája sem tudott eredményezni. Nyilvánvalóan azért sem, mert a fent említett vereségek mellé több olyan győzelem is jutott ellensúlyként, aminek hatására a középkori eliten alapuló nyílt színi lovas hadviselés hegemoniájának megőrzését biztosította. Az viszont mindenképpen igaz, hogy a „hadügyi forradalom” számos taktikai és szervezési eleme, a technikai újítások ebben a periódusban születnek meg, ekkor indul el velük a kísérletezés. B. Szabó 2018. 953. p. A 14. századi társításokkal kapcsolatban lásd: ROGERS, CLIFFORD J.: The Military Revolutions of the Hundred Years' War. The Journal of Military History 57. (1993) 241–278.; ANDREW AYTON: Katonai forradalom a 14. századi Angliában. Aetas 10. (1994) 4. sz. 5–27.

⁵⁰ PARKER 1996. 2.p

⁵¹ 1976-ban jelent meg a hadügyi forradalom kapcsán első vitairata. Első átfogó monográfiája a témában 1988-ban jelent meg először, de a témával mintegy húsz éven keresztül foglalkozott, azóta három kiadás látott napvilágot, Parker *curriculum vitae*-je alapján pedig egy negyedik kiadás is készül elméletileg. Amikor B. Szabó János 2018-ban a kérdéskört alaposan körbejárta, abban az évben is megjelenésre tüntette fel a negyedik kiadást Parker, azonban ez a 2020-as életrajzban is megjelenés alatt álló tételként szerepel a 2020-as esztendőre. 2021. januárjáig biztosan nem jelent meg. <https://history.osu.edu/sites/default/files/Parker-CV-final-01072020.pdf> (letöltve 2021. 01. 16.) B. SZABÓ 2018. 939. p

⁵² Természetesen nem csak Európára koncentrált, de Parker foglalkozott az Európán kívüli világgal is a hadügyi forradalom szemszögéből, akkor is, ha a hangsúlyt sokkal inkább a nyugati világra fektette.

⁵³ B. SZABÓ 2018. 942-943. p

⁵⁴ A logisztika szerepének vizsgálatára kiemelten jó példa Parker munkásságából az 1976-os monográfiája

⁵⁵ Clifford Rogers fogalmazta meg a teljesen jogos kérdést. PARKER 1996. 157. p

forradalmat, miután Clifford J. Rogers a három évszázad periodikus felosztását javasolta.⁵⁶ Már 1991-ben Jeremy Black használni kezdi a „Military Change” kifejezést Geoffrey Parker 1988-as munkáját felülvizsgáló monográfiájában.⁵⁷ Az elmélet természetesen kiszélesítése mellett is további kritikát vont maga után, pontosan azért, mert nagy általános modellként akart jellemezni több tényező, összetett problémákat, s mint minden ilyen, a szakterületek képviselőinek beható vizsgálata és eredményei alatt könnyen cáfolatot nyert több ponton.⁵⁸ Tény, hogy a forradalom szó magyar nyelvi szempontból is egy igen drasztikus, gyors változást sejtet, így a továbbiakban a hadügyi átalakulás kifejezést használom a fogalom megjelölésére, mivel sokkal jobban leírja azt.

Magyar viszonylatban a 20. század történetének viszontagságai folytán először Ágoston Gábornak köszönhetően jelent meg az elmélet, aki ennek nemzetközi sodrába is be tudott kapcsolódni,⁵⁹ illetve Kelenik József a tizenöt éves háború vonatkozásában vizsgálta a hadügyi forradalom hatását Magyarországon, aki az 1988-as Parker monográfiában megjelent, magyar viszonyokat illető pontatlan képet kifogásolta.⁶⁰ Kelenik József éppen ezért tanulmányaiban bizonyította, hogy a Parker által megjelölt fejlődést-forradalmat jelentő feltételekből a tűzfegyverek és a *trace italiene* – az olasz erődítési rendszer elterjedése is megjelent magyar területen nem elhanyagolható mértékben s jelentősnek mondható időbeni csúszás nélkül.⁶¹

A Roberts-Parker elméletre direkt módon nem reflektáló magyar hadtörténetet illető kutatások is tovább árnyalták a a korszakról alkotott képünket és segítenek abban, hogy megértsük, milyen átalakulások zajlottak a Magyar Királyságban 1526-ot követően. Domokos György Ottavio Baldigara-ról írt munkája tovább mélyítette az itáliai stílusú magyarországi erődépítészetre vonatkozó tudásunkat s természetesen a hadszervezet, a végvárrendszer és az ehhez kapcsolódó pénzügyigazgatás témáinak kutatásával és

⁵⁶ B. SZABÓ 2018. 945. p

⁵⁷ BLACK 1991.

⁵⁸ B. SZABÓ 2018. 948. p

⁵⁹ ÁGOSTON GÁBOR: Az európai hadügyi forradalom és az oszmánok. In: Történelmi Szemle. 1995. 37. évfolyam 4. szám.

⁶⁰ KELENIK JÓZSEF: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi hadsereg valós katonai értékéről. In: Hadtörténelmi Közlemények. 103. évfolyam, 1990. 3. szám 86-87. p

⁶¹ A teljesség igénye nélkül: KELENIK 1990. 87. p; KELENIK JÓZSEF: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. In: Hadtörténelmi Közlemények. 1991. 104. évfolyam, 3. szám.; KELENIK JÓZSEF: a hadügyi forradalom és jelenségei Európában és a Magyar Királyságban a XVI. század második felében. In: Studia Agriensia 17. 1997.

feltárásával rendkívül fontos eredményeket tettek hozzá az összképhez az olyan történészek, mint Kenyeres István, Pálffy Géza, vagy Bagi Zoltán Péter.⁶²

A nemesi- és családi stratégia fontos részét képezi a házasságkötés, így a házassággal foglalkozó szakirodalmi áttekintést is fontosnak tartom, miután jelen munkámban a Forgách család házassági stratégiáját is vizsgálni kívánom. A házassági stratégiák elemzésével kapcsolatban a korszakra vonatkozó elméleti szakirodalom⁶³ szűkösebben áll rendelkezésre, a kora újkori magyar házasságkötéssel monografikus szinten pedig csak Péter Katalin foglalkozott,⁶⁴ a nemesség házasságkötési szokásait Fügedi Erik is tárgyalta az Elefánthyakról szóló munkájában.⁶⁵ A Lendület Családtörténeti kutatócsoport utatásainak hála az elmúlt években egyre több új munka látott napvilágot a családkutatás kapcsán, amibe természetesen a házasságkötések vizsgálata is beletartozik. A kutatócsoport több évszázadot átfogó munkásságába a kora újkor is beletartozik, így a témába vágó, a vizsgált időszakot érintő szakirodalmakat is érdemes kiemelni. Az *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon (1550-1940)* című tanulmánykötetben a házassági stratégia szempontjából fontos téma az újraházasodás kérdése, az ehhez tartozó stratégiák, melyet a kora újkor vonatkozásában több

⁶² A teljesség igénye nélkül néhány fontos munka: BAGI ZOLTÁN PÉTER: Előzmények. A hadseregellátás problémája a tizenöt éves háborúban. In: Történelmi szemle, 2020. 62. évfolyam, 4. szám.; U.ő: The organization of the imperial army in the Fifteen Years war. In: *Chronica : annual of the Institute of History University of Szeged*, 2016. 12. évfolyam, 12. szám.; U.ő: A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek. Bp, 2011.; KENYERES ISTVÁN - Pálffy Géza: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság had- és pénzügyigazgatásának fejlődése a 16-17. században. Modellek és értelmezési lehetőségeik. In: *Századok*, 2018. 152. évf. 5. sz.; KENYERES ISTVÁN: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság pénzügyei és hadi költségei a 16. század közepétől a 17. század első harmadáig. In: *Történelmi szemle*, 2013. 55. évf. 4. sz.; U.ő: Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi magyar királyságban. Budapest, 2008. (Habsburg történeti monográfiák, 2.); U.ő: A Habsburg Monarchia katonai kiadásai az udvari pénztár és a hadi fizetőmesterek számadásai alapján, 1543-1623 : adalékok a török elleni küzdelem finanszírozásának történetéhez. In: *Levéltári közlemények*, 2007. 78. évf. 2. sz. PÁLFFY 1995.; PÁLFFY 1997.

⁶³ A házassági stratégiát regionális szinten a legátfogóbban Judith J. Hurwich tárta fel az 1400-1699 közötti időszakban a námet nemességre vonatkozóan. HURWICH, JUDITH J.: *Marriage Strategy among the German Nobility 1400-1699*. Természetesen a házasságkötéssel, annak viszonyaival több hazai- és nemzetközi kutató is foglalkozott, a teljesség igénye nélkül: az európai házassági mintákkal JOHN HAJNAL foglalkozott *European Marriage Patterns in Perspective* című tanulmányában, Piotr Guzowski pedig ezt a kora újkori lengyel történelem perspektívájából vizsgálta. PIOTR GUZOWSKI: „The Origins of the European Marriage Pattern in Early Modern Period from the Perspective of Polish History.”, ezek a tanulmányok a történeti demográfia kutatási területe felől közelítik meg a témát. JACQUELINE MURRAY (ed.): *Marriage in premodern Europe: Italy and beyond*. című tanulmánykötet publikációi a középkori és kora újkori házasságkötéseket tárgyalják a királyi családok szintjétől a köznépig, a kötetben témáját tekintve a házasság (nem királyi szintű politikai) stratégiai vonatkozásaival SHENNAN HUTTON foglalkozott a *Mixed Marriages: Family Strategies Across the Noble-Burgher and Rural-Urban Divides* című tanulmányában a társadalmi csoportok felől közelítve meg a témát. Emellett PRAJDA KATALIN vizsgálta a Zsigmond-kori magyar és firenzei üzleti kapcsolatok és házassági kötelékek összefüggéseit, tanulmánya szintén a házassági stratégiát világítja meg, gazdaságtörténeti megközelítésből.; PARKER, HEATHER: *Family, Finance and Free Will: Marriage Contracts in Scotland, c. 1380–1500*. In: *Scottish Archives* 2012. 18. 10-21. című tanulmányában a házasságkötés jogi vonatkozásait tárgyalta.

⁶⁴ PÉTER KATALIN: *Házasság a régi Magyarországon - 16-17. század*. Bp., 2008.

⁶⁵ FÜGEDI ERIK: *Az Elefánthyak*. Bp., 1999.

tanulmány is körbejárta, Péter Katalin a parasztság szemszögéből, Balogh Zsuzsanna pedig a nemesség szemszögéből vizsgálta a kérdést.⁶⁶ Géra Eleonóra az újrarázasodás témáját kora újkori polgári környezetben vizsgálta tanulmányában az *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon (1500-1850)* című kötetben.⁶⁷

A házasságkötés mellett a másik kiemelt téma a végrendekezés, a végrendelet kutatás, melynek historiográfiai módszertani áttekintésére szükség van, miután Forgách Simon végrendeleteinek vizsgálata fontos elemét képezi disszertációmnak, ahogy azt a kutatás tárgyát illető alfejezetben is vázoltam. A végrendeletek iránti érdeklődés már a 19. században megjelent mind a nemzetközi, mind a magyar történettudományban, azonban először csak forráskiadásra korlátozódott,⁶⁸ a 19. század közepétől folyóirat formájában a *Történelmi Tár* lapjain száznál több ilyen forráskiadás jelent meg.⁶⁹ A tendencia folyamatosnak tekinthető, a 20. századtól napjainkig számos forráskiadás látott napvilágot, ezeknek felsorolása a teljesség igényével ésszerűtlen lenne, így csak a két típust különítem el egy-egy példával: a 19. századtól jelen lévő, egy-egy végrendeletet közlő kiadások jó modern példája lehet Varga Szabolcs: Horváth Márk szigeti kapitány hagyatéki leltára 1561-ből⁷⁰ című közlése. A másik csoport pedig a tömeges végrendelet kiadás, aminek elsőmértőldköve Radvánszky Béla forráskiadása volt,⁷¹ modern folytatását pedig a Tüdös Kinga által készített négy kötetes, kora újkori végrendeleteket kiadó sorozat adja.⁷² A forráskiadások mellett a végrendeletek elemzésének igénye 20. század közepe táján jelent meg a hazai és nemzetközi történetírásban,⁷³ egyrészt a német jogtörténeti érdeklődésű kutatók részéről,⁷⁴ másrészt pedig hazai vonatkozásban a helytörténet kutatói kezdték

⁶⁶ Balogh Zsuzsanna: *Özvegyesség, újrarázasodás és testvéri kapcsolatok egy 17. századi erdélyi nemesasszony levelezésében*. In: ERDÉLYI GABRIELLA, szerk. *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon (1550-1940)*. BTK, 2020. Magyar Családtörténetek: Tanulmányok, 5. 227-246. p

⁶⁷ GÉRA ELEONÓRA: „Mulier Imperiosa” egy budai asszony három házassága. In: ERDÉLYI GABRIELLA, szerk. *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon, 1500-1850*. Budapest: MTA BTK, 2019. Magyar Családtörténetek: Tanulmányok, 4. 145-172. p

⁶⁸ HORVÁTH JÓZSEF: *A végrendekezés jogi motivációi a 17. századi Győrben*. http://jogtortenet.sze.hu/images/dokumentumok/horvathjosef_vegrendelkezes17.pdf (letöltve 2015. 08. 25.); *Tózsá-Rigó Attila: 'Divites et potentes' Városi elit a 16. századi Pozsonyban, az 1529–1557 közötti végrendeletek tükrében*. PhD Doktori Értekezés. Miskolc 2007.

http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_6185_section_1632.pdf (letöltve 2015. 09. 05.) 130. P

⁶⁹ HORVÁTH

⁷⁰ VARGA SZABOLCS: *Horváth Márk szigeti kapitány hagyatéki leltára 1561-ből*. In: Bősze Sándor: *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 38*. Kaposvár 2007. 7-17.

⁷¹ 1879 RADVÁNSZKY BÉLA: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Harmadik kötet. Knoll Károly Akadémiai Könyvtárusnál, Bp. 1879.

⁷² TÜDÖS KINGA (vál.): *Erdélyi Testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei Háromszék*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2003.

⁷³ HORVÁTH; TÓZSA-RIGÓ 2007, 128.

⁷⁴ Természetesen a magyar jogtörténet is foglalkozott a végrendeletekkel, mint jogtörténeti forráscsoporttal.

felhasználni a végrendeleteket, Ortvyay Tivadar Pozsony, Iványi Béla pedig Eperjes kapcsán még a 20. század első felében.⁷⁵

A következő lépcsőfokot a társadalomtörténet írás kibontakozása jelentette, a 20. század második felétől a végrendeletek jog- és helytörténeten túlmenő vizsgálatának megkezdésével, társadalom-, mentalitás-, és kultúrtörténeti kutatások alanyaivá téve a végrendeleteket.⁷⁶ Ezt a megközelítést a magyar tudományos életben először Entz Géza középkori végrendeleteket művészettörténeti vonatkozásban vizsgáló tanulmánya alkalmazta 1953-ban.⁷⁷ A következő évtizedekben pedig ezeknek a hagyományoknak a mentén bontakozott ki a magyar végrendelet kutatás, melynek általános jellemzője, hogy a végrendeleteket csoportosan használja, és átfogó vizsgálatoknak veti alá különböző szempontrendszerek alapján. A tömeges városi végrendelet anyag miatt a városi végrendeletek kutatása kiemelt témának tekinthető a középkori és kora újkorai végrendeletek kutatásában, ennek egyik legjelesebb magyar kutatója Szende Katalin, aki leginkább kvantitatív elemzéseivel gazdagítja a magyar tudományos életet.⁷⁸ A nemesi, illetve arisztokrata végrendeletek vizsgálatát illetően a szakmai lefedettség jóval kisebb, az említett erdélyi végrendeleteket közlő kiadványban Tüdös Kinga általános elemzéseket elvégzett ugyan,⁷⁹ de annak a munkának az elsődleges funkciója a forrás kiadás, így Kubinyi András

SOMOGYI FERENC: Végrendelkezés nemesi magánjogunk szerint 1000-tól 1715-ig. Pécs, 1937.

⁷⁵IVÁNYI BÉLA: Eperjes város végrendeleti könyve 1474-1513. Különnyomat a Történelmi Tár 1909. évi folyamából. Bp., 1909.; IVÁNYI BÉLA: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra. Budapest, Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, 1936.; TÓZSA-RIGÓ 2007, 129.; ORTVAY TIVADAR: Ortvyay Tivadar jelentése a beszercebányai városi levéltárról. In: Századok 9. (1875. 2.) 115-120.

⁷⁶ TÓZSA-RIGÓ 2007, 128. Az említett meghatározó német munkák közül a tejlesség igénye nélkül: MATT, RICHARD: Die Wiener protestantischen Bürgertestamente. Wissenschaftliche Untersuchung dem Akademischen Senat der Universität Wien. Vorgelegt zur Erlangung des philosophischen Doktorgrades. Wien, 1935.; BRANDT, Ahasver von: Mittelalterliche Bürgertestamente. Neuerschlossene Quellen zur Geschichte der materiellen und geistigen Kultur. Heidelberg, 1973.; BAUR, Paul: Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 31. Sigmaringen, 1989.; MAISEL, Thomas: Testamente und Nachlaßinventare Wiener Universitätsangehöriger in der frühen Neuzeit. Frühneuzeit-Info Jg 2/1991. Heft 1. 61-75. p.; angol viszonylatban: HOULBROOKE, Ralph: Death, Religion, and the Family in England, 1480–1750. Oxford Studies in Social History. Oxford: Clarendon, 1998. 110-146; valamint BINSKI, Paul: Medieval Death: Ritual and Representation. Cornell University Press, 1996; az említett angol munkák a halálhoz kapcsolódó aktus megközelítésében értelmezik a végrendelkezést, a megnevezett német munkák forrás specifikus szemléletétől eltérően.

⁷⁷ ENTZ GÉZA: Középkori végrendeleteink művészeti vonatkozásai. Művészettörténeti Értesítő II. 171-175. p. 1953, 171-175.; TÓZSA-RIGÓ 2007, 130.

⁷⁸ SZENDE Katalin: A magyarországi városi végrendeletek helye az európai joggyakorlatban (A középkori Sopron, Pozsony és Eperjes példája). In: Soproni Szemle. 53. (1999. 4.) 343-356.; SZENDE Katalin: Családszerkezet és örökösödési szokások a késő középkori Pozsonyban és Sopronban. In: Levéltári közlemények. 68. (1997. 1-2.) 77-98.; SZENDE Katalin: Ezüstöv, rókaprém, vászonlepedő: Viselet- és textilkultúra a későközépkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. In: Századok. 137. (2003. 2.) 405-458.; SZENDE Katalin: Gyermek, testvér, házastárs: Családi viszonyok és örökösödési szokások Eperjesen a középkori végrendeletek tükrében. In: Történelmi szemle. 46. (2004. 1-2.) 113-141.

⁷⁹ TÜDÖS 2003

Jagelló kori főúri végrendeletekkel foglalkozó tanulmánya⁸⁰ tekinthető specifikusan és átfogóan arisztokrata végrendeletekkel foglalkozó szakmunkának,⁸¹ újabban pedig Kelényi Borbála foglalkozott átfogóan nemesi végrendeletekkel.⁸² A testamentumok szerkezeti jellemzőit tekintve fontos kiemelni Lupescu Makó Mária munkásságát.⁸³ Ritkábbaz egyes végrendeletek vizsgálata a kutatásban, itt példaként érdemes kiemelni a Soproni Szemlében megjelent, Kovács József László által publikált tanulmányokat, melyek elsősorban helytörténeti szemszögből foglalkoznak kora újkori végrendeletekkel, de a fentebb említett egyéb kérdésköröket sem kerüli el a szerző munkáiban.⁸⁴

A Forgách család 16. századi történetére vonatkozó szakirodalomban alapvetően két csoportot lehet elkülöníteni: a 19. század végi - 20. század eleji történeti munkákat és a modern történetírás munkáit. Sörös Pongrác és Bártfai Szabó László munkái jelentették a téma szempontjából 19. század végi - 20. század eleji alapvetést, ezek a munkák bírnak átfogóbb, részletes feltáró igénnyel. Sörös Pongrác írt könyvet Forgách Ferencről 1896-ban, valamint a Századokban foglalkozott két részes tanulmányban Forgách Simonnal 1899-ben.⁸⁵ Bártfai Szabó László monográfiát írt Forgách Ferencről, valamint a család egészéről *A Hunt-Pazmany nembéli Forgách család története* címmel.⁸⁶ Ez utóbbi kiadvány egyben forráskiadás is, mivel munkája adattárában oklevelek regesztáit, illetve egy-egy esetben teljes szöveggel közöl a családhoz kapcsolódó fontos okleveleket. Ebben az időszakban a két fent említett munka alapján dolgozta fel Bartoniek Emma a Forgách család történetét, mikor Forgách Ferencet mutatta be a 16.-17. századi magyar történetírást tárgyaló

⁸⁰ KUBINYI 1999.

⁸¹ Legalábbis ami az általam tárgyalt időszávhhoz közel esik, a 11-14. század tekintetében Solymosi László foglalkozott a témakörrel. SOLYMOSI László: Középkori végrendeleteink forrásértékéről. Tiszatáj 1974. 6. sz. 1987.

⁸² KELÉNYI Borbála: Hungarian Aristocratic Women's Last Wills from the Late Middle Ages (1440-1526). Additional Data to Their Piety and Social Relationships. In: Bárány Attila – Orosz István – Papp Klára – Vinkler Bálint (szerk.): Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. Learning, Intellect and Social Roles: Aristocrats in Hungary and Europe. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2014. (Speculum Historiae Debreceniense, 18.) 133-154.

⁸³ LUPESCU MAKÓ MÁRIA: Késő-középkori erdélyi végrendeletek joggyakorlata. In: Ablakok a múltra. Szerk. Nagy Róbert Rüszt-Fogarasi Enikő. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság-Kolozsvár, 2012; LUPESCU MAKÓ MÁRIA: Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői. In: Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában. Szerk. Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013

⁸⁴ KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ: Wolfgang Fochter lelkész és a soproni reformáció kezdetei (Egy 1566-os végrendelet helytörténeti tanulságai). In: Soproni Szemle. 52. (1998. 3.) 208-214.; KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569). In: Soproni Szemle. 48. (1994. 1.) 32-42.

⁸⁵ SÖRÖS PONGRÁC: Forgách Ferenc élete. Athaeneum. Budapest, 1896.; SÖRÖS PONGRÁC: Ghimesi Forgách Simon báró: első közlemény. In: Századok. 1899. 33. évfolyam 7. szám.; SÖRÖS PONGRÁC: Ghimesi Forgách Simon báró: második és befejező közlemény. In: Századok. 1899. 33. évfolyam 8. szám.

⁸⁶ BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. 1910.; BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Ghimesi Forgách Ferencz 1535-1577. Budapest, 1904.;

monográfiájában.⁸⁷ Ezek a munkák a korszakra jellemző felfogásban készültek, elsősorban leíró szemlélettel és a szerzők nemzethez kötődő gondolkodásmódja is rányomta egy-két helyen a bélyegét a szövegekre,⁸⁸ nem egy esetben akár rossz-, vagy hiányos forrásmegjelöléssel, így egyes kérdésekben az újraértékelés kifejezetten szükségesnek bizonyult.

A 20. század második felében született modern történeti munkák többségében Forgách Simon leginkább említés szintjén jelenik meg. Alakjával részletesebben Botta István foglalkozik Huszár Gálról írott könyvében leginkább a korábban említett Bártfai és Sörös munkák alapján,⁸⁹ viszont Bártfaihoz képest újabb forrásokat és ismereteket is beemelt már munkájába, amiben a rövidebb életrajzi áttekintés mellett nyilvánvaló módon a Huszár Gál életében játszott szerepére koncentrált. Bessenyei József írt Simon kémfőnöki tevékenységéről, a Forgách családot illető adatok pedig az Enyingi Török családdal kapcsolatos kutatásaiban jelentek meg,⁹⁰ valamint Szakály Ferenc: *Mezőváros és reformáció* című tanulmánykötetében a Trombitás Jánosról szóló tanulmányában találkozhatunk még Forgách Simon személyével részletesebben, ahol elsősorban Simon dunáninnyi főkapitányi működésének éveiből ismerhetünk meg epizódokat, és elsősorban ezek is az információszerzéshez kapcsolódnak Bessenyei József tanulmányához hasonlóan.⁹¹ A hírszerzési tevékenységen felül Szakály Ferenc írásából Simon felekezeti gondolkodásának egy epizódjára is jobban ráláthatunk, miután egy evangélikus főkapitány lépéseit mutatja be szentháromságtagadókkal szemben. Mindemellett Simon Pálffy Géza a magyar arisztokrácia karrierlehetőségeit érintő kutatásaiban is megjelenik említés szintjén illetve a végvidéki főkapitányokat tárgyaló kutatásában,⁹² valamint Tóth Sándor László a 15 éves háborúról és a mezőkeresztesi csatáról írott monográfiájában is,⁹³ továbbá Petneházi Gábor

⁸⁷ BARTONIEK EMMA: Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. Budapest, 1975.

⁸⁸ Természetesen egy történetíró sem mentesítheti magát maradéktalanul korának eszméitől, gondolkodásától. Éppen ezért nem is róható fel véleményem szerint hibaként egy-egy ilyen megnyilvánulás a 19- század végi-20. század eleji munkákban, azonban a 21. századi nézőpont alkalmas ezeknek a rétegeknek a külön kezelésére, arra törekedve, hogy minél hűbben mutassa be a 16. századi viszonyokat.

⁸⁹ BOTTA ISTVÁN: Huszár Gál élete, művei és kora (1512-1575). Budapest, 1991.

⁹⁰ BESSENYEI JÓZSEF: Egy kémfőnök hétköznapijai (Forgách Simon küzdelme a kémekre fordított összegek megtérítéséért) Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére, szerk. Kecskeméti Gábor et al. Miskolc, 2011.; BESSENYEI JÓZSEF: Enyingi Török Bálint okmánytára. Budapest, 1994.

⁹¹ SZAKÁLY FERENC: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Budapest, 1995. Itt említeném meg, hogy a tanulmánykötetben található kiadott forrásszövegek is, melyek érintik a kutatásomat, ezt a tételt a disszertáció kiadott forrásainál újra már nem kívánom felsorolni.

⁹² PÁLFFY 1999; PÁLFFY 2010.; PÁLFFY 2003.; PÁLFFY 2002.; PÁLFFY 2009/B.; PÁLFFY GÉZA: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században. In: Történelmi Szemle. 1997. 39. évfolyam, 2. szám.

⁹³ TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.

Kovacsóczy Farkasról írott doktori értekezésében is találkozunk a Forgách családdal és Forgách Simonnal.⁹⁴

A disszertációm írásakor mind kiadott, mind levéltári forrásokra támaszkodtam. Kiadott források tekintetében a Magyar Országgyűlési Emlékek vonatkozó iratait használtam fel,⁹⁵ valamint korabeli történetírók munkáit. Forgách Ferenc *Commentarii*-jének használata alapvető, hiszen saját családjáról és bátyjáról van szó, emellett Forgách Simon maga is jegyzetekkel látta el azt.⁹⁶ Természetesen Forgách Ferenc munkáját fokozott forráskritikával kezeltem, mivel emlékirat lévén a szubjektivitás megfigyelhető benne.⁹⁷ A másik általam felhasznált történetíró Istvánffy Miklós. Istvánffy szövegének használata azért is hasznosnak bizonyult, mert, mint a forrásokból kiderült, a családnak később juttatott adománylevelével szövegében is az ő művét használták fel a kancellária írnokai.⁹⁸ Az 1566-ig terjedő időszakra kontroll elbeszélő forrásként használtam még Verancsics Antal emlékiratát is.⁹⁹ Fontos forrás Bocatius azon munkája, melyet 1598-ban adott ki Simon halálának emlékére.¹⁰⁰

A disszertáció kiemelt része a Simonhoz kapcsolódó privát források vizsgálata. Ennek egyik eleme Simon levelezése, melynek számos darabja maradt ránk. A korszakra

⁹⁴ PETNEHÁZI GÁBOR: Humanista irodalom és politikai publicisztika határán. Kovacsóczy Farkas (1540-1594) politikai beszédei és Erdély kormányzásáról írott dialógusa. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem 2012.

⁹⁵ FRAKNÓI VILMOS szerk.: Magyar Országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. 2.-7. kötet. Budapest, 1875-1881.

⁹⁶ KULCSÁR PÉTER: Humanista történetírók. Budapest, 1977.

⁹⁷ A Forgách Ferenc személyével foglalkozó munkák Sörös Pongrác, Bártfai Szabó László és Bartoniek Emma tollából, melyeket korábbi jegyzetben is említettem, tárgyalják ezt a kérdést is, Bpotár Imre a Századokban publikálta az emlékirat kritikáját 1933-ban. Az irodalomtörténet szemszögéből pedig Pirnát Antal foglalkozott vele. Ezen felül a magyar fordítást készítő Borzsák István is írt az emlékiratról rövidebb közleményt. Forgách Ferenc emlékiratának 1977-es kiadásához Kulcsár Péter írt összefoglalást, melyben az emlékiratot a korábbi szerzőknél modernebb felfogásban is értékeli. BORZSÁK ISTVÁN: Forgách Ferenc és Tacitus. Irodalomtörténeti közlemények, 1977. (81. évf.) 1. sz. 51-60.; BOTÁR IMRE: Forgách Ferenc Emlékiratainak kritikája. Századok, 1933. (67. évf.) pótfüzet 529-545.; KULCSÁR 1977. 1155-1195.p; PIRNÁT ANTAL: Forgách Ferenc. Irodalomtörténet, 1955. (43. évf.) 1. sz. 17-32.

⁹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL): A 57 9.376; ISTVÁNYFFY MIKLÓS: Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. Budapest, 2009.; ISTVÁNYFFY MIKLÓS: Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/3. Budapest, 2009.; NICOLAI ISTHUANFI: *Pannoni Historiarum de rebus Vngaricis libri 34*. Antonius Hieratus, Köln, 1622

⁹⁹ VERANCICS ANTAL: Memoria rerum 1504-1566, memoria rerum : A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete : (Verancsics-évkönyv). Budapest, 1981

¹⁰⁰ BOCATIUS, JOANNES: Musae parentales ... Simonis Forgacz, liberi baronis de Gyemes ... placide et pie 20. Septemb. anno MDXCVIII. demortui / Conscriptae et dedicatae filiis eiusdem a m. Ioanne Bocatio p. I. Epperiessinae scholae rectore. Bártfa, 1598. (RMK II 257)

jellemző módon sajnálatosan nem rendelkezünk komplett levélváltásokkal, ugyanakkor a levelek szövegéből azokra valamelyest következtethetünk, ezáltal fontos információkat szerezhethetünk Simon kapcsolati rendszeréről, nem csak annak kiterjedtségét illetően, hanem minőségét tekintve is. A személyes források körében a második fontos forrás a végrendelet. Simon két végrendeletének beható vizsgálata további fontos adatokkal járul hozzá a kutatáshoz, melyeknek összehasonlító elemzése alapján remekül megvonható Simon karrierének mérlege. Emellett a végrendeletek Simon kapcsolati hálójának tekintetében is adatokkal szolgálnak. Forgách Simon tollából ugyan napló vagy emlékirat nem maradt ránk, viszont öccsének, Ferencnek történeti munkáját saját jegyzeteivel látta el, így ez a forrás számos elemében utal nemcsak a családra, de Simon gondolkodására, helyzetértékelésére is. A jegyzetek ugyanis néhány esetben a saját személyére is reflektálnak, ez a pár bejegyzés árulkodhat Simon saját magáról alkotott képéről (ahogy teszi ezt a végrendelet is), illetve a személyét érintő események lefolyásáról is pontosabb képet kaphatunk ezekből, mint amit öccse, Ferenc közöl.

A Régi Magyar Levelestárban található Forgách leveleket is felhasználtam, valamint a Történelmi Tárban megjelent forráskiadásokat.¹⁰¹ Hadtörténeti szempontból fontos kiadvány Bessenyei József forráskiadása Simon kémkedésre fordított anyagi kimutatásai,¹⁰² valamint a Pálffy Géza által publikált magyarországi- és a délvidéki végvárrendszer 1576-1582 közötti jegyzékei.¹⁰³ A Sinkovits István szerkesztette kora újkori szöveggyűjtemény is szolgált Forgách Simon személyével kapcsolatban adatokkal.¹⁰⁴ A Benda Kálmán által kiadott Bocskai István levelezés is tartalmaz egy kiadott Simon levelet.¹⁰⁵

Levéltári anyagok vonatkozásában a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Forgách család levéltárának a 16. századi anyagát kutattam,¹⁰⁶ valamint a család birtokaihoz kapcsolódóan az *Urbaria et Conscriptiones*¹⁰⁷ iratait, az adományleveleket illetően pedig a *Libri Regii* anyagát,¹⁰⁸ emellett a Magyar Kamara archivumának több iratcsoportját, a Neo

¹⁰¹ KÁROLYI ÁRPÁD: Balassa Menyhért egy magyar levele, 1562. In: Történelmi Tár: 1. sorozat. 1881. 4. évfolyam 2. szám.; KÁROLYI ÁRPÁD: Okíratok a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez, 1569-1572. In: Történelmi Tár: 1. sorozat. 1879 2. évfolyam 4. szám; KOMÁROMY ANDRÁS: Thelekessy Imre kassai kapitány végrendelete. In: Történelmi tár: 1. sorozat. 1899. 14. évfolyam 1. szám

¹⁰² BESSENYEI JÓZSEF: Forgách Simon főkapitány kimutatása a kémkedésre fordított összegekről: 1569-1570. In: Hadtörténelmi közlemények. 1988. 101. évfolyam, 3. szám.

¹⁰³ PÁLFFY GÉZA: A magyarországi és délvidéki végvárrendszer 1576. és 1582. évi jegyzékei In: Hadtörténelmi Közlemények. 1995. 108. évfolyam 1. szám.

¹⁰⁴ SINKOVITS ISTVÁN (szerk.): Magyar történeti szöveggyűjtemény I. Budapest, 1968.

¹⁰⁵ BOCSKAI ISTVÁN: Levelek. Szerk. Benda Kálmán. Budapest, 1992.

¹⁰⁶ MNL OL P287; P 1888

¹⁰⁷ MNL OL UC E156

¹⁰⁸ MNL OL A57

Registrata iratait és a Jankovich gyűjteményt Forgách Simon fizetési okiratait illetően.¹⁰⁹ A levelezéssel kapcsolatban a Magyar Nemzeti Levéltárban található más családok irataiból Nádasdy levéltár,¹¹⁰ Dobó,¹¹¹ valamint a Batthyány levéltár anyagaiban találtam Simon leveleket.¹¹² A Magyar Hadtörténelmi Levéltárban is található Forgách Simonhoz kapcsolódó missilis anyag, melyet szintén összegyűjtöttem és feldolgoztam jelen munkámban.¹¹³ Kutatásaim során külföldi levéltárakból az Österreichisches Staatsarchiv anyagából is gyűjtöttem a Forgách Simonra vonatkozó forrásokat.¹¹⁴

A Forgách család története a 16. századig.

A nemesség számára az eredet, az ősi származás és folytonosság kérdése identitásformáló tényező volt, így fontos megvizsgálunk, hogy Forgách Simon családját tekintve milyen gyökereket mondhatott magáénak.¹¹⁵ A Forgách család a családi hagyomány szerint az Árpád kortól a 20. századig folytonosan fenn tudott maradni férfiágon úgy, hogy mindeközben vagyoni- társadalmi tekintetben egyaránt előre tudtak lépni. Ez komoly siker, ha figyelembe vesszük, hogy európai szinten a nemesség összetétele milyen mértékben cserélődött évszázadokon keresztül. Éppen ezért érdemes itt röviden áttekinteni, hogy milyen eredettel is rendelkezett a Forgách család a középkor folyamán miként érte el azt a pozíciót, amiből a mohácsi csatát követő időszakban (újbóli) emelkedését meg tudta kezdeni .

A Forgách család eredetét tekintve egészen az államalapítás idejéig mehetünk vissza, ugyanis a család genealógiáját kutatók szerint a Hont-Pázmány nemzetségre lehet családfájukat visszavezetni.¹¹⁶ Ennek fontosságát abban látom, hogy a patinás származás tudata a későbbiekben a család tagjai számára fontos ösztönzőt jelenthetett. A Hont-Pázmány nemzetségnek három ága bontakozott ki, egy Hont vármegyében, egy Bihar-szabolcsi ágban és Nyitra megyében, melynek a Forgách família tagja.¹¹⁷ A Forgách család ősei a 13. század folyamán jutottak Nyitra vármegyei birtokukhoz, I. Ivánka

¹⁰⁹ MNL OL E148;E554

¹¹⁰ MNL OL E185

¹¹¹ MNL OL E172

¹¹² MNL OL P1314

¹¹³ HM HIM VII. Fondfőcsoport

¹¹⁴ Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof-, und Staatsarchiv. (Továbbiakban ÖStA – HHStA) StAbt Türkei; Ungarische Akten

¹¹⁵ JONATHAN DEWALD: Az európai nemesség: 1400-1800

¹¹⁶ KARÁCSONYI 1995. 638. p; NAGY 1987. 197. p

¹¹⁷ KARÁCSONYI 1995. 638. p; BARTFAI 1904.; BARTONIEK 1975. 222. p

szerezte meg Gimest a század első felében. Ekkor alakult ki a Forgách família birtokállományának ősi magja, Gimes és Komjáti ekkor már az ő birtokukban volt.¹¹⁸ IV. Béla alatt emelkedett először magasabbra a család I. Ivánka egyik fia, II. Tamás a muhi csatában esett el 1241-ben, testvére I. András pedig a menekülő királyt segítette, a későbbi V. István királyt pedig Túróc várában „az országos éhség és zavar idején” megőrizte.¹¹⁹ Ő építtette a gimesi várat,¹²⁰ és IV. Béla jóvoltából tovább szilárdította uralmát Nyitrában. I. András fiai szintén stabil pozíciókkal bírtak IV. László és III. András udvaraiban is, egyházi pályán és országos tisztségek tekintetében egyaránt. Ugyanakkor a III. András halálát követő időszakban a család korábbi emelkedése megtorpanni látszik, a trónért harcoló királyok közül kettőt is támogattak a család tagjai: Vencelt és Károly Róbertet. A Vencelt koronázó János kalocsai érsek minden bizonnyal a család tagja volt. Károly Róbert pártján több testvére is állt, II. András és II. Ivánka 1312-ben Rozgony mezején esett el I. Károly király oldalán küzdve. A többi testvér pártállásáról ugyan nincs adat, de feltételezhetően I. Károlyt támogathatták, már csak azért is, mert Trencsényi Csák Máté elfoglalta tőlük Gimest.¹²¹

András fiai között volt II. Miklós,¹²² akinek ágán a Forgách család közvetlenül leszármazott, őt nevezték először Forgáchnak, ugyanakkor a név használata csak unokáitól élt következetesen a gyakorlatban az oklevelekben.¹²³ I. Miklós Bebek Annát vette el, így vette kezdetét a család gömöri birtoktestének kialakulása.¹²⁴ A gimesi birtok azonban nem került vissza a családhoz, nádori, királyi, illetve királynéi birtok volt 1386-ig.¹²⁵ Forgách Balázs, Mária királyné főpohárnoka szerezte vissza, mikor sikeres merényletet követett el II. Károly király ellen. Balázsnak 1386-ban Horváth János bán diakovári rajtaütése

¹¹⁸ KARÁCSONYI 1995. 657. p; NAGY 1987. 197. p

¹¹⁹ KARÁCSONYI 1995. 657. p

¹²⁰ Erre 1250-ben nyer engedélyt IV. Béla királytól NAGY 1987. 197. p

¹²¹ KARÁCSONYI 1995. 659. p; NAGY 199. p

¹²² Ebben a kérdésben ellentmondást fedeztem fel Nagy Iván és Karácsonyi János munkája között. Nagy Ivánnál I. András fia I. Miklós szerepel a Forgách ág őseként, míg Karácsonyi a dolgozatomban írt módon vezette le a családfát. Azért alkalmazom Karácsonyi megoldását, mivel munkája specifikusan erre az időszakra korlátozódik, valamint a két munka kiadása között majd ötven év telt el, Karácsonyi újabb s ennél fogva valószínűsíthetően nagyobb forrásanyag birtokában tudta kutatni a kérdést és világosabb képet nyerni. Karácsonyi mellett szól az is, hogy a Nagy Iván által készített családfában mutatkoznak pontatlanságok, például nála II. András gyermeke IV. András, ugyanakkor a fán sehol sincs III. András. Karácsonyi munkája ilyen tekintetben nem hagy kívánni valót maga után.

¹²³ NAGY 1987. 201. p

¹²⁴ KARÁCSONYI 1995. 659. p

¹²⁵ I. Károly 1330-ban feleségének, Erzsébetnek adományozza, majd I. Lajos birtokába kerül, 1369-72 között László oppelni herceg és nádor birtoka, ezt követően pedig 1377-től Kotromanics Erzsébet birtokába kerül NAGY 1987. 200. p

alkalmával fejét vették.¹²⁶ A család így Balázs nagybátyja, III. András ágán ment tovább. A 14. század egészéhez hasonlóan a 15. században is javarészt vármegyei szinten, elsősorban Nyitra vármegyében töltöttek be komoly szerepet, valamint a korszak harcaiban is részt vettek, de az arisztokrácia soraiba nem tudtak fölemelkedni.¹²⁷ A 15. század végén jött létre a következő elágazás: a Forgách család gimesi és gácsi ágakra oszlott. III. Péter a gimesi, I. Gergely a gácsi ág alapítói voltak. A mohácsi csataterén a Forgách család több tagja is elesett.¹²⁸ A 16. század kezdetére tehát több vármegyére kiterjedő nagybirtok hálózattal rendelkező, viszont országos politikai tisztségeket nélkülöző nemesi család képét mutatják a Forgáchok. Ez jelentette azt az alapot, amire támaszkodva a kettős királyválasztást követő időszakban Forgách Simon édesapja Zsigmond, valamint az ő generációja a családemelkedését felépíthették. A következő alfejezetben áttekintjük, hogy milyen lehetőségek álltak rendelkezésükre ahhoz, hogy a regionális nagybirtokosi szerepkörből kitörve országos szintű érvényesülésre pályázzanak.

Karrierlehetőségek a 16. századi magyar nemesség számára

1527-től kezdve két királyi udvara volt a Magyar Királyságnak: Szapolyai Jánosé és I. Ferdinándé.¹²⁹ 1540-ig így két udvar volt, ahol a nemesség karrierjét építhette s ezt a lehetőséget, valamint a polgárháborús helyzetet ki is használta: gyakran váltottak pártot az aktuális politikai helyzetétől függően. Szapolyai 1540-es halála után azonban a helyzet bizonyos tekintetben megváltozott. János Zsigmond csupán *electus rex* lett, a 16. század hatvanas éveire pedig végleg eldőlt, hogy az 1526 előtti Magyar Királyság jogutódja Ferdinánd királysága lesz.¹³⁰ Így a Ferdinánd uralma alá eső Magyar Királyság elitjének a bécsi (1584 és 1612 között, II. Rudolf uralma idején a prágai) udvar maradhatott a karrierépítés alternatívája. A Habsburg udvarokba a korábbi magyar udvar főtisztviselői is

¹²⁶ NAGY 1987. 202. p

¹²⁷ A család tagjai főként a nyitrai főispánok, Zsigmond alatt II. Miklós 1420-ban Cillei Borbála királyné főajtonállója, majd főudvarmestere. NAGY 1987. 202. p

¹²⁸ BARTFAI 1910. 206. p

¹²⁹ A helyzetet tovább bonyolította, hogy Ferdinánd királyságában Bécs és Pozsony, míg Szapolyai esetében Buda és Várad is királyi központok voltak. PÁLFFY 2010. 103. p

¹³⁰ PÁLFFY 2010.. 103. p; János Zsigmond királyságának kérdésével kapcsolatban lásd még: BARTA GÁBOR: Illúziók esztendeje: Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez. In: Történelmi Szemle. 1977. 20. évfolyam, 1. szám.; PAPP SÁNDOR: Magyarország és az Oszmán Birodalom. (A kezdetektől 1540-ig). In: Zombori István szerk.: Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. Budapest, 2004. 84-89. p; TESZELSZKY, KEES: A Holy Crown for a Nation. The Symbolic Meaning of the Holy Crown of Hungary and the Construction of the Idea of a Nation. In: Suntrup, Rudolf-Veenstra, Jan. R., eds.: Building of the Past. Konstruktion der eigenen Vergangenheit. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien, 2006. 252. p

integrálódtak, és noha a magyar udvari méltóságok egy része gyakorlatilag jelképes címmé vált, szerepük csupán a királlyá koronázáson volt, a felsőtáblán az országgyűlések alkalmával és a Magyar Tanács (*Consilium Hungaricum*) tagjaiként politikai befolyásuk tetemes maradt.¹³¹ A hatalmi központ Bécsbe majd Prágába tolodása számos nehézséggel járt a magyar nemesség számára. Határon túli, idegen környezetben kellett az osztrák, német, spanyol, németalföldi és cseh ellenlábásokkal az érvényesülésért megküzdeni.¹³² Ezeket a polgárháborús helyzet és az oszmánokkal való harcok nehezítették,¹³³ melyek folyamatosan fenyegették birtokaikat, a nyelvi nehézségek és a kapcsolati tőke hiánya is tovább súlyosbították a helyzetet, csakúgy, mint a magyar nemességen belül jelenlévő németellenesség, a bécsi oldalon pedig bizonyos fokú bizalmatlanság a magyarokkal szemben.¹³⁴ Ennek tükrében a magyar nemességnek, azon belül is az arisztokrációnak csak egy része vállalkozott a bécsi integrációra, akik felismerték a lehetőségeket és képesek voltak tudatos tervezéssel építeni karrierjüket. Több út is létezett pozícióik erősítésére s egy család megfelelő stratégiával ezek kombinálását kiaknázva komoly befolyásra tehetett szert. A következő utakat különíthetjük el: katonai, főpapi, hivatalnoki, és az udvari, magyar országos főméltósági karriermodell.¹³⁵ A Forgách család is megfelelő tervezés és ambíciói segítségével ezeken az utakon emelkedett fel az arisztokrácia soraiba, 16. századi *homo novus*-ként. Az említett utak közül az országos tisztségek (ebben az időszakban a nádor, az országbíró, a horvát-szlavón bán, a tárnokmester, valamint a pozsonyi ispán, továbbá a már említett névlegessé vált királyi főméltóságok)¹³⁶ megszerzésével az 1498. évi 22. tc. szerinti „igazi bárói” (*veri barones regni*) címre lehetett szert tenni. Ugyanakkor a többi úton is lehetőség nyílt bárói címet szerezni, mivel az 1540-es évektől vált általánossá az a tendencia, hogy az uralkodók adományoztak bárói címeket új hívek és új támogatói réteg teremtése

¹³¹ PÁLFFY 2010.105-108. p; PÁLFFY 2009./b 10. p; FALLENBÜCHL ZOLTÁN: Magyarország főméltóságai 1526-1848. Budapest, 1988. Ferdinánd és a magyar arisztokrácia kapcsolatát illetően lásd: BESSENYEI 2003.

¹³² PÁLFFY 2010. 110. p; PÁLFFY 2002. 315. p

¹³³MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13. (lásd melléklet) Forgách Simon végrendelete jól mutatja, hogy az ekkor már nagyhatalmú és gazdag főúr számolt birtokai török kézre kerülésének lehetőségével s végrendeletében ennek megfelelően rendelkezett birtokairól. „Ha pedig úgy történék az dolog kit az mindenható Isten eltávoztasson az ő végzetetlen jóvoltából, hogy az itt való mátyusföldi jószágunkból pogány miatt az két fiam kiveszne, és mindnyájan csak Hertnekre kellenék szorulniok, tehát tartozik Forgách Zsigmond minden pörpatvar nélkül ezekenek az ő részeket mind az házból, mind az többi jószágból kiadni, Ondból és Aszalóból is. Viszont ha Forgách Zsigmond is kiveszne abból az fölföldi jószágból, tartozzanak az öccsei őtet is mind az házakban mind az jószágokban bele bocsátani minden pörpatvar nélkül és az ő részét kiadni azokból.”

¹³⁴ PÁLFFY 2010. 111. p

¹³⁵ PÁLFFY 2010. 125. p

¹³⁶ PÁLFFY 2009/B 9. p; FALLENBÜCHL 1988.

céljából, s ezek a bárói címek már örökletesek voltak.¹³⁷ Ezek képezték a „névleges”, vagy „természetes bárók” (*barones solo nomine* vagy *barones naturales*) csoportját. A katonai karrier külön kiemelést érdemel, mint lehetséges megoldás. Pálffy Géza kutatásának eredményeiből tudjuk,¹³⁸ hogy a bárói címszerzés folyamán a katonai szolgálat dominált, illetve a katonai szolgálatot kombinálták a feltörekvők más megoldásokkal, mint erre a Forgách család esetében is fogunk példát látni. A katonai karriermodell dominanciája pedig nyilvánvalóan annak köszönhető, hogy az ország hadszíntérként funkcionált a vizsgált időszakban és az uralkodóknak szükségük volt hozzájuk hűséges és a hadakozásban jártas nemesekre.¹³⁹ A nemesi családoknak eleve létszükségletté vált a katonáskodás a birtokaik védelme érdekében, az oszmánokkal és a belső problémákkal, hatalmaskodásokkal szemben is szükség volt erre. A végvári szervezet és annak kialakulása pedig újabb lehetőségeket kínált erre: a végvidéki és kerületi főkapitánysági és helyettesi posztok ugyancsak érvényesülési lehetőséget kínáltak.¹⁴⁰ Ezzel párhuzamban azonban az udvari hivatali karrier is fokozatosan felértékelődött, mivel jelentős lehetőséget kínált udvarbeli (és így sok esetben egyúttal nemzetközi) kapcsolatok kiépítésére.¹⁴¹

Miután áttekintettük, hogy milyen érvényesülési lehetőségek álltak rendelkezésre a magyar nemesség számára 1526-ot követően, érdemes azt megvizsgálni a következő fejezetben, hogy Forgách Zsigmond, Simon édesapja miként is igyekezett alkalmazkodni a korszakban bekövetkezett változásokhoz, milyen mértékben ismerte fel az új lehetőségeket s mennyire próbált élni azokkal! Ehhez természetesen nem csak a pályaképét tekintjük át, hanem Zsigmond kapcsolatait, generációjának házassági stratégiáját, illetve azt a gazdasági hátteret, amit a család birtokállománya képezett. Miután a 16. században megjelenő reformáció hazánkban is terjedésnek indult a tárgyalt időszakban, így természetesen a család hitújításhoz fűzött viszonyát is érdemes közelebbről megvizsgálni.

¹³⁷ PÁLFFY 2009/B 10. p; a Forgách család is ilyen örökletes címet kapott 1560-ban. MNL OL P 287 Fasc. A No. 30.

¹³⁸ PÁLFFY 2009/B

¹³⁹ PÁLFFY 2010 165. p

¹⁴⁰ PÁLFFY 2009/B. 173. p; PÁLFFY 1997. (az elektronikusformátum miatt az oldalszámot nem tudom feltüntetni)

¹⁴¹ PÁLFFY 2002. 322. p

A Forgách család 11. generációja

Forgách Zsigmond karrierépítési tevékenysége

A Forgách család 16. századi érvényesülésének alapjait a gácsi ág tagja, Zsigmond rakta le, szerteágazó tevékenységével és nevelési stratégiájával. Ténykedésének elemei (katonai és hivatali karriere, kapcsolati rendszere és nevelési stratégiája) egymástól nem elválaszthatóak, ugyanakkor bemutatásuk külön-külön szemléletesebb s a konzekvenciák levonását is elősegíti

Ennek alapján a következő szempontokat különítem el:

1. Zsigmond közéleti, hivatali pályája, katonai működése
2. Kapcsolati hálójára, családi stratégiája

Közéleti hivatali pályára, katonai működés

Forgách Zsigmond a mohácsi csatában nem vett részt. A csata után viszont családjának vezető alakja lett. Mohács utáni szerepét illetően számos kérdés felmerül, ugyanis Bártfai Szabó László a következőket írja: „Forgách Ferencz történetíró atyjáról megemlíti, hogy szívvel-lélekkel csüggött Szapolyai királlyá választásán. A család második tekintélyes tagja, Zsigmond azonban nem vallott nyomban színt, várta a fejleményeket”.¹⁴² Ez abban a tekintetben ellentmondásos, hogy Ferenc apja, Zsigmond az egyetlen a családban ebben az időszakban ezen a néven. Ezt az ellentmondást két módon lehet feloldani. Először is: a két személy, aki a szövegben szerepel egy és ugyanaz, tehát Zsigmond először csatlakozott Szapolyaihoz, majd kihátrált a politikából feltehetően az 1527-es harcok hatására. A második pedig az, hogy Bártfai nevet tévesztett.¹⁴³ Ebben az esetben Zsigmond Szapolyai pártjára állt, míg a család másik jelentős tagja – erre több jelölt is akadhat – nem foglalt állást a politikában, bár ez szerintem kevésbé valószínű. Az bizonyosnak látszik a tények alapján, hogy Zsigmond Szapolyai pártján állt, ugyanis Ferdinánd 1527-ben Jatho, Pöstyén, Mezőkeszi és Sók Nyitra vármegyei birtokokat Maczedóniai Lászlónak és Thurzó Eleknek a Forgách család elővételi jogát figyelmen kívül hagyva adományozta.¹⁴⁴ A gácsi ágnak, melynek Zsigmond tagja volt, birtokai és érdekeltségei Nyitra megyéhez kapcsolódtak (a

¹⁴² BÁRTFAI 1910. 207. p

¹⁴³ Monográfiája igen nagy terjedelemben ölel fel több évszázadot a kor szintjén a teljességre való igénnyel, ezáltal a hibák előfordulásának esélye is nő.

¹⁴⁴ BÁRTFAI 1910. 208. p

gimesi ág inkább Bars vármegyéhez kötődik), így egyértelmű, hogy a rendelkezés őket sújtotta. Az általam elsőként említett megoldást, vagyis, hogy Zsigmond először Szapolyai pártján állt, majd visszakozott, támasztja alá az is, hogy Bártfai már a későbbiekben ennek alapján beszéli el a további eseményeket. Az is bizonyos, hogy a gimesi és gácsi ág egységesen foglalt állást Ferdinánd mellett, s ez abból is látszik, hogy a két külön ágba tartozó Zsigmond (gácsi ág) és Ferenc (gimesi ág) 1533-ban közösen kaptak Ferdinándtól megbízást, hogy Ugróc várát Thuróczy Miklós országbírónak adják át.¹⁴⁵ Ferencet Ferdinánd nevezte ki lévai várkapitánnyá. Zsigmondtól nem volt idegen a katonai szolgálat, illetén érdemei elismerése 1538-ban az az adomány, mely az elpártolt Szokolóczy Péter birtokait juttatta számára.¹⁴⁶

A katonáskodás jelen volt Zsigmond karrierjében, de a hivatali életben komolyabb sikereket ért el, legalábbis ezt feltételezhetjük abból, hogy e téren folytatott tevékenységével kapcsolatban valamivel több adatunk van, mint katonai pályájáról. Ugyan a 20. század eleji szakirodalomban megjelenik a felvetés, hogy Zsigmond a Jagelló udvarban is viselt hivatalt a kincstárban, hivatali karrierjének forrásokkal megnyugtatóan igazolható kezdőpontja 1537.¹⁴⁷ Ekkor nyerte el rendi kincstartói tisztségét, ugyanis a legkorábbi forrás, mely rendi kincstartóvá választásáról szól, az 1537-es nyitrai részleges gyűlés, ahol a hadi célokra beszédett adók kezelésével bízták meg.¹⁴⁸ 1537-től kezdve rendszeresek a rendi kincstartó feladat végzésére vonatkozó források 1548-ig. Ötven forintnyi fizetést szabtak meg a számára havonta.¹⁴⁹ Zsigmond kincstartói működésével kapcsolatban a következő adataink vannak: 1545. május 21-én Diószegen kiállított elismervény tanúskodik rendi kincstartói fizetéséből átvett 200 forintról, valamint szintén ebből az évből Ény birtokának adománylevele is kapcsolatban állhatott a szolgálataival.¹⁵⁰ 1546-ban is viselte a méltóságot, 1547-ben pedig a nagyszombati országgyűlés törvénykönyve alapján Thurzó Ferencsel

¹⁴⁵ BÁRTFAI 1910. 208. p

¹⁴⁶ BÁRTFAI 1910. 209. p

¹⁴⁷ Zsigmond korábban II. Lajos udvarában is tölthetett be cubicularius-i tisztséget, azonban Bártfai Szabó László és Bartoniek Emma erre vonatkozó állításukat forrással nem támasztották alá, eddigi kutatásaim során pedig én sem találtam ennek nyomát. Ráadásul Bártfai önmagával is ellentmondásba keveredik az 1904-es, Forgách Ferencről írott és az 1910-es, Forgách családról szóló monográfiáiban, 1904-ben azt állítva, hogy Zsigmond cubicularius volt II. Ulászló és II. Lajos udvarában, 1910-ben viszont azt írja, hogy a mohácsi csata előtt tisztséget nem viselt. Írásaiban nem tér ki arra, hogy ezen következtetései honnan származnak, illetve az sem egyértelmű, hogy 1910-ben felülbírálná korábbi álláspontját. Írásaira jellemzőek az önellentmondások, leginkább az 1910-es Forgách monográfiában (szintén Forgách Zsigmond esetében a Szapolyai-Ferdinánd szembenállásban történő oldalválasztását illetően is két ellentétes állítást tett). BÁRTFAI 1904; BARTONIEK 1975.

¹⁴⁸ FRAKNÓI 1875. 30. p

¹⁴⁹ FRAKNÓI 1875. 22. p

¹⁵⁰ MNL OL A57 Libri Regii 2.131; Ény birtokát Forgách Lászlóval együtt kapta.

együtt rendi kincstartóvá választották Forgách Zsigmondot,¹⁵¹ ám kettejük súlya minden bizonnyal nem volt egyforma, hiszen Thurzónak havi 60 forintot, 50 lovas tartására ugyancsak havonként 150-et, Forgáchnak hasonló célra 32 és 25 lovasra 75 forintot rendeltek.¹⁵² Ebből látszik, hogy Thurzó Ferenc volt irányító szerepben Forgách Zsigmondhoz képest. Forgách 1548-ban változatlanul a betöltötte a tisztséget, tudjuk ezt Báthori András nyugtájából és Dobó István leveléből, melyet Zsigmondhoz mint kincstartóhoz címzett.¹⁵³

1548 őszén történt az a családtagok által végrehajtott bűncselekmény, mely Forgách Zsigmond karrierjét és időlegesen a család előmenetelét is megtörte, sőt veszélybe sodorta. 1548 októberében Puchaim Farkasnak, a bányavárosok főkapitányának az adók katonaságra eső részének beszédésével megbízott hadnagyát, Koppány Györgyöt a család tagjai, Forgách Péter és Forgách János földesúri jogaiknak sérelme címén megtámadták az éjszaka folyamán az újfalusi kastélyban a kíséretével együtt. A hadnagyot elfogták, bántalmazták, majd megkötözték, a család komjáti kastélyába vitték, ott haditanácsot tartottak, majd ennek döntése alapján megölték, az uralkodói lobogót pedig a kastélyra gúnyból felhúzták.¹⁵⁴ Ezzel a Forgách család tagjai *delictum publicum*-ot követtek el, a hűtlenség bűnébe estek.¹⁵⁵ Forgách Zsigmond, mint a kamara tisztségviselője, ha tettlegességgel nem is járult hozzá annak végrehajtásához, de a későbbi ítéletével szerint mint felbujtó és tanácsadó, annak részese volt.¹⁵⁶ November 14-én Ferdinánd a család birtokait lefoglaltatta, a bűnösöket pedig maga elé idézte,¹⁵⁷ ugyanakkor ennek az érintettek (Zsigmond, László, Péter és János) nem tettek eleget, az idézés lejárta után a család tagjai oltalomlevelet kértek, helyette a király Horváth Bertalan kapitányt rendelte melléjük.¹⁵⁸ Forgách Zsigmond és László ezt követően megjelentek az országgyűlésen, ugyanakkor a király parancsa ellenére távoztak is onnan,

¹⁵¹ FRAKNÓI 1875. 136. p

¹⁵² FRAKNÓI 1875. 104. p

¹⁵³ BÁRTFAI 1910. 213. p

¹⁵⁴ Abból, hogy a Forgách család megengedhette magának, hogy az uralkodó tisztségviselője ellen fegyvert fogjon, pozícióiknak megerősödésére következtethetünk. Az esemény egyébként igen hasonlít Illésházy István esetéhez. Bártfai 1910. 214. (Bártfai tévesen 1541-re írja a gyilkosságot, holott a szövegben előtte is és utána is 1548 szerepel, az ügyben készült iratok is 1548-at jelölnek meg. Abban is ellentmondás fedezhető fel, hogy a 213. oldalon Bártfai szerint Zsigmondot állásából nem mozdítják el, majd a 214-en pedig már azt írja, hogy a király elbocsátotta. A második megállapítás igaz.)

¹⁵⁵ BÉLI Gábor: Magyar Jogtörténet. A tradicionális jog. Budapest, 2009. 110-111. p

¹⁵⁶ MNL OL A57 Libri Regii A57 2.399.

¹⁵⁷ MNL OL P 287. Fasc. A No. 25

¹⁵⁸ BÁRTFAI 1910. 214–215. p

majd maguk helyett ügyvédet küldtek az országgyűlésre, aki viszont nem tudta a vádlottakat tisztázni.¹⁵⁹

Ezalatt a helyszínen vizsgálatot folytatott Ferdinánd megbízásából Bornemissza Gergely, az országgyűlés pedig Burányi János Bereg és Thethei Lőrinc Ugocsa megyei küldötteket delegálta a vizsgálat, illetve a per ellenőrzésére.¹⁶⁰ Ennek következménye volt, hogy november 27-én I. Ferdinánd hűtlennek nyilvánította a vádlottakat, s fej- és jószágvesztésre ítélte őket,¹⁶¹ 28-án pedig Ráveni Mihály országbírói és szlavóniai ítélőbírót utasította javaik lefoglalására, ugyanakkor a fejvesztés büntetése egyelőre elmaradt.¹⁶² A kivégzések időleges elkerülése lehetőséget adott a Forgách család számára, hogy kísérletet tegyen az ügy rendezésére, és az uralkodói kegyelem elnyerésére. A kegyelem elnyerésében legfontosabb szerepet a családi kapcsolati háló jelentette. A Forgách rokonságba tartozó Révay Ferenc nádori helytartó, Turóc vármegye főispánja és Mérey Mihály személynök közbenjárása fontos szerepet játszottak abban, hogy a sérelmet szenvedett Koppányi család és a Forgáchok között megegyezés jöhessen létre a királyi kegyelem első feltételeként, de fontos kiemelni, hogy Nádasdy Tamás országbíró, Károly osztrák főherceg valamint Niklas Salm-Neuburg magyarországi főkapitány is közbenjárt a Forgách család ügyében.¹⁶³

Az előbbieken felvázolt hivatali és katonai karrier, mint láttuk, a család és kapcsolatok nélkül önmagában nem működhetett, ugyanis ez adta meg a háttérrel és a keretet a felemelkedéshez, a hatalmaskodási ügy elboronálása szempontjából pedig egyenesen létszükséglet volt.

Kapcsolatok tekintetében két markáns csoportot különíthetünk el: a közéleti működés során kiépített kapcsolatok, valamint a rokoni szálak. A királyi kegyelem szempontjából fontosak voltak azok a hivatali kapcsolatok, amikre a kamarai szervezetben betöltött tisztsége révén tett szert Forgách Zsigmond. Ilyen módon ismerkedhetett meg a hasonlóan udvari tisztségeket betöltő Nádasdy Tamással. Ugyancsak hivatali és katonai pályafutása során szerezhette meg Károly főherceg és Niklas Salm támogatását is. Nádasdy Tamás és a Forgách család kapcsolatát a későbbi évek forrásaiból jól látható: Forgách Zsigmond

¹⁵⁹ Uo.

¹⁶⁰ MNL OL A57 Libri Regii A57 2.399

¹⁶¹ BARTFAI 1910. 215.

¹⁶² MNL OL A57 Libri Regii A57 2.517

¹⁶³ Révay Ferenc, Mérey Mihály és Nádasdy Tamás tisztségeiknél fogva a Magyar Tanács tagjaiként járhattak közben a királynál a Forgách család érdekében. FORGÁCH 1977. 585–586.; Istvánffy 1962. 209–210. p; BARTFAI 1910. 235. p
SÖRÖS 1899. 596. p

elsőszülött fia, Simon Nádasdy Tamás szervitoraként szolgált az első szöveges emlék szerint már 1551-ben.¹⁶⁴

A rokoni kötelékek közül az ügyel kapcsolatban néhány, a házasságkötések révén a családba lépett nemes, elsősorban a korábban már említett Révay Ferenc és Mérey Mihály. Forgách (V.) László Révay Zsófiával kötött házasságot, Forgách Julianna pedig Mérey Mihállyal.¹⁶⁵

1550 februárjában rendeződött az ügy, három hivatalos irattal. Február 13-án kelt Pozsonyban az az irat, mely a kegyelem feltételeit állapította meg,¹⁶⁶ a kegyelmet pedig február 21-én kapták meg Ferdinándtól.¹⁶⁷ A feltételeket két csoportra oszthatjuk: kártérítés és vallási kérdések rendezése. A február 13-i feltételek először a felekezeti hovatartozás kérdéseire koncentráltak, arra szólították fel a négy testvért, hogy családjukkal katolizáljanak.¹⁶⁸ A 16. század a reformáció időszaka. Ez az 1520-as években jelentkezett a Magyar Királyság területén, ekkortól indult meg folyamatos terjedése mind a német ajkú szabad királyi valamint bányavárosokban, mind a nemesség felsőbb köreiben is.¹⁶⁹ Feltehetőleg a Forgách család is ekkortájt lett protestáns, akárcsak több főúri család, erről pontos adatunk nincs. Az 1550-es kegyelemlevél az egyik első bizonyítéka annak, hogy a család a reformációval szimpatizált, sőt már a reformáció hívének tekintette magát.¹⁷⁰ A Thurzó családdal való viszonylag szoros kapcsolat azonban mindenképpen alapul szolgálhat ahhoz a feltételezéshez, hogy a konfesszionalizáció lutheri irányával az elsők között szimpatizáló Thurzók szerepet játszhattak a Forgách család nyitottságában a reformatori eszmék irányában. A Thurzó és Forgách közötti rang- és tekintélybeli különbség is közrejátszhatott a lutheri irányzathoz való csatlakozásban, hiszen Forgách Zsigmond vélhetően más téren is tekintélynek fogadta el Thurzót. A hatalmaskodás miatti felségsértési per azt mutatja, hogy a reformációnak ebben a korai szakaszában az uralkodónak nem állt érdekében a hozzá más tekintetben hűséges elitet még ilyen szituációban sem „lecserélni”, ám Ferdinánd ezt igyekezett kihasználni az evangélikussá váló vagy azzal szimpatizáló elit

¹⁶⁴ SÖRÖS 1899 296. p

¹⁶⁵ NAGY 1999.

¹⁶⁶ MNL OL E 148 Neo-regesta acta Fasc. 600. No. 28.

¹⁶⁷ MNL OL A57 Libri Regii A57 2.517

¹⁶⁸ „Primo quod dicti fratres cum uxoribus liberis totaque ipsorum familia ab omnibus parvis et perversis dogmatibus et erroneis seetis cavere ac veram catholicam et orthodoxam fidem et religionem Christianam agnoscere amplecti tenere et observare [...]” MNL OL: E 148 Neo-regesta acta Fasc. 600. No. 28.

¹⁶⁹ Péter Katalin in. PACH – R. VÁRKONYI 1987. 509.

¹⁷⁰ 1550 körül még nem beszélhetünk a magyar területen később meghatározóvá váló két felekezet, a wittenbergi és a helvét irány szignifikáns elkülönüléséről, noha a későbbiekből látható lesz hogy Forgách Simon a Thurzókhöz hasonlóan az evangélikus felekezet hívévé vált.

rekatolizációjának előmozdítására. A kegyelem feltétele volt a rekatolizálás, ám a valóságban ezt nem sikerült érvényesíteni. Remek bizonyíték erre az, hogy Forgách Zsigmond 1559-ben levélben kérte Nádasdy Tamást, hogy két, az ő gimesi birtokára érkezett protestáns papot fogadjon be Nádasdy a saját birtokaira.¹⁷¹ A kegyelem feltételei közül tehát a vallásváltást ültették át legkevésbé a gyakorlatba. Forgách Simon életében végig megmaradt a protestáns hitben. Zsigmond fiai közül Imre sem katolizált, ahogy 1569-től egyre inkább az értelmiségi pálya felé mozdult el, mecénási tevékenysége is a protestantizmushoz kötődött, melyet a disszertáció egy későbbi pontján részletesebben is bemutatok.¹⁷² Zsigmond családjában egyedül középső fia, Ferenc látszott eleget tenni Ferdinánd feltételének, minden bizonnyal karrierstratégiai szempontoknak alárendelve, mivel egyetemi tanulmányainak pártfogója Oláh Miklós esztergomi érsek volt.¹⁷³ Mint a mesebeli okos lány, a Forgách család tehát teljesítette is meg nem is a kegyelemlevél áttérést előíró követelményét. Forgách Ferenc katolizálása és egyházi karrierje védőernyőt jelentett a család azon tagjai számára, akik ragaszkodtak a lutheri tanok követéséhez.

A felekezeti hovatartozás kérdése után a kegyelem anyagi feltételeire fordított az okirat figyelmet. A család birtokain található és a jövőben lehetségesen előforduló bányák tulajdonjoga a királyt illette,¹⁷⁴ birtokaikból Ferdinánd 200 jobbágyot mint királyi adományt eladományozott.¹⁷⁵ Az irat érdemben nem határozta meg a kárpótlás összegét, ez később történt meg.¹⁷⁶ Végül a kegyelmet kapottak biztosítékot szolgáltatottak, hogy bosszút nem állnak a hűtlenségi perben eljárókon.¹⁷⁷ A hatalmaskodási ügy érintettjei kárpótlásának tekintetében két tételt emelhetünk ki: a meggyilkolt Koppány György testvérének, Mihálynak kellett fizetniük, valamint Puchaimnak, katonái és saját kára pótlására. Az

¹⁷¹ MNL OL E 185 a. 12. Forgách Zsigmond – Nádasdy Tamás No. 1. „Császár őfölsége parancsolatjából, hogy ne tartsák, hanem elküldjék onnan őket, ide jöttek vala hozzám Ghymesbe, kérnek engemet, hogy jőnék őmellöttük könyörögniök, azon én is őmellöttök, hogy nagyságod adna valami plébánosságot nekik, az nagyságod jószágában.”

¹⁷² Ezzel kapcsolatban lásd: BÁRTFAI, 1910. 314. p.; BOTTA, 1991. 292–293. p.; Magyarországi magánkönyvtárak II., 1588–1721. Szerk.: MONOK ISTVÁN. Szeged, 1992.; SZABÓ ANDRÁS: Majdnem történetíró. Forgách Imre befejezetlen történelmi munkája az 1588-as szikszói csatáról. In: Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon. Szerk.: Békés Enikő – Kasza Péter – Lengyel Réka. Bp., 2015. 40–47. p. (továbbiakban: SZABÓ, 2015.); Szabó András 1987. De Sigetho Hungariae propugnaculo (Zrínyi-album), Wittenberg 1587. Bp., 1987. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 15.) (Szabó András kísérettanulmánya.)

¹⁷³ BARTONIEK 1975. 222.

¹⁷⁴ MNL OL E 148 Neo-regesta acta Fasc. 600. No. 28.

¹⁷⁵ MNL OL A57 Libri Regii A57 2.517 Bártfai 1910-es munkájában tévesen jobbágytelket írt, de a forrás szövegében colonos szerepel.

¹⁷⁶ MNL OL E 148 Neo-regesta acta Fasc. 600. No. 28.

¹⁷⁷ Uo.

összegekre még februárban készült megállapodás: Mihály 2500 forintot kért, amit a Helytartóság 2000 forintra szállított le.¹⁷⁸ Puchaim 1300 forintot kért, a nyitrai káptalan a tanúvallomások alapján azonban magasabb összeget állapított meg: több mint 1423 forintot, ám ebből minden tételt pontosan nem ismerünk.¹⁷⁹

A kegyelem feltételei, annak anyagi büntetései nagymértékben párhuzamot mutat azzal, ahogy a hatalmaskodási perek esetében kirótt ítéleteket: egyrészt a sértettek kerültek kárpótlásra (Koppány, Puchaim), másrészt az ügyben eljárók részesültek a király által eladományozott jobbágyokból.¹⁸⁰

A család birtokállománya a 11. generáció idején

A 200 jobbágy kapcsán van lehetőségünk arra, hogy nagyjából feltérképezzük a Forgáchok ebben az időszakban meglévő birtokállományát. A végleges felosztási tervezetet Istvánffy Pál kéziratából ismerjük, s Bártfai Szabó László táblázatban foglalta össze,¹⁸¹ melynek alapján megtudhatjuk, hogy Szomor János királyi ügyigazgató, Ráveni Mihály országbírói ítélmester, valamint Horváth Bertalan részesültek adományban. Ráveni az ügyben való eljárásért kapta a jobbágyokat, Horváth pedig vitézségéért, Szomor esetében nincs adatunk.¹⁸² Horváth 100 jobbágyot kapott, Ráveni és Szomor pedig 50-50 jobbágyot a táblázat alapján, amelyet az okleveles gyakorlatban is átvettek.¹⁸³ A táblázat egyaránt tartalmaz Bars vármegyei és Nyitrai birtokokat is, amiből következik, hogy a büntetés a család mindkét ágát sújtotta, mivel a hatalmaskodásban is mind a két ág részt vett. Sörös Pongrác ezen adatok alapján közli, hogy mintegy 33 birtokuk volt (Nyitrában 15, Barsban 19),¹⁸⁴ ugyanakkor ez ilyen formán nem igaz, mert a közölt táblázatban nem szerepel sem Gimesvár, sem Komját, de az 1545-ben adományozott Ény¹⁸⁵ sem, ugyanúgy Kistrencsén sincs benne, melyet Zsigmond 1538-ban kapott, és feltehetően más birtokok sem. A Forgáchok még 1550 februárjában megegyezésre jutottak Ráveni Mihállyal, így ő 80 forint fejében lemondott a saját részéről,¹⁸⁶ a megegyezés csak az után született meg, hogy a Forgáchok nem voltak hajlandóak a birtokokat átengedni, így az ügyben Nádasdy Tamás

¹⁷⁸ BÁRTFAI 1910. 217.

¹⁷⁹ BÁRTFAI 1910.215.

¹⁸⁰ TRINGLI István: Hatalmaskodások a középkori Magyarországon. Akadémiai Doktori Értekezés. Vác-Budapest, 2020. 549. p

¹⁸¹ BÁRTFAI 1910. 218.

¹⁸² MNL OL A57 Libri Regii 2. 517.

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ SÖRÖS 1899.

¹⁸⁵ MNL OL A57 Libri Regii 2. 131

¹⁸⁶ BÁRTFAI 1910. 219.

hozott ítéletet a jobbágyok megváltásáról. Figyelemre méltó, hogy Nádasdy a Forgáchok javára döntött, megengedte a megváltást, nem pedig elmarasztalta őket újabb hatalmaskodásért. Ez már csak azért is érdekes, mert Ráveni Mihály az ő szolgálatában állt, neki köszönhetően nyerte el udvarbírói ítélőmesteri címét.¹⁸⁷ Ennek magyarázatát véleményem szerint a Forgách család és Nádasdy Tamás kapcsolata adja. Az elkobzást tovább tetézte az, hogy amíg a birtokok lefoglalás alatt álltak, a királyi biztosok rosszul gazdálkodtak.¹⁸⁸ A család állandó tartózkodási helye Komjáti volt, emellett a gácsi ágból Zsigmond és Péter, valamint a gimesi ágból Ferenc és László bírtak összesen négy várat, egy ötödiket pedig a család nőtagjai részére tartottak fenn.¹⁸⁹ A gazdasági központ Gimes vára volt, ezt közösen tartotta fenn a család, itt volt a levéltár, kincstár és a termés egy részét is ide gyűjtötték, vész idején pedig ez volt a családtagok menedéke, mivel Komjátiban a kastélyok megfelelő védelmet nem biztosíthattak.¹⁹⁰

1. ábra: A Forgách család birtokai Nyitra megyében 1550-ben

¹⁸⁷ MNL OL P 287 Fasc. N No. 110.

¹⁸⁸ Ráveni karrierjét, Nádasdyval való kapcsolatát illetően Varga Szabolcs kéziratos anyagát használtam, mely disszertációmhoz hasonló témát: a szlavóniai nemesség kora újkori karrierjeit vizsgálja. Ennek alapján a Ráveni és a Forgách család karrierstratégiája azonos megfontolások mentén fogalmazódott meg: mindkét család összetett karriermodelleket kívánt megvalósítani, mind katonai, mind hivatali úton, azonban a Forgách család ebben sikeresebbnek bizonyult.

¹⁸⁹ BÁRTFAI 1910. 221.

¹⁹⁰ BÁRTFAI 1910. 227.

2. ábra: a Forgách család birtokai Bars vármegyében 1550-ben

Az előbbieken felvázolt hivatali és katonai karrier, mint láttuk, a család és kapcsolatok nélkül önmagában nem működhetett, épp ezért érdemes kitérni erre a kérdésre is, ha meg akarjuk érteni az események miértjét, ugyanis ez adta meg a háttérrel és a keretet a felemelkedéshez, a hatalmaskodási ügy esetében pedig egyenesen létszükséglet volt.

A közéleti működés során szerzett ismeretségek köre Zsigmond esetében egy szűk csoportot jelent, mivel, mint láttuk, a karrierjében hamar törés következett be. Ha a fentiekben bemutatott karriertörténetet vesszük alapul, a következő személyekkel kerülhetett szorosabb munkakapcsolatba valószínűsíthetően: Thuróczy Miklós országbíró és Thurzó Ferenc nyitrai püspök.¹⁹¹ Thuróczyval való kapcsolatát illetően csupán az 1533-as ugróci eseményekről van tudomásunk. Thurzó Ferencsel kapcsolatban valószínűsíthető, hogy Zsigmond felettese volt, mint a hivatali pályát áttekintő részből kiderült. A Thurzó Ferencsel való kapcsolat egyben a családdal való összeköttetést is valószínűsíti, a családok ugyanis regionálisan is

¹⁹¹ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13. „az Thurzó György uram két leánya is az én unokáim” A család kapcsolata a Thurzókkal Simon idejére is megmarad és rokoni kapcsolattá is válik.

közel állnak egymáshoz. A Thurzó család, a többszörös kincstartó Elek révén, komoly nemzetközi kapcsolatokkal is bírt,¹⁹² ez pedig mindenképp előnyösnek bizonyulhatott a Forgáchok számára is.

A 11. nemzedéknek összesen 10 tagja volt, pontosan fele-fele arányban nők és férfiak, ebből azonban csak 6 fő házasságkötése ismert pontosan. Ezek között a férfiak házasságkötéseivel kapcsolatosan van több adatunk. A családnak csupán két nőtagja esetében tudunk házasságról, a gácsai ágba tartozó Fruzsina és a Julianna a gimesi ág tagjainak férjhezmeneteléről.¹⁹³ Ezekből az adatokból egyértelműen kiderül, hogy a házassági stratégia elsősorban a birtokszerkezet stabil megtartását célozta. Látható tehát, hogy a családnak ekkor az elsődleges célja a lokális hatalom megtartása és megerősítése volt. Azt is megállapíthatjuk, hogy a nemzedéknek mintegy a fele vette ki a részét a reprodukcióból, a négy házasságot kötött férfi a családfák tanúsága szerint ezek közé tartozott. A házasságok pontos idejéről sajnos nincsenek forrásaink. Jelentősebb házasságok ebben a generációban:

Forgách II. Ferenc – Lévey Zsófia, Balassa Magdolna

Forgách V. László – Révay Zsófia

Forgách I. Zsigmond - Zólyomi Katalin

Forgách Julianna – Mérey Mihály

Forgách II. Ferenc első házasságának jelentőségét a házasságkötés okainak tipikus volta adja meg, ezek pedig: a regionális, földrajzi alapú kapcsolódási pont, valamint az egyező társadalmi csoport. Első felesége, Lévey Cseh Zsófia Lévey Cseh Zsigmond barsi főispán lánya volt,¹⁹⁴ a házasságot a barsi Forgách birtokok és Ferenc lévai várkapitánysága is indokolta, tehát földrajzi kapcsolat állt fenn a két család között. A Lévey Cseh család, mint neve is mutatja, cseh eredetű família, a 15. században jelent meg Zsigmond uralkodása alatt, komoly országos méltóságokat betöltve,¹⁹⁵ Lévát is ekkor kapták meg.¹⁹⁶ Zsigmond uralkodását követően a család a pozícióit tekintve visszaszorult a vármegyei elit szintjére, a fent nevezett Zsigmond is barsi főispán volt. A Cseh családon keresztül a Forgáchok sógorságba kerülhettek a Thurzó családdal, mivel Cseh Zsigmond fia, Gábor Thurzó Annát

¹⁹² PÁLFFY 2011. 69.-71. p

¹⁹³ NAGY 1999. [Elektronikus dokumentum]; ELIÁŠ, MIROSLAV: Forgáchovci - šľachtický rod z Gymeša. Trenčín, 2010. 91. p.

¹⁹⁴ NAGY 1999; ELIÁŠ 2010, 91. p.

¹⁹⁵ Cseh Péter viselte a macsói báni, főlovászmesteri és erdélyi vajda tisztségeket. NAGY 1999

¹⁹⁶ NAGY 1999

vette feleségül.¹⁹⁷ A házassági döntést lokális kérdések határozták meg feltehetően, ennek alapján területileg endogámnak tekinthetjük a házasságkötést.¹⁹⁸

Miután Zsófia 1531-ben elhunyt, második felesége Balassa Magdolna, a mohácsi csatában elesett Balassa Ferenc lánya lett 1534 körül.¹⁹⁹ A Balassa család, mely az Árpád kor óta jelen volt a Magyar Királyságban,²⁰⁰ ebben az időszakban szintén a feltörekvő nemesi famíliák közé számított, Forgách II. Ferenc a mohácsi csatában elesett apósa szörényi bán volt, tehát az ország bárói közé tartozott.²⁰¹ A Balassa család korán felismerte a mohácsi csatát követő időszak változásait s ehhez alkalmazkodva Balassa VI. Jánost Bécsben, az uralkodó udvarában neveltették.²⁰² Emellett a kettős királyság viszonyaihoz is alkalmazkodva Balassa Imre Szapolyai pártján erdélyi vajda lett.²⁰³ Érzékelhető tehát, hogy a Balassa család tagjai igyekeztek mind a két uralkodó udvarában jól pozicionálni magukat, az arisztokrácia körébe tartoztak, ennél fogva pedig kiemelten vonzó lehetőséget jelenthetett a Forgách család számára a házasságkötés. Érdeemes még megemlíteni, hogy a korábban említett Cseh Gábor özvegyét, Thurzó Annát Balassa Menyhért vette feleségül a férj 1542-es halála után. A Balassa házasság a Thurzókkal való további kapcsolat biztosítékává is válhatott utólag. A Balassa birtokok felső-magyarországi elhelyezkedése is szerepet játszhatott a házasságkötésben, ahogy a Lévay Cseh családdal kötött házasságnál is (3. ábra).

¹⁹⁷ NAGY 1999

¹⁹⁸ A nemesség számára a házasságkötés területi lehetőségei szélesebb skálán mozogtak, így tanulmányomban a más országrészből, vagy nem magyar területről származó felekkel való házasságkötést tekintem területileg exogám házasságkötésnek.

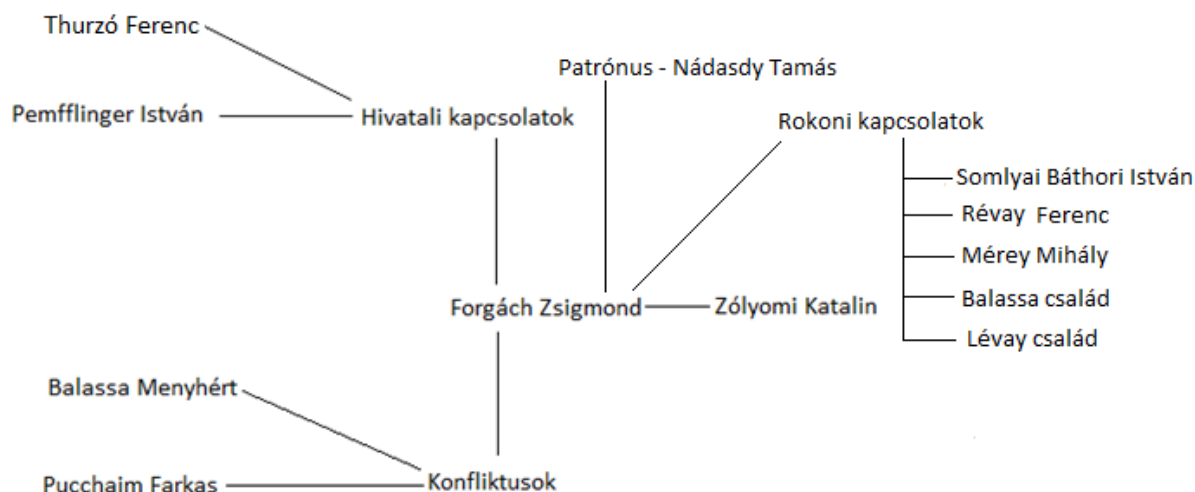
¹⁹⁹ BÁRTFAI 1910. 230. p.; ELIÁS 2010, 91. p.

²⁰⁰ NAGY 1999

²⁰¹ U.o.

²⁰² U.o.

²⁰³ U.o.

3. ábra: Forgách Zsigmond kapcsolati hálója

Forgách V. László és Forgách Julianna házasságai, a Révay és a Mérey családdal kiépült rokoni kapcsolatok a jelentőségüket annak köszönheték, hogy a Forgách család ezeken keresztül igyekezett az országos hatalomgyakorlásban érintett családokkal kapcsolatba kerülni. A Révay család eredetét tekintve komoly múlttal bírt a Magyar Királyságban, a középkor folyamán a Turóc vármegyei lokális elithez tartoztak, a család a Forgáchokhoz hasonlóan 1526-tól kezdett emelkedő pályába.²⁰⁴ A Forgáchok a család szklabinyai-blatnicai ágával létesítettek rokoni kapcsolatot, Forgách László az ág alapítójának tekinthető I. Révay Ferenc lányát vette feleségül. I. Ferenc pályafutása I. Ferdinánd szolgálatában ívelt fel, Turóc vármegyei főispán, majd királyi személynök, végül nádori helytartó lett 1544-ben.²⁰⁵ Feltehetően az 1530-as években válhatott protestánssá.²⁰⁶

A Mérey somogyi eredetű magyar nemesi család.²⁰⁷ Mérey Mihály Thurzó Elek királyi helytartó udvarában nevelkedett, akinek módjában állt, hogy ebben a tisztségében minden egyengesse a támogatója pályafutását. Így Mérey Mihály királyi tanácsos és királyi személynök lett 1544-ben.²⁰⁸ Thurzó Elek 1525-ben tárnokmester volt, ebben az időszakban Forgách Zsigmond II. Ulászló és II. Lajos udvarában lehetett cubicularius,²⁰⁹ atyja testvérének unokája, Thurzó Ferenc pedig Forgách Zsigmonddal együtt rendi kincstartók voltak. Érzékelhető tehát az összefonódás a Thurzó-Mérey-Forgách családok között. Ezek

²⁰⁴ NAGY 1999

²⁰⁵ U.o. 1999

²⁰⁶ U.o. 1999

²⁰⁷ U.o. 1999

²⁰⁸ U.o. 1999

²⁰⁹ BARTONIEK 1975. 222. p; BÁRTFAI 1904.

alapján Mérey Mihály személye hivatali előmenetele miatt jelenthetett vonzó tényezőt a Forgách család számára, mikor egyik lányukat megházasították vele s az előbbi adatok alapján valószínűsíthető, hogy a Thurzó család tagjai is szerepet játszhattak a frigy létrejöttében. A házasság létrejöttének indítékai között jelen esetben a birtokok földrajzi közelsége nem feltétlenül játszhatott szerepet, bár 1546-ban Mérey szerzett birtokot Trencsénben.²¹⁰

Később a Mérey és Révay családokkal kötött házasságok pozitív hozadéka lett az 1548-as hatalmaskodási ügyben Révay Ferenc és Mérey Mihály közbenjárása és közvetítése a Forgách család és Ferdinánd közti tárgyalásokban, aminek eredménye az 1550. évi kegyelem lett.²¹¹

Forgách Zsigmond házassága Zólyomi Katalinnal a Báthory családdal való rokonsághoz vezetett.²¹² Az albisi zólyomi család eredete a 14. századig vezethető vissza, Zólyom vármegye területén voltak birtokaik.²¹³ Zólyom vármegye határos volt Bars vármegyével, ahol Forgách birtokok feküdtek, így földrajzi alapú kapcsolódási pontot fedezhetünk fel, a Forgách család ebben az esetben is arra törekedhetett, hogy rokoni kapcsolataival még jobban beágyazódjon a környező vármegyék elitjébe, mint ez például a turóci Révayak esetében is felmerült. Emellett a család emelkedésében döntő szerepet játszó Forgách III. Ferenc és Simon ebből a házasságból származott. Az említett házasságkötések mutatják egyfelől a család józan és megfontolt stratégiáját arra nézve, hogy meg tudja őrizni a birtokait és eddig megszerzett lokális hatalmát, de másfelől érzékelhető egy óvatos, több irányú terjeszkedés megkezdése is mind a birtokok gyarapítását, mind az országos elithez fűződő addigi kapcsolatok szorosabbra fűzését tekintve.

A Forgách család protestánsává válása

A 16. század a reformáció időszaka, ami az 1520-as években jelentkezett a Magyar Királyság területén, ekkortól indult meg folyamatos terjedése mind a német ajkú szabad királyi, valamint bányavárosokban, mind a nemesség felsőbb köreiben.²¹⁴ Feltehetőleg a Forgách család is ekkor lett protestáns, akárcsak több főúri család, erről pontos adatunk jelenleg nincs. Az első valamelyest közvetett adat, hogy 1545-ben Balázs prédikátor

²¹⁰ NAGY 1999

²¹¹ MNL OL: A57 Libri Regii 2.517

²¹² NAGY 1999

²¹³ U.o. 1999

²¹⁴ CSEPREGI–DIENES, 1997. 110–116. p.

Komjátiban szolgált.²¹⁵ Az 1548-as hatalmaskodásuk következtében keletkezett iratanyagban található az első olyan forrás, mely teljesen nyíltan kimondta felekezeti hovatartozásukat, 1549-ben.²¹⁶ Valószínűsíthető, hogy a Forgáchok a Thurzó családnak, közelebről Thurzó Eleknek köszönhetően ismerkedtek meg a reformációval. A humanista műveltségű Thurzó kétségtelenül rokonszenvezett a protestáns tanokkal, elsősorban Lutherrel. A birtokain hamar megjelentek az új hit prédikátorai és így az ő támogatásával Thurzó elősegítette a reformáció terjedését is.²¹⁷ Thurzó kapcsolata a Forgách családdal egyrészt birtokaik szomszédossága miatt volt elkerülhetetlen,²¹⁸ másrészt rokoni kapcsolat is összefűzte a két családot: Mind a Thurzó-, mind a Forgách familia házasodott a Lévay Cseh családdal, Cseh Zsigmond gyermekeivel: Thurzó Anna Lévay Cseh Gábor felesége lett, míg a Forgách II. Ferenc Lévay Cseh Zsófiát vette nőül.²¹⁹ A magyar elit soraiban gyorsan emelkedő Elek²²⁰ minden bizonnyal követendő mintát jelentett a Forgáchok számára, és az sem zárható ki, hogy ez a kapcsolat a Forgách család reformációhoz fűződő viszonyára is kihatott.

A Forgách család tagjai közül feltehetően többen is a reformációhoz csatlakoztak, s ez birtokaik hitéletére is hatott:²²¹ az 1560-as egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján a katolikus

²¹⁵ BOTTA 1991. 295.p.

²¹⁶ 1549-ben, amikor a hatalmaskodási ügy tárgyalása alatt visszatérhettek Komjátiba, onnan a katolikus papokat (újfent) elüldözték, magukat és jobbágaikat pedig a „Luther és Zwingli-féle tévelygésnek” („novis erroribus secundum Lutherum et Zwingli-um”) adták át. Erről tanúskodik a Helytartótanács 1549. június 26-ánl. Ferdinándhoz címzett levele. KISS ISTVÁN: A magyar Helytartótanács I. Ferdinándkorában és 1549–1551. évi leveles könyve. Bp., 1908. 124. p.; a másik fontos bizonyíték pedig a Forgách-család kegyelemlevele: MNL OL E 148. NRA Fasc. 600. No. 28.

²¹⁷ A reformáció korai időszakának tekintetében érdemes óvatosan kezelnünk Thurzó Elek felekezeti gondolkodását, Zoványi Jenő is figyelmeztet az éles határvonalak meghúzhatatlanságára, ezt támasztja alá az is, hogy Gecsényi Lajos kutatásai alapján Thurzó Elek a nyitrai püspökséget igyekezett megtartani a család kezében, sőt feltételezése szerint 1526-ban ezt Thurzó maga számára is megpróbálhatta biztosítani. Zoványi Jenő érvelését Thurzó mostohaleányának katolikus módon való kiházasításával támasztja alá, Botta István viszont ezt a protestáns egyházjog kialakulatlanságával magyarázza, helyesen, miután Mikler Károly a magyar evangélikus vallás kialakulása kapcsán azt írja, hogy a 16. század közepe előtt a katolikus és lutheránus szertartások „nagyobbrészt azonosak”. Ha ez az érv nem is fogadható el teljesen, Thurzó Elek püspökségekkel kapcsolatos megmozdulásai mégis óvatosságra intenek véleményem szerint. GECSÉNYI LAJOS: A rejtélyes Thurzó. Thurzó Ferenc, a magyar és az udvari kamara elnöke. (1549–1563) In: Levéltári Közlemények, 2010. 3–31. pp; PÉTER KATALIN: Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél évszázadból. Bp., 1995. 17. p.; ZOVÁNYI, 1921. 49. p.; BOTTA, 1991. 294. p.; MIKLER KÁROLY: Magyar evangélikus egyházjog. Bp., 1906. 21. p.

²¹⁸ A Thurzók bírtak Nyitrában birtokokkal, illetve a nyitrai püspökség birtokait is kezelték. GECSÉNYI, 2010. 6. p.

²¹⁹ Forgách Péter fia, Forgách Zsigmond unokatestvére. 1490 és 1531 között élt. BÁRTFAI 1910. 229. p. Bár Anna nem Thurzó Elek lánya volt, hanem Thurzó VI. János, Elek unokatestvérének gyermeke, az 1534-ben elhalt János gyermekei, köztük Thurzó Ferenc a későbbi nyitrai püspök az ő nevelésébe kerültek. NAGY 1999; ELIÁŠ: 91. p.; GECSÉNYI, 2010.

²²⁰ Thurzó Elek pályafutásáról bővebben: PÁLFFY 2011.

²²¹ Fontos teoretikus vita a papi, illetve nemesi reformáció kérdése, az, hogy a földesurak vagy a felekezeti váltó alsópapság szerepe a meghatározóbb. Az kétségtelen, hogy a reformáció tanainak megjelenését a katolikus egyházhoz tartozó személyeknek (magyar viszonylatban különösen a minoritáknak) köszönhetjük,

vallás nagyban visszaszorult a térségben, csak a Kéri járásban, ahol Komjáti volt, 21 plébániából körülbelül 16 protestáns kézben volt.²²² Ennek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a Forgách család által a 11. generáció aktív időszakában birtokolt, több mint 33 birtokuk esetében többségében hasonló lehetett a helyzet.²²³ A protestáns prédikátorok fontos szerepet játszhattak a család vallási életében, hiszen Forgách Zsigmond, amikor 1559-ben két papjának menekülnie kellett, személyesen igyekezett a helyzetüket rendezni, Nádasdy Tamást levélben kérte segítségnyújtásra, mint ezt korábban említettem. A protestáns hitelvek követése a Forgách család országon belüli kapcsolataira is nagyban rányomta a bélyegét, ugyanis ez egy újabb szállal erősítette meg a Nádasdyakkal²²⁴ kialakult kapcsolatukat.

Családi stratégia a 11. generáció életében

A családtagok Mohács utáni szerepvállalását illetően látható, hogy a család férfijainak jó része bőven kivette a részét a hadakozásból a zavaros időknek köszönhetően. Forgách II. Ferenc, mint láttuk a katonai pályán mozgott lévai várkapitányként. Forgách László, a gimesi ágat alapító III. Péter fia szintén katona volt, de számottevő szerepéről nem tudunk, a hatalmaskodási ügyben, mint láttuk, részt vett.²²⁵ Ebből családi munkamegosztást állapíthatunk meg: a egyes családtagjok, mint például Zsigmond és II. Ferenc komolyabb katonai feladatokat láttak el uralkodói parancsra, míg a család nőtagjai a többi férfitagtól

ugyanakkor fontos azt is szem előtt tartani, hogy a reformáció tanításai terjedésük során a városokon túl első sorban a földesurakat érintette, érdemesnek tartom itt kiemelni, hogy az első protestánsnak tekinthető papi gyűlés összehívója Somlyai Báthori Anna is ehhez a réteghez tartozott. Ennél fogva tehát a földesúri támogatás fontos szerepe a reformáció terjesztésében nem vitatható el. A jobbágyság felekezeti hovatartozását a kegyúri jogon keresztül aktívan befolyásolhatta a nemesség, viszont a prédikátorok tevékenysége is legalább ilyen fontos volt ebből a szempontból. Ez természetesen 1526 után válik egyre meghatározóbbá, mivel addig elsősorban a köznemesség-nemetellenes érzelmi világa csökkentette nyitottságukat, az 1526 előtti Luther tanait terjesztők pedig ebbe a csoportba estek. CSEPREGI-DIENES, 1997. 110–111., 116–119. p.; KULCSÁR PÉTER: A Jagelló-kor. Bp., 1981. 146. p.; PÉTER, 1995. 11., 17., 22. p.; VÉGH ZSUZSANNA: A reformáció előzményei és kezdetei Ung vármegyében. In: Egyháztörténeti Szemle, 2005. 2. sz. 80–97. p.

²²² BOTTA, 1991. 288. p.

²²³ A földbirtokosi viselkedésnek egy másik példáját mutatta Perényi Péter, aki várában már 1537 karácsonyán protestáns prédikátort tartott, viszont Sárospatak népe még katolikus misére járhatott ezzel egy időben. SZÜCS JENŐ: Sárospatak reformációjának kezdetei. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, II. Bp., 1982.; DIENES DÉNES: Sárospatak reformációja. In: Egyháztörténeti Szemle, 2008. 4. sz. 40–68. p.

²²⁴ Nádasdy Tamás udvarával számos jelentős reformátor állt kapcsolatban, például Bornemissza Péter, Szilveszter János, Melius Juhász Péter, Dévai Bíró Mátyás. Udvarában nyomdát is létesített, valamint iskolát, ezzel kapcsolatban Philip Melancton is ír levelet Nádasdy Tamásnak. ÓZE SÁNDOR: Adatok a reformáció elterjedéséhez a Nádasdy uradalomban. In: Zalai Múzeum, 7. Zalaegerszeg, 1997. 19–23. p.; CZENTHE MIKLÓS: Melancton levele Nádasdynak. In: Credo, 1997. 1–2. sz. 19–25. p. Nádasdy Tamás mecénási tevékenységéről: PÉTER, 1995. 56–65. p.; PAYR SÁNDOR: A nádorispán udvara. Történeti kép a reformáció korából. Sopron, 1903. (Klny. a Csanádi Evang. Nőegylet által kiadott „Emléklapok”-ból.) 8–16. p.; UŐ: Protestáns volt-e Nádasdy Tamás? Bp., 1914. (Klny. a Protestáns Szemléből.); KOVÁCS SÁNDOR: A magyar reformáció és a Nádasdy-ház. In: Ösvény, 1917–1920. 5–8. sz. 139–152. p.; ZOVÁNYI, 1921. 124. p.

²²⁵ BARTFAY 1910. 230. p

támogatva a birtokok igazgatását és védelmét látták el. Ez a fajta munkamegosztás a későbbi generációk idejében is jelen volt. Gyermekük nevelésében pedig az volt a jellemző tendencia, hogy nem pusztán a katonai képzést tartották szem előtt. Zsigmond fiai között találjuk erre a legtöbb példát: Simonról tudjuk, hogy művelt, Giovanni Brutus humanista történetíró szerint a „szabad művészetekben” jártas volt, az, hogy testvére történeti munkáját kritikai megjegyzésekkel látta el, szintén műveltséget mutat.²²⁶ Simon, mint elsőszülött, hagyományosan fordult a katonai pálya felé, de mint életpályája be is bizonyította, minden tehetsége is megvolt hozzá. A hadi mesterség elsajátítása pedig így elengedhetetlen volt, amit a korban egyrészt családi keretek közt, másrészt köznemesi származása révén egy főnemes szolgálatában tanulhatott ki szervitorként.²²⁷ A kor hadügyi átalakulásai ekkor még erősen formálódóban voltak s az intézményesített katonai vezető képzés még nem jelentett alternatívát, a katonai mesterség igazán csak a táborban, a hadi események folyamán volt kitanulható.²²⁸ Láttuk, hogy a családban a katonai pálya különböző megjelenései nem voltak ritkák, így a családi minta megvolt. Miután első kimutatható katonai szereplése 1551-ben Lippa alatt Nádasdy seregében volt csapatvezérként,²²⁹ minden bizonnyal Nádasdy Tamás szervitoraként működött ekkor és ennek a dominusz-szervitori viszonynak a fennállását valószínűsítem már 1550-re is annak alapján, hogy Nádasdy ott volt a család kegyelmét kieszközölők között,²³⁰ valamint a Ráveni-Forgách nézeteltérésben való ítélete miatt is.²³¹ A jelenleg ismert források a Nádasdy Tamás - Forgách Simon viszony vizsgálatához még nem kielégítőek,²³² s a korabeli történetírók sem tisztázták Simon rangját a seregben. A csapatvezér megnevezés önmagában erre nem alkalmas, azonban ennek alapján valószínűsíthető, hogy vagy lovas ifjú/főlegény lehetett a Nádasdy Tamás seregében folytatott apródi szolgálat után,²³³ vagy hadnagyként szolgált ugyanott.²³⁴ A szervitori szolgálat egyben a főúri udvarba való bekerülést is jelentette, mely udvarok a korban, a bécsi

²²⁶ BARTONIEK 1975. 222. p

²²⁷ PACH-VÁRKONYI 1985. 390. p

²²⁸ B. SZABÓ 2006. 41. p

²²⁹ SÖRÖS 1899. 596. p

²³⁰ MNL OL Libri Regii A57 2.517

²³¹ MNL OL: P287 Fasc. N No. 110.; Ráveni és a Forgách család ügyét illetően lásd a dolgozat vonatkozó részét fentebb

²³² A Nádasdy család illetén iratanyaga az időszakból sajnos hiányos és csekély terjedelmű. VARGA J. JÁNOS: Szervitorok katonai szolgálata a XVI.XVII. századi dunántúli nagybirtokokon. Budapest, 1981. 9. p és 21. p

²³³ VARGA 1981. 14. p ezek a szervitorok maguk is relatíve nagyobb mennyiségű lovaszt állítottak szolgálatba, példának okáért 1610 körül a Batthyányiak udvarában 19 lovas ifjú volt, akik 43 lovassal szolgáltak, Simon pedig 1552-ben 60 lovaszt képes kiállítani, azaz egy évvel a kimutatható aktivitása után Nádasdy Tamás mellett, tehát valószínűsíthetjük, hogy ilyen feltételek teljesítésére Simonnak volt lehetősége.

²³⁴ VARGA 1981. 17. p

integráció nehézségei mellett, felemelkedési lehetőséget kínáltak a köznemesek számára.²³⁵ Ferencsel kapcsolatban már említettem, hogy egyetemi tanulmányokat folytatott, Oláh Miklós pártfogásával. Padovában tanult Istvánffy Miklóssal, Bona Györggyel, aki a primás unokaöccse volt és Zsámboky Jánossal, humanista bölcseleti- és orvosdoktorral, történetíróval.²³⁶ Forgách Ferenc Itáliában a *liberarum artium* baccalaureusi fokozatot nyerte el.²³⁷ Imre szintén komolyabb oktatásban részesülhetett, miután levelezési köréhez jeles humanista műveltségű tudósok, mint Hugo Blotius, Dudith András és Théodore de Béze tartoztak, emellett pedig protestáns prédikátorokat, a tudományt és a költészetet patronálta.²³⁸ De nem csak Zsigmond fiai, hanem testvérének, Miklósnak Péter nevű fia is egyetemre járt, Bécsben tanult. Ebből arra következtethetünk, hogy a Forgáchok időben felismerték a képzettségben nyíló lehetőségeket a felemelkedést illetően. A fent írtakat vizsgálva tehát megállapíthatjuk, hogy Forgách Zsigmond a fiai számára már egy diverzifikált családi stratégiát²³⁹ állított fel a maga generációjának példája alapján, melyben ennek gyökerei már megjelentek, de ez a stratégia teljes valójában csak Zsigmond fiainak esetében bontakozhatott ki.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a mohácsi csatát követő, 1550-ig terjedő időszak, melyet a család életében Forgách Zsigmond neve fémjelez, a felemelkedés alapjait rakta le. Egyrészt a külső tényezők alakultak az emelkedésnek kedvezően, másrészt Zsigmond és a család munkája adta az alapokat. A hivatalviselés épp úgy szerepet játszott a családi karrierben, mint az, hogy Zsigmond a fiait megfelelő módon képezte, ami a későbbiekben új lehetőségeket adott a számukra. Ugyan a család vagyoni helyzete romlott és csorbát szenvedett az 1548-as események kapcsán, a birtokállomány majdnem felének elvesztése

²³⁵ GÁL-MLAKÁR ZSÓFIA: Adatok Verancsics Antal udvarának történetéhez. In: Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok) 2007. 14. évfolyam 2. szám, 280. p; A magyar udvar kutatást illetően lásd még: KOLTAI ANDRÁS: Batthyány Ádám és udvara, 1625-1659. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK Doktori Iskola, 1999.; R VÁRKONYI ÁGNES: Tradíció és innováció a kora újkori Közép-Európa udvari kultúrájában. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk.: G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005; RÉTHELYI ORSOLYA: Főhercegnői udvarból királynéi udvar: Habsburg Mária budai királynéi udvartartásának kezdetei. In: Századok. 2007. 141. évfolyam, 5. szám; FAZEKAS ISTVÁN: Oláh Miklós esztergomi érsek udvara. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk.: G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005

²³⁶ BARTONIEK 1975.222.p; NAGY GÁBOR: „Tu patriae, illa tuis vivet in historiis” Előkészület egy új Istvánffy Miklós életrajzhoz. In: Századok. 2008. 142. évfolyam, 5. szám. 1212. p; OBORNI TERÉZ: Erdély fejedelmei. Budapest, 2002.

²³⁷ BARTONIEK 1975.222.p

²³⁸ PÁLFFY 2010 125. p; bővebben lásd még: SZABÓ ANDRÁS: Respublica litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról. Budapest, 1999.

²³⁹ A fogalmat Kövér György 18. századi pozsonyi evangélikus lakosság felső csoportjainak vizsgálatakor alkalmazta s a kifejezés a dolgozatomban vizsgált jelenséget is fedi. KÖVÉR 2002. 36. p

mégsem rendítette meg a familiát, sőt véleményem szerint inkább ösztönző tényező lehetett, ami szintén az emelkedésüket szolgálta, kellő alapot adott az ősi származás mellett ambícióiknak.

A Forgách család 12. generációja

A család 12. nemzedékének tagjai között találhatóak azok a személyek, akik az 1500-as évek folyamán tevékenységükkel és érdemeikkel a legjobban szolgálták familiájuk hatalmának gyarapodását, rangjának emelkedését, több kiemelkedően fontos alakot adva a magyar történelem számára. Éppen ezért fontos, hogy röviden áttekintsük Forgách Simon pályafutásának teljes körű bemutatása mellett azt is, hogy jelentősebb eredményeket elért testvérei miként is érvényesültek s az ő pályafutásuk miként járult hozzá a család boldogulásához. Mint a 11 generáció esteében láttuk, a házassági stratégia a kapcsolatépítésnek meghatározó eleme volt és a túlélés zálogát is jelenthette a reprodukció lehetőségein túl is. Éppen ezért a 12. generáció házassági stratégiáját is érdemes áttekintenünk a családtagok hivatali működése mellett.

Forgách Ferenc működése

Bár mint látni fogjuk, Simon karrierje a döntő és meghatározóbb, ennek ellenére Ferenc pályájának vizsgálata is lényeges, mivel eltérő karrier modellt valósítottak meg egy időben, s nem egymástól függetlenül, hanem, egymást kölcsönösen segítve dolgoztak a család emelkedésén. Forgách Ferenc Padovai tanulmányaiból 1556-ban tért haza és először egi őrkanonok lett, majd 1556. augusztus 20.-án I. Ferdinánd váradi püspökké nevezte ki.²⁴⁰ Székhelyét nem foglalhatta el, mert Várad 1557-ben János Zsigmond hatalma alá került,²⁴¹ így Forgách Ferdinánd udvarában tartózkodott állandó jelleggel.²⁴² Az 1556-57-es regensburgi birodalmi gyűlésen komoly sikert ért el azzal, hogy Ferdinánd kinevezett követeként elérte, hogy a birodalmi rendek negyvenezer gyalogos és nyolcezer lovas katona kiállítását szavazzák meg Magyarország megsegítésére.²⁴³ Erről a magyar rendeknek az 1557-es pozsonyi országgyűlésen számolt be. A siker jutalmaként Ferdinánd 1558-ban kinevezte tanácsossá, s a pornói cisztercita apátságot is neki adományozta.²⁴⁴ Ebben az

²⁴⁰ MNL OL: A57 Libri Regii 3.369

²⁴¹ Sinkovics István In: PACH-VÁRKONYI 1985.270.p

²⁴² BÁRTFAI 1910. 236.p

²⁴³ FORGÁCH 1977. 792. p.; ISTVÁNNFY 2009. 271.p

²⁴⁴ MNL OL: A57 Libri Regii 3.639

évben minden valószínűség szerint az alsó papi rendekre fel is szentelték.²⁴⁵ Ferdinánd az 1558-as esztendőben több nemeshez és városhoz (köztük Révay Mihály túróci főispánhoz, Nyáry, Lajos és Nyáry Lőrinchez, Loránth Miklóshoz, Sárkány Orsolyához)²⁴⁶ levelet intézett, melyben a katolikus vallás pártolására szólította fel őket, Bártfai szerint a levelek stílusa Forgáchéra erősen hasonlít s maga Ferenc alá is írta őket.²⁴⁷ Lehetséges tehát, hogy az a Forgách Ferenc fogalmazta meg a katolizálásra felhívó levelet, akinek két testvére, Simon és Imre a lutheri eszmék lelkes támogatói voltak. A felszentelésből és a levelekből arra következtethetünk, hogy Ferenc katolizálása még 1550-ben történhetett érdekből, azonban az évek múlásával a felekezeti elkötelezettsége mindenképp hitbeli meggyőződésé alakult.

1560-ban kapta a Forgách család gácsi ágának bárói rangemelését,²⁴⁸ amely név szerint Zsigmondot, Simont, Ferencet, Pált és Imrét említette, s jelentős lépcsőfokot jelentett, ugyanis inentől az arisztokrácia körébe sikerült felemelkedniük, bár hatalmuk és vagyoni helyzetük ekkor még messze nem érte el zenitjét. Az oklevélben a báróvá emelés indoklása a következő: „Quare cum vos sacrae coronae nostrae ac nobis quoque pro locorum et temporum varietate tam contra Thurcas crucis Christi hostes, immanissimos quoque rebelles nostros factionem quondam Joannis regis et filii eius sequentes cum bonorum fortunarumque vestrarum amissione, tum vero periculo vitae et capitis sanguinisque effusione, summa fide et integritate nullatenus declinando servivisse, multis magnisque testimoniis compertissimum habemus: cum ob hoc, tum vero ob fideliam et grata servitia singularem eruditionem liberarium scientiarum peritiam aliasque praeclaras animi virtutes et dotes fidelis nobis dilecti reverendi Francisci Forgach de Gyemes episcopi Varadiensis ac consiliarii et secretarii nostri filii tui Sigismunde ac fratris vestri Simon Paule et Emerice...”.²⁴⁹ Láthatjuk, hogy két tényező jelenik meg az indoklásban: az egyik a katonai szolgálat az oszmánok és János király, annak fia, valamint alattvalói ellen. Ez Zsigmond, majd Simon katonai szolgálataira vonatkozik egyértelműen. A másik tényező azonban egyértelműen csak Ferencre vonatkozik: „fideliam et grata servitia singularem eruditionem liberarium scientiarum peritiam aliasque praeclaras animi virtutes et dotes fidelis nobis dilecti reverendi Francisci Forgach de Gyemes episcopi Varadiensis ac consiliarii et secretarii

²⁴⁵ BÁRTFAI 1904.

²⁴⁶ BÁRTFAI 1904.

²⁴⁷ BÁRTFAI 1910. 239. p; a levelekkel kapcsolatban lásd még: LÁNYI KÁROLY - KNAUZ NÁNDOR (átdolg.): Lányi Károly magyar egyháztörténelme. 2. kötet. Esztergom, 1869.

²⁴⁸ MNL OL: P287 Fasc. A No. 30.

²⁴⁹ MNL OL: P287 Fasc. A No. 30.

nostris”²⁵⁰ vagyis Bártfai fordításában:”... tisztelendő Forgách Ferenc váradi püspök, titkos tanácsosunk kedves és hű szolgálataiért, kiváló képzettségéért, a tudományban való jártasságáért és más jeles lelki tulajdonságaiért...”²⁵¹ Ebből az következik, hogy Ferenc szolgálataiban ebben az időszakban az uralkodó számára egyenértékűek voltak a család katonai szolgálataival, tehát kijelenthetjük, hogy Ferenc hivatali működése az időszakban sikeres volt és a család szempontjából kedvező.

1560-ban nyert IV. Pius pápától váradi püspökségére megerősítést Ferenc.²⁵² 1560-61-ben Ferdinánd, János Zsigmond és Zsigmond Ágost lengyel király között tárgyalás folyt, melyben Ferenc is szerepet vállalt, ennek köszönhetően nyerte el az alkancellári kinevezését.²⁵³ Alkancellári kinevezésének jelentőségét növeli, hogy az udvarban tartózkodó Magyar Kancellária tagjai az elsők között értesültek a különféle birtok-, és tisztség adományokról, privilégiumokról, készülő belpolitikai döntésekről, s a Ferenchez hasonló felsőbb kancelláriai tisztségviselők véleményükkel a döntéshozatalra befolyással bírhettek.²⁵⁴ Ezt mutatják az 1561. év eseményei, melyek Forgách Ferenc karrierjében valamelyes törést hoztak. Jakab Heraclides a bécsi udvarhoz fordult az moldvai vajdai cím megszerzésének céljából,²⁵⁵ ehhez kívánt támogatást nyerni. Forgách rábeszélte Ferdinándot a vállalkozás támogatására, bár még az emlékirata XI. könyvében is megemlítette, hogy „Forgách Ferenc volt az egyedüli, aki úgy vélte, hogy a dolog nem is olyan nehéz...”²⁵⁶ Forgách nézőpontja az volt, hogy Moldva vajdájának Ferdinánd pártjára állása segíthet a királynak a keleti országrész visszaszerzésében (ebben az időszakban zajlott Balassa Menyhárt átállása, mozgalma is). Jakab Heaclides vállalkozását nem koronázta siker, így a presztízs-növekedés elmaradt, Forgách rossz tanácsa árthatott udvari befolyásának és annak a bizalomnak, ami addig körülvette őt Ferdinánd részéről. Feltehetőleg ezzel a vállalkozással Forgách az udvari pozícióját kívánta tovább erősíteni és Ferdinánd iránta érzett bizalmát növelni, és nem utolsó sorban remélhette Erdély visszaszerzésétől püspöki székhelye és hozzá tartozó birtokainak visszanyerését is.²⁵⁷ Ugyanakkor szemmel látható

²⁵⁰ MNL OL: P287 Fasc. A No. 30.

²⁵¹ BÁRTFAI 1910. 241. p

²⁵² MNL OL: P287 Fasc. A No. 31.

²⁵³ BÁRTFAI 1910. 241. p; BÁRTFAI 1904

²⁵⁴ PÁLFFY 2002 319. p; A Magyar Udvari Kancelláriával kapcsolatban újabban lásd: FAZEKAS ISTVÁN: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16-18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. In: Századok. 2014. 148. évfolyam 5. szám.

²⁵⁵ FORGÁCH 1977. 762-771. p

²⁵⁶ FORGÁCH 1977. 765. p

²⁵⁷ BÁRTFAI 1904. Forgách Ferenc segítő szándékának pontos indokainak tisztázata későbbi kutatás feladata, feltételezhető, hogy Forgách Simon is kapcsolatban állt az ügygel, ő is ajánlhatta testvérének Heraclides

pozícióvesztéssel egyelőre nem találkozunk: 1562-ben részt vett Miksa prágai és frankfurti koronázásain, Prágában Simonnal és Imrével együtt.²⁵⁸ Frankfurtba a császárrá koronázásra viszont csak Ferenc és Imre kísérték Miksát a három testvér közül.²⁵⁹ A frankfurti koronázás alkalmából volt lehetősége Ferencnek Németalföldre is ellátogatni, ahol a terület gazdagsága, kultúrája nagy hatással volt rá. Itt találkozott Orániai Vilmostal és Egmont gróffal. Arról nincs forrásunk, hogy Imre is vele tartott volna. 1563-ban tértek vissza a Magyar Királyság területére, ahol Miksa magyarországi koronázásán is részt vettek. Ferdinánd 1564. július 24-én halt meg, ez Ferenc pályájának kitüntetett pillanatává vált, a gyászbeszédet Bécsben ugyanis ő mondta felette, 1565 augusztusában.²⁶⁰ Érdemes figyelmet szentelnünk annak, hogy Ferenc miképp nyilatkozott emlékiratában Ferdinándról: „Egyéb erényei miatt méltán dicsérhetjük, de a katonáskodást – a királyok páratlan díszét – személyesen nem gyakorolta...”²⁶¹ A király hibás döntéseit viszont nem kifejezetten Ferdinándnak tulajdonítja, hanem „...tanácsosainak intésére a kelleténél jobban ügyelt; a rossz tanácsok ezekre vezethetők vissza.”²⁶² Ebből azt látjuk, hogy Ferenc sokkal inkább a tanácsosokra hárította a felelősséget, bár ebben érezhetjük azt, hogy Forgách véleménynyilvánítása abban gyökerezik, hogy ő maga nem bírt oly nagy befolyással, mint szeretne volna, s mint amire megítélése szerint alkalmas lett volna, bár hozzá kell tennünk, a Heraclides-ügy nem járulhatott hozzá, hogy nagyobb bizalmi pozícióba kerüljön. Miksa trónra kerülése még kevésbé kedvezett ambíciózusságának. Ez a legpregnansabbban 1566-ban jelentkezett. A megüresedett győri püspökséget, mely egyedül volt csorbítatlan az országban, Forgách szeretne volna megkapni, ám Miksa nem rá ruházta, hanem Delphinus Zakariásra, IV. Pius pápa nunciására.²⁶³ Forgách kortörténetében részletesen beszámolt az ezzel kapcsolatos sérelméről és sértett érdekei miatt Delphinust elmarasztalta „fajtalankodásban, paráználkodásban, szentségtörésben, árulásban;...”.²⁶⁴ Jellemző módon a vádak ellenőrizhetetlenek, már ami a fajtalankodás, paráználkodás, szentségtörés pontjait érinti, a korban megszokottak számító rágalmak, melyeknek az okai világosak jelen esetben. A kancellári méltóságot is el kívánta nyerni, de Miksa azt nem akarta Oláh

pártfoglalását, ugyanis Heraclides Kassán Zay Ferencnél keresett segítséget, Simon pedig ebben az időszakban szintén Kassán szolgált Zay Ferenc alatt.

²⁵⁸ BARTONIEK 1975. 223. p

²⁵⁹ BARTFAI 1910 243. p

²⁶⁰ BARTONIEK 1975 223. p; PÁLFFY 2010. 125. p

²⁶¹ FORGÁCH 1977. 810. p

²⁶² FORGÁCH 1977. 810. p

²⁶³ BARTONIEK 1975 224. p

²⁶⁴ FORGÁCH 1977. 837. p

Miklóstól elvenni.²⁶⁵ Forgách Ferenc előrelépési vágya itt is nyíltan felszínre került. A püspökséggel kapcsolatos igényéről Delphinius kinevezése ellenére 1566-ban nem mondott le, erről tanúskodik 1567-ben Verancsics Antallal váltott levele is.²⁶⁶ A magyar rendek sem értettek kifejezetten egyet Miksa akaratával, ezt az 1567-es pozsonyi országgyűlésen kifejezésre is juttatták.²⁶⁷ 1567-ben Forgách sérelmi politikával kívánt érvényt szerezni akaratának, mint ez a levélből kiderül, bár nem járt sikerrel. Ezt követően uralkodói engedéllyel elhagyta az udvart és Itáliában, Padovában találjuk, ahol jogi tanulmányokat folytatott. 1568-ban Miksa levélben hívta vissza udvarába, de Forgách inkább lemondott püspökségéről alkancellári és tanácsosi méltóságáról, s János Zsigmondhoz pártolt.²⁶⁸ I. Miksa jóváhagyta, hogy Forgách Ferenc elhagyja udvarát. Sejtethető, hogy ekkorra úgy látta, hogy Ferninánd alatt dinamikus felívelő pályáját Miksa alatt nem tudta volna tovább építeni, ezért a tapasztalatait és diplomáciai jártasságát János Zsigmondnak ajánlotta fel, akitől minden bizonnyal további rangemelkedést remélt. Annál is inkább, mivel pályafutásának megfeneklése összekapcsolódott Miksa iránti ellenszenvével, akinek politikai-, katonai kormányzása egyaránt kiábrándítóan hatott Ferencre.

Az erdélyi udvarban megkapta a kolozsmonostori apátság jövedelmét és János Zsigmond kinevezi tanácsosai közé. Azonban az erdélyi udvarban sem talált módot ambíciói kielégítésére, s ezért János Zsigmond három bizalmasát: Bekes Gáspárt, Csáky Mihály főkancellárt és Giorgio Blandratat, a király orvosát okolta. Éppen ezért írta keserűen Forgách emlékiratában János Zsigmond 1571-ben bekövetkezett halála után az említett három tanácsadóról: „E sok hátrány tetejébe még három olyan emberre, minden bűnben egymás méltó párjára akadt, hogyha a földkerekségét számbavennők, három hasonlóan elvetemültet nem lehetne összekeresni.”²⁶⁹ Emellett Forgách János Zsigmond személyében is csalódott, az uralkodó antitrinitárius vallása pedig a katolikus Ferencet felháborította.²⁷⁰ Az erdélyi udvarban Báthory Istvánnal ápolt jó kapcsolatot s ennek a későbbiekben jelentősége is lett. 1569-ben Raguzába utazott, ahol Tubero Commentarii-jeit fordította le s ezt elküldte János

²⁶⁵ ALMÁSSI 2006. 140. évfolyam 6. szám.; ALMÁSSI 2007 128-156.

²⁶⁶ HARGITTAY EMIL szerk.: Régi magyar levelestár: XVI.-XVII. század. Budapest, 1981. 150.-153. p

²⁶⁷ FRAKNÓI 1877.181. p

²⁶⁸ Istvánffy Miklós szerint: „Hasonló felháborodott elmének tévelygésével, kevélység és esztelen felfuvalkodásának hiúsága által Forgách Ferenc váradi püspök is az császártól Zsigmond Jánoshoz hajla...” Istvánffy az elpártolás okaként csak a győri püspökség ügyét említi meg. ISTVÁNFFY 2009. 459. p; OBORNI 2002. 24. p

²⁶⁹ FORGÁCH 1977. 982. p

²⁷⁰ BARTONIEK 1975. 225. p

Zsigmondnak. 1570-ben visszatért Erdélybe, ám ebben az évben sem sikerül jelentős befolyásra szert tennie. 1571-ben meghalt János Zsigmond s Báthory István lett az erdélyi fejedelem, Forgáchot pedig kinevezte kancellárnak²⁷¹. Forgách Ferenc pedig nősülni kívánt, de ehhez pápai felmentésre volt szüksége, amit Báthory segítségével meg is szerzett XIII. Gergelytől, de nem nősült meg, mivel „nem talált Erdélyben még csak félig-meddig (mediocriter) magához méltó feleséget sem.”²⁷² Báthory István hivatalosan is megbízta Forgách Ferencet kortörténetének megírásával 1572-ben. Báthory uralma új diplomáciai küldetésekkel is járt Forgách számára. A lengyelek Anjou hercegét, Valois Henriket választották királyukká, - aki IX. Károly 1574-ben bekövetkező halála után III. Henrik néven lett francia király-, Báthory Forgách Ferencet küldte hozzá kívánságaival és ajándékaival, majd miután az említett 1574-es esemény miatt Henrik elhagyta a lengyel trónt, szintén Forgáchot küldte Párizsba, hogy Henrik támogatását elnyerje a maga számára. Ez utóbbi küldetése nem járhatott sikerrel, mert III. Henrik nem foglalkozhatott a francia belviszályok miatt a kelet-európai állapotokkal.²⁷³ 1575-ben rövid ideig tartózkodott csak Erdélyben, mert októberben Itáliába utazott, hogy súlyosbodó betegségét kezeltesse. Birtokait Báthory vette kezelésébe, így biztosítva az anyagi alapot Forgách számára. Betegségét nem ismerjük pontosan, Istvánffy vérbajtnevez meg, míg Toldy Ferenc mellbetegséget valószínűsít.²⁷⁴ Két évig élt Padovában, 1577. január 19-én halt meg, Bartoniek Emma szerint a városban dühöngő pestisnek esett áldozatul.²⁷⁵

Forgách Imre

A Forgách család felemelkedésében – ha a politikai- és katonai pályafutásokat tekintjük – Forgách Imrének, Simon és Ferenc kisebb testvérének szerényebb szerepe volt bátyjainál. Más szempontok szerint, többek között a család reformációhoz való kötődésének tekintetében viszont kiemelten fontos alak volt.

Imre bátyjához, Ferenchez hasonlóan az udvari karriermodell szerint kezdte meg pályafutását, minden bizonnyal Ferenc befolyásának köszönhetően: 1563-ban részt vett Miksa magyar királlyá koronázásán, emellett I. Ferdinánd és Miksa kétlovas szolgája volt

²⁷¹ KULCSÁR 1977. 1129.p

²⁷² BARTONIEK 1975.225.p

²⁷³ U.o. 226.p

²⁷⁴ U.o. 226.p

²⁷⁵ U.o. 226.p

1564 és 67 között.²⁷⁶ Karrierjét vélhetően megzavarta Forgách Ferenc 1568-as távozása Erdélybe, ekkor feltételezhető, hogy a Habsburgok bizalma a Forgáchokat illetően meggingott.²⁷⁷ Az bizonyos, hogy innentől az udvari és esetleges katonai karrier helyett inkább a lokális elit irányába mozgott, amikor 1582-ben megszerezte zálogként Trencsén várát s vele a vármegye főispánságát.²⁷⁸ Imre 1569 után egyre inkább az értelmiség irányába tolódott el, minden bizonnyal a személyisége is inkább volt befelé forduló, elmélkedő, mint testvéreie, ám az irodalom és a vallás kérdései nagyon érdekelték.²⁷⁹ Ennek ékes bizonyítéka, hogy levelezett Rimay Jánossal, Kovacsóczy Farkassal, Dudith Andrással, Hugo Blotius-szal, Karol Zerotinnal, és Théodore de Béze-zel, emellett Rimay 1592-ben Trencsénből Justus Lipsiushoz írott levelében a „múzsák legnagyobb mecénásának” és „tudománnyal és életével kiváló férfiú”-nak nevezte, egyúttal Lipsius csodálójának is.²⁸⁰ A család 1568-ban végrehajtott birtokfelosztásával komjáti uradalma is Imrének jutott, s ez azért kiemelten fontos, mert Huszár Gál Komjátiban is töltött be lelkipásztori szolgálatot, s ennek ideje a birtokmegosztás utánra esik, így ebben az időszakban Imre támogathatta őt. 1573-ban Forgách Imre gyermekének keresztelése kapcsán (melyet Huszár végzett) írt rendkívül elismerően a reformátorról.²⁸¹ Támogatta a helvét irányzatot követő Huszár Jánost, valamint több ágostai hitvallású diák wittenbergi tanulmányát is.²⁸² Imre jelentős patronáló

²⁷⁶ BOTTA, 1991. 291. p.; PÁLFFY 2010. 112–113., 125. p. 1550 után indult emelkedésnek a magyarok létszáma a bécsi udvartartásban, s az egy, kettő, három vagy négy loval szolgált udvarnokok, apródok és étekgótok között volt a legtöbb magyar nemes. Ha a magyarok által betöltött tisztségeket nézzük, akkor az Imre számára nyert tisztség a középkategóriát üti meg, de a későbbiekre nézve ideális kiindulópontot nyújthatott volna, ha Imre az udvarban marad. Ebben az időszakban némi katonai szereplést is magáénak mondhatott, 1565-ben 200 lovast vezetett. FORGÁCH 1977. 829.

²⁷⁷ Bártfai szerint a Dobó–Balassa összeesküvéssel „rokonszenvező” Imrének 1569-ben menekülnie kellett Erdélybe, erre viszont forrást nem közöl. Állítását Botta István úgy veszi át, hogy állítólagosnak tekinti azt. Jelenlegi kutatásaim folyamán a szöksére vonatkozó forrást én sem találtam, azonban nem tekinthető teljesen alaptalannak a feltevés, ha figyelembe vesszük, hogy Simont Rueber meg is akarta volna vádolni, az 1569-es országgyűlésen azonban Simont csak tanúként nevezték meg. Ebből érzékelhető egyfajta bizalmatlanság a Forgáchok irányába, s ez indokolhatja Imre távozását. KÁROLYI 1879. 4. sz. 571., 688. p.; BÁRTFAI, 1910. 253–255. p.; SÖRÖS, 1899. 704. p. Az összeesküvést illetően Forgách Simon leírása: FORGÁCH, 1977. 946–947. p.

²⁷⁸ MNL OL. A 57. 4.337–340. Bártfai pontatlanul ír 1583-at a Királyi Könyvek tanúsága szerint. BÁRTFAI, 1910. 313. p.

²⁷⁹ Nevéhez fűződik Johannes Sommer Vita Jacobi despotae Moldavarum... című munkájának, valamint a De Szigetho Hungariae propugnaculo a Turco anno Christi 1566. wittenbergi 1587. évi kiadásai is. Dolgozott Forgách Ferenc történeti munkájának sajtó alá rendezésén is. Ő maga a szikszói csatáról és Székesfehérvár ostromáról, valamint Fülek visszafoglalásáról is írt rövidebb történeti munkákat (csak a szikszói eseményeket tárgyaló maradt az utókorra). Emellett ránk maradt könyveinek összeírása. BÁRTFAI, 1910. 314. p.; BOTTA, 1991. 292–293. p.; Magyarországi magánkönyvtárak II., 1588–1721. Szerk.: Monok István. Szeged, 1992.; SZABÓ 2015.; De Szigetho Hungariae propugnaculo (Zrínyi-album), Wittenberg 1587. Bp., 1987. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 15.) (Szabó András kísérettanulmánya.)

²⁸⁰ PÉTER 2008. 89. p.; BOTTA, 1991. 293. p.; HARGITTAY, 1981. 269. p.

²⁸¹ BÁRTFAI, 1910. 312. p.; BOTTA, 1991. 307. p.

²⁸² ZOVÁNYI, 1977. 252. p. Itt tartom érdemesnek megjegyezni Szabó Andrásnak azt a feltevését is, miszerint Forgách Imrének a vizsolyi Biblia létrehozásához is lehetett köze. Bővebben: SZABÓ, 2015. 41. p.

tevékenységének ékes bizonyítéka, hogy 1586-os végrendeletében 200 forintot hagyott öt wittenbergi diák ellátására, továbbá összesen még 170 forintot lelkészek, iskolamesterek és kántorok támogatására.²⁸³

Mecénási tevékenysége s kiterjedt levelezési kapcsolatai mellett Forgách Imre házasságai révén is kapcsolódott a magyarországi reformáció történetéhez: három házasságából kettőt emelnék ki. 1576-ban nősült másodsor, Thurzó Ferenc özvegyét, Zrínyi Katalint vette el.²⁸⁴ Ilyen módon az ő gyámsága alá került Thurzó György, a későbbi nádor, s 1582-ig ez az állapot állt fenn. Ekkor ugyanis a Thurzó Szaniszlóval folytatott pereskedés folyamánként Ernő főherceg környezetébe került György. Véleményem szerint azért különösen fontos ez a hatéves periódus, mert ez nagyban meghatározhatta Thurzó György vallási nevelését és későbbi világszemléletét is. Forgách Imre egyértelműen ágostai hitvallású környezete komoly hatással lehetett rá, sőt, kijelenthetjük, hogy a Forgách család egésze is, miután György 19 évesen Forgách Simon lányát, Zsófiát vette feleségül 1585-ben.²⁸⁵ Imre harmadik házasságának jelentőségét az adja meg, hogy Katalin szidóniai szász hercegnőt vette feleségül 1586-ban,²⁸⁶ amikor Szászország jelentős protestáns hatalom volt.

A Forgách család 12. generációjának házassági stratégiája

A 12. generációt illetően a Fügedi Erik által „visszatérő házasság”-nak nevezett gyakorlatot²⁸⁷ látjuk érvényesülni, ez a generáció a Balassa és a Révay családdal is megerősítette korábbi kapcsolatát új házasságok megkötésével: Forgách Mária Révay Péterrel, Forgách Zsuzsa Révay Ferencsel kötött házasságot, Forgách VIII. Miklós pedig Balassa Annával.²⁸⁸ A Balassa családdal kötött házasságok stratégiai voltát megerősíti, hogy ebben az időszakban a Forgách család és a Balassa család katonai együttműködése is kimutatható. A generáció két kiemelkedően jelentős tagjának, Forgách Simonnak és Imrének a házasságait érdemes külön is megvizsgálni.

²⁸³ BÁRTFAI, 1910. 318–319. p.

²⁸⁴ NAGY, 1999.; ELIÁŠ, 2010. 91. p.

²⁸⁵ BÁRTFAI, 1910. 316–317., 491. p.; BOTTA, 1991. 291–292. p.; PÁLFFY, 2011. 67. p.

²⁸⁶ BÁRTFAI, 1910. 318. p.; PÉTER, 2008. 87. p.; NAGY, 1999.; ELIÁŠ, 2010. 91. p.

²⁸⁷ Egy családnak az elitben való megerősödést előnyösen szolgálta, ha olyan családokkal házasodott többször is egymás után, akikkel a kapcsolata kialakult, megerősödött. Ez általában mindkét család elitbeli pozícióit meg tudta erősíteni. A visszatérő házasság tételét Fügedi Erik fogalmazta meg a 15. századi arisztokrácia házasságkötési szokásait tekintve. FÜGEDI 1999: 142.

²⁸⁸ NAGY 1999.; ELIÁŠ 2010, 91. o.

Forgách Simon Pemfflinger Orsolyát vette feleségül 1559-ben.²⁸⁹ Orsolya Pemfflinger Sebestyén lánya volt.²⁹⁰ A házasság mindkét család számára előnyökkel járt, hiszen a Pemfflinger család a 15. századtól volt jelen²⁹¹ a Magyar Királyságban és a Forgách családdal való rokonság elősegíthette az országban való érvényesülésüket. Ez a határozott törekvésük jól látható abból, hogy Hans Pemfflinger budai királybíró fiai István, Sebestyén és Márk feltehetőleg gondos tervezés alapján, más-más területeken próbáltak érvényesülni, inkább territoriális semmint feladatköröket illető diverzifikációval. Mindhármuk karrierje a királyi udvarból indult el és a felemelkedésük is az udvari kapcsolatrendszerüknek volt köszönhető. István döntően az udvarban mozgott, és Sebestyén is udvari szolgálattal kezdte karrierjét még a mohácsi csata előtt, ugyanis Mária királyné szolgálatában királynéi lovászmester volt 1531-ig. Ezt követően diósgyőri várnagy lett,²⁹² emellett az erdélyi Csicsó és Küküllő bárója lett.²⁹³ Vonzó lehetett a család számára a Forgách családdal való szorosabb viszony abban a tekintetben, hogy a rokonságon keresztül elmélyíthették integrációjukat a Magyar Királyság elitjének hálózatában és az ország nyugati részében komoly összeköttetésekre tehetek szert,²⁹⁴ miután, mint fentebb írtam, az udvari pályafutás mellett leginkább az ország keleti részében tudtak pozíciókat szerezni. Török Bálint 1541-es fogságba esése után a felesége Pemfflinger Katalin Ferdinánd pártjához kényszerült közeledni.²⁹⁵ A Pemfflinger család számára fontos lehetett egy új, felemelkedőben lévő, viszont magát ősinek tekintő²⁹⁶ családdal kapcsolatot létesíteni. A Forgách család mindenképp ilyennek tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy Simon 1557-ben egy

²⁸⁹ ÖstA HHStA Ungarische Akten A 80; MNL OL E 172 II. tétel No. 13 Forgách Simon Miksa főherceg és Dobó István számára írt 1559-es meghívó levelében Pemfflinger Orsolyát, Sebestyén lányaként írja egyértelműen. A házasságkötés időpontját Sörös Pongrác rosszul határozta meg, szerinte 1556-ban már házasok voltak: SÖRÖS 1899: 597. Azonban Botta István kutatásai és a fentebbemlített levél tükrében kiderült, hogy az esküvő időpontja 1559 volt. BOTTA 1991: 290.

²⁹⁰ A korábbi szakirodalom (Bártfai, Sörös és Nagy Iván) tévesen Pemfflinger Márk lányának írta Orsolyát, azonban a Forgách Simon Dobó Istvánhoz írt 1559-es levelében egyértelműen Pemfflinger Sebestyén lányának írja Orsolyát. MNL OL E 172 II. tétel No. 13 Emellett Kubinyi András kutatásai is alátámasztják ezt a tényt. KUBINYI 2009: 753.

²⁹¹ Mátyás korától egészen pontosan, mind a budai politikai életben (budai bírói tisztség), mind az ország pénzügyi (kereskedelmi és kincstári) életében jelentős szerepet tölthettek be, emellett a Jagelló uralkodók udvarában is egyre jelentősebb szerepet tölthettek be. KUBINYI 2009.; KUBINYI 1964: 67–98.

²⁹² MNL OL: P 287 Fasc. V No. 49. Habsburg Mária Sebestyénnek adományozza Diósgyőr várát; MNL OL: P 287 Fasc. V No. 50. Jagelló Anna az adományhoz beleegyezését adja; MNL OL: P 287 Fasc. V No. 51. I. Ferdinánd Mária adományát átírja és megerősíti.

²⁹³ KUBINYI 2009: 753.; SZENDREI 1927. 44.

²⁹⁴ Ilyetén törekvéseiket látszik alátámasztani az is, hogy Pemfflinger Márk lánya pedig enyingi Török Bálint felesége lett. BESSENYEI 1994: VII. <http://mek.oszk.hu/02200/02211/html/> [az oldalszámot a formátum miatt nem tudom megadni]

²⁹⁵ BESSENYEI 1994: XXVI. o.

²⁹⁶ A Forgáchok az Árpád korig vezethették vissza múltjukat a Hont-Pázmány nemzetséggel, a család már a 13. század végén adott országos méltóságokat, ezzel pedig ősiségük tekintetében is vonzó lehetőséget jelenthettek a Magyar Királyságban frissen megtelepült Pemfflingerek számára.

személyben már báróságot kapott,²⁹⁷ a család pedig 1560-ban.²⁹⁸ A Forgáchoknak pedig nyilvánvaló előny volt, hogy a regensburgi származású család²⁹⁹ a Magyar Királyságon kívüli területei felé jelentett kapcsolatot, sőt Ferdinánd felé is, mivel Pemfflinger István az uralkodó egyik jelentős bizalmi embere és magyarországi szakértője volt. 1521-től szolgálta Ferdinándot, 1528-tól tanácsos volt a Magyar Kamarában, majd 1531-ben nyerte el az elnöki posztot, emellett diplomáciai feladatokat is ellátott.³⁰⁰ Kamarai tisztsége jelentős udvari kapcsolatokat jelentett, amivel az 1526 utáni, kezdeti periódusban a magyar nemesség csak ritkán rendelkezett, a Pemfflinger család ilyen kivételt jelentett eredetük és a fent tárgyaltak okán.³⁰¹ A Török család még ekkor is komoly birtokállománnyal rendelkezett, viszont Török Bálint kiesésével korábbi súlyát részben elvesztette, a korábban első sorban a Török családdal kialakított kapcsolat révén karriert építő Pemfflingerek számára a Forgáchok új terjeszkedési lehetőséget jelentettek. A súlyából veszítő Török család mellé belépett így kapcsolatrendszerükbe egy felívelőben lévő család is, ezzel még jobban biztosítva helyüket a Magyar Királyságban. Emellett kiemelendő összekötő kapocs a vallás, ugyanis a Pemfflinger család és a Forgách család is evangélikus volt.³⁰² Pemfflinger Márk nagyszebeni királybíró volt az első, aki az erdélyi szászok között Luther tanait terjesztette.³⁰³ Simon és Orsolya esküvőjének alkalmából két esküvői meghívó is ránk maradt: az egyik meghívó Habsburg Miksának szól, a másik pedig Dobó Istvánnak. Fontos különbség, hogy a meghívók tanúsága szerint két egymást követő (s vélhetően egybekapcsolódó) alkalommal is megülték az esküvőt, Miksa meghívója Diósgyőrbe szól december harmadikára és megemlítette, hogy utána hatodikán Hertneken is tartott az ünnepélyes alkalom.³⁰⁴ Ezzel szemben Dobó István meghívójában már csak a hertneki esküvő szerepelt, ami vélhetően egy zártabb körű esemény lehetett.³⁰⁵ Ezt támasztja alá az az egyháztörténeti szempontból nem elhanyagolható különbség, hogy Miksa meghívójában Simon kiemelte: a szertartás Diósgyőrben a katolikus egyház rítusa szerint fog zajlani!³⁰⁶ Ez jól jelzi a korai

²⁹⁷ MNL OL: P 287 Fasc. A. No. 29

²⁹⁸ MNL OL: P 287 Fasc. A. No. 30

²⁹⁹ KUBINYI 2009: 744.; NAGY 1999

³⁰⁰ NAGY I. - F. KIS 1995: 5.; KUBINYI 2009: 753.; PÁLFFY 2010: 192.

³⁰¹ PÁLFFY 2003: 51.

³⁰² NAGY 1999; SÖRÖS 1899: 595. p

³⁰³ KUBINYI 2009: 753.; SÖRÖS 1899: 596.; Pemfflinger Márk életét illetően lásd még: FABRITIUS 1875.

³⁰⁴ ÖStA HHStA StaW Hung. Fasc. 80.

³⁰⁵ MNL OL E 172 II. tétel No. 13

³⁰⁶ ÖStA HHStA StaW Hung. Fasc. 80.

konfesszionizációs állapotokat, egyháztörténeti szempontból is fontos adalékot szolgáltatva a házasságkötési stratégiák mellett.³⁰⁷

Forgách Imre három ízben nősült, feljegyzéseinek hála a pontos dátumokat is ismerjük. 1569-ben Perényi Erzsébetet vette feleségül.³⁰⁸ A házasság stratégiai alapja feltehetően a vallási kapcsolat mellett (a Perényiek is az elsők között voltak magyar földön a reformáció támogatását vagy legalább is az iránta való érdeklődést tekintve)³⁰⁹ a birtokszerzés volt. A család így Abaúj megyében szerezhetett volna birtokokat, a pereskedések és a Perényi család férfitagjainak hatalmaskodásai azonban komoly akadályokat gördítettek az ezzel kapcsolatos terveik elé.³¹⁰ Forgách Imre a felesége 1575-ös halálával a birtokokról kénytelen volt lemondani, mivel egy közös gyermekük sem maradt életben.³¹¹ A Perényiekkel kötött házasság célja lehetett az is, hogy a család kapcsolati rendszerét stabilabbá tegye, mivel a Perényi és Thurzó családok Perényi Péter és Thurzó Elek kapcsolata révén együttműködésben álltak.³¹² A Forgáchok számára a Thurzókkal ápolt kapcsolat az egész században fontos volt. Imre 1576-ban nősült másodszor, ekkor Thurzó Ferenc özvegyét, Zrínyi Katalint vette el.³¹³ Nagy nyereség volt a házassággal az, hogy ennek révén nem csak a Zrínyiekkel kerültek rokonságba, de a Thurzó családdal is szorosabbra fűzhatték a rokoni szálakat, mivel Thurzó Ferenc Imre apjának lényegében felettese volt, míg Zsigmond magyar kamarai hivatalát betöltötte. A közös felekezethez való kötődés is jelentős kapcsolódási pont volt a két család között. A Thurzó birtokok azon elemei, amelyek özvegyi használat és gyermekek feletti gyámság címén Zrínyi Katalin birtokában voltak, nyomós indokot jelentettek a házasság létrejöttéhez.³¹⁴ Láthatjuk tehát, hogy a házasság stratégiai

³⁰⁷ Természetesen ezt indokolja a még kialakulóban lévő-, s államilag még nem elfogadott protestáns egyházjog, így a katolikus szertartás volt a jogilag érvényes házasságkötés. Az viszont elgondolkodtató, hogy Thurzó Ferenc Nádasdy Tamáshoz és a soproni városi tanácshoz szóló esküvői meghívójában is visszaköszön a katolikus szertartással kapcsolatos latin szófordulat. Thurzó Ferenc protestáns hitre térése egyelőre megnyugtatóan nem tisztázott kérdés, így azt sem jelenthetjük ki, hogy az ő esetében a katolikus szertartás említését protestáns volta tette volna fontossá. A fordulat megjelenése egymáshoz időben elég közel (Thurzó 1556 Forgách 1559) arra is enged következtetni, hogy ebben az időszakban esetleg elképzelhető lett volna más szertartási formája is a házasságkötésnek, még ha az jogi értelemben nem is lett volna érvényes és pont ez tette indokoltá a jogilag érvényes keret megjelölését. BOTTA 1991:294–295. p; GECSÉNYI 2010: 3. p; MIKLER 1906: 21. p

³⁰⁸ ELIÁŠ 2010: 91. p

³⁰⁹ PÉTER KATALIN In.:PACH - R. VÁRKONYI 1985: 509. p; PÉTER 1995: 17. p Perényi Péter még csak érdeklődött a reformátorok tanítása iránt, de hitgyakorlata és az általa vallott hitelvek is komoly keveredést mutattak. A fia, Gábor azonban már a lutheri eszmék egyik legelkötelezettebb támogatójává vált.

³¹⁰ Az ilyen esetek általánosnak számítottak a középkortól kezdve Európa szerte. PARKER 2012: 12. p

³¹¹ BÁRTFAI 1910: 314. p

³¹² Péter Katalin valószínűsíti, hogy közeli, egyfajta baráti kapcsolat volt Perényi és Thurzó között, többek között abból is, hogy a Perényit súlytó királyi büntetések hatására ő is lemond tisztségeiről. PÉTER 1995: 215.

p

³¹³ ELIÁŠ 2010: 91. p

³¹⁴ BÁRTFAI 1910: 315. p

célkitűzését a következő szándékok alapozták meg: a vagyoni gyarapodás és a közös felekezet, valamint hivatali kapcsolat megerősítése. A birtokok kérdése itt is pereskedésekhez vezetett a Thurzó család férfi tagjaival, holott Imre ígérete szerint csak gyámfia nagykorúságáig kezelte volna a birtokokat.³¹⁵ Felesége 1585-ös halála véget vetett a pereknek, a nagykorúvá lett Thurzó György pedig átvehette birtokait.³¹⁶ Forgách Imre harmadik házassága megkötésekor a Báthory rokonságnak vette komoly hasznát: Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem közvetítésével kérte meg Katalin szidóniai szász hercegnő kezét.³¹⁷ 1586-ban megkötötték a házasság, mely 1589-ig, Katalin haláláig tartott. Ez a harmadik házasság jelzi, hogy a Forgách család ekkorra már asszimilálódott az arisztokrácia soraiba, átvéve házassági szokásait is.³¹⁸ Imre harmadik nősülése azonban így is a 16. század legkiemelkedőbb arisztokrata házasságainak egyike: egy az arisztokrácia soraiban *homo novus*-nak számító család harmadszülött férfi tagja Szászország uralkodó dinasztiájának egy tagját vette feleségül. A frigy egyik jelentős tényezője itt is felekezeti természetű, mivel Szászország az időszakban jelentős protestáns hatalom volt,³¹⁹ a Forgách család pedig, mint korábban láttuk, már a század első felétől szintén protestáns vallású volt. A nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítésének igénye nyilvánvaló: a Forgách család generációkon keresztül rokoni kapcsolatban állt a nemzetközi érdekeltségekkel, kapcsolatokkal és rokonsággal rendelkező Thurzókkal, Simon révén a Pemfflingerek is ebbe a kapcsolati rendszerbe illeszkednek, és a Báthory családdal is adott volt a rokoni kapcsolat Imre anyja révén. Az ilyen politikai házasságok esetében Péter Katalin kutatásai kimutatták, hogy a házasfelek között rendszerint nagy státusbeli eltérés, rangbeli különbség volt,³²⁰ ami Forgách Imre esetében is áll, arra azonban továbbra sem tudjuk a pontos választ, hogy a másik fél mit nyerhetett ebből a házasságból. A kortársai által tudósként számon tartott³²¹

³¹⁵ BÁRTFAI 1910: 316. p Az ilyen esetekben Horn Ildikó kutatásai szerint az árva mostoha apjának gyámságát igyekezett a rokonság megakadályozni. A Thurzók aggodalma tehát nem volt egyedülálló, sem alaptalan, ha figyelembe vesszük, hogy az időszakban, pár éves eltéréssel Mágochy Gáspár hogyan használta ki a gyámság adta előnyöket a maga hasznára. KISS 2017. 9.; HORN 1996: 72. p

³¹⁶ BÁRTFAI 1910: 317. p

³¹⁷ Báthory István levelezésében több ezzel kapcsolatos levél is fennmaradt és kiadásra került: VERESS 1944. 314–315, 315–316, 318; Báthory István Forgách Imre katonai és civil életben szerzett érdemeire is hivatkozik, bár a katonai érdemek emlegetését leginkább a jóindulat megnyerésére tett kísérletnek értékelhetjük, ha figyelembe vesszük, hogy Imre katonai szolgálatai nem mérhetőek Simon katonai életpályájához és az eddigi, forrásokból ismert szereplései nem sok tényleges harci cselekményhez kapcsolódnak. BÁRTFAI 1910: 318. p; NAGY 1999; ELIÁŠ 2010, 91. p.

³¹⁸ PÉTER 2008: 87. p; a nemzetközi arisztokráciába való beilleszkedés törekvését is segíthette a házasságkötés, Frigyes sziléziai herceg szép hosszú humanista fogalmazású levélben gratulált a nászhoz Imrének. MNL. OL. P287. Fasc. A. No. 39

³¹⁹ PÉTER 2008: 87. p

³²⁰ PÉTER 2008: 146. p

³²¹ PÉTER 2008: 2008. 89. p; PÁLFFY 2010: 125. p

Egyébként Forgách Imre esete hasonlít Batthyány Ádám 17. századi esetéhez, aki szintén nem bírt komoly

Forgách Imre számára ez a házasság mindenképpen előnyökkel járt. A fentiekben részletezett nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítésének illetve szélesítésének igénye kétségtelenül az egyik meghatározó tényező lehetett a frigy létrejöttében. Imre ugyanakkor nem törekedett politikai karriert kiépíteni. Bár az udvarban már az 1560-as években lehetett volna lehetősége karriert befutni,³²² elhagyta ezt a pályát és a későbbiekben se töltött be magasabb hivatalt a trencsényi ispánságnál, amit trencsényi birtokok zálogba vételével kapott meg 1583-ban.³²³ A frigyben közrejátszhatott, hogy a házasságkötés időpontjában Imre olyan nőtlen férfi volt, aki korban illett az özvegy Katalinhoz. Bár egyikük születési dátumát sem ismerjük pontosan, de azt tudjuk, hogy mindkettőjük első házasságai 1567-ben illetve 1569-ben kötöttek, a kor házassági életkorait figyelembe véve pedig ez azt jelenti, hogy 35-40 éves koruk körül házasodhattak össze.³²⁴ Ennek tükrében feltételezem, hogy Imre és Katalin házasságában a család nemzetközi kapcsolatépítő érdekei, valamint az életkori tényezők játszottak döntő szerepet és nem a férj egyéni társadalmi előmenetele, azonban a kérdés megnyugtató tisztázása még további kutatás feladata. Láthatjuk, hogy Imre házasságai ugyan nem tartottak hosszú ideig, de kimutatható a fokozatos rangbeli emelkedés a hitvesei tekintetében. Az első két házasság vagyoni gyarapodást, míg a harmadik sokkal inkább presztízsbeli növekedést jelentett Imre és a család számára s ezen jól lemérhető,³²⁵ hogy a család milyen magasra emelkedett az arisztokrácia soraiban a 12. generáció működésének köszönhetően.

Forgách Simon pályaképe

Simon, a katona

Forgách Simon katonai pályájának első állomása Lippa ostroma volt 1551-ben, ahol Nádasdy seregében csapatvezérként szolgált.³²⁶ Már ekkor sikerült maradandót alkotnia: az

politikai ambíciókkal családja hatalma és pozíciója ellenére, bár Batthyány társadalmilag jelentéktelen házasságot kötött Imrével ellentétben. PÉTER 2008: 87. p

³²² 1562-63-ban Imre részt vett Miksa prágai és frankfurti koronázásain. BARTFAI 1910: 243.; emellett I. Ferdinánd és Miksa kétlovas szolgája volt 1564-67 között. PÁLFFY 2010: 125.

³²³ MNL OL: A57 Libri Regii 4.345; 4.529

³²⁴ A Forgách család szempontjából ez egy fontos házasság volt, viszont Forgách Simon fiai ahhoz túl fiatalok voltak, hogy velük köttessék meg ez a politikailag fontos rangemelő frigy.

³²⁵ Annál is inkább, mivel Imre három házassága kirajzolja azt az ívet, mely a család emelkedését mutatja, a helyi, majd országos elit tagjaival való házasságkötés, majd ennél tovább lépve az európai udvarok irányába új távlatok nyílhattak meg a család előtt, feltételezve és kiépítve lengyel és szász kapcsolatokat.

³²⁶ SÖRÖS 1899. 596. p; BARTFAI 1910. 235. p

ostrom alatt, mikor a német és spanyol zsoldosok a faltörésnél megfutamodtak, Nádasdy és Simon együtt vezettek lovasrohamot, ami megfordította az összecsapás kimenetelét, Nádasdy és Forgách cselekedetének hatására megújult Ferdinánd csapatainak lendülete.³²⁷ Bár Forgách a csatában 11 sebet szerzett,³²⁸ 1552-ben már újra a harcmezőn találjuk, új állomáshelyen. Temesvárott Losonczy István alatt teljesített szolgálatot mintegy hatvan lovasával³²⁹ az ostrom ideje alatt, amit Kara Ahmed pasa hadoszlopa vívott.³³⁰ Az ostrom több mint egy hónapi harc után a vár feladásával végződött, ám a szabad elvonulás feltétele nem teljesült, Forgách Simon pedig megsebesült és török fogságba esett.³³¹ Az elbeszélő források eltérően nyilatkoznak arról, hogy Simon miként szabadult meg a fogságból. Tinódi halottnak tudta: "Vesze egy jó vitéz, az jó Forgách Simon,/Kinek vitézségét látták ott a harczon."³³² Istvánffy pedig arról számolt be, hogy Balassa Menyhárt váltotta ki fogolycserével.³³³ Ezzel szemben Forgách Ferenc váltságdíjról tett említést.³³⁴ Emellett Ferenc röviden beszámolt még arról, hogy Simon egyik katonája, Ispán István hogyan szökött meg a törökök fogságából. Könnyen lehet, hogy ő vitt hírt Simon életben maradásáról, ezt pontosan nem tudjuk, ugyanakkor még a későbbiekben szerepet fog játszani. Ispán István szökését Istvánffy is tárgyalta, viszont nem hozta kapcsolatba Simon személyével. Bártfai és Sörös Pongrác is Forgách Ferenc beszámolóját fogadják el, ugyanakkor a Hadtörténelmi Levéltár Törökkori Gyűjteményében ránk maradt Ferdinánd levele, amelyben Balassa Menyhártot utasította a fogolycserére.³³⁵ Ezt figyelembe véve kijelenthetjük, hogy Simon szabadulását a fogolycserének köszönhette. Vélhetően 1552 folyamán így ki is szabadulhatott Simon, viszont további katonai működéséről a forrásokból nem értesülünk egészen 1556-ig.³³⁶ 1556-ban birtokadomány kapott eddigi helyállásáért

³²⁷ FORGÁCH 1977. 585.-586. p; ISTVÁNFY 2009. 209.-210. p

³²⁸ Forgách Ferenc és Istvánffy is más-más sérüléseit emeli ki munkájában. Istvánffy szerint mindkét lábszárát átszúrták lándzsával, Ferencnél pedig azt olvassuk, hogy csak a homlokán és a jobb szeme fölött húzódó seb hagyott nyomot hátra. FORGÁCH 1977. 586. p; ISTVÁNFY 2009. 210. p

³²⁹ Istvánffy Kölnben kiadott művében 60 lovasról ír (sexaginta equites) *Nicolai Isthuanf: Pannoni Historiarum de rebus Vngaricis libri 34.* Antonius Hieratus, Köln, 1622. 324.p, akárcsak Forgách Ferenc: FORGÁCH 1977.603.p Sörös Pongrác és Bártfai Szabó László is 60-at ír (SÖRÖS 1899. 597.p; BÁRTFAI 1910. 236.p); Tállyai Istvánffy-fordításában viszont már 600 lovas szerepel: ISTVÁNFY 2009.240. p

³³⁰ Sinkvocsi István In: PACH - R. VÁRKONYI 1985. 203. p

³³¹FORGÁCH 1977. 605. p; ISTVÁNFY 2009. 246. p

³³² SÖRÖS 1899. 597. p

³³³ SÖRÖS 1899. 597. p

³³⁴ FORGÁCH 1977. 606. p

³³⁵ HM Fasc. VII. B-1552/22.

³³⁶ Bártfai és Sörös Pongrác is erre a Simon számára békésebbnek tűnő időszakra tette házasságkötését Pemfflinger Orsolyával, ugyanakkor az azóta kutatásra került forrásokból egyértelműen kimutatható, hogy ezt téves feltételezés volt: Botta István kutatásai és a ránk maradt esküvői meghívó levelek tükrében kiderült, hogy az esküvő időpontja 1559 volt. Forgách Simon Miksa főherceg és Dobó István számára írt 1559-es meghívó levelei 1559-es datálással: ÖstA HHStA Ungarische Akten A 80; MNL OL E 172 II. tétel No. 13.; BOTTA 1991. 290. p. BÁRTFAI 1910. 237. p; SÖRÖS 1899. 598. p

Ferdinántól.³³⁷ Ugyanekkor az uralkodó Kiszzeben kapitányává nevezte ki Simont.³³⁸ A király 100 lovas tartására kötelezte, amire a kamarától lovasonként négy forintot kapott 1-1 hónapra, valamint a királytól Hertnek várát uradalmaival a zsoldok biztosítására.³³⁹ Ekkor Izabella királyné hívei török segítséggel Felső-Magyarországon kezdtek harci tevékenységbe, amire válaszként Ferdinánd Marcel Dietrich-et és Wolfgang Puchaim-ot az országrész védelmére küldte, egy 5000 *landsknecht*-ből és nagyjából 600 német nehézlovasból álló sereggel, a gyalogság parancsnoka Dietrich volt, a lovasságé Puchaim.³⁴⁰ Simon csatlakozott hozzájuk,³⁴¹ Tarkót és Újvárt az ő tervei alapján foglalták el és rontották le, emellett részt vett Nagyida megvételeiben is, ezzel Tarczay György birtokaira mérve csapást.³⁴² Tarczay után Bebek György birtokai ellen indultak, Krasznahorkát vették ostrom alá, ekkor Simon Ferdinándtól új utasítást kapott, így az éj leple alatt, „hogy az ellenség hírének ne vegye” távozott az ostromtáborból.³⁴³

Simon ekkor tiszántúli főkapitány és váradi végvidéki főkapitány lett.³⁴⁴ Nagyon valószínű, hogy a kinevezésében Forgách Ferenc közreműködött, aki ebben az esztendőben lett váradi püspök s jól felfogott érdeke volt, hogy székhelyét megvédhesse. Ehhez pedig olyan emberre volt szüksége, akiben tökéletesen megbízott. Istvánffy maga is így látta ezt, amikor Simon kinevezését egyértelműen Ferenc új pozíciójával magyarázta.³⁴⁵ Ferenc hatalmi helyzetét tovább javíthatta volna, ha bátyja a katonai parancsnoka püspöki székhelyének: Simon jelenléte megkönnyíthette volna püspöksége irányítását úgy is, hogy ő közben a királyi udvarban építi pályafutását és ott látja el feladatait. Ferenc azt is megjegyezte, hogy Simonnak ez a kinevezés kedve ellenére való volt, ami nem meglepő: egy komoly veszélyben forgó terület parancsnoka lett s egy három hónapja ostrom alatt álló várba kellett bejutnia, amit egyébként sikeresen meg is tett.³⁴⁶ Várad és Huszt felmentésére³⁴⁷ Ferdinánd kísérletet tett s ezt Forgách Ferenc saját érdekeit is szem előtt tartva támogatta volna anyagi

³³⁷ A birtokadományról az arra vonatkozó alfejezetben fogok szólni.

³³⁸ FORGÁCH 1977. 698. p

³³⁹ BÁRTFAI 1910. 237. p

³⁴⁰ FORGÁCH 1977. 699. p; ISTHVÁNFY 2009. 259. p; CAROLUS WAGNER: *Analecta Scepisii sacrii et profani. Pars II. (Viennae, 1774.)* 57-58. p; BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme.* XIII. köt. Bp., 1940. Bánlaky egyébként ötszáz lovast ír, viszont Istvánffy és Wagner is egyértelműen a hatszázast említi. Emellett Forgách Simont szepesi várnagynak írja ami téves, Kiszzeben kapitánya volt.

³⁴¹ FORGÁCH 1977. 699. p

³⁴² ISTHVÁNFY 2009. 259-260. p; FORGÁCH 1977. 699. p

³⁴³ Forgách Simon távozása után a közelben táborozó Bebek Ali pasa ezer lovasával együtt mintegy háromezresre duzzadt seregével ellentámadásba lendült Puchaim és Dietrich csapatai ellen, vereséget mérve rájuk. Istvánffy 259-260. p; FORGÁCH 1977. 699.-702. p; WAGNER 1774. 58. p

³⁴⁴ FORGÁCH 1977. 702. p; PÁLFFY 1997.

³⁴⁵ ISTHVÁNFY 2009. 260. p

³⁴⁶ FORGÁCH 1977. 702. p; ISTHVÁNFY 2009. 261. p

³⁴⁷ FORGÁCH 1977. 706. p

lehetőségei szerint még személyesen is, ugyanakkor ez nem járt semmilyen gyakorlati eredménnyel.³⁴⁸ Forgách Simonnak is volt terve Várad hatékonyabb védelmezésére: ő azzal a kéréssel fordult Ferdinándhoz, hogy ő maga elhagyhassa a várat míg egy helyettest bíz meg a védelemmel és katonákat gyűjtve felmenti Váradot, valamint Husztot is.³⁴⁹ Erre engedélyt nem kapott, így az erősségben maradva állta az ostromot ami Huszt eleste után még keményebb lett a támadók létszámának növekedésével, Simon pedig rendszeres kitörésekkel zaklatta ostromlóit s igyekezett a moráljukat aláásni. 1556 november 11-én egy kitörésben több, mint négyszáz ostromlóval végzett, bár egy puska találat miatt majdnem életét vesztette Simon, a fejét ért lövést a sisakja fogta fel.³⁵⁰ Kapitánffy Györgyöt is sikerült foglyul ejtenie.³⁵¹ Váradot végül egy éves ostrom után (melyből az első három hónapban nem volt jelen Simon) a készletek kimerülése,³⁵² valamint a felmentő sereg hiányának következtében kénytelen volt feladni 1557 nyarán az uralkodó engedélyével.³⁵³ Még az ostrom ideje alatt, 1557. január 21.-én Ferdinánd báróvá emelte Simont.³⁵⁴ Látjuk tehát, hogy katonai érdemei önmagukban elégségesek voltak ahhoz, hogy Ferdinánd báróvá emelje, három évvel hamarabb, mint a Forgách család egészét.³⁵⁵ Az 1560-as diploma szövegében Simon a család katonai érdemszerzői között került említésre, tetteinek mibenlétét nem részletezve, ez a második oklevél a rangemelés indoklásában sokkal inkább Forgách Ferenc szerepére koncentrált. Ennél fogva le kell szögezzük, hogy a két testvér munkássága egyformán jelentős arányban játszott szerepet a család emelkedésében és utat nyitott a család számára az arisztokrácia soraiba. Ezt magyarázza az is, hogy az 1557-es oklevél ellenére három évvel később is szerepelt Simon neve is a rangemelő okiratban. A címadományhoz járó kiváltságok megfogalmazása egyazon formula szerint történt az 1557-es és 1560-as

³⁴⁸ FORGÁCH 1977. 707. p

³⁴⁹ FORGÁCH 1977. 706-707. p

³⁵⁰ FORGÁCH 1977. 708. p; ISTVÁNFFY 2009. 262. p

³⁵¹ Kapitánffy György személye kapcsán sajnos szinte semmilyen biztos információt nem találtam a jelenlegi forrásadottságok mellett. Nagy Ivánnál szerepel egy Kapitánffy család, ami horvát származású, ugyanakkor nagyon kevés információt közöl, a 16. századra nézve annyit, hogy Kapitánffy István volt horvátország követe az 1569-es országgyűlésen. Kérdéses, hogy ennek a két személynek van e valami köze egymáshoz. A Királyi Könyvek anyagában sem találtam semmilyen adományt, ami segíthetett volna kicsit többet megtudni személyét illetően.

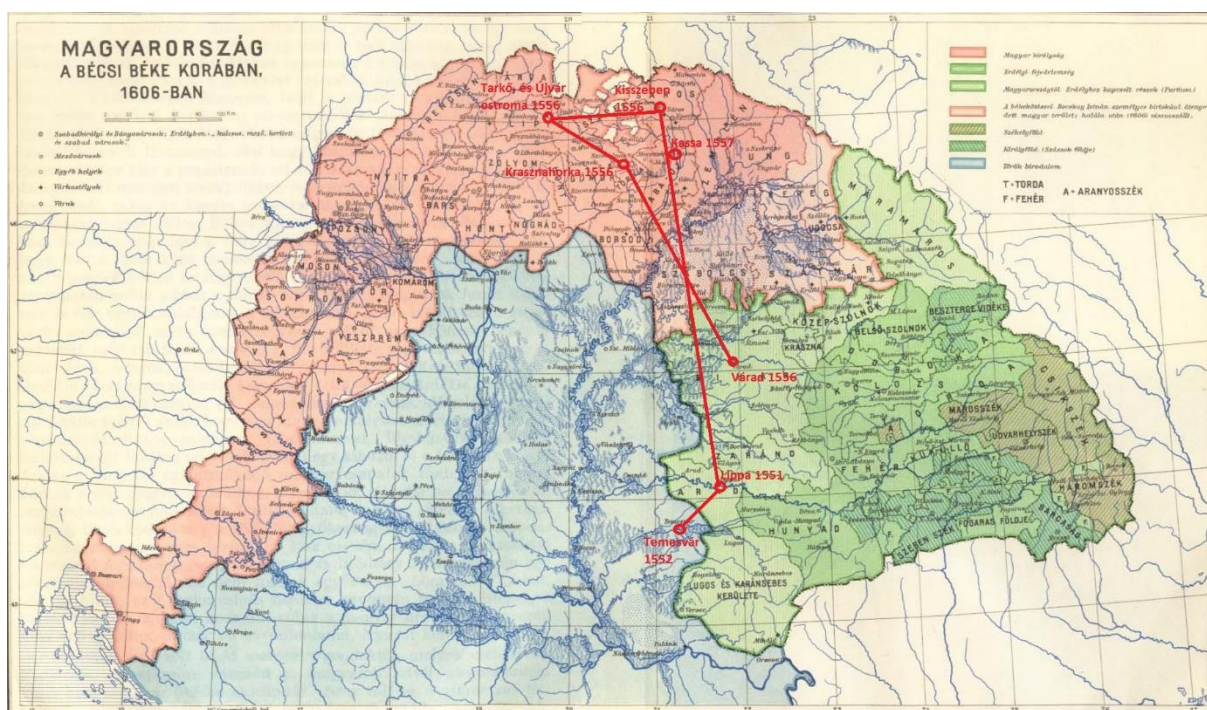
³⁵² Ahogy Forgách Simon öccsének történeti munkájának jegyzetében írja: „De bizony egy ebédre való sem volt, hanem Ártándi Kelemen küldött vala egy keveset.” FORGÁCH 1977. 710. p Ugyan ezt veszi át ISTVÁNFFY 2009. 262. p

³⁵³ FORGÁCH 1977. 710. p; ISTVÁNFFY 2009. 264. p; VERANCSICS ANTAL: *Memoriarum 1504-1566, memoria rerum : A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete* : (Verancsics-évkönyv). Budapest, 1981. 104. p

³⁵⁴ MNL OL: P 287 Fasc. A. No. 29 Az oklevél szövegét lásd a mellékletben

³⁵⁵ MNL OL: P287 Fasc. A No. 30

oklevélben is, azok szó szerint megegyeztek.³⁵⁶ Az eltérés annyi volt, hogy az 1557-es rangemeléssel ellentétben az 1560-as oklevél a címet örökletessé tette.³⁵⁷ Forgách Simon Katonai karrierjének korai szakasza ezzel lezárult. Ez aránylag rövid, mintegy hat éves periódus csupán, ugyanakkor ez alatt az idő alatt megmutatkozott a személyes bátorsága (Lippa, Temesvár, Várad ostroma), valamint hadvezéri tehetsége (1556-os felső-magyarországi harcok), mellyel sikerült bejutnia az arisztokrácia körébe és a birtokállomány gyarapítását is megalapozni. A katonai ranglétrán is gyorsan haladt felfelé: a csapatvezérségből kis-szebeni kapitány lett, majd végvidéki főkapitányi kinevezést kapott.

4. ábra: Forgách Simon katonai tevékenysége 1551-1557³⁵⁸

Katonai pályájának második szakasza 1557-ben vette kezdetét, ugyanis Várad eleste nem törte derékba Simon karrierjét, sőt pozíciója megerősödött. Ennek következtében még aktívabb katonai tevékenységbe fogott, feltehetőleg az ostrom miatti elégtétel szerzésének a

³⁵⁶ „omnibus illis gratiis, priuilegis, honoribus, immunitatibus, liberatibus et exemptionibus, quibus dicti regni nostri Hungariae Barones, tam consuetudine, quam iure utuntur et fruuntur, tam intra quam extra iudicia, aut alias ubiuis, uti, frui et gaudere...” MNL OL: P 287 Fasc. A. No. 29 (Az oklevél szövegét lásd a mellékletben) MNL OL: P287 Fasc. A No. 30; az említett formula egyébként csak kevés eltérést mutat Pethő János 1549-es diplomájával, mely a kancellária egyik formulás könyvébe és a Királyi Könyvekben is rögzítésre került. PÁLFFY 2009. 16. p

³⁵⁷ MNL OL: P287 Fasc. A No. 30

³⁵⁸ A térkép forrása: OSZK Digitális képtár. DKA-020639

<http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=20639> (letöltve 2014. 09. 07.)

vágya is fűtötte. Csapataival Kassára vonult, ahol a királyi csapatokkal egyesült és új támadási tervet készítettek Telekessy Imrével és Derssfy Istvánnal. Az eddigi szakirodalomban ezzel kapcsolatban ellentétes adatok szerepeltek: Sörös Pongrácnál szerepelt Derssfy, de nem István, hanem János.³⁵⁹ Bártfai csak Telekessyről tett említést,³⁶⁰ a források közül Forgách Ferenc munkájában is csak Telekessy szerepelt.³⁶¹ Istvánffy történeti munkájának segítségével valamelyest tisztázható a kérdés, mert 1556-57 között Derssfy István volt a kassai kapitány és a felső-magyarországi városok főkapitánya,³⁶² valamint Istvánffy szerint Ferdinánd a felső-magyarországi hadszíntéren Puchaim-ot Telekessy Imrével váltotta (a forrás tanúsága szerint ezer lovassal és ezer gyalogossal).³⁶³ Ennek alapján a legvalószínűbb az, hogy Telekessy Imre, Derssfy István és Forgách Simon tanácskozhatott, mivel a főkapitány illetékessége alá tartozó területen és csapatokkal annak bevonása nélkül bajos lett volna hadmozdulatokat kezdeményezni. Az eredmény Kovászó, Szöllős, majd Lelesz bevétele s a nagyszöllősi csata lett, mely a hadjárat folyamán elfoglalt szöllősi vár felmentését célozta. Nagyszöllősnél az erdélyiek vereséget szenvedtek (a várat pedig értelemszerűen felmentették), az őket vezető Tarczay György pedig elesett.³⁶⁴ Ezt követően a királyi csapatok visszatértek Kassára telelni, majd új terv alapján Tokajt, Göncöt és Sárospatakat megtámadták és kifosztották.³⁶⁵ Visszatértek Kassára rövid pihenőt tartani, majd 1558-ban Bebek György több várát: Olcsvát, Szitnyát, Barkót és Kövesdet foglalták el.³⁶⁶ Simon 1558-ban Kassa alkaptánya volt gersei Pethő János alatt.³⁶⁷ Simon tisztségéről Ferdinánd parancsából szerzünk tudomást, eszerint Simonnak kellett Kassa várossal megegyezni a legelők ügyében, melyre mind a városnak, mind a védelmi feladatokat ellátó katonáknak szüksége volt.³⁶⁸ 1559-ben Ferdinánd a sikereiken felbuzdulva Szerencs megívását adta nekik utasításba s ehhez 12 havi zsoldot juttatott nekik.³⁶⁹ Az esztendő lokális hadjáratát azonban mégsem Szerencs ostroma zárta le, hanem az oszmánokkal való

³⁵⁹ SÖRÖS 1899. 602. p

³⁶⁰ *Bártfai Szabó László*: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család i. m. 238. p

³⁶¹ FORGÁCH 1977. 711. p

³⁶² Kinevezéséről Istvánffy így ír: „Macedóniai Pétert, kit az minapében Kassán megholt Tarnóczy András helyébe küldött vala, visszahíja, mivel csak magával külön volna dolga, s Kassát Derssfy István kezére bíz.” ISTHVÁNYFY 2009. 265. p; PÁLFFY 1997.

³⁶³ 1556-57 között Derssfy az idegilenes főkapitány a térségben, ténylegesen felső-magyarországi kerületi és végvidéki főkapitány Telekessy 1559-től. ISTHVÁNYFY 2009. 265. p; PÁLFFY 1997.

³⁶⁴ ISTHVÁNYFY 2009. 275-277. p; FORGÁCH 1977. 711. p

³⁶⁵ ISTHVÁNYFY 2009. 277. p

³⁶⁶ ISTHVÁNYFY 2009. 279. p; FORGÁCH 1977. 717. p

³⁶⁷ Pethő 1557-59 között volt kassai főkapitány. PÁLFFY 1997.; PÁLFFY 2002. 326. p

³⁶⁸ H. NÉMETH ISTVÁN: Kassai katonák és polgárok a XVI. században (A hadsereg társadalmi és közigazgatási hatásai egy kereskedőváros életében). In: Levéltári Közlemények. 1997. 68. szám. 167. p

³⁶⁹ ISTHVÁNYFY 2009. 282. p

összecsapás: a területen fosztogató Velicsán béggel Kaza környékén csaptak össze októberben.³⁷⁰ Az ekkor Ferdinándhoz pártolt Bebek Györggyel szövetkezve tették ezt, ami azért is jelentős, mert jól látható, hogy Bebek György pártváltása Forgách Simonék vele szembeni katonai fellépésének is következménye volt.³⁷¹ A török csapatokat szétverték, ebben Forgách Simon és Telekessy Imre játszották a döntő szerepet, egy rosszul kezdődő összecsapást győzelemre fordítva, ezzel lezárva az 1559-es hadi vállalkozást.³⁷²

5. ábra: Forgách Simon katonai tevékenysége 1557³⁷³

Ezt követően Forgách Simon minden bizonnyal továbbra is Kassán teljesített szolgálatot. Az országgyűlésen a magyar rendek panaszaiból kiderül, hogy Kassa és környéke a katonaság és a kapitányok folyamatos zaklatásainak voltak kitéve, de arról, hogy Forgách Simon részt vett-e ezekben, nincs adatunk. Annak tükrében kevésbé valószínű, hogy amikor 1564-ben Eger környékén ilyen ügybe keveredett, annak per és büntetés lett a vége, azaz jól dokumentált nyoma maradt. 1560-ban május és szeptember között felső-magyarországi

³⁷⁰ ISTVÁNFFY 2009. 284. p.; FORGÁCH 1977. 724. p

³⁷¹ Ennek ellenére Bebek nem maradt meg Ferdinánd hűségén, jellemével kapcsolatban, a Verancsics évkönyvben a következő szerepel az 1566-os esztendőnél: „... de mégis állam lator mint azelett, kész terök, kiesz lator.”; VERANCICS 1985. 119. p

³⁷² Az ütközet megvívása során a királyi csapatok taktikailag hibásan léptek fel: seregük nem egységesen, hanem megosztva, részletekben vette fel a harcot a törökökkel. Ennek oka az volt, hogy a törökök morálisan hatottak üldözőikre: foglyaikat (gyerekeket és nőket) elkezdték legyilkolni, így érthető, hogy a magyar vezérek miért bocsátkoztak elhamarkodott összecsapásba s miért nem vették figyelembe, hogy az előőrs, valamint a többi sereget egymáshoz képest igen széthúzódva haladt. Simon saját leírása a csatáról testvére munkájának jegyzetében: FORGÁCH 1977. 725. p.; ISTVÁNFFY 2009. 284.-286. p

³⁷³ A térkép forrása: OSZK Digitális képtár. DKA-020639
<http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=20639>

végvidéki és kerületi főkapitány volt,³⁷⁴ majd Zay Ferenc³⁷⁵ alatt továbbra is a kassai katonaság kapitányaként szolgált.³⁷⁶ Kassán töltött szolgálati ideje alatt különbözött össze első ízben Verancsics Antallal 1560-ban.³⁷⁷ Sörös Pongrácz egy 1561-es hadi eseményről említést tett Simonról írt két részes tanulmányában, ez pedig Gimes és Komjáti visszafoglalása a törököktől, melyet Simon vitt végbe Kátay Ferenc és Kamuthy Balázs társaságában. Mindezt Simon saját, erről szóló iratára alapozva.³⁷⁸ Sörös azonban hivatkozásként csupán annyit jelölt meg a munkájában, hogy „Forgách S. irata : *A Ghymes es Komyathy megh adasakoran való tractatusok*. Forgách levéltár.”³⁷⁹ A pontos jelzet hiányában igen nehéz visszakeresni ezt a forrást, ha ugyan nem semmisült meg az elmúlt több, mint száz év viszontagságai során.³⁸⁰ A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a tanulmány megjelenése után 19 évvel napvilágot látott Bártfai Szabó László monográfiában az említett esetnek nyoma sincs, holott a szerző ismerte Sörös Pongrácz tanulmányát,³⁸¹ valamint a Nemzeti Múzeum segédőreként (ahol a Forgách levéltár is található volt), Bártfainak kiváló hozzáférése volt az anyaghoz és kutatásai arról tanúskodnak, hogy rendkívül alaposan ismerte a Forgách levéltár teljes anyagát. Ezt figyelembe véve igencsak különösnek tartom, hogy Bártfai nem tesz említést egy ilyen fontos iratról,³⁸² bár ahogy az eddigiekben is kitűnt, írásai nem mentesek a pontatlanságoktól. A rendelkezésre álló elbeszélő forrásokat vizsgálva kitűnik, hogy ez az esemény sem Istvánffy, sem Forgách Ferenc munkáiban nem jelenik

³⁷⁴ Virovecz Nándor szerint Simon kinevezése összefügghetett azzal is, hogy Balassa Menyhárt pártváltásának levezényléséhez melyről zajlottak tárgyalások, alkalmas személy lehetett volna. Ennek oka a disszertációban korábban is említett fogolycsere, melynek segítségével Simon szabadult a török fogságból, valamint rokoni kapcsolatok is fennálltak közöttük. Egyrészt a Virovecz Nándor által említett tény, hogy Menyhárt testvére, Zsigmond volt Pemfflinger Sebestyén özvegyének második férje s így lányának, Simon feleségének gyámja. Másrészt távolabbi rokoni kapcsolat is fennállott a két család között: Simon egyik unokatestvére Forgách (II.) Ferenc volt Menyhárt lánytestvérenek, Magdolnának férje, bár Ferenc ekkorra már minden bizonnyal halott volt, utolsó forrásos említése 1548-ból származik, amikor is betegeskedett. VIROVE CZ 2017. 262. p; B ÁRTFAI 1910 230.p; NAGY 1999; ELIÁS 2010, 91. o.; PÁLFFY 1997.

³⁷⁵ Zay Ferenc életével kapcsolatban: PÁLFFY 2003. 48.-49. p; THALLÓCZI LAJOS: Csömöri Zay Ferenc 1505–1570. Budapest, 1885.

³⁷⁶ SÖRÖS 1899. 606.

³⁷⁷ Ez az első eset felekezeti természetű volt: Simon a kassai katonasággal lehetőséget adott a prédikátor Huszár Gál számára a menekülésre, valamint Simon is ott van az ügyben Miksához folyamodók között. Emellett Huszár Gál Simon unokasógorának, enyingi Török Ferencnek a pártfogásába került. ÖStA. HHStA. StaW Hung. Fasc. 431 a fol. 179–180.; BOTTA, 1991. 185., 290. p.; bővebben: Uo., 150–189. p.

³⁷⁸ SÖRÖS 1899. 606.

³⁷⁹ SÖRÖS 1899. 606.

³⁸⁰ Kutatásaim jelen stádiumában az bizonyos, hogy ez az irat nem található a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található Forgách családi levéltár vegyes katonai és köztörténeti vonatkozású fondjaiban, sem Forgách Simon személyes iratainak fondjában, ahogy levelei közé sem keveredett, illetve a birtokjogi- és a család egészét érintő jogi iratok köz sem keveredett, így logikai alapon valószínűsíthető lelőhelyeit már átvizsgáltam.

³⁸¹ B ÁRTFAI 1910. 774. p

³⁸² Botta István amikor Forgách Simonról ír, ezt a hadvezér történetírói munkájaként jelöli meg, de ő is csak Sörös említett tanulmányára hivatkozik, ami viszont nem közölte a pontos jelzetet.

meg, sem az, hogy ebben az időszakban Nyitra megyét török támadás érte volna. A család két fontos birtokközpontját és Komjáti esetében rezidenciális területét ért támadás elég jelentős lehetett volna, hogy erről legalább Forgách Ferenc említést tegyen, illetve, hogy Bártfai se méltasson egy mondatra se a családról szóló munkáiban egy ilyen fontos eseményt. Ráadásul Sörös szerint Simon ezrekre rúgó nagyságrendű váltságdíjat zsebelhetett be a terület felszabadításával.³⁸³ Mindezeket figyelembe véve igen sajnálatosnak tartom, hogy a pontos jelzetest Sörös nem jelölte meg és közlését ilyen formán némi kétellyel kell fogadnunk ezt a hadi eseményt illetően.³⁸⁴

Az 1562-ben a felső-magyarországi területen János Zsigmond ellen kiújuló harcokban Simon is részt vett,³⁸⁵ Zay Ferenc, Balassa Menyhárt oldalán. Perényi Gábor kétszáz lovast és gyalogosokat küldött Henyei Miklós hadnagy vezetésével, Báthory Miklós pedig szintén hasonló méretű erőket küldött Székely László hadnagy vezetésével.³⁸⁶ Ebbe a budai és a temesvári pasák is bekapcsolódtak az erdélyiek mellett.³⁸⁷ Az országnak ezen a területén a harcok a királyiak sikerével indultak: először Zay Ferenc csapatai elfoglalták Olcsvát,³⁸⁸ majd Balassa Menyhárt Nagybányát, feleskette Szatmárt és Németit Ferdinándra, majd Kovászót és Naylábvár ellen fordultak.³⁸⁹ Ezt követően az erdélyiek által frissen elfoglalt Hadad ellen vonultak.³⁹⁰ A Hadadból kivonuló erdélyi csapatok vereséget szenvedtek, Hadad várát feladták.³⁹¹ Lényegében a földrajzi értelemben vett Erdély területére sikerült visszaszorítani ezáltal János Zsigmondot s uralmát is komolyan fenyegették ezek a hadi események.³⁹² Ennek tudatában nem meglepő, hogy a Porta a támadás mellett döntött. A kezdeti sikerek után az említett oszmán csapatok beavatkozása hamar változtatott a helyzeten: először az oszmán beavatkozás elkerülésére április 12.-én fegyverszünetet

³⁸³ SÖRÖS 1899. 606. p

³⁸⁴ Ez azért is igen sajnálatos, mert az említett forrás újabb ecsetvonást adhatna Simon portréjához ezúttal szerzőként, mivel Forgách Ferenc emlékiratainak jegyzetelésekor tanújelét adta egyfajta írói hajlamnak.

³⁸⁵ Bár amikor Istvánffy felsorolja, hogy kiket gyűjtöttek maguk köré Zay-ék, Simon neve nem szerepel, a szatmári ostromkor Simonnal együtt vitézkedő Dobó Domonkosé viszont igen és Simon ostromról szóló jegyzetéből is az tűnik ki, hogy ő is a sereggel volt, minden bizonnyal végig. Nyilván Istvánffy nem a teljesség igényével sorolta fel a résztvevőket és így maradt kis Simon neve. ISTVÁNFFY 2009. 313. p

³⁸⁶ ISTVÁNFFY 2009. 313. p

³⁸⁷ FORGÁCH 1977. 773. p

³⁸⁸ LUKINICH IMRE: Az északkeleti várháborúk történetéhez 1561–1565. Hadtörténelmi Közlemények 14. (1913) 383-384. p

³⁸⁹ Naylábvárát végül nem kellett ostrom alá venni, annak birtokosa Kovászó eleste után maga váltott pártot. Forgách 773. p; Istvánffy 312-313. p; Lukinich Imre: Az északkeleti várháborúk történetéhez 1561–1565. Hadtörténelmi Közlemények 14. (1913) 384-386. p; VIROVCEZ 2017. /b 266. p; Virovcez Nándor: Balassa VIROVCEZ 2017. 99. p

³⁹⁰ Forgách 773. p; ISTVÁNFFY 2009. 312-313. p, VIROVCEZ 2017. /b 268. p VIROVCEZ 2017. 100-102. p

³⁹¹ A csata leírása: FORGÁCH 1977. 774. p; ISTVÁNFFY 2009. 313-316. p; LUKINICH IMRE: A hadadi ütközet 1562 márczius 4.-én. Hadtörténelmi Közlemények 11. (1910) 249–250.; VIROVCEZ 2017. 102-103. p

³⁹² LUKINICH 1913. 387.p; VIROVCEZ 2017. /b 266-268.p; VIROVCEZ 2017. 100. p

kötöttek János Zsigmonddal,³⁹³ viszont az oszmán csapatok így is megérkeztek. A királyi erők taktikai visszavonulást hajtottak végre és végül óvári állomáshelyükről Szatmárba húzódtak vissza három napos előnnyel a törökök előtt. Az ilyen módon rendelkezésükre álló időt Szatmár megerősítésére használták ki a város nyitott részeinek rögtönzött eltorlaszolásával, valamint sánc kiépítésével.³⁹⁴ A budai és a temesvári oszmán csapatok kiegészültek rác- és bolgár csapatokkal is Forgách Ferenc leírása szerint.³⁹⁵ Forgách Simon is az ostromlott erődben rekedt, Szatmár védelmében vitézségével komoly szerepet vállalt Dobó Domonkossal együtt.³⁹⁶ Németi városát az oszmánok felgyújtották s a tűz Szatmárra is áterjedt, de a tűz és a készletek pusztulása sem törte meg a védőket, bár az ostromlókkal tárgyalásokba is bocsátkozott Zay Ferenc.³⁹⁷ Forgách Simon megjegyzi, hogy a tárgyalást Hamza bég kezdeményezte, ez pedig arra enged következtetni, hogy a törököknek sem volt könnyű az ostrom túlerejük és a korábbi tüzeset ellenére sem. Ezen kívül nem bíztak teljes mértékben a pusztai fizikai fölényben, annál is kevésbé, mivel ostromtüzéséggel nem rendelkeztek, így a céljuk a védők kiéheztetése volt.³⁹⁸ Balassa, hogy erősítést hívjon, vízi úton elhagyta az ostromlott várat.³⁹⁹ A felmentő sereg pedig meg is érkezett Székely Antal moldovai hadjáratban részt vett csapatainak képében, valamint a hadadi győztes sereg egy jelentős része, ezek Olcsvaapátinál táboroztak.⁴⁰⁰ A felmentésre alkalmas erők létszámát Ferdinánd toborzó parancsa is tovább növelte, valamint az uralkodó Sziléziában felfogadott négyszáztizenöt fős lovassága is, emellett pedig Gyuláról is kaptak 500 lovas képében erősítést,⁴⁰¹ ami Ecsednél gyűlt össze.⁴⁰² A szatmártól öt mérföldre táborozó Székely Antalhoz Zay Ferenc küldetett egy „főlegényt” a levelével, hogy lőpor utánpótlást kérjen háromszáz zsákkal, amit gyalogos katonákkal kellett Szatmárhoz küldenie.⁴⁰³ Ezt a szállítmányt egy éjszakai kiütéssel akarták a falak mögé juttatni, azonban Zay Ferenc elkövetett egy taktikai hibát: a Szamos hídját (amit minden bizonnyal az ostrom

³⁹³ LUKINICH 1913. 391. p; VIROVCEZ 2017. /b 268. p; VIROVCEZ 2017. 103. p

³⁹⁴ FORGÁCH 1977. 776. p; VIROVCEZ 2017. 103. p

³⁹⁵ FORGÁCH 1977. 776. p

³⁹⁶ FORGÁCH 1977. 776. p; ISTVÁNYFI 2009. 319.-320. p

³⁹⁷ FORGÁCH 1977. 777. p

³⁹⁸ FORGÁCH 1977. 777. p; VIROVCEZ 2017. /b 268. p; VIROVCEZ 2017. 104. p

³⁹⁹ Forgách Ferenc nem mulasztja el itt is kemény szavakkal illetni Balassa Menyhártot, ariánus „eretnekséggel” is megvádolva s mint a „halandók legfertőzőbbjét” nevezi meg, de Simon mérsékelni igyekszik testvére indulatait, számot adva arról, hogy Balassa irányában bajtársai nem gondolkodtak ennyire keményen. FORGÁCH 1977. 777. p; VIROVCEZ 2017. /b 269. p; VIROVCEZ 2017. 104. p

⁴⁰⁰ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰¹ Minden bizonnyal Balassa Menyhárt Olcsvaapátiból írt Kerecsényi Lászlónak írt levele hatására. A levelet Virovecz Nándor doktori disszertációjában közölte. VIROVCEZ 2017. 251. p

⁴⁰² FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰³ FORGÁCH 1977. 778. p

akadályozására rontottak le a védők) kijavíttatta, Simon tanúsága szerint „az többi hadnagyok akaratja ellen”.⁴⁰⁴ Az ostromlóknak is feltűnt természetesen a híd kijavítása és a kitörés éjjelére ők a hídon át vezetett rohamot terveztek a város bevételeire.⁴⁰⁵ Az éj leple alatt lefolytatott roham a Szamoson már átkelt, kitörő védők figyelmét időben ragadta meg és Forgách Simon volt az első, aki lovasaival a roham alatt álló város felé fordult és oda vágatott, hogy aztán gyalogosan bocsátkozzanak a hidat fedező bástyán küzdelembe, melyen máris török lobogó volt.⁴⁰⁶ A köszvény miatt Szatmárban maradt Dobó Domonkos tartotta a bástyát és Simon felmentő csapataival sikerült a bástyán a törököket megállítani, a lobogót Simon katonái nyerték el, majd a hadvezér 50 landsknecht-et „hozott” magához, akikkel tűz alá vette a rohamozó törököket. A gyalogsági tűz hatására az ostromlók megfutottak, eltorlaszolva a hidat, így pedig a roham kudarcba fulladt.⁴⁰⁷ Zay Ferenc terve a híd kapcsán tehát olyan hibás döntésnek bizonyult, ami majdnem Szatmár elestét vonta maga után és a hadi szerencse nélkül Dobó és Forgách egyébként igen hősies helytállása sem lett volna elegendő Szatmár megtartásához. Simon kiemelte: ha Dobó nem maradt volna hátra köszvénye miatt, akkor a török roham sikerrel járt volna. Ha pedig a törökök kicsit tovább vártak és a csapatok messzebb jártak volna, Simon sem ért volna vissza időben.⁴⁰⁸ Székely Antal puskaporral ellátott 300 gyalogosa egyébként nem érkezett meg az adott időre.⁴⁰⁹ Az oszmánok 16 napos ostroma azonban az élelem hiánya miatt végül sikertelen volt, illetve János Zsigmond is közbenjárt elvonulásuk érdekében.⁴¹⁰ Az élelemhiány a védőket is súlytotta, akik Forgách szerint három nap múlva megadták volna magukat.⁴¹¹ A királyiak ezt követően Ecsednél kisebb összecsapásba bocsátkoztak az arra vonuló oszmánokkal, ebben a felszabadult Szatmár védőinek egy része is részt vett, közöttük

⁴⁰⁴ Simon úgy fogalmaz a híd kijavítása kapcsán: „mi végre, én nem tudom” az ő beszámolójában szerepel az is, hogy Zay katonákat akart a hídon át kibocsátani, a javítást ezzel indokolta. Ez nyilván a kitörés éjszakáján, a Szamoson átkelt csapatok fedezését szolgálta volna. A híd látványos megjavítása viszont az ostromlókat is elgondolkoztathatta, s ezért látom taktikai hibának a híd kijavítását: egyrészt elárulhatta vele, hogy a védők készülnek valamire, ezzel kockáztatva tervét, másrészt pedig csalétket és lehetőséget is biztosított egy rohamra az erősség ellen. FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰⁵ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰⁶ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰⁷ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰⁸ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴⁰⁹ FORGÁCH 1977. 778. p

⁴¹⁰ Forgách Ferenc kiemeli, hogy az 1561-es vetés ekkor még nem érett be, ellenben az előző évi elfogyott. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a térségben az ostrom előtt is zajlottak hadi mozgások, így a környék élelmiszer tartalékaira ez nyilván hatással volt. Ehhez társult még a Szatmárt és Németit pusztító tűz, ami csak tovább rontotta a helyzetet. A törökök mellesleg a környéken egy kisebb erősség, Rozsály ostrománál is alulmaradtak az egriek közbeavatkozása révén, készleteiket onnan se tölthették fel. Székely Antal csapatai pedig veszélyesztették az utánpótlási útvonalakat. FORGÁCH 1977. 776. p; VIROVCEZ 2017. 104. p

⁴¹¹ FORGÁCH 1977. 778. p

Forgách Simon csapatai is.⁴¹² Ennek jelentős eredménye nem lett, erről az összecsapásról Balassa Menyhárt 1562. május 7.-én keltezett levelében számolt be Zay Ferencnek: „[...], jóllehet nagy harcok lének köztünk, s mind egyfelől s mind másfelől halálok is lének az török között s mi köztünk; de istennek kegyelmességéből az ő felsége szerencsésével az mi kegyelmes urunkéval, gyalázattal menének el, [...]”.⁴¹³

Noha ezekben a harcokban Simon nem fővezérként harcolt, a katonai tehetsége sokszor kiegészítette a küzdelmekben a királyi seregeket. Ezeknek a sikereknek minden bizonnal része volt abban, hogy mind Ferdinánd, mind pedig Miksa nagyra értékelték a szolgálatait. Talán ennek is köszönhető, hogy ezt követően Ferdinánd és Miksa kíséretében volt a prágai koronázáson.⁴¹⁴

1563. december 13-a és 1564. február 10-e között Simon Mágochy Gáspár helyettese volt az egri főkapitányi poszton.⁴¹⁵ Ebben az időszakban történt meg a már említett erőszakoskodás, 1564. február 9-én.⁴¹⁶ Nagy-Tályán Simon 60 katonájával a helyiektől kapott és vásárolt javakból mulatott, majd ittas állapotban támadtak rá az egyik helyi kismanesre, hogy bort raboljanak. Kísérletük verekedésbe torkollott, melyből Simon is kivette a részét. A katonák és a kismanes küzdelmében nem meglepő módon Simon és katonái kerekedtek felül.⁴¹⁷ Az esetből 1574-ig tartó pereskedés lett, melyben végül Forgáchot 100 forint kártérítés fizetésére ítélték.⁴¹⁸ A per folyamán a kárvallott kifejezésre juttatta, hogy nem ez volt Simon egyetlen Eger környéki erőszakoskodása.⁴¹⁹ Sörös Pongrác ezeket az atrocitásokat Simon Verancsics elleni ellenszenvével igyekezett magyarázni két részes tanulmányában, azonban itt sokkal inkább a két ember közti konfliktus mellett arról is lehetett szó, hogy Simon tudatos vezérként igyekezett katonái előtt megtartani a maga tekintélyét, egyfajta „betyár becsületet” vállalva velük. Verancsics ezek miatt a hatalmaskodások miatt panaszt emelt Miksánál. A királynak erre a panaszra adott válasza jól mutatja, hogy milyen tekintéllyel bírt Simon. Miksa ugyanis arra intette Verancsicsot, hogy ilyen apróságok miatt ne pereskedjen, mert földjei védelmét Simonnak köszönheti.⁴²⁰

⁴¹² Nem a legfrissebben az ostrom miatt s felszerelésben is hiányosan, lószerszámban, s lóban is komolykárokat szenvedtek el részben a tűz miatt. FORGÁCH 1977. 779. p

⁴¹³ KÁROLYI ÁRPÁD: Balassa Menyhárt egy magyar levele, 1562. In: Történelmi Tár: 1. sorozat. 1881. 4. évfolyam 2. szám 381. p.

⁴¹⁴ Jól mutatja katonai pályafutásának jelentőségét, hogy Ferdinánd és Miksa kíséretében részt vehetett. BÁRTFAI 1910. 243. p

⁴¹⁵ SÖRÖS 1899. 609. p; BÁRTFAI 1910. 243. p

⁴¹⁶ SÖRÖS 1899. 610. p

⁴¹⁷ SÖRÖS 1899. 610. p

⁴¹⁸ SÖRÖS 1899. 610. p

⁴¹⁹ *Sörös Pongrác*: Ghimesi Forgách Simon i. m. 610. p

⁴²⁰ BÁRTFAI 1910. 244. p; SÖRÖS 1899. 611. p

A katonáskodó elit és az uralkodó viszonya mindazonáltal nem volt olyan harmonikus, mint Ferdinánd idején, Miksa több bizalmatlanságot mutatott a magyar elittel szemben. Talán erre utalhatott az is, hogy egy év múlva, 1565-ben Miksa Augsburgba menő díszkíséretének vezetését mind Forgách Simon, mind Batthyány Ferenc, mind Zrínyi Miklós a fia nevében visszamondta.⁴²¹ Ekkorra Forgách báróként már sérelmesnek tartotta, hogy vezető tisztségekbe mások kerültek helyette, ami láthatóan akkor is megakasztotta addigi katonai lelkesedését, ha a birtokai miatt személyes érdekei továbbra is arra vezették, hogy részt vegyen a török elleni harcokban.

Sörös Pongrác szerint Simon 1565-ben részt vehetett Tokaj, Szerencs és Nagybánya ostrománál, azonban személy szerint Schwendi első magyarországi hadjáratának egyik momentumánál sem kerül említésre sem Forgách Ferenc, sem Istvánffy Miklós műveiben és egyéb forrás sem említi részvételét.⁴²² Feltételezésbe Simon részvételét illetően az alapján bocsátkozhatunk, hogy Forgách Ferenc szerint Schwendi Kassára érkezésekor a Kassa körüli megyék csapatait és nemeseit is mozgósították, Simon környező birtokai (pl. a sárosi Hertnek ami később rezidenciális központja is) pedig beleeshettek a mozgósítás körébe,⁴²³ illetve Sörös arra alapozta a véleményét, hogy Simon Miksa magyar kíséretének vezetését az elmúlt idők hadakozásaiban való anyagi kimerülés miatt utasította vissza.⁴²⁴ 1566-ban csak hosszas rábeszélés után állt kötélnék, hogy Lazarus von Schwendi tanácsosa legyen.⁴²⁵ Forgách Ferenc ezt a következőképpen írta le: „Kassa környékén az ellanyhuló hadi helyzetet Forgách Simon érkezése serkentette fel: abban az időben nem volt más, akit katonai dicsőség dolgában járatosabbnak tartottak. Előbb nem egyszer kijátszották és reményekkel hitegették; akkor – miközben csak a magáét védte – a császár ígéretekkkel és ismételt levelekkel hívta és Svendi társává, haditanácsosává tette meg.”⁴²⁶ Bár Ferenc fogalmazása annyiban pontatlan, hogy, Simon jegyzetének tanúsága szerint, nem társa, hanem „segítője, és tanácsa legyen”,⁴²⁷ ennek ellenére a lényeges momentum mégis kicsendül a szövegből: Simon az ambícióit érezte sértve. Miksával szembeszegülése valószínűleg abból származhatott, hogy magasabb tisztségre vágyott. Valamelyik kerületi

⁴²¹ FORGÁCH 1977. 831. p; BARTFAI 1910. 244. p; SÖRÖS 1899. 611. p

⁴²² Szerencs felsorolása is valamiféle szeszélyt sugall, ha figyelembe vesszük, hogy azt Balassa Menyhárt foglalta el s nem a teljes sereg vonta ostrom alá, külön magyarázatra szorult volna, hogy Simon a főszereghez vagy Balassa csapataihoz tartozott e s ha az utóbbi, akkor mi oknál fogva? LUKINICH 1913 602. p; SÖRÖS 1899. 611. p

⁴²³ FORGÁCH 1977. 817. p

⁴²⁴ SÖRÖS 1899. 611. p

⁴²⁵ BARTFAI 1910. 244. p; SÖRÖS 1899. 611. p

⁴²⁶ FORGÁCH 1977. 864. p

⁴²⁷ FORGÁCH 1977. 864. p

vagy végvidéki kapitányság lehetett Simon ambíciója, netán az a poszt, amit 1565-ben Báthory András Schwendivel összekülönbözve magától hagyott el. Istvánffy Báthory-t Schwendi egyenlő hatalmú társának nevezte, elképzelhető, hogy ezért is javította ki Simon az öccsét annak emlékirataiban, mert korábbi érdemei és szolgálatai alapján ezt érezte volna méltónak.⁴²⁸ A Miksa ígéreteire való utalás is erre enged következtetni. Minden bizonnyal adomány vagy tisztség lehetett az ígéretek tárgya, ám erről forrás nem maradt fenn. Forgách értékes segítsége lehetett Schwendinek, mivel, mint láttuk, gyakorlatilag 1557 óta a régióban katonáskodott, ami komoly tapasztalati tőkét jelentett s alkalmas tanácsossá tette. Miután Simon csatlakozott a Schwendihez, a nyugati hadvezért tanácsával rábírta, hogy még azelőtt mozgósítson, mielőtt a török és tatár csapatok egyesülnek⁴²⁹ és túlerőbe kerülnek: ennek hatására elindult a Simon szerint mintegy másfél ezer fős sereg.⁴³⁰ Ennek során Simon a tokaji táborból rajta akart ütni könnyűlovasaival egy Szerencs felé elkóborolt egynéhányszáz lovasból álló tatár csapaton az éj leple alatt, amit Schwendi viszont nem engedélyezett. Érthető, hogy csapatait taktikai okokból nem akarta megosztani és kis létszáma miatt minden veszteség súlyosabban eshetett latba, ugyanakkor az is kitűnik, hogy a leginkább nyugati hadszíntereken edződött kiváló hadvezér egy év alatt nem tette teljesen magáévá azt a típusú végvári hadviselést, ami viszont Simon esetében természetes volt.⁴³¹ Ezt követően Szendrő felé vonultak, majd Tornaljára érkeztek augusztus huszadikára.⁴³² Itt Tornalja és Rimaszombat között ütköztek meg a bégek csapataival. A Rimán való átkelést a Forgách Simon által szerzett információk alapján hajtották végre, majd csatarendbe álltak: Schwendi vezette a centrumot, a balszárnyat Balassa Menyhárt, a jobbszárnyat pedig Forgách Simon.⁴³³ Figedy János 200 lovasból álló előőrse elementáris erővel csapott le a török csapatokra s a főszereg beavatkozása végül eldöntötte a küzdelmet, győzelmet hozva

⁴²⁸ És ezt gondolhatta méltónak Ferenc is. Viszont Báthory András a helyi viszonyok alapos ismerete miatt is került Schwendi mellé, aki 1566-ra viszont már nem volt teljesen ismeretlen hadszínterét illetően s ezért sem lehetett teljesen indokolt egy hasonló kinevezés. FORGÁCH 1977. 864. p; ISTVÁNYFY 2009. 365., 374. p; LUKINICH 1913. 596. p

⁴²⁹ A nógrádi és a szécsényi bégek Szabatkánál 2500 emberrel ütöttek tábor, a tatárok János Zsigmondot segítették korábban Tokaj körül. FORGÁCH 1977. 864. p; CSIFFÁRY GERGELY: Az egri végváriak tevékenysége 1548–1596 között. In: *Agria XLVI. Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve.* Szerk. Veres Gábor. Eger 2010. 46. p; VIROVCEZ 2017. 127. p

⁴³⁰ FORGÁCH 1977. 864. p

⁴³¹ A két hadfi közötti katonai gondolkodásmód különbözőségét az is mutatja, hogy Ferenc beszámolója szerint, amikor az éjjeli vonulás alatt Tornalja felé a csapatok egy része eltévedt s másnap Tornaljához az ellenséges csapatok irányából érkeztek Schwendi haragosan „magyar tervnek” minősítette a hadmozdulatot, amire Simon rábírta. Forgách viszont a jelek szerint a lovasok kilétével jobban tisztában volt és megnyugtatta Schwendit, a felderítők pedig bebizonyították, hogy saját csapatok találták meg a főszereget. Ferenc leírását erősíti, hogy Simon itt jegyzetében az eset kapcsán miután a létszámot és a tábor helyét korrigálta, megjegyzi: „az többi úgy volt, amint írva” FORGÁCH 1977. 864. p

⁴³² FORGÁCH 1977. 864. p

⁴³³ FORGÁCH 1977. 865. p; CSIFFÁRY 2010. 46. p; VIROVCEZ 2017. 127. p

Schwendi csapatainak.⁴³⁴ A szécsényi bég is fogságba esett, valamint Szabatkát felégették s Rimaszombatban előkerült Bebek György levele, ami a törököket a magyar csapatok bekerítésére és megsemmisítésére bízta.⁴³⁵ Ez a tény új célt adott a hadmozdulatoknak: Bebek megbüntetését, ami oda vezetett, hogy három várát, Pelsőcöt, Gagyt és Gombaszeget rövid ostromok után megadásra foglalták el.⁴³⁶ Az időközben a megfutamodásuk után újra egyesült oszmán csapatok Kassától akarták a magyar sereget elvágni, így Schwendi visszaindult Kassára, Forgách Simon pedig a csapatok egy részével és a tüzérséggel Bebek egy másik erőssége, Krasznahorka ellen vonult. A várát ez alkalommal 1556-tól eltérően be is vette, miután ostromtüzérsége két bástyát erőteljesen megrongált és a védők megadták magukat.⁴³⁷ Ezt követően őrséget hagyott hátra és visszavonult Kassára, ahonnan Sárospatakra ment 400 lovassal, hogy biztosítsa a települést a tatár csapatok pusztítása ellen. Egy teljes hétig ott is maradt, amíg János Zsigmond Tokaj ostromát abba nem hagyta.⁴³⁸ Ezt követően Kassát elhagyva 1566 végén Szádvár ostromának az előkészítésébe kezdett.⁴³⁹ Szádvár sakkban tartására Schwendi korábban Szögligeten és Jabloncán erősségeket létesített, valamint Jablonca közelében Görgön is állomásoztatott magyar katonákat téli táborban Bornemissza János vezetésével.⁴⁴⁰ Simon lovascsapatát este indította útnak s az éjjel folyamán megtették a mintegy ötven kilométeres utat Görgőig, ahol Bornemisszát utasította a Szádvárba vezető utak elzárására, valamint Jablonca és Szögliget létszámának megerősítésére.⁴⁴¹ Emellett a német katonaságból Hardert kétszáz gyalogossal Szendrőből és Johannes Rueber-t a varannói téli táborból szintén Szádvár alá hívta.⁴⁴² A rendelkezésére álló csapatokkal lezáratta tehát a Szádvárba vezető utakat, valamint felderítőket küldött ki, miután Balogvárból azt a jelentést kapta, hogy Bebek háromszáz gyalogossal Fülekről akart erősítést juttatni Szádvárba.⁴⁴³ Simon szigorú őrsége és éber felderítő tevékenysége sikeresen gátolta meg az erősítés megérkezését, miután Bebek három szervitorát elfogták, és a főúr visszaért Fülekre.⁴⁴⁴ A körbezárt erősséget védő Patóchy Zsófia, Bebek felesége nem tudott arról, hogy a felmentő csapatok nem fognak megérkezni, így a vár feladását elutasította. Simon hívására 1567 január hatodikára Schwendi is megérkezett Szádvár alá,

⁴³⁴ FORGÁCH 1977. 865. p; CSIFFÁRY 2010. 46. p; VIROVCEZ 2017. 127. p

⁴³⁵ FORGÁCH 1977. 865. p

⁴³⁶ FORGÁCH 1977. 865. p

⁴³⁷ FORGÁCH 1977. 865. p

⁴³⁸ FORGÁCH 1977. 875. p

⁴³⁹ ISTVÁNNFY 2009. 438. p

⁴⁴⁰ FORGÁCH 1977. 887. p; ISTVÁNNFY 2009. 438. p 438. p

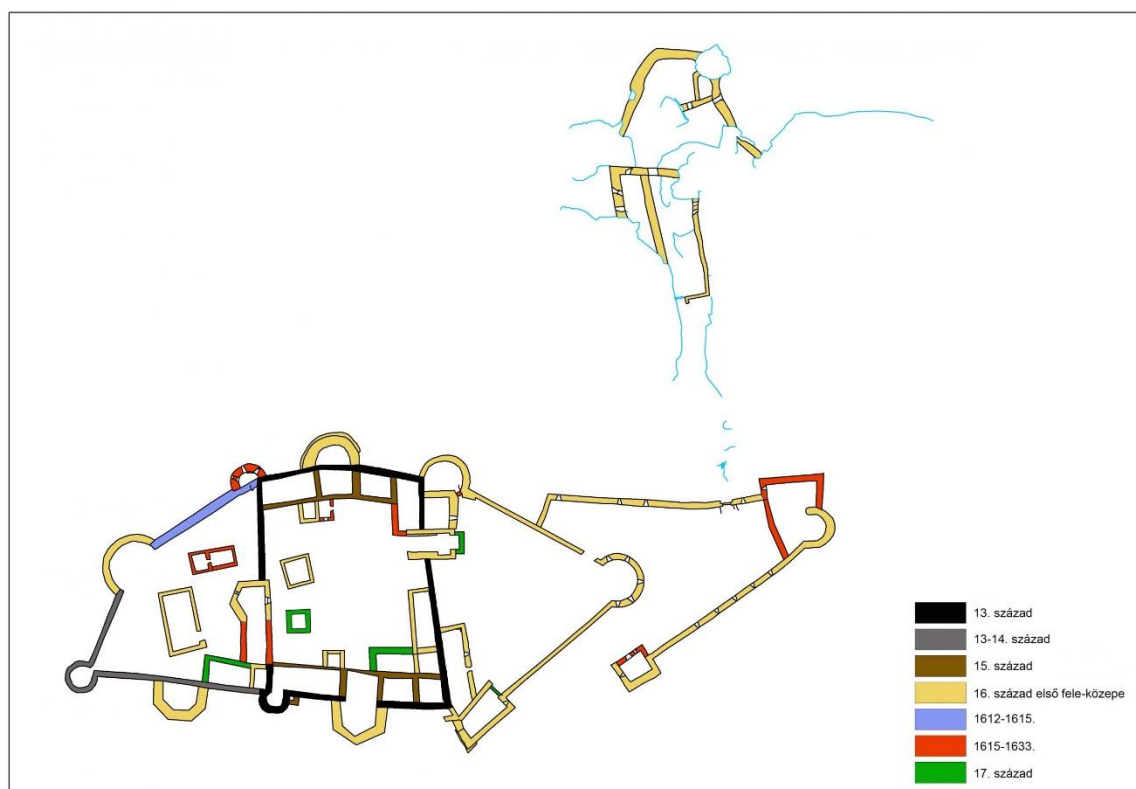
⁴⁴¹ FORGÁCH 1977. 889. p

⁴⁴² ISTVÁNNFY 2009. 438. p

⁴⁴³ ISTVÁNNFY 2009. 439. p

⁴⁴⁴ ISTVÁNNFY 2009. 440. p

kilencedikére pedig a tüzérség is.⁴⁴⁵ Simont a „mezei” csapatok vezénylésével bízta meg Schwendi, míg maga személyesen kívánta irányítani az ostromot.⁴⁴⁶ A vár a tengerszint felett 460m-es magasságban fekszik egy hegytetőn, a Ménes-patakhoz képest pedig 100-250m-es magasságban. Ha figyelembe vesszük a domborzati adottságokat, akkor Schwendi csapatai és a tüzérség Kassáról feltételezhetően Szögliget felé vonultak, majd onnan északra a Ménes-patak völgyében a vár déli falai alá, így a tüzérségnek is „csak” a patak felől adódó szintkülönbséggel kellett az irányzás során megküzdeni (Istvánffy is azt írta, hogy a tábor egy völgyben volt).⁴⁴⁷

6. ábra: Szádvár alaprajza periodizációval 2019-es ismeretek alapján. ⁴⁴⁸

A déli oldalon volt a vár legmodernebb erősítési pontja, egy ólasz bástya, a többi bástya javarészt kerek rondella volt az 1567-es ostrom idején, zömük a vár déli- illetve északi falain helyezkedett el.⁴⁴⁹ A patak völgyében történt felvonulást erősítheti az is, hogy minden bizonnyal a vár keleti falát vették először tűz alá az első sáncot a keleti oldalon létesítve,

⁴⁴⁵ ISTVÁNFFY 2009. 440. p

⁴⁴⁶ ISTVÁNFFY 2009. 440. p

⁴⁴⁷ ISTVÁNFFY 2009. 441. p

⁴⁴⁸ Az alaprajz forrása: <https://www.szadvar.hu/szadvar-2/alaprajzok/> (letöltve 2020. 04. 03.)

⁴⁴⁹ DÉTSZY MIHÁLY: Szádvár. Perkupa- Miskolc, 2004.

amit rövidesen követett egy második sánc is szintén a déli oldalon a kapu tűz alá vételére.⁴⁵⁰ A korabeli, 16. század végi alaprajzok valamint a mai régészeti ismeretek alapján is valószínű, hogy az első sáncot a keleti udvar oldalán létesíthették (a munkálatokat már január hatodikán megkezdhették) s ekkor sérültek meg az 1567-ben itt álló rondellák, valamint a függönyfal (a 17. században ide épült a modernebb rendszerű Német bástya.)⁴⁵¹ A helyválasztást az is indokolja, hogy így csak két rondella tűzével kellett számolniuk, míg akár a déli- akár az északi falszakaszokon minimum négy bástyáról vehették volna őket tűz alá. A védők a magaslat előnyeit és a kevésbé jól kiépített sáncokat kihasználva tűz alá vették az ostromlókat, a tüzérség német parancsnokát találat érte, helyét maga Schwendi vette át és az éjszaka folyamán az ő vezényletével hozták rendbe a sáncokat, de másnap a kitűnő német hadvezért is arra kényszerítették a védők lövéseikkel, hogy a sáncot elhagyja.⁴⁵² Ezt követően Simonnal tanácskozott, aki naponta kétszer felment hozzá a katonai táborból.⁴⁵³ Schwendi azt is latolgatta, hogy máshol próbálkozik a tüzérség bevetésével, de Simon a sáncok jobb megerősítését javasolta, így újrakezdték az állások rendbehozását és megerősítését, valamint Forgách vezénylete alatt is megkezdődött egy új pozíció előkészítése.⁴⁵⁴ A déli főkapunál épülő sánc munkálatait ismét Schwendi irányította (amint Simon fogalmazott, „ott pallérkodott”) s eközben őt is lövés érte a nyaka felé, de ruházatán kívül más kára nem esett. Mire a tüzérség megérkezett a sáncok elkészültek és kilencedikén az ostromágyúk elhelyezése után négy napos lövetés vette kezdetét, amiben a két keleti rondella és a függönyfal komolyan megrongálódott, ahogy korábban említettem.⁴⁵⁵ Ötödik napon a védők a megadás mellett döntöttek: először Forgách Simont kérték a várba tárgyalni, amibe Schwendi nem egyezett bele, így végül Wesselényi Farkas ígérte meg a vár feladását azzal a feltétellel, hogy Patócsy Zsófia a maga és férje ingóságaival, valamint a védőkkel (akik megtarthatják fegyverük) bántatlanul elvonulhasson.⁴⁵⁶ Schwendi ezt nem kívánta elfogadni, azonban Simon rábeszélésének hatására végül mégis beleegyezett a feltételekbe, így Forgách, Hans Rueber és Jacob Ramingen kíséretében Tornába bocsátotta Bebek feleségét.⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ ISTVÁNNFFY 2009. 441. p

⁴⁵¹ DÉTSHY 2004. 31. p

⁴⁵² ISTVÁNNFFY 2009. 441. p

⁴⁵³ ISTVÁNNFFY 2009. 441. p

⁴⁵⁴ ISTVÁNNFFY 2009. 441. p

⁴⁵⁵ ISTVÁNNFFY 2009. 441. p

⁴⁵⁶ ISTVÁNNFFY 2009. 442. p

⁴⁵⁷ FORGÁCH 1977. 893. p

7. ábra: Forgách Simon katonai tevékenysége 1560-1566⁴⁵⁸

Miután Szádvár ostroma január 14.-én sikerrel végződött,⁴⁵⁹ Schwendi Kassán tartott haditanácsot, ahol beszámolt Munkács elleni tervéről.⁴⁶⁰ A német hadvezér, miután 1566-ban Miksának a kivárást tanácsolta taktikailag helyesen, ami viszont végső soron a magyar közvélemény szempontjából nem túl jó megítélésű győri táborozáshoz vezetett,⁴⁶¹ az év második felében, ahogy láttuk, azon fáradozott, hogy „a csorbát kiköszörülve” komoly hadi aktivitást mutasson. Ezt siker is koronázta. Éppen ezért gondolta úgy Simon szerint az egyébként felmentését kérő (és azt meg is kapó) Schwendi, hogy a hírneve növelésére Munkács és Huszt elfoglalásával tehetné fel a koronát.⁴⁶² A tervet nemcsak Simon ellenezte, hanem más parancsnokok is, köztük Rueber, aki egyetértett Forgách véleményével.⁴⁶³ Ugyanis Forgách Simon azt állította, hogy, mivel a katonák száma kevés és az utánpótlás is megoldatlan, ezért ezt a hadi vállalkozást sikeresen nem lehet végrehajtani. Úgy látta, hogy

⁴⁵⁸ OSZK Digitális képtár. DKA-020639 <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=20639>

⁴⁵⁹ BÁRTFAI 1910. 245. p; SÖRÖS 1899. 616. p

⁴⁶⁰ FORGÁCH 1977. 893. p; ISTVÁNYFY 2009. 443. p

⁴⁶¹ Többek között Pálffy Géza kutatásai remekül kimutatták, hogy a kor útviszonyai és utánpótlási rendszerét figyelembe véve Szigetvár felmentése nem volt lehetséges. Emellett királyi csapatok értek el sikereket a Dunántúlon 1566-ban, viszont ezek egy része nem bizonyult tartósnak. Mellesleg ez is jól mutatja, hogy amennyiben a Győrnél táborozó sereg komolyabb hadmozdulatra szánta volna el magát más célpont ellen Szigetvár felmentése helyett, annak az eredménynek a tartóssága kérdéses lett volna. Így viszont a komoly sereg fenyegető jelenléte eltántoríthatta az oszmánokat a további északi előrenyomulástól Szigetvár bevételük után. PÁLFFY Géza: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526-1598. Győr, 1999. 134. p

⁴⁶² FORGÁCH 1977. 893. p

⁴⁶³ Simon a következőképp ír erről Ferenc munkájának jegyzetben: „[...] begyűjtett vala bennönket, és tanácsot kérvén, én azt mondtam, hogy ne indítson mast hadat, holott se pénze, se élése, se népe olyan hadhoz elegendő nincsen; az fejedelemtől is semmi biztatása.” FORGÁCH 1977. 893. p; ISTVÁNYFY 2009. 443. p

még ha az erősségek elfoglalása sikerülne is, azok megtartása nem lehetséges. A várak visszavételére ugyanis minden bizonnyal megindulna János Zsigmond és a török is. A jelek szerint egy évtized a térségben töltött katonáskodás után Simon pontosan átlátta, hogy az északkeleti régió labilitása, a nagyurak pártállásának kérdése, valamint annak változékonysága nem teszi lehetővé a tartós integrációt.⁴⁶⁴ Az állandó nagyszámú katonai jelenlét stabilizálhatta volna a helyzetet, de mint láttuk ezt sem a Habsburgok, sem János Zsigmond nem tudta tartósan fenntartani. Schwendi Forgách Simon tanácsa ellenére mégis a munkácsi terv mellett döntött (ebben csak Raminger támogatta).⁴⁶⁵ Amikor a hadműveletet megkezdte, János Zsigmond Sennyey Zsigmond útján kérte is a német hadvezért, hogy azt a béketárgyalás érdekében állítsa le, amit Schwendi megtagadott, mire Bekes írt Forgách Simonnak levelet ugyanezzel a kéréssel, valamint azt is kilátásba helyezve, hogy János Zsigmond is hadba fog vonulni, ha ez nem történnék meg.⁴⁶⁶ Munkács alatt harmadszor is figyelmeztette Sennyey útján az erdélyi uralkodó Schwendit, természetesen hatástalanul.⁴⁶⁷ Az ostrom alatt Simon továbbra is Schwendi oldalán harcolt. A német hadvezér Simont küldte előőrsnek a magyar csapatokkal, hogy a Latorca hidjának lerombolását megakadályozza, a város elfoglalása után pedig annak felgyújtását gátolja meg.⁴⁶⁸ Ezeket a feladatokat Simon minden bizonnyal sikerrel végezte el és Munkács ostroma február 17-én megkezdődhetett, ami négy nap tüzérségi előkészítés után megadással végződött.⁴⁶⁹ Munkács bevétele után Huszt ellen fordult Schwendi, azonban először az utakat kellett kijavíttatania, hogy a tüzérségét felvonultathassa, viszont ezt követően az előőrs kiküldésénél tovább nem jutott, mert János Zsigmond már csapatokat vont össze, és a temesvári pasa is megindult ellene. Végül Schwendi az ellenséges csapatok közeledésének a hírére először Ungvárra, majd Kassára vonult vissza.⁴⁷⁰ Schwendi gőgje antik sorstragédiába illő módon hozta magával a Simon által említett következményeket: a

⁴⁶⁴ VIROVE CZ 2017/b. 274. p

⁴⁶⁵ FORGÁCH 1977. 894. p

⁴⁶⁶ A levél sajnos a Forgách levéltárban nem maradt fenn, Forgách Ferenc viszont beszámolt róla. FORGÁCH 1977. 894. p

⁴⁶⁷ Ahogy ezt Simon tolla megörökítette: „*Munkácsot megveheti, mond, de eskuszem az Istenre, mond, hogy megkeresem érte, és ha lehetséges, nemcsak töreket, tatárt, de az ördegeket is reá hozom és bosszúmat állom.*” FORGÁCH 1977. 893. p

⁴⁶⁸ FORGÁCH 1977. 894. p

⁴⁶⁹ Az alkudozás folyamatát megörökítő Forgách Ferenc leírása alapján először húsz nap fegyvernyugvást kért a munkácsi kapitány, Lugassi János. Ha a napok leteltével felmentés nem érkezik, megadják magukat. Ezt Schwendi nem fogadta el, ahogy a második javaslatot sem, ami szabad elvonulás lett volna a vagyonukkal egyetemben. Schwendi először Szádvár esetében sem akart engedni, így portréjáhoztalanjoggal tehetjük hozzá azt az ecsetvonást, hogy meglehetősen hajthatatlan, nehezen megalkuvó alkat volt, ha makacsnak nem is nevezném figyelembe véve, hogy Simon tanácsára, szavára is hajlott több alkalommal. FORGÁCH 1977. 895. p; ISTVÁNFY 2009. 444-445. p

⁴⁷⁰ FORGÁCH 1977. 895. p

temesvári pasa csapatai nem álltak meg és Dédes, Putnok, Finke és Gagybátor, valamint Vadász és Monak, továbbá Horváti várai elestek, a törökök Torna, Regéc, Eger, Kassa és Szendrő vonaláig pusztították a vidéket.⁴⁷¹ Ezzel párhuzamosan János Zsigmond is lecsapott Kővárra valamint Nagybányára.⁴⁷² Az 1567-es válaszcsepás idején Simon Schwendivel együtt Kassa falai mögé kényszerült.⁴⁷³ Természetesen Simon ebben a helyzetben sem hagyta fegyvereit pihenni: a gyulai török csapatokat folyamatosan zaklatta katonáival, s erre a török követ Bécsben 1567 szeptemberében panaszkodott is.⁴⁷⁴ Látható, hogy itt két, egyébként rendkívül tehetséges hadvezérnek kellett együttműködnie, mindezt úgy, hogy az uralkodó Schwendit helyezte Forgách Simon fölé. Az együttműködésüket mindvégig jellemezte a rivalizálás, annál is inkább, mert Forgách ekkorra jóval több tapasztalattal rendelkezett a lokális hadviselés terén, és bizony sokszor az ő tanácsa, véleménye igazolódott. Ez sem az egyik, sem a másik félnek nem lehetett egyszerű, a két ember együttműködésének a dinamikájára mégis jellemző, hogy Schwendi értékelte Forgách katonai képességeit, aki viszont minden erejével és képességével igyekezett helytállni a neki adott feladatokban akkor is, ha nem rejtette véka alá, hogy saját magát jobb katonai vezetőnek látta Schwendi posztjára. Kettejük együttműködésének alaposabb vizsgálata talán közelebb visz minket a nem magyar hadvezetés és a tehetséges magyar hadvezérek viszonyrendszerének feltérképezéséhez.

Forgách Simon, a főkapitány

Forgách Simon katonai képességeit a királyi udvarban is értékelték, hiszen, ha nem is akkor, amikor azt ő várta, de 1567-re főtisztviséget kapott. Feltehetőleg az 1566-os királyi ígéreték, valamint Simon érdemeinek eredményeként Miksa Eger főkapitányává nevezte ki, valamint Borsod és Sáros vármegye főispánjává.⁴⁷⁵ Lényegében az 1567-es esztendővel zárult Simon pályafutásának második, általam elkülönített szakasza. Mint láttuk intenzív katonai tevékenység jellemezte ezt a szakaszt, ami azzal a törekvéssel magyarázható, hogy igyekezett a korábbi, váradihoz hasonlóan tekintélyes pozíciót szerezni, s ez 1567-re sikerült.

⁴⁷¹ A pusztításról és eseményeiről: FORGÁCH 1977. 896-897. p

⁴⁷² FORGÁCH 1977. 897-900. p

⁴⁷³ FORGÁCH 1977. 893. p

⁴⁷⁴ „majd mindennap veri a gyulai törököket” MARCZALI HENRIK: Regesták a külföldi levéltárakból. Első közlemény. In: Történelmi Tár. 1878 1. évfolyam. 490.-491. p

⁴⁷⁵ BÁRTFAI 1910. 249. p; SÖRÖS 1899. 698. p

8. ábra: Forgách Simon katonai tevékenysége 1567⁴⁷⁶

A drinápolyi békekötés következtében 1568-tól csak határvillongásokra korlátozódhatott a hadi tevékenység.⁴⁷⁷ Simon ezekből is kivette a részét, több oszmán panasz is szólt ellene.⁴⁷⁸ Fő feladatköre az egeri védelem rendbe szedése és megszervezése volt. Verancsiccsal a korábban kialakult ellentéte ekkor tovább mélyült, ugyanis a béke több lehetőséget adott hatalmaskodásokra és a vallási ellentétek kiéleződésére. 1569-ben dunáninneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány lett, így Egerből elkerült. A kapitányságának határai Pozsony vármegye határától Gömör vármegyéig terjedtek.⁴⁷⁹ Ennek következtében Verancsiccsal folytatott küzdelmei rövid időre megszakadtak, de Verancsics esztergomi érseki kinevezése újra egy területre „sodorta” őket. Simon a kor hadvezéreihez hasonlóan itt is elkövetett hatalmaskodásokat, Újvár és Surány ügyében, ez egészen 1572-ig húzódott.⁴⁸⁰ Az új kinevezése által a szolgálati területe a család birtokaihoz közelebb került. Simon hatalmának növekedését mutatja az, hogy 1573-1581 között a dunáninneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány helyettese az az Ispán István lett,⁴⁸¹ akinek a nevével már 1552-ben Temesvárral kapcsolatban találkoztunk, s akiről így tudjuk, hogy Simon embere volt.⁴⁸² A tény, hogy saját emberét sikerült egy komoly pozícióba juttatni, mely az övéhez szervesen kapcsolódott, jól mutatja, hogy milyen tekintélyre tudott szert tenni Simon erre az időszakra, főképp korábbi hadi érdemeinek köszönhetően. A kerületi illetve a végvidéki

⁴⁷⁶ OSZK Digitális képtár. DKA-020639 <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=20639>

⁴⁷⁷ PACH-VÁRKONYI 1985. 605. p

⁴⁷⁸ BÁRTFAI 1910. 249. p; SÖRÖS 1899. 699. p

⁴⁷⁹ PÁLFFY 1995. 153. p; PÁLFFY 1997.; PÁLFFY 2013. p. 52. p;

⁴⁸⁰ BÁRTFAI 1910. 255. p; SÖRÖS 1899. 700., 703. p

⁴⁸¹ MNL OL P 1888 1. tétel No. 63; MNL OL P 1888 1. tétel No. 64.; Forgách Simon Elefánthy Imrének írt 1573-as levelében nevezi vicekapitányának Ispán Istvánt, akit megbízott, hogy a nevében járjon el Gimesben.

⁴⁸² 1570-ben a következőt írja Forgách Simon: „...misit Stephanus Espan vicecapitaneus meus...” BESSENYEI 1988. 542. p; PÁLFFY 1997

főkapitányság két különböző hivatal volt, a kerületi főkapitányság magyar rendi jellegű volt, míg a végvidéki főkapitányi tisztség az udvari és így a birodalmi hatalom katonai letéteményesét jelentette az adott régióban.⁴⁸³ Nem volt ritka, hogy taktikai megfontolásból egy kézben összpontosították a két katonai feladatkört,⁴⁸⁴ Simon kinevezése így bizonyítja, hogy mind a magyar politikai elit, mind az udvar potens katonai vezetőt látott benne és mindkét politikai csoport támogatását élvezte tapasztalatai, érdemei és kapcsolati hálója révén.

Főkapitányként Forgách sokrétű feladatokat látott el. A korábbi folyamatos hadiállapot helyett azonban a drinápolyi békét követően a lehetséges ellenfelek, ellenséges csapatok mozgásának a feltérképezése, kikémlelése lett az egyik legfontosabb tevékenysége. Simon ebben is kivételes képességeket mutatott, hiszen egy jól használható kémhálózatot épített fel és korábbi, szerteágazó kapcsolatrendszerét is a hírszerzés szolgálatába állította.

A hadjáratok helyett a határvédelem korában a forrásoknak köszönhetően van ismeretünk egy 1570-ben lezajlott kisebb határvillongásról, amikor Simon Szob mellett a törökök hajóit egy portyán felégette.⁴⁸⁵ Az 1569-1570-es évekre fennmaradt kémkedési jegyzéke pedig lehetőséget ad arra, hogy felmérjük, hogy milyen irányokba indította el a hírszerzőit, mik voltak a kapitánysága szempontjából fontos információs források. A forrás alapján Buda, Párkány, valamint Nándorfehérvár és Szendrő voltak azok a helyek, ahová rendszeresen indított kémeket.⁴⁸⁶ A hírszerzési módszereit tekintve megállapíthatjuk, hogy vagy kémeinek közvetlen jelentésére támaszkodott, vagy az említett helyeken informátorokat igyekezett megnyerni magának a törökök soraiból, mint a párkányi adószedőt, vagy a budai szpáhit.⁴⁸⁷ Az említett személyeket ajándékokkal vesztegette meg, melyeket informátorai vittek el a frissen beszervezett informátoroknak.⁴⁸⁸ Az 1572-73-as esztendő volt hadi szempontból aktívabbak a területen, amikor az esztergomi és nógrádi bégek Léva és Újvár körzetében fosztogattak és igyekeztek az erődítéseket gátolni. Emiatt Forgách a csapatai felvonulásával próbálta a vidéket biztosítani.⁴⁸⁹ 1576-ban is kénytelen volt felvonulni Kékkő ostroma miatt csapataival, de összecsapásra ekkor sem kerül sor.⁴⁹⁰ Szintén 1576-ból, a

⁴⁸³PÁLFFY 1995. 118. p; PÁLFFY 2013. 51.p

⁴⁸⁴PÁLFFY 1995. 119. p

⁴⁸⁵ Az esetről Forgách Simon 1569-70 közötti kémkedésre költött összegeinek jegyzékéből derül fény, melyet a kamarának nyújtott be. BESSENYEI 1988. 543. p MNL OL Magyar Kamarai Levéltár, E21 Benignae resolutiones. 95. cím. 21-24. Fol.

⁴⁸⁶BESSENYEI 1988. 542. p

⁴⁸⁷BESSENYEI 1988. 542. p

⁴⁸⁸ Leggyakoribb tétel a különböző sodronyvertek voltak (sodronying, kesztyű) de emellett fegyver és szövet is szerepel a listában. BESSENYEI 1988. 542. p

⁴⁸⁹SÖRÖS 1899. 705. p

⁴⁹⁰BÁRTFAI 1910. 258. p; Sörös Pongrác: Ghimesi Forgách Simon i. m. 706. p

pozsonyi marhakereskedők panaszaiból értesülünk Simon kisebb hatalmaskodásáról, a katonái az utat akadályokkal torlaszolták el és leszűkítették, s ha az ilyen módon kialakított útról a jószágok valamelyike letért, azt bírsággal sújtották, az állatok hajtóit pedig olykor bántalmazták.⁴⁹¹ Ebből az évből van számadatunk arról, hogy pontosan hány vár és császári zsoldban álló katona tartozott Forgách Simon bányavidéki végvidéki főkapitánysága alá.⁴⁹² Ennek alapján 16 várban összesen 1314 lovas és 2152 gyalogos katona teljesített szolgálatot Simon parancsnoksága alatt.⁴⁹³ 1577-ből ismerjük Forgách Simon főkapitányi fizetését, ami 1000 magyar forint volt, egy megfelelőnek nevezhető összeg, ha figyelembe vesszük, hogy korábban Dobó István mint egri udvarbíró 400 forintos fizetéssel rendelkezett, Pálffy Miklós pedig a Simonéval megegyező főkapitányi tisztségre 1589-ben 600 forint fizetést, plusz 500 forint rendkívül juttatást kapott.⁴⁹⁴ Nyitra és Bars vármegyék fizették Simont a dikából, a Magyar Kamara Vízkelethy Tamás nyitrai és Liptay György barsi dikátoroknak küldött a fizetésről parancslevelet.⁴⁹⁵ A két vármegye a költségeken nem fele-fele arányban osztozott, hanem Nyitra 600 forinttal,⁴⁹⁶ Bars pedig 400 forinttal⁴⁹⁷ járult Simon fizetéséhez. A hírszerzésre fordított költségek tekintetében a Magyar Kamara folyamatos hátralékban volt Simonnal szemben,⁴⁹⁸ s mivel 1579-ben Bars megye nem tudta rendezni a Kamara tartozását,⁴⁹⁹ a Kamara Nyitra megyének küldött az ügy érdekében parancslevelet, hogy az 574 forintos tartozást egyenlítsék ki.⁵⁰⁰ Az összeg megfizetéséről nincs adatunk, azonban annak alapján feltételezhető, hogy Nyitra vármegye kiegyenlítette a tartozást, hogy 1582-ben Radéczy Istvánnak, mint kamarai elnöknek már csak 510 forintos tartozást kellett

⁴⁹¹ SINKOVICS ISTVÁN (szerk.): Magyar történeti szöveggyűjtemény I. Budapest, 1968. 180. p

⁴⁹² PÁLFFY 1995. 114.-185. p

⁴⁹³ A dunáninneni kerületi főkapitányi tisztség magyar rendi jellege miatt arról az összeírásból nincs adatunk, hogy ilyen minőségben hány katona felett rendelkezhetett Simon, sem magánhadseregének létszámáról, azonban a végvidéki főkapitányság adatai is figyelemre méltóak, gyakorlatilag egyedülállóak a maguk nemében, más időszakból (leszámítva Temesvár ostromát) egyáltalán nincs adatunk a Forgách parancsnoksága alatt lévő katonaság ennyire részletes és pontos számáról, összeírásáról jelenleg. PÁLFFY 1995. 154. p. „Summa Der Graniczort 16. Summa Der Fueßknecht 2152. Summa Der Pfaradt 1414./1314/” az összeírás summájában összeadási hiba van, mint Pálffy is jelezte.

⁴⁹⁴ JEDLICKA PÁL: Adatok erdői báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552-1600. Eger, 1897. 36. p; KENYERES 2006. 169. p; MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 666; MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 667

⁴⁹⁵ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 666; MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 667

⁴⁹⁶ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 667

⁴⁹⁷ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 666 a differenciát megmagyarázza, hogy Nyitra megye vagyonosabb volt BESSENYEI JÓZSEF: Egy kémfőnök hétköznapijai (Forgách Simon küzdelme a kémekre fordított összegek megtérítéséért). In: Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére, szerk. Kecskeméti Gábor et al. Miskolc, 2011. 356. p

⁴⁹⁸ BESSENYEI 2011. 356. p

⁴⁹⁹ BESSENYEI 2011. 357. p

⁵⁰⁰ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 758

kifizetni.⁵⁰¹ Ezt azért valószínűsíthetjük, mert az 574 forint tartozás mintegy négy év (1575-1579) alatt halmozódott fel,⁵⁰² ami arányban áll azzal, hogy 1579-1582 között 510 forint tartozás halmozódhatott fel. 1579-ből van még adatunk Forgách Simon fizetéséről Andreas Wiener fizetési elismervényéből, mely Nyitra vármegye kifizetett 350 forintját nyugtázta.⁵⁰³ A fizetési elismervény szövegéből kiderül, hogy Simonnak és katonáinak zsoldja összesen 2350 forint és 58 dénár volt s a megkapott 350 forintot ennek a költségnek kielégítésére kapta.⁵⁰⁴ Abból, hogy 1577-ben összesen 1000 forint volt Simon zsoldja,⁵⁰⁵ megállapíthatjuk, hogy katonáinak zsoldja 1350 forint 58 dénár összeget tett ki 1579-ben. Főkapitányi teendőit folyamatosan végezte az időszakban, az erődítési munkálatokat szabályozta és irányította, a területen történt hatalmaskodási ügyekben is ő járt el több esetben, egészen 1581-ig, amikor októberben lemondott főkapitányi tiszteréről.⁵⁰⁶ 1582 november 26-án kérte fel Rudolf arra, hogy csatlakozzon az udvari haditanácshoz, amit viszont Simon visszautasított december 3-án kelt levelében.⁵⁰⁷ A visszautasítás érveiként az egészségi állapotát, valamint képességbeli és vagyoni elégtelenségeit hozta fel, bár minden bizonnyal az anyagi vonatkozás lehetett a legerősebb.⁵⁰⁸ A magyar nemesség a bécsi udvarban való tartózkodás esetében kénytelen volt szembenézni azzal a problémával, hogy az anyagi helyzetük nem volt elégséges a rangjuknak megfelelő életszínvonal biztosításához

⁵⁰¹ BESSENYEI 2011. 357. p

⁵⁰² BESSENYEI 2011. 356. p

⁵⁰³ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 77. doboz No. 867

⁵⁰⁴ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 77. doboz No. 867

⁵⁰⁵ MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 666; MNL OL E 554 Jankovich-gyűjtemény 76. doboz No. 667

⁵⁰⁶ Pálffy Géza kutatásai alapján pontosan 1581. október 2.-án. PÁLFFY 1995. 153. p Pálffy Géza és Szakály Ferenc mutattak rá, hogy Forgách 1580 nyarán is megpróbált lemondani s 1580-as és 1581-es kérelme is egybeesni látszik idejét tekintve Trombitás János az udvarban játszódó ügyeivel, melyben Forgách Simon is érintett volt. Azt is figyelembe kell venni, hogy Simonnak az udvarban is akadtak ellenfelei, Radéczy István egri püspök és királyi helytartó példának okáért 1582-ben félre akarta állítani Simont, aki megmenekülését Darkovics Györgynek köszönhette. Emellett pedig arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy Az ötvenes évei derekát ekkor átlépő hadvezér már benne járt a korban s a következőkben említett haditanácsbeli tisztséget is részben egészségi állapotának megrokkolására hivatkozva utasította vissza. Az 1583-as országgyűlésen sem jelent meg és lengyelországi tervezett utazása is elmaradt betegsége miatt, így nem zárhatjuk ki, hogy valóban gyengült egészségügyi állapota ezekben az években s ez is befolyással volt arra, hogy megvált a főkapitányi tisztségtől. Ezt alátámaszthatja az is, hogy a 15 éves háborúig nem vállalt el katonai tisztségeket, még ha katonai ügyekben egyébként részt is vesz. Az újonnan fellángoló háború léptékénél fogva lehetett olyan esemény, ami Simont ismét elszántabb katonai szolgálatokra készítette, de mint látni fogjuk, nem csak ebben a minőségben vette ki részét a háborúból.

⁵⁰⁷ MNL OL P18876. doboz 15. tétel 45. folio r.-46. folio v.

⁵⁰⁸ Maga Simon említi, hogy Bécs centrumában nem engedhetne meg magának rezidenciát, távolabbi lakhely pedig a haditanács működésének ártana, és családjának is ártalmára lenne. Ebből érezhető, hogy Simon pontosan tisztában volt vele arisztokrataként milyen reprezentációs követelményeket támasztanak felé s ő anyagi teljesítőképességét vagy nem találta ehhez elegendőnek, vagy azt is valószínűnek tartom, hogy vagyona elpazarlásának tekintette volna ezt a hasznosítást és azt inkább cseperedő gyermekeinek javára akarta fordítani: Zsigmond Báthory lengyel udvarába került, Ferenc külföldön nevelkedett, a nyolcvanas évek folyamán Miklós fia is, ez nem lehetett kis mértékű anyagi tehertétel. MNL OL P18876. doboz 15. tétel 45. folio r.-46. folio v.; BARTFAI 1910. 262. p; SÖRÖS 1899. 711. p

Bécsben.⁵⁰⁹ Érdemeit viszont remekül mutatja ez a felkérés, valamint azt, hogy a Habsburg udvar számára értékes katonai tekintélynek számított, olyannyira, hogy az első elutasítás ellenére 1584-ben is felmerült a haditanácsosi pozíció kapcsán a neve minden bizonnyal Ernő főherceg révén, viszont az első elutasítás alapján Rudolf király teljesen jogosan állapította meg, hogy Simon azt nem fogadná el, így ennek a megtárgyalása felesleges.⁵¹⁰ Az idősödő hadvezér a nyolcvanas évek folyamán láthatóan visszavonult az aktív katonáskodástól, viszont hadi események alakulását továbbra is szemmel követte: amennyiben fontosnak vélt hírnök jutott a birtokába azt továbbította,⁵¹¹ illetve a hadi tanácskozásokban is részt vett. 1586-ban a nyitrai püspöknél tartott tanácskozáson volt jelen, mely a komáromi Duna híd megépítéséről határozott és arról, valamint egy ahhoz kapcsolódó erőről tett javaslatot.⁵¹² Emellett érdekes adalék, hogy Surány és Komjáti várainak megerősítésére is ajánlatot tettek, amit a vármegyék költségén kívántak megtenni. A dolog pikantériáját adja, hogy az egyik zálogbirtokként, a másik mint családi rezidencia kötődik a Forgách birtokokhoz, így tetten érhető, hogy miként próbálhatta Simon a saját érdekeit is összekötni az ország katonai érdekeivel s lehetőség szerint a megyére hárítani a költségeket, melyek Őt is terhelhették volna.⁵¹³ 1587-ben szintén részt vett a nyitrai hadi tanácskozásban.⁵¹⁴ Ugyanebben az esztendőben az udvari haditanács Forgách Simont ajánlotta a dúnántúli főkapitányságra, akit a váci és a veszprémi püspökök is ajánlottak, az ügyben pedig Pálffy Miklósnak (akit Simon után másodikként jelöltek meg a pozícióra) kellett Ernő főherceggel tárgyalni.⁵¹⁵ Forgách a pozíciót végül nem fogadta el, ezt Pálffy Miklós továbbította Ernő főherceg felé.⁵¹⁶ A visszautasításban közrejátszhatott a haditanácsosi pozíció esetében is említett egészségügyi állapot, Simon érezhette azt is, hogy előrehaladott életkora mellett egy ilyen feladatkör ellátására nem biztos, hogy teljes mértékben alkalmas, illetve azt sem vethetjük el indokként, hogy egy számára teljesen új régióban kellett volna vezető szerepet betöltenie. Korábbi főkapitányi kinvezései esetén mindig olyan területek felett kapta meg az irányítást, melyeket előzetes katonai szolgálatai, vagy éppen a családi birtokok fekvése miatt jobban ismert. Ezt követően az 1590-es évekig nem tudunk semmilyen aktív katonáskodásáról, akkor azonban a hatvanas évei végén járó

⁵⁰⁹ PÁLFFY 2010. 111. p

⁵¹⁰ JEDLICKA 1897.

⁵¹¹ Ilyen eset például, amikor 1586-ban a törökök esztergomi mozgolódásáról értesíti Pálffy-t. JEDLICKA 1897. p

⁵¹² JEDLICKA 1897. 266. p

⁵¹³ JEDLICKA 1897. 267. p

⁵¹⁴ BÁRTFAI 1910. 269. p; SÖRÖS 1899. 713. p

⁵¹⁵ JEDLICKA 1897. 296. p

⁵¹⁶ JEDLICKA 1897. 299. p

Simon ismét aktivizálta magát. Lehetséges, hogy a tizenöt éves háború eseményei hatására úgy találta, hogy a török haderő az ő birtokait is fenyegetheti és hogy az Oszmán Birodalom további, jelentős hódításokra képes. A végrendeletében legalábbis tett ilyen utalást. Talán a veszély elhárításának igénye volt olyan erős, hogy előhívta belőle a fiatal kori énjét és úgy vélte, hogy a megszerzett tapasztalatai révén még a segítségére lehet a török ellen harcolóknak. 1593-ban a tarcali haditanácson részt vett, majd Szabadka, Szécsény és Fülek bevételében is.⁵¹⁷ 1594 novemberéig a felső-magyarországi főkapitány helyettesi posztot látta el,⁵¹⁸ Teuffenbach Kristóf főkapitány alatt.⁵¹⁹ A Hatvan ostromára induló sereget Teuffenbach és Simon vezették. A Hatvan felmentésére indult Hasszán budai basa seregét Simon a reá bízott csapatokkal Tura közelében megverte, erről Telegdy Pál a feleségének a levelében részletesen beszámolt. Leírása alapján Simon rohama döntötte el az összecsapást a törökök és Teuffenbach csapatai között.⁵²⁰ Jellegzetes, hogy Simon a források alapján részletesebben ismert hadi cselekményei (Lippa 1551, Kaza melletti ütközet 1557, Szatmár védelme 1562, Hatvan 1594) mindegyikében komoly, vagy épp teljesen csatadöntő szerepet látott el, beavatkozásával minden említett csatában kedvező irányba fordította a harc kimenetelét. Mindez egyértelműen mutatja a hadvezéri tehetségét, hogy még idősen is a kellő pillanatot felismerve cselekedett. Ugyanakkor ez a siker önmagában nem biztosította Hatvan bevételét, mert Szinán seregének érkezésére Teuffenbach Tokaj alá vonult, hogy ott a tatárokkal vegye fel a harcot, bár Teuffenbach tevékenysége nem járt számottevő eredménnyel.⁵²¹ Forgách Simon megpróbált a tatár pusztítások ellen tenni, Monostoros-Pályi helységnél összecsapásba is keveredett velük és meghátrálásra kényszerítette őket, bár ez a kis siker a Tura közelivel együtt legfeljebb a seregek becsületét menthette, a hadjárat eseményeit tekintve döntő súllyal nem rendelkező ütközetek voltak.⁵²² A hadjárat sikertelenségét az is jól mutatja, hogy 1594 novemberében Simon le kívánt mondani tisztségeiről, Mátyás főherceg azonban lemondása visszavonására kérte.⁵²³ Bár egyéb tisztségeit megtartotta, főkapitány helyettesi posztjáról ténylegesen lemondott, Pálffy Géza kutatásainak tanúsága szerint.⁵²⁴ A harctéren 1596-ban fordult meg ismét, a mezőkeresztesi

⁵¹⁷ Bártfai melleleg monográfiájában 1583-ra datálja először ezt az akciót a Toldy Ferenc által közölt Sárospataki Magyar Krinikára hivatkozva, öt oldallal később viszont hivatkozás nélkül, már helyesen 1593 hadi eseményei kapcsán említi a hadi eseményeket. BÁRTFAI 1910. 272. p; Toldy Ferenc: Sárospataki magyar krónika, Magyar Történeti Tár IV. 53. p; SÖRÖS 1899. 715. p

⁵¹⁸ PÁLFFY 1997.

⁵¹⁹ BÁRTFAI 1910. 272. p; SÖRÖS 1899. 715. p

⁵²⁰ SINKOVICS 201-205. p

⁵²¹ BÁRTFAI 1910. 273. p; SÖRÖS 1899. 717. p

⁵²² BÁRTFAI 1910. 273. p; SÖRÖS 1899. 718. p

⁵²³ BÁRTFAI 1910. 274. p

⁵²⁴ PÁLFFY 1997.

csatában, ahol a harmadik hadoszlopot vezette, Teuffenbach-hal.⁵²⁵ A tapasztalt hadvezér itt is megtiltotta katonáinak, hogy a csata vége előtt zsákmányolni kezdjenek, mint tette ezt két évvel azelőtt Turánál, vagy még 1557-ben a Kaza melletti ütközetben.⁵²⁶ Miután a csata a korai zsákmányolás miatt veszett el, feltételezhetjük, hogy Simon annak is köszönhette az életét, hogy ő maga nem keveredett bele ebbe, bár rokona, Forgách Sebestyén a csatatéren maradt.⁵²⁷ Életének ez volt az utolsó katonai vállalkozása, 1598. szeptember 24.-én hunyt el.⁵²⁸

Bár előrehaladott kora és betegeskedése miatt a tizenöt éves háborúnak csak igen rövid szakaszából vehette ki részét a harcmezőkön, hadtörténeti szempontból nem tekinthető elhanyagolhatónak Simon katonai diplomáciai működése sem, ami az Erdélyi Fejedelemségnek a háborúba való bekapcsolódásához fűződő tárgyalásokhoz kötődik. Azt, hogy Simon részt vett a tárgyalásokban, végrendeletéből tudhatjuk meg: „mennyiszer öfelsége retularibus mandatis gyűlésekre felhívatott ad trimestre consiliumra is Prágában az erdélyi tractatusert is, kikben soha csak egyet sem mulattam el”.⁵²⁹ Simon bevonását a tárgyalásokba erdélyi kapcsolatrendszer segített elő: a hadvezér levelezési kapcsolatban állt a törökös párthoz tartozó Kovacsóczy Farkas kancellárral is, emellett pedig rokoni kötelékben és levelezési összeköttetésben a Báthory családdal. A hadvezér Magyar Királyság határain átívelő kapcsolatait igyekezett a lehető legjobban kihasználni annak érdekében, hogy a háború viszonyait mindinkább a magyaroknak kedvezőre alakítsa. Miután a lengyel arisztokrácia több tagjától szerzett értesüléseket és megtudta, hogy lenne a lengyelek részéről szándék a magyarországi háború megsegítésére, ennek érdekében hozta mozgásba kapcsolatait és írt az uralkodónak és a *Hofkriegsrat* elnökének David Ungnad von Sonnegg-nek, hogy kérjék a lengyel királyt arra (vagy a kozákokat fizessék meg), hogy a tatárok ellen a magyarországi küzdelmekkel párhuzamosan mozduljanak meg, így fosztva meg a törököket egy értékes katonai erősítéstől. Kérése azonban süket fülekre talált. Amint azt Pálffy Miklósnak írta: „De a mint eszemben veszem, csak siketségre veszik”⁵³⁰. Ezért tehát kérte Pálffy-t, hogy jelentős udvari befolyását kihasználva folyamodjon azért, hogy az uralkodó keresse meg hivatalosan ezzel a kéréssel a lengyeleket.⁵³¹ A lengyel

⁵²⁵ ISTVÁNYFY 2009. 265. p

⁵²⁶ SÖRÖS 1899. 719. p

⁵²⁷ ISTVÁNYFY 2009. 269. p; PACH-VÁRKONYI 1985. 670. p; a csatával kapcsolatban lásd még: TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.; A csata teljes korabeli leírása: ISTVÁNYFY 2009. 261.-270.p

⁵²⁸ BÁRTFAI 1910. 276. p; SÖRÖS 1899. 721. p

⁵²⁹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13

⁵³⁰ HM Fasc. VII. B-65/774 1594/11.

⁵³¹ HM Fasc. VII. B-65/774 1594/11.

segítségnyújtás nem történt meg és az 1594-es hadi események, Hatvan bevételének kudarca, a tatár seregek beavatkozása egyértelműen igazolta, hogy szükségszerű lett volna ezt a lépést megtenni.

A katonai karrier kapcsolati hálója

Simon majd fél évszázados aktív katonai pályafutása alatt komoly kapcsolati hálóra is szert tett. Simon kapcsolatait pálya bemutatásánál használt három szakasz alapján fogom elkülöníteni a könnyebb áttekinthetőség kedvéért.

Első szakasz

Simonnak karrierje első szakaszban a következők voltak felettesei: Nádasdy Tamás 1551-ben, Losonczy István 1552-ben. A Nádasdyval való ismeretség remek alapul szolgálhatott Simon számára, katonai tapasztalatokat is gazdagon szerezhette, s a jelentős tisztségeket ellátó Nádasdy Tamás a felsőbb politikai körök felé is kapocs lehetett. Nádasdy pártfogása minden bizonnyal jelentős kapcsolati tőkét biztosíthatott a fiatal, pályakezdő ám katonai tehetséget mutató Forgách Simon számára. A Nádasdy melletti szervitori szolgálatnak felekezeti vetülete is feltételezhető, ha figyelembe vesszük, hogy Nádasdy pályája során pártfogolta a protestánsokat. Wolfgang Puchaim és Marcel Dietrich úgy tűnik egyenrangú felekként működtek együtt, ebben az 1556-os hadjáratban csatlakozott hozzájuk Perényi Miklós is.⁵³² Már ebből az időszakból tudjuk, hogy Ispán István mellette volt,⁵³³ aki minden bizonnyal a Forgách szervitora lehetett, figyelembe véve későbbi vicekapitányi kinevezését.⁵³⁴

Második szakasz

Várad elvesztése után Kassai működése során Derssffy István, Telekessy Imre, gersei Pethő János, Zay Ferenc, valamint Lazarus von Schwendi voltak a felettesei. Schwendi későbbi pályafutását és karrierjét figyelembe véve a vele kialakított pozitív kapcsolat mindenképp jó hatással lehetett Simon pályafutására is. A szakértelmét ismerő és elismerő Schwendi kiváló

⁵³² Forgách Simon ekkor Kis-Szeben kapitánya, míg Puchaim és Dietrich Istvánffy szerint 4600 (erősítésről is említést tesz ami a sereg után ment) fős királyi sereg vezérei. A sereg méretét megerősíti a Toldy által közölt sárospataki magyar krónika is. ISTHVÁNFFY 2009. 257. p; TOLDY FERENC: Sárospataki magyar krónika 1523-1615. Pest, 1857. 50. p

⁵³³ BÁRTFAI 1910. 597. p

⁵³⁴ PÁLFFY 1997.

pártfogója lehetett Simonnak az udvari körökben. Ezt támasztja alá az, hogy az időszakban Kielman és Hans Rueber is Schwendinek köszönhették az előmenetelüket, csakúgy, mint a Simonnal rövid időre ugyancsak kapcsolatba kerülő Ottavio Baldigara itáliai hadmérnök.⁵³⁵ Forgách Simon és Schwendi katonai együttműködése folyamán a német hadvezért Forgách a tanácsaival sikeresen segítette és hasznos szakmai együttműködés alakult ki köztük. Erre utal az, hogy Schwendi 1576-ban a török elleni védelmi rendszer magyarországi kiépítéséről írt emlékiratában a következőt írja: „A német lovasok pedig az üldözésben haszontalanok, arra teljességgel alkalmatlanok”.⁵³⁶ Forgách Simon meglehetősen hasonló mondatot fűzött hozzá öccse történeti munkájához: „[...] , mert nehéz az németnek tatárt kergetni.”⁵³⁷ Miután Simon kommentárját az 1566-os hadjárathoz írta, amit éppen a német hadvezér tanácsosaként vívott, valószínűsíthető, hogy Schwendi tapasztalatát Forgách Simon tanácsa alapozhatta meg s ennek alapján írta 1576-ban a német lovassággal kapcsolatos megjegyzését. Telekessy Imre 1557-ben harcostársa volt, kettejük kapcsolatának a szorossá válásáról tanúskodik az, hogy Telekessy 1560-as végrendeletében testamentuma megtartói között nevezte meg Forgách Simont.⁵³⁸ Gersei Pethő János is a kor kiemelkedő karriert befutott magyar nemesei között van,⁵³⁹ akivel Forgách Simon is együtt katonáskodott a felső-magyarországi régióban 1557-1559 között. Ennek bizonyítéka, hogy Simon és Pethő János közös birtokadományban részesültek.⁵⁴⁰ Ezekben az években került a katonai szolgálat révén kapcsolatba Balassa Zsigmonddal és Balassa Menyhárttal is. Forgách Simon későbbi szerepvállalása a Dobó-Balassa felségárulási perben valószínűleg az ekkor kialakult bajtársi kapcsolatra vezethető vissza.⁵⁴¹ Ezekre az évekre vonatkozóan három személyről is nagy valószínűséggel állítható, hogy Simon szervitorai voltak pályafutásaik egy adott pontján: Kátay Ferenc és Kamuthy Balázs,⁵⁴² valamint Balogh András, aki kimutathatóan Simon kémiszolgálatának embere volt 1565-ben.⁵⁴³

Kátay Ferenc köznemes volt, Eger 1552-es védelmében részt vett, Perényi Gábor

⁵³⁵DOMOKOS GYÖRGY: Ottavio Baldigara egy itáliai várfundáló mester Magyarországon. Budapest 2000. 64. p; PÁLFFY 2002. 327.-328. p

⁵³⁶ KELENIK JÓZSEF: Lazarus von Schwendi emlékiratai a török elleni védelmi rendszer magyarországi kiépítéséről (1576). In: Századok. 2005. 139. évfolyam 4. szám, 981. p

⁵³⁷ FORGÁCH 1977. 864. p

⁵³⁸ KOMÁROMY ANDRÁS: Thelekessy Imre kassai kapitány végrendelete. In: Történelmi tár: 1. sorozat. 1899. 14. évfolyam 1. szám, 145. p

⁵³⁹ PÁLFFY 2002. 327. p

⁵⁴⁰MNL OL: A57 Libri Regii 3.1058

⁵⁴¹ Simon mellett, hogy tanúként szerepelt a nyomozásban (bár meghallgatásáról forrás nem maradt fenn), aktív részese volt a koholt vádak megalkotásában komoly szerepet játszó Kenderessy lekapcsolásában. Erről részletesebb információk a Simon politikai tevékenységét tárgyaló fejezetben. KÁROLYI 1879. 589-591. p

⁵⁴² SÖRÖS 1899. 606. p

⁵⁴³ SÖRÖS 1899. 615. p

hadnagyaként szolgált 1554-ben, az egi várban ugyanebben a tisztségben 1558-ban, valamint szintén Egerben katonáskodott 1563-64-ben.⁵⁴⁴ Felesége Mágóchy Margit volt, akit 1564-ben vett el.⁵⁴⁵ 1589-ben már bizonyosan nem élt, a neki zálogosított mislei prépostságot már özvegyének hosszabbította újra I. Rudolf.⁵⁴⁶

A Kamuthy család Békés vármegyéből származott, Kamuthy Balázs szintén részt vett Eger 1552-es védelmében.⁵⁴⁷

Harmadik szakasz

Forgách Simon katonai pályájának harmadik szakaszában a katonai kapcsolatokhoz képest a politikai életbe való aktív bekapcsolódás hozott változást. Jelen esetben a szigorúan vett politikai életben kialakult kapcsolatokat nem tárgyalom, csupán a katonai vonatkozásúakat. Simon hálójában új személyként jelent meg ekkor Pálffy Miklós. Egyrészt élénk levelezést folytattak,⁵⁴⁸ másrészt Pálffy Miklós szerepelt Simon három testamentumos ura között.⁵⁴⁹ Simon ekkoriban Dobó Ferencsel is levelezett,⁵⁵⁰ aki katonai kérdésekben kért tőle tanácsot és Simon nem is tagadta meg tőle a segítségét.⁵⁵¹ Ebben az időszakban új katonai kapcsolatként jelent meg Christoph von Teuffenbach, aki alatt Forgách szolgálatot teljesített rövid ideig, 1594-ben hadi jelentését neki küldte meg.⁵⁵² 1593-ban a Fülek bevételével végződő hadjáratban a fent említett Dobón és Teuffenbach-on kívül Báthori István, Rákóczi Zsigmond, Homonnai István, Bánffy János és Thököly Sebestyén is részt vett, így Simon harcos társai voltak, azonban nincs forrásos nyoma annak, hogy ez a közös hadakozás komolyabb kapcsolódást eredményezett volna.⁵⁵³

Mindemellett fontos kiemelni Forgách Simonnak a Magyar Királyság határain túl terjedő kapcsolatait is, ezek a 15 éves háború szempontjából jelentőséggel bírtak és Erdélyre, valamint a Lengyel Királyságra terjedtek ki. Simon a Báthory családdal ápolt szorosabb

⁵⁴⁴ HORN 2013. 143. p; NAGY 1999.; SZABÓ ANDRÁS: A csegekátai Kátay család genealógiája a 16-17. században Kátay Ferentől a család kihalásáig. in *Collectanea Tiburtiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére.* Szerk. Galavics Géza, Herner János, Keserű Bálint. Szeged 1990. 230. p

⁵⁴⁵ SZABÓ 1990. 230

⁵⁴⁶ Misle első zálogosításáról: A 57 - Magyar Kancelláriai Levéltár - Libri regii - 3. kötet - 1018. oldal; az 1589-es zálogosítás az özvegynek: A 57 - Magyar Kancelláriai Levéltár - Libri regii - 4. kötet - 595. oldal

⁵⁴⁷ NAGY 1999.

⁵⁴⁸ HM Fasc. VII. B-65/774. 1594/11.; SLOVENSKY NARODNY ARCHÍV – Archív rody Pálffy. Arm 1. Lad 3. (Fas. 8.) 460 fol. 430.; fol 441-446.; fol 451-460.

⁵⁴⁹ MNL OL: P287 Fasc. T. No. 13.

⁵⁵⁰ MNL OL E 172 V. tétel No. 32

⁵⁵¹ MNL OL E 172 V. tétel No. 32

⁵⁵² HM Fasc. VII. B-65/774. 1594/31

⁵⁵³ TOLDY 1857. 53. p

viszonyt: somlyói Báthory Istvánnal (Báthory István fejedelem és lengyel király unokaöccse, krasznai főispán) és Báthory Zsigmonddal is levelezett.⁵⁵⁴ Az erdélyi elitből Bocskai Istvánnal és Kovacsóczy Farkassal is levelezett.⁵⁵⁵ Utóbbi páros remekül mutatja, hogy Simon rendelkezett forrással mind a törökbarát, mind a háborúpárti nemesek közül az erdélyi elitből. Az említett személyekkel váltott levelek kisebb része magánjellegű információáramlás volt, a túlnyomó többségük azonban politikai tartalmú közlendőket tartalmazott,⁵⁵⁶ illetve kényes kérdéseket sejtetett. Több esetben találtam olyan leveleket, melyek csupán egy szóbeli üzenet hordozóját nevezték meg, tehát a komoly információkat nem bízták az írók leveleikre.⁵⁵⁷ Ez elsősorban Báthory Zsigmond és Bocskay István leveleinek esetében jellemző, így feltételezhetjük, hogy titkos politikai információk átadása történt a levelek megfogalmazása alapján, és a valós információkat a levelek hordozói szállították.⁵⁵⁸ A tizenöt éves háború fellángolásával egy, a Lengyel–Litván Unió területén kialakult kapcsolati szálát is láthatunk Simon hálójában, ennek előzménye valószínűsíthetően oda vezethető vissza a Báthory rokonság és kapcsolatok⁵⁵⁹ mellett, hogy elsőszülött fiát, Zsigmondot Báthory István udvarában neveltette.⁵⁶⁰ A lengyel történelekről és a török háborút illető állásfoglalásukról Báthory András warmiai herceg-érsek, valamint Janus Ostrogski herceg tájékoztatták Simont, illetve Simon Pálffy Miklósnak írott egyik leveléből tudjuk, hogy Sebastian Lubomirski gróf is küldött információkat Simonnak a lengyelek vélekedésével kapcsolatban a török háborút illetően.⁵⁶¹ Az így megszerzett katonai-diplomáciai információkat Hueber haditanácsosnak, illetve Mátyás főhercegnek továbbította Simon.⁵⁶² A Pálffy Miklóssal folytatott levelezéséből értésülünk arról közvetett

⁵⁵⁴ Természetesen ez nem egyenrangú viszony volt. A Forgách család részben rokoni kapcsolatban állt a Báthory családdal, viszont Forgách Ferenc személyében Báthory Istvánnak fontos udvari tisztviselője is volt a családból. Báthory István Simon fiának, Zsigmondnak is pártfogója volt amikor az ő lengyel királyi udvarában nevelkedett. Tehát a Forgách család mintegy lekötelezettje volt a Báthory családnak és ez a kapcsolat a Habsburg udvar számára is előnyt jelentett diplomáciai a 15 éves háború esetében, mint korábban említettem.

⁵⁵⁵ Kovacsóczy, a törökös politikus kancellár gratulált is levelében Simon hatvani győzelméhez a török felett. MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 21.

⁵⁵⁶ Ilyen az a levél, amiben Bocskay István az erdélyi eseményekről, Báthory Zsigmond elmozdításáról számol be 1594 júliusában. HM Fasc. VII. B-65/774 1594. 41.

⁵⁵⁷ HM Fasc. VII. B-65/774 1594. 39.

⁵⁵⁸ Báthory Zsigmond esetében például a levelet vivő Sármasághy Zsigmond. HM Fasc. VII. B-65/774 1594. 39.

⁵⁵⁹ A Forgách család a somlyói Báthory famíliával rokonságban állt Simon édesanyja, albisi Zólyomi Katalin révén.

⁵⁶⁰ BARTFAI 1910. 485. p

⁵⁶¹ Báthory András levele: HM Fasc. VII. B-65/774 1594/4; Janus Ostrogski levele HM Fasc. VII. B-65/774 1594/8; A Pálffy Miklósnak írott levél: HM Fasc. VII. B-65/774 1594/11.

⁵⁶² HM Fasc. VII. B-65/774 1594/11; HM Fasc. VII. B-65/774 1594/49

módon, hogy David Ungnad von Sonnegg-el, az udvari haditanács és a titkos tanács elnökével is kapcsolatban állt.⁵⁶³

Forgách pályájának harmadik szakaszára vonatkozóan a kémekre fordított költséglistájának⁵⁶⁴ elemzésével tudomást szerezhetünk a hadvezér néhány familiárisáról, ugyanis a forrás tanúsága szerint Simon a hírszerzésben részben helyi elemekre, részben familiárisainak, szervitorainak szolgálataira támaszkodott. Gyakorlata volt egy-egy irányítása alá tartozó település bíróját küldeni hírszerző útra: Ilyen volt a surányi bíró is, aki minden bizonnyal Simon familiárisa volt, hiszen Surány az ő zálogbirtoka volt ekkor. Ilyen lehetett a sarlói bíró, akinek a nevét nem ismerjük, valamint a sellyei bíró, Orbán is.⁵⁶⁵ Név szerint említésre kerülő kémei: Varga Péter Varbóról, Újvári Szócs Mihály, Ispán István és a sarlói származású Tamás.⁵⁶⁶ Ispán István neve már korábban is felmerült, így feltételezhetjük, hogy a többi kém sem csupán időlegesen felfogadott hírszerző volt, hanem, mint István, Simon szervitorai illetve familiárisai közül valók lehettek. Ez látszik abból is, hogy Szócs Mihályt és Tamást is két megbízatással látta el egy éven belül.⁵⁶⁷ A jegyzék alapján egy bizonyos Móricz Balázs azonban nem kémnek, sokkal inkább Bécsben tartózkodó ágensnek tűnik, hiszen vele vásároltatott a törökök megvesztegetésére értéktárgyakat.⁵⁶⁸

Összegzés – egy katonai karrier mérlege

Miután a fentiekben áttekintettük, hogy Forgách Simon katonai pályafutása miként zajlott le, milyen hadieseményeknek volt részese, valamint megvizsgáltuk, hogy ez kapcsolati hálójára és a Forgách család birtokállományára milyen kihatással volt, érdemes a karrier mérlegét megvonnunk.

Az 1551-től, első ismert katonai szereplésétől 1598-ig, haláláig eltelt 47 esztendőből mindössze 13 évet nem töltött aktív katonáskodással, 1582-1593 között, valamint a mezőkeresztesi csata után haláláig két éve telt „békében”. Ez összesen 34 év katonai szolgálatot jelent. Azt is tudjuk, hogy katonai kérdésekben még akkor is részt vett

⁵⁶³ HM Fasc. VII. B-65/774 1594/11.

⁵⁶⁴ BESSENYEI 1988.; BESSENYEI 2011.

⁵⁶⁵ BESSENYEI 1988. 542. p

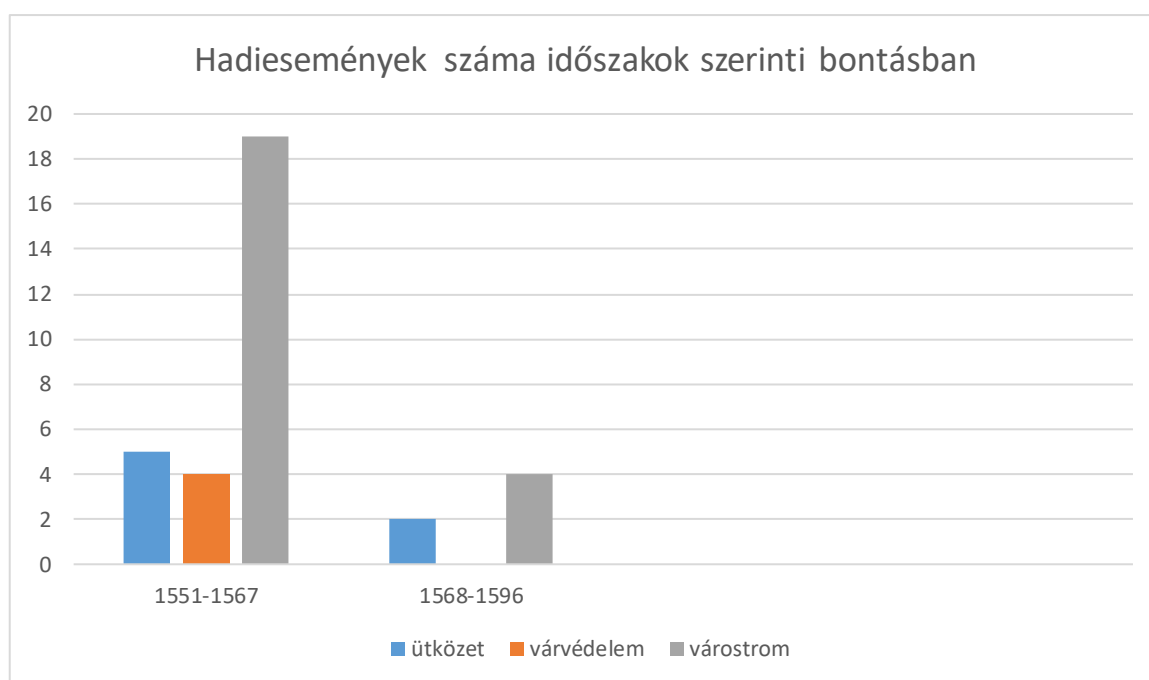
⁵⁶⁶ U.O. 542. p

⁵⁶⁷ U.O. 542. p

⁵⁶⁸ U.O. 542. p

tanácskozásokban, amikor hivatalos katonai tisztséget nem viselt, erre példa az 1587-es nyitrai gyűlés.

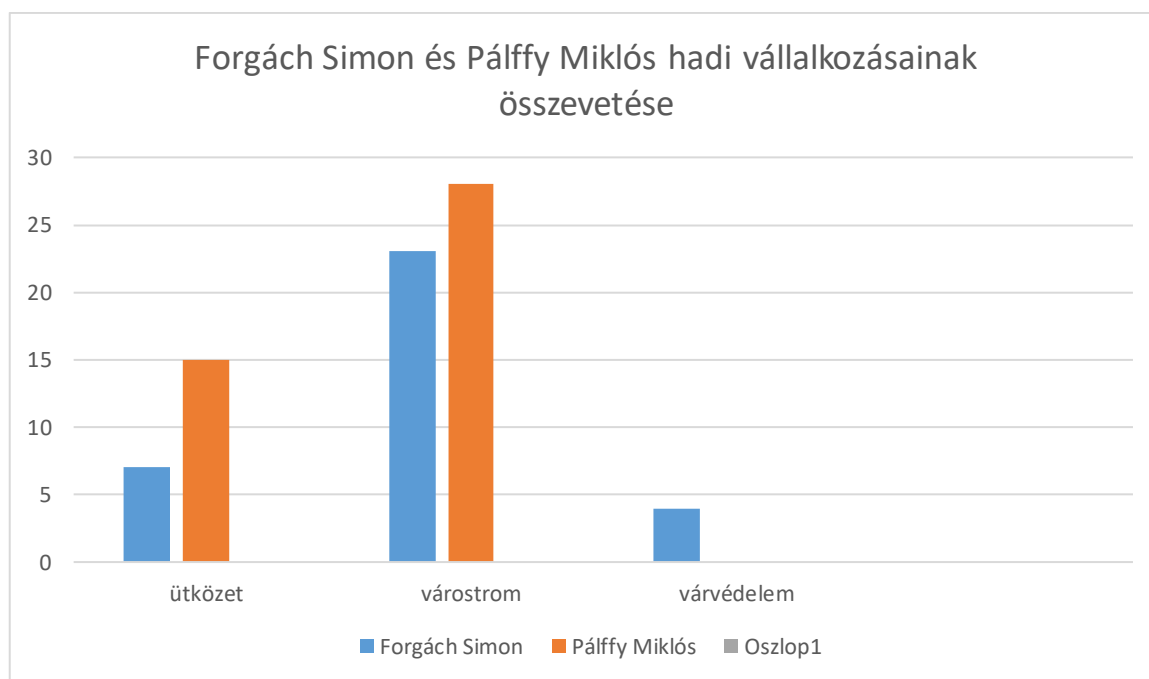
Ha számba vesszük Forgách Simon katonai akcióit, összesen 23 vár megívásában vett részt, három ostromot áll ki, hét mezei ütközetben volt a harcmezőn jelenlegi tudásunk szerint. A katonai cselekmények jelentős része, 27 esett 1551-1568 közé, míg a tizenöt éves háború időszakára, az 1593-1596 közötti három évre csupán hat. Ezt magyarázza az, hogy Simon ekkorra már bőven túlhaladta hatvanas éveinek derekát, tehát koránt sem számított fiatalnak, viszont az is látható, hogy 1593-ban három erődítmény ostrománál is jelen volt, ami a lendületét tekintve idézi a várháborúk korának időszakát, ami ha éves lebontásban nézünk, évi 3-4 erőd ostromát jelentette, nem számítva ide az egyéb hadi eseményeket.

9. ábra

A katonai cselekmények számát megjelenítő diagram alapján kitűnik, hogy Simon a várháborúk időszakában volt a legaktívabb, aminek elsősorban életkora az elsődleges oka. Az is látszik, hogy inkább várak megívásában vett részt, az erősségek jelentős része pedig kisebb, elmaradottabb vár volt, de komolyabb kihívást jelentő erődítmények is vannak természetesen a listában, mint például Szádvár volt. Az viszont kétségtelen, hogy Simon az ostromlás tekintetében jelentős mennyiségű katonai tapasztalatra tett szert pályafutása alatt. Védőként lényegesen kevesebb ostromban vett részt, ugyanakkor ezek annál kockázatosabb hadi események voltak: négyből két erődítmény megadásra kényszerült és Temesvár esetében ez fogságot jelentett Simon számára, amivel még mindig a szerencsésebbek közé

tartozott, viszont karrierjét az is könnyen megtörhette volna. A várakhoz kapcsolódó hadi események mellett a jelenleg ismert jelentősebb nyílt mezei összecsapásainak száma sem túl magas, ugyanakkor ezek többségében sikeres vállalkozások voltak és a listát a mezőkeresztesi csata zárja, amit Simon meglehetősen előrehaladott korban élt túl, ez önmagában is kiemelkedő teljesítmény. Az 1568-1596 közötti periódus alacsony számait pedig egyértelműen a drinápolyi béke határozza meg, miután azokat az akciókat nem számoltam, melyek valós összecsapással nem jártak, csupán katonai felvonulások voltak. A forrásadottságok alapján sajnos a portyák számáról nincs ismert adatunk, viszont a korszak sajátosságait figyelembe véve nem lehet afelől kétségünk, hogy azokra is sor került, erre remek példa az, amikor, ha nem is prédálási, de vallási okból Nagymarosra csaptak le Simon katonái. Ez némileg árnyalhatja a képet s helytálló lehet a feltételezés, hogy az 1568-at követő időszakban Forgách Simon, mint főkapitány akár nagyobb számban indított portyákat, melyekben részt is vehetett, információ hiányában azonban ezeknek pontos számát nem ismerjük, így az adatsorban való megjelenítésük sem lehetséges.

10. ábra

Erdődi Pálffy Miklós /1552-1600/ a 16. század második felének kiemelkedő magyar hadvezére jelen volt Forgách Simon katonai kapcsolatai között és jelentős eredményeinél, komoly katonai tevékenységénél fogva remek összehasonlítási alapot jelent Simon pályafutásának megítéléséhez. A két magyar főúr eltérő módon kezdte pályafutását, Simon felemelkedését a katonai sikereinek köszönhette, míg Pálffy Miklós esetében az udvari

neveltetés és egy rendkívül előnyös házasság jelentették azokat a kiugrási pontokat, melyeknek hála meglehetősen korán magas katonai tisztségeket nyerhetett el.⁵⁶⁹

Bár eltérő az út, amelyet a magas katonai tisztségek elnyeréséhez bejárt Simon és Miklós, az aktivitásuk mégis hasonló mértékűnek mondható. Forgách Simon esetében 34 katonai eseményt tarthatunk számon melyek mind várostromok, várak védelme, vagy nyíltszíni ütközetek voltak, portyázásokat ide nem számítva, összesen 34 év szolgálatban töltött év alatt. Pálffy Miklós esetében 43 ilyen esetet számoltam össze az 1584-1600 között 16 év alatt, amelyek vagy nyíltszíni ütközetek, vagy várostromok voltak.⁵⁷⁰ Az ő pályafutásából a várvédelemben játszott szerep nem jelent meg. Pálffy Miklós katonai tevékenysége intenzívebb, mivel kevesebb, mint feleannyi idő alatt kilenccel több katonai hadi cselekmény köthető a nevéhez, átlagosan 2,6 katonai vállalkozás szolgálati évei alatt. Ez egyértelműen köszönhető annak, hogy Pálffy Miklós a 15 éves háború kezdeti, igen intenzív időszakában élete derekán lévő férfiként töltött be katonai tisztségeket. Másrészt köszönhető a forrás adottságoknak is, hiszen Forgách Simon életében 1552-1557 között van öt olyan esztendő, amiről katonai tekintetben igen keveset tudunk, így nem kizárható, hogy Simon esetében is magasabb végeredményt kaphatnánk, de ez az aránytalanság egyik hadvezér eredményein sem csorbít. Ahogy nem csorbít az sem, hogy Pálffy Miklós esetében több akció ismétlődő volt, például Tata, vagy Esztergom ostroma. Mindkettejük profiljában erősen dominál az ostromharcászat, az erődök bevétele, Pálffy több nyílt mezei összecsapásban vehetett részt, viszont az ő pályafutásából a várvédelem hiányzik, amiben Simon tudott sikert is felmutatni.

Ha katonai tevékenységük sikerrátáját nézzük, Forgách Simon 34 hadi vállalkozásából melyben részt vett 5 egyértelműen sikertelen volt, míg Pálffy Miklós esetében 43-ból 7 esetben nem volt kedvező az elért eredmény, vagy bizonyult sikertelennek az ostrom. Ezen adatok alapján azoknak a harci megmozdulásoknak, melyekben Forgách Simon részt vett, 86%-a sikeres volt és 14%-a sikertelen, Pálffy Miklós esetében is hasonló az arány, ott 84% volt sikerrel végződő és csak 16%-a eredménytelen. Természetesen a képet tovább árnyalná, ha Forgách Simon esetében is annyira pontos éves áttekintést tennének lehetővé a források, ahogy azt is érdemes szem előtt tartanunk, hogy Pálffy hadi vállalkozásai között több a jelentősebb méretű végvár ostroma, így a sikerek arányára ez is rányomta a bélyegét.

⁵⁶⁹ JEDLICSKA 1897.

⁵⁷⁰ Az adatokat Jedlicska életrajzi vázlata alapján gyűjtöttem össze. Jedlicska Pálffy jellemrajzújáról írt munkájában 26 hadi eseményt említ, ennek oka, hogy ő minden bizonnyal más szempontok mentén vette azokat számításba, mint én. Esetlegesen az ismétlődő ostromokat nem számolta többször. JEDLICSKA 1897.

Az adatsorokból remekül látszik, hogy mind a várháborúk időszakában, mind a 15 éves háború 1600-ig tartó periódusában elsődlegesen az erősségek elfoglalása-megtartása volt a legfőbb célkitűzése a hadvezetéseknek, viszont a 15 éves háború idejére a mezei összecsapások aránya is nöhetett, nem véletlen, hogy az 1551-1568 közötti preiódus olyan volumenű nyílt színi ütközetet nem tudott felmutatni, mint az 1596-os mezőkeresztesi csata.

Megállapíthatjuk, hogy Forgách Simon katonai tevékenységében meg tudta közelíteni a Pálffy Miklós tevékenységében kibontakozó igen komoly harci eredményeket mind azok számában, mind azok sikerességének arányában. A két hadvezér profilja is hasonló, pályafutásukban az intenzív harctéri tevékenységen van a hangsúly.

A majdnem három és fél évtized katonáskodás révén Simon megduplázta a családi birtokállományt, báróságot nyert a maga számára 1557-ben, valamint a vitézségével ő is hozzájárult a család egészének 1560-as bárói rangemeléséhez. 31 évesen nyerte el a bárói rangot, ami igen korainak tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy a 16. század közepén katonai érdemért címet nyerők közül Zay Ferenc 1560-ban katonai és diplomáciai szolgálatainak hála 55 évesen kapott bárói rangot.⁵⁷¹ Dobó István szintén az ötvenedik életéve után 1553-ban,⁵⁷² Horváth-Stancsics Márk születési dátumát kevésbé tudjuk pontosan, azonban Szakály Ferenc az 1510-es évek első éveire tette azt s ennek alapján a negyvenes éveiben járhatott, amikor 1559-ben az arisztokrácia soraiba léphetett báró rangemelésével.⁵⁷³ A 16. század során hasonlóan fiatal korban, 29 évesen (tehát Simonnál két évvel fiatalabban) Pálffy Miklós szerzett báróságot 1581-ben, esetében viszont elsősorban udvari szolgálatokról beszélhetünk.⁵⁷⁴ Természetesen Simon rangemelésének esetében sem tekinthetjük elhanyagolhatónak az udvari kapcsolatot: bár a kinevezését katonai érdemeiért kapja, nem szabad elfelejtenünk, hogy öccse Ferenc komoly udvari támogatót jelentett Simon számára. A bárói cím adományozásának motiváló szerepe is lehetett Ferdinánd részéről: azt még

⁵⁷¹ Pálffy utak 12. p; Thallóczy: Csömöri Zay Ferenc

⁵⁷² Pálffy utak 11. p

⁵⁷³ Szakály: Egy végvári kapitány hétköznapijai 46. p

⁵⁷⁴ Gersei Pethő János születési időpontját sem ismerjük, azonban figyelembe véve, hogy Habsburg Mária udvarában nevelkedett valamint, hogy 1546-47-ben a schmalkaldeni háborúban is részt vett, Szakály Ferenc Horváth-Stancsics Márk életkorát meghatározó indoklása itt is alkalmazható: Márk 1540-es várnagyi tisztsége alapján valószínűsíti az 1510-es éveket. Ennek analógiájaként feltételezhetjük, hogy Gersei Pethő János is 1510 körül születhetett. Ebben az esetben 1549-es bárói címnyerése hasonlóan harmincas éveire esne, s ez jobban közelítené Simon életkorát. Pethő esetében a komoly udvari integráció is szerepet játszott rangemelésében, így ebben a tekintetben is hasonló esete Simonéhoz, akinek öccse adta ezt a kapcsolatot valamint az említett Pálffy Miklóshoz is. Pálffy: a magyar nemesség bécsi... 326. p; Pálffy: Pozsony megyéből... 861. p; Pálffy: Utak... 13. p; Szakály Ferenc: Egy végvári... 46. p

Várad ostroma alatt kapta meg Simon.

Pályafutása során a következő főkapitányságokat töltötte be: tiszántúli főkapitányság 1556-1557, felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitányság 1560 május-szeptember, dunáninenni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány 1569-1582, emellett 1594-ben felső-magyarországi főkapitány helyettes.⁵⁷⁵ A dunántúli főkapitányságot 1587-ben felajánlották neki, de azt visszautasította.⁵⁷⁶ Első főkapitányi tisztét harminc esztendősen kapta meg, amit szintén elég korainak tekinthetünk, ha figyelembe vesszük, hogy a fentebb említett, vele nagyjából egy időben báróságot nyerő katonáskodó nemesek jelenleg ismert vagy következtetett születési idejük alapján negyvenedik életévükön túl kerültek kinevezésre.⁵⁷⁷ Forgách Simon katonai teljesítménye sem volt elenyésző 1556 őszére: Lippa ostrománál kitüntette magát, túlélte a temesvári ostromot és Puchaim valamint Dietrich mellett három erősség megszállásában vett részt (már a negyediket ostromolták),⁵⁷⁸ mire kinevezését megkapta, ugyanakkor kinevezése tekintetében legalább ilyen fontos volt öccse váradi püspöki kinevezése: Isthvánffy Ferenc püspöki kinevezésével indokolta Simon kinevezését!⁵⁷⁹ A kinevezés fontosságát növelte az is, hogy az 1556-ban megrokkoló erdélyi Habsburg hatalom utolsó védőbástyája lett volna Várad is,⁵⁸⁰ így pusztán az udvari kapcsolat a komoly katonai érdemek nélkül bizony nem lett volna elegendő egy ilyen súlyú kinevezéshez.⁵⁸¹

Látjuk tehát, hogy Simon több alkalommal, (s a dunáninenni kapitányság esetében hosszú ideig) töltött be magas katonai pozíciókat, ami katonai teljesítményének mindenképp fontos

⁵⁷⁵ PÁLFFY 1997.

⁵⁷⁶ BÁRTFAI 1910. 303. p

⁵⁷⁷ Zay Ferenc első főkapitányhelyettesi címét Komáromban 1552-ben kapta meg, tehát 47 esztendősen, Dobó István bányavidéki főkapitány 1562-ben lett, azaz mintegy 55 esztendősen, ha a nem teljesen bizonyos 1507-es születési dátumból indulunk ki. Gersei Pethő János 1557-es kassai kapitányságát feltételezhetően szintén negyvenes éveiben nyerte el, Dersffy István 1556-57-ben volt felső-magyarországi kapitány s vélhetően ő is negyvenes évein túl kapta tisztségét, bárói címét pedig még idősebb korában, 1564-ben (1568-ban hunyt el). Pálffy Miklós 32 évesen lett dunáninenni kerületi és végvidéki főkapitány, így ismételtelen az ő előmenetele mérhető leginkább Forgách Simonéhoz életkor tekintetében. Pálffy: Utak... 12. p; Pálffy: Pozsony megyéből... 857,861. p; PÁLFFY 1997.

⁵⁷⁸ Simon ekkorra szerzett hírnevét támasztja alá Forgách Ferenc emlékiratában arról számol be Krasznahorka 1556-os ostromának kapcsán, honnan Váradra ment Simon, hogy az ostromló német és magyar katonaság amikor rajtuk ütöttek Simont keresték vezéreik megfutása után, sőt Simon jegyzetként azzal egészíti ki ezt, hogy „még az török is magyarul kiáltotta: Nincs most – mond – itt Forgách Simon!” ezt természetesen némi fenntartással kell kezelnünk, hiszen a hadvezér magáról írta ezt a koránt sem szerény kiegészítést és miután ő ekkor már nem volt jelen, az információ közvetve juthatott el hozzá, nem ellenőrizhető forrásból. Azt azonban így is megengedhetjük, hogy Simon komoly hírnévvel rendelkezett katonai körökben 1556-ra. FORGÁCH 1977. 702. p

⁵⁷⁹ ISTHVÁNYFY 2009. 260. p

⁵⁸⁰ Kiváltképp azután, hogy 1556 novemberében Dobó kénytelen volt Szamosújvárat feladni s ekkor az erdélyi vajda fogságba is esett. KENYERES 2006. 181. p

⁵⁸¹ Mely, mint említettem egyébként is Forgách Simon kedve ellen volt Forgách Ferenc tanúsága szerint. Nem meglepő, hiszen egy ostromlott székhelyű főkapitányságot kellett átvennie.

indikátora. Az, hogy személye, mint esetleges haditanácsosé felmerült a Habsburg udvarban, remekül jelzi, hogy tudását és tapasztalatát megbecsülték és elismerték.

Forgách Simon Politikai tevékenysége

Az 1568-as drinápolyi béke megkötése után Simon a katonai szerepe mellett az ország politikai életében is szerepet játszott. Ennek három oka van: az első az, hogy a viszonylag békés időszak lehetőséget kínált számára a politikai életbe való bekapcsolódásra, a második, hogy katonai érdemei szilárd alapot nyújtottak az érvényesüléshez, a harmadik pedig, hogy miután Ferenc távozott a bécsi udvartól, a Forgách családnak nem maradt személyes képviselője. Simon számára az országgyűléseken való megjelenés jelentette a politikai érvényesülés színterét. 1569-ben olvassuk először nevét a jelenlévők névsorában (*barones et magnates*).⁵⁸² Ezen az országgyűlésen saját érdekeinek védelmében kellett, hogy részt vegyen, ugyanis tanúként volt megnevezve⁵⁸³ a Miksa elleni összeesküvéssel kapcsolatos nyomozásban, mellyel Dobó Istvánt és Balassa Jánost gyanúsították, sőt Rueber még Simont is gyanúsította volna.⁵⁸⁴ Az ügyből lényegében nem lett semmi, a fő bizonyítékot jelentő Kenderessy-féle jelentés hamisságának leleplezéséhez pedig Forgách Simon is hozzájárult, Ő leplezte le Kenderessy törököknek küldött kémjelentéseit, melyek alapján a hamisítót az udvar vizsgálat alá vetette.⁵⁸⁵ Figyelemre méltó azonban az üggyel kapcsolatban, hogy Simon a rá eső gyanú ellenére mégis pont ebben az időszakban kapta meg dunáninneri kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitányi kinevezését, tehát karrierjét tekintve előre tudott lépni. Ezen ismét jól lemérhetők Simon érdemei és kapcsolati hálójának a hatékonysága is. 1572-ben is részt vett az országgyűlésen, a főrendek március 15.-iki feliratának aláírói között volt.⁵⁸⁶ 1574-ben a Magyar Tanács tagja lett.⁵⁸⁷ 1580-ban ismét részt vett Pozsonyban az országgyűlésen, Batthyány Boldizsár és Nádasdy Ferenc mellett ő is az ellenzék vezéralakja volt, bár sikert nem tudtak elérni, március 16.-án feloszlott az

⁵⁸² <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/13orszaggyules.htm>; BARTFAI 1910. 253. p; SÖRÖS 1899. 704. p

⁵⁸³ KÁROLYI 1879 688. p A forrás alapján valószínűsíthető, hogy Simon csupán kikérdező volt az ügyben KÁROLYI 1879/b 571. p

⁵⁸⁴ Simonnal szemben Ferenc János Zsigmondhoz való pártolása adott okot a gyanakvásra, ténylegesen nem hallgatták ki. BARTFAI 1910. 253-255. p; SÖRÖS 1899. 704. p Az összeesküvést illetően Forgách Simon leírása: KULCSÁR 1977. 946.-947. p

⁵⁸⁵ BARTFAI 1910. 253. p Bártfai tévesen írja, hogy Simon leplezte le a hamisításokat, a levelek hamissága valójában Kenderessy vallatása során bizonyosodott be, Simon, mint írtam, csupán Kenderessy kémtevékenységét leplezte le. KÁROLYI 1879/b 589-591. p

⁵⁸⁶ FRAKNÓI VILMOS szerk.: Magyar Országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. 5. kötet. Budapest, 1877. 361.-362. p

⁵⁸⁷ SÖRÖS 1899. 705. p

országgyűlés.⁵⁸⁸ A rendi követelések a korszakban hagyományosnak számító kérdések mentén születtek meg: a nádori hivatal betöltése, a főbb katonai tisztségekre való kinevezésnél a magyarok élvezzenek elsőbbséget, valamint magyar tanács és kancellária szervezése.⁵⁸⁹ Ennek ellenére 1582-ben tovább folytatta az ellenzéki működését Révay Ferencel és Pálffy Miklóssal kiegészülve.⁵⁹⁰ Mindez nem volt veszélymentes, 1582-ben Radéczy István egri püspök és helytartó Simont félre is kívánta állítani, Draskovics György állítása szerint Forgách Imrére haragudott eg verses gúnyirat miatt Radéczy, ezért akart Simonnak ártani, de Draskovics sikeresen kimentette a vádakból az udvarban.⁵⁹¹ Forgách, Nádasdy, Révay és Pálffy lényegében I. Rudolf és a magyar rendek között közvetítve mindkét oldal megalégedését szolgálták. Az, hogy Forgáchot az országgyűlés megszavazta a nádori fellebbviteli törvényszék tanácstagjának,⁵⁹² I. Rudolf pedig a haditanácsban ajánlott helyet a számára,⁵⁹³ arra enged következtetni, hogy mind a király, mind a rendek elégedettek voltak működésével.⁵⁹⁴ A haditanácsban betöltendő pozíciót nem fogadta ugyan el, de még 1587-ben is részt vett az országgyűlés munkájában, az Ernő főherceghez küldött 12 tagú bizottság tagja volt,⁵⁹⁵ az ellenzék sérelmeinek 11 pontját is ő adta elő.⁵⁹⁶ Ekkor királyi pohárnokmester lett (magister pincernarum).⁵⁹⁷ A pohárnokmesteri cím jogán immár az „igazi bárói” (*veri barones regni*) csoportnak is tagjává vált, 1589-ben pedig újabb kiváltságban lehetett része: az osztrák nemesség soraiba lépett a *Herrenstadt*-ba való bekerülésével.⁵⁹⁸ Pohárnokmestersége nagyjából a kilencedik helyet jelentette számára a magyar arisztokrácia rangsorában, melyet Pálffy Géza alapos kutatásai alapján ismerhettünk

⁵⁸⁸FRAKNÓI VILMOS szerk.: Magyar Országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. 6. kötet. Budapest, 1879. 346.-354. p; BARTFAI 1910. 260. p; SÖRÖS 1899. 709. p

⁵⁸⁹ FRAKNÓI 1879. 346.-354. p; SÖRÖS 1899. 709. p

⁵⁹⁰ A meghívottak névsora, ahol Simon, mint mágánás szerepel:

<http://archivum.piar.hu/arisztokrata/13orszaggyules.htm>. Az országgyűléssel és Simon ténykedésével kapcsolatban: FRAKNÓI VILMOS szerk.: Magyar Országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. 7. kötet. Budapest, 1881. 16. p; *Bartfai Szabó László*: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család i. m. 261. p; SÖRÖS 1899. 710. p Pálffy Miklós karrierével kapcsolatban: PÁLFFY 2009/b és PÁLFFY 2003. 307-331. p

⁵⁹¹ NAGY GÁBOR 2008. 1226. p

⁵⁹² FRAKNÓI 1881. 115. p

⁵⁹³ Forgách Simon kinevezése Batthyány Boldizsár és Pálffy Miklós kinevezési lehetősége mellett merül fel a posztra, 1583 telén és 1584 nyarán. PÁLFFY 2013. 48. p

⁵⁹⁴ Az udvarban a Simon iránti bizalom nem lehetett 100%-os Radéczy korábbi vádaskodása mellett bizonyos Simon és Báthory István rokoni kapcsolata is gyanakvásra adhatott okot, Nádasdy Ferenc esetében is gyanús pontnak bizonyult az udvar szemében a Báthory Istvánnal való kapcsolat. Megjegyzem, Simon valóban levelezett Báthory Istvánnal, mint majd a dolgozatban, a későbbiekben is említem. NAGY GÁBOR 2008. 1227. p; DOMINKOVITS –PÁLFFY 2010. 780. p

⁵⁹⁵ FRAKNÓI 1881. 188. p

⁵⁹⁶ FRAKNÓI 1881. 194. p

⁵⁹⁷ MNL OL: A57 Libri Regii 4:486; <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/>;

⁵⁹⁸ PÁLFFY 2003. 323. p

meg.⁵⁹⁹ 1593-ban ismét meghívták az országgyűlésre,⁶⁰⁰ ám aligha tudott ott megjelenni, tekintve, hogy mint láttuk, az esztendőt fegyverben töltötte Teuffenbach seregében. Mátyás főherceg 1594-ben arra kérte Fejérvölgy István királyi helytartót, hogy a számára megküldött magyarországi kamarai jelentések ügyeit, (melyeket az országgyűlésen tárgyalni lenne érdemes), Pállfy Miklósal és Forgách Simonnal vitassa meg, s a főurak véleményét a főherceggel közölje.⁶⁰¹ Rudolf és Báthory Zsigmond 1594-95 között zajló tárgyalásában Rudolf magyarországi megbízottjai között volt és a lengyelekkel kötendő szövetséggel kapcsolatban is munkálkodott.⁶⁰² 1597-ben már betegeskedett, de még kísérletet tett arra, hogy az 1598 elején tartandó országgyűlésen megjelenjen.⁶⁰³ Végül az elhatalmasodó betegsége ezt megakadályozta, és 1598-ban meghalt. Az országgyűléseken, mint láttuk, egyre fontosabb szerepet töltött be, és amikor katonai méltóságáról lemondott, komoly udvari tisztséget nyert el,⁶⁰⁴ sőt a katonai karrierje koronájaként haditanácsos is lehetett volna, ha elvállalja. Ezekből jól látható, hogy harctéri szolgálatai milyen komoly presztízis alapot jelentettek a politikai életben való érvényesüléséhez és hogy milyen tisztelet vette körül az udvarban is.

Simon birtokgyarapítása

Az előzőekben bemutatott Forgách birtokállomány az 1550-es évektől indult számottevő gyarapodásnak mégpedig elsősorban Simonnak köszönhetően, aki katonai szolgálataival érdemelte ki az adományokat. Temesvári helytállásáért 1556-ban kapta Nagy-Rátótot, Kunágotát, Nagy-Szent-Pétert, Nagyiratost és Bodzást Gyula környékén, Békés vármegyében.⁶⁰⁵ 1557-ben kapta meg Hertneket, mely egy kis udvarházból s több száz hold földből állt és nyolc faluból Sáros vármegyében.⁶⁰⁶ Szintén 1557-ben adományozta Ferdinánd Bajoni István javait Simonnak. Ezek a következők voltak: Nagyráska, Kisráska, Hegy, Vágás, Kálnig, Balázsvágása, Bizra, Rajdos, Medvefalva, Benedeki, Kapocka,

⁵⁹⁹ PÁLFY 2011. 71.-72. p

⁶⁰⁰ <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/13orszaggyules.htm>

⁶⁰¹ JEDLICKA 1897.537.p

⁶⁰² BÁRTFAI 1910.274.p; SÖRÖS 1899.718.p

⁶⁰³ BÁRTFAI 1910.276.p; SÖRÖS 1899.720.p

⁶⁰⁴ MNL OL: P287 Fasc. T. No. 13. Végrendelete tanúsága szerint: „Ego Simon Forgach de Ghymes, Magister Pincernarum Regalium, et Consularius Sacrae Caesar Maiestatis.”

⁶⁰⁵ „[...] kit az Ferdinandus császár adott volt énnékem, az tömösvári fogságomból megszabadulásom után [...]” írja Forgách Simon végrendeletében. MNL OL: P287 Fasc. T. No. 13.; BÁRTFAI 1910,278.; SÖRÖS 1899/a,597.

⁶⁰⁶ KK DVD 2006,3.293; BÁRTFAI 1910,278.; Hertneket már 1556-ban elfoglalta, de a birtokos Tarczay 1557-ben halt csak meg, ekkor szakadt magva családjának s kaphatta meg Simon a birtokot.

Szokornya Zemplén vármegyében.⁶⁰⁷ Nádasdy Miklós és Czobor Mihály javait ugyan Ferdinánd Forgáchnak adta, de ezek a család tulajdonába sose kerültek.⁶⁰⁸ 1560-ban adományozza Ferdinánd Simonnak és Horváth Ferencnek Monak, Luc, Megyaszó, Lada, Bekecs, Laszon, Lak, Felsődob, Golop, Devecser, Nagyszilva, Som birtokokat Zemplén vármegyében.⁶⁰⁹ 1562-ben Nagymihály, Atara, Krivostyán, Oroszka, Szobránc, Tiba, Lucska, Józsa, Ruszkóc, Hlinik, Nagyszalacka, Jesztreb, Felsőfalu, Hankóc és Baskóc birtokokat Vízkeleti Jakabbal és Nagymihályi Györggyel együtt kapta Ung vármegyében,⁶¹⁰ a kihalt Czibak család javait pedig Berzeviczy Mártonnal és Csernizsky György, valamint Vízkeleti Jakabbal együtt kapta.⁶¹¹ Nem került sor a Praznovszky birtokok átvételére 1563-ban az adomány ellenére, az özvegy ellentmondása miatt, s Simon halálakor is tartott még a per.⁶¹² 1563-ban kapott másik adományba sem sikerült Simont bevezetni: Izbugyai György birtokaiért szintén hosszú per kezdődött.⁶¹³ 1563-ban Forgách Zsigmond halálával szükségessé vált, hogy a család tagjai megerősíttessék a kezükön lévő birtokokat, amit meg is kaptak.⁶¹⁴ 1563-tól inkább címbeli adományokban részesült Simon illetve pénzen jutott újabb birtokokhoz, mint végrendeletében is írja.⁶¹⁵ 1568-ban Simon és felesége megvette a miskolci szentgyörgy-szőlőhegyi nemesi szőlőt 400 forintért,⁶¹⁶ 1573-ban zálogba vette Aszalót Abaúj vármegyében.⁶¹⁷ A birtokadományok nélküli időszak eredménye, hogy 1570-ben a Forgách család megerősítéseket nyer eddigi birtokaira.⁶¹⁸ 1578-ban járult hozzá ismét a család birtokainak gyarapodásához: a fiú utód nélkül elhalt Szomor János, az 1550-ben elveszített 50 jobbágytelek ekkor került vissza Simon agitációjának köszönhetően.⁶¹⁹ Zálogként szerezte meg Simon 1580 körül Ondot Zemplén vármegye területén, beiktatni csak 1583-ban sikerült.⁶²⁰ Bár Surány várát Nyitra vármegyében feltehetőleg 1569-től lakta

⁶⁰⁷ BÁRTFAI 1910, 279. p; SÖRÖS 1899, 602. p

⁶⁰⁸ KK DVD 2006, 3.295

⁶⁰⁹ KK DVD 2006, 3.877

⁶¹⁰ BÁRTFAI 1910, 282. p

⁶¹¹ BERZEVICZY 1899, 48. p

⁶¹² KK DVD 2006, 3.1020 Simon végrendeletében, mint lehetséges megnyerhető pert említi. MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶¹³ KK DVD 2006, 3.994; KK DVD 2006, 3.1058; Gersei Pethő Jánossal közösen kapta Simon, az adomány 1562-ben kelt, a sikertelen beiktatás esett 1563-ra.

⁶¹⁴ KK DVD 2006, 3.1030; a megerősítésből derül ki, hogy 7 vámhellyel bírt a Forgách család birtokain.

⁶¹⁵ „Jószágomról pedig, az melyet magam szolgálatjával találtam, és partim pénzen is vettem...” MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶¹⁶ A forrás mezőként hivatkozik a szőlőhegyre KK DVD 2006, 3.1201

⁶¹⁷ KK DVD 2006, 3.1428; MNL OL: Urbaria et Conscriptioes 6:54; erre 1579-ben újabb megerősítést nyer: KK DVD 2006, 4.113

⁶¹⁸ KK DVD 2006, 3.1294; Simon Sáros megyei birtokaira külön oklevelet kap: KK DVD 2006, 3.1295; Erről a megerősítésről Simon a végrendeletében is megemlékezik MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶¹⁹ KK DVD 2006, 4.118; Az esetről Simon végrendeletében is megemlékezik. MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶²⁰ KK DVD 2006, 4.314

Simon zálogjogon, megegyezés 1582-ben született, ami viszont Surány, Nagyszeg, Keresztúr, Bánkeszi, Várad, Salgó birtokokat, az egyházszegezi részbirtokot, Tolmács pusztát, Visk, Szemeréd, Pereszlény, Sztrázs, Drahi, Nagy, Kiscsitár és Varbó birtokokat tíz évre adta Simonnak zálogba 15000 forintért, ezt 1596-ban meghosszabbította Rudolf, 3000 forint ellenében.⁶²¹

Természetesen nem csak Simon által gyarapodott a Forgách család birtokállománya. Öccsének, Ferencnek az adományai azonban nem gyarapították számottevően a családot, mert vagy eladta, vagy zálogba adta őket.⁶²² Forgách Péter, Simon unokatestvére 1580-ban Pereszlény és Körtvélyes, valamint Nagy és Kis-Kerecsenyen birtokait kapta.⁶²³ Forgách Imre, Simon testvére 1583-ban vette zálogba a trencsényi várat, Szucsé kastélyt, Baánfalut, Brozsolyop és Pruzs birtokokat 60000 forintért nyolc évre, ezt 1588-ban megújították és 1595-ig maradtak a birtokok Imre kezén, amikor is Illésházy Istvánnak kellett átadnia azokat.⁶²⁴

Mint az adományokból láthatjuk, a kiinduló 33 birtokból az 1564-es birtokfelosztásra⁶²⁵ már több mint 25 birtokkal gyarapodott a Forgách birtokállomány, azaz majdnem megkétszereződött. Emellett több mint 27 birtokon kaptak megosztott adományt a fentiek alapján. Ezekbe nem számoltam bele azokat a birtokokat, melyekbe ténylegesen nem kerültek beiktatásra, tehát a valóságban a javaikat ezek nem gyarapították. Mint írtam, 1563 és 1578 között nem került újabb adomány a családhoz, épp ezért volt kézenfekvő, hogy 1564-ben megerősítést kérjenek a királytól birtokaikra, valamint felosszák azokat,⁶²⁶ majd 1568-ban újabb felosztást készítsenek.⁶²⁷ A felosztások azonban nem jelentik a korábbi, középkori eredetű nemzetségi viszonyok teljes felbomlását egyelőre,⁶²⁸ az osztozkodást a birtok nagysága indokolta, de a felosztás ellenére sem birtoklói, hanem birlalói az osztozkodó családtagok,⁶²⁹ ugyanakkor a nemzetségi szerkezet felbomlásának következő lépcsőfoka⁶³⁰ a birtokok szempontjából már jelentkezett, az osztozkodás nem a birtokokon

⁶²¹KK DVD 2006, 4.313; KK DVD 2006, 5.127;

⁶²²BÁRTFAI 1910. 277. p

⁶²³BÁRTFAI 1910. 283. p

⁶²⁴MNL OL: A57 Libri Regii 4.345; 4.529; az átadást illetően: MNL OL: A57 Libri Regii 5.77; az átadásról és a várról inventárium: MNL OL: UC 96 : 7

⁶²⁵BÁRTFAI 1910. 291. p; SÖRÖS 1899. 611. p

⁶²⁶BÁRTFAI 1910. 1910. 291. p; SÖRÖS 1899. 611. p

⁶²⁷BÁRTFAI 1910. 293.

⁶²⁸FÜGEDI 1999. 18. p

⁶²⁹FÜGEDI 1999. 38. p; BÁRTFAI 1910. 292. p

⁶³⁰A „nagy” nemzetségek szerkezeti felbomlása, családokra szakadása a 14. században következett be, a családok ágakra bomlása s az ágak egymás közötti birtoklása, illetve az ágakon belül a családtagok eltérő

belül történt, hanem külön birtoktestek jelöltettek ki a családtagoknak.⁶³¹ Ez a tendencia Forgách Simon és Imre halála után változott meg, ekkor a birtokok önálló kezelése és a birtokok szerinti különválás megtörtént, a birtokok szempontjából pedig a nemzetségi kezelés felbomlott.⁶³² 1578-tól a tendencia az volt, mint láttuk, hogy a Forgáchok zálogba vettek birtokokot, összesen Simon és Imre 22 zálogbirtokot szereztek. Szomor János halálával pedig 50 olyan jobbágytelek jutott vissza, ami 1550-ben elveszett, így az nem gyarapította a települések számát, ahol a családnak birtokai vannak, csak az állományt növelte. Péter 4 birtokos adománya is kis szám a 22 zálogbirtokhoz képest, így kijelenthetjük, hogy 1578-at követően a zálogbirtokok szerzése jelentette a döntő gyarapodást a család számára. Az 1550-es viszonyokhoz képest tehát Forgách Simon haláláig körülbelül 150%-al növekedett meg a család birtokállománya.

Ha a lentebb közölt vaktérképeket szemügyre vesszük, akkor látszik, hogy az egymással határos vármegyék esetében az adományok- illetve zálogosítások azzal a tudatos rendszerezési elvvel történtek, hogy a birtoktestek a szórványos elhelyezkedés helyett inkább tömböt alkossanak, hasonlóan a Nyitra- és Bars vármegyék határán elhelyezkedő, nagyjából egybefüggő birtkötömböt képező területhez, melyekről térképet a disszertáció korábbi szakaszában közöltem. Ez nyilvánvalóan a birtokok kezelését nagyban elősegítette.

11. ábra: A Forgách család birtokai Száros vármegyében 1598 körül

birtoklása szemben a bírlás állapotával egy hosszabb felbomlási folyamat része, ez, mint a mellékelt ábra is mutatja, a Forgáchok esetében a 16. században vette kezdetét s igazán majd a 17. században teljeseedik ki.

⁶³¹ BÁRTFAI 1910. 292. p

⁶³² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

12. ábra: A Forgách család birtokai Ung vármegyében 1598 körül

13. ábra: A Forgách család birtokai Zemplén vármegyében 1598 körül

Forgách Simon és a reformáció

Amint arról már korábban írtam, a felekezeti váltás nem Simon generációjában történt, hanem még apja, Zsigmond döntött a wittenbergi eszmék követése mellett. A fiai közül ketten, Simon és Imre követték ebben, míg Ferenc nemcsak katolikus lett, de a főpapok közé került, sőt a kor jegyzett humanista főpapja volt. A protestantizmus a katona Forgách Simon pályája szempontjából egyrészt konfliktusforrásként jelent meg, másrészt viszont családi

stratégiájának fontos elemét képezte a felekezetéhez való ragaszkodás.⁶³³ Mint korábban említettem, Forgách Simon Pemfflinger Orsolyát vette el 1559-ben, s ebből az alkalomból két esküvői meghívó is ránk maradt, melyek felekezeti szempontból is fontosak. Habsburg Miksa meghívójában Simon kiemelte, hogy a szertartás Diósgyőrben a katolikus egyház rítusa szerint fog zajlani. Ezzel szemben a Dobó Istvánnak küldött másik meghívó a zártkörű hertneki menyegzőre invitált, ahol minden bizonnyal ettől valamiben eltérő, esetlegesen a lutheránus elemeket tartalmazó szertartás szerint köttetett meg a frigy.⁶³⁴ Ez egyrészt jól jelzi a korai konfesszionalizációs állapotokat, a markánsan még ki nem alakult határvonalakat a felekezetek között,⁶³⁵ másrészt arra is enged következtetni, hogy a kilenc évvel korábbi kegyelemlevél vallási intelme Forgách Ferenc esetén kívül is hatással lehetett a családra, ha kis mértékben is.

Simon az 50-es években bonyolódott konfliktusba Verancsics Antal⁶³⁶ egri püspökkel, a korszak zseniális diplomatájával, humanistájával. Kettejük konfliktusát két szempont alapján lehet leírni: egyrészt elkülöníthetünk egy felekezeti természetű szembenállást, másrészt az egy területen való közös hatalomgyakorlásból adódó hatalmaskodásokat. Először 1559-60 fordulóján Huszár Gál⁶³⁷ ügyében kerültek szembe, ekkor Simon a

⁶³³ A még meglévő egyházzal és az udvarral szemben konfliktusokat jelenthetett a reformáció, míg a protestáns magyar elit irányába kapcsolódási pontot képezett.

⁶³⁴ ÖStA. HHStA. StaW Hung. Fasc. 80.; Az időszakra jellemző kialakulóban lévő szertartásrendek miatt tartom célszerűbbnek az óvatos fogalmazást a kérdésben. A meghívók közötti különbség azonban arra enged következtetni, hogy valamilyen eltérés valóban lehetett, amellet is, hogy a protestáns gyakorlat a 16. században még sokat megőrzött a középkori formákból. BUCSAY MIHÁLY: A protestantizmus története Magyarországon 1521-1945. 1985. 93. p.

⁶³⁵ Természetesen ezt indokolja a még kialakulóban lévő-, s államilag még nem elfogadott protestáns egyházjog, így a katolikus szertartás volt a jogilag érvényes házasság-kötés. Az viszont elgondolkodtató, hogy Thurzó Ferenc Nádasdy Tamáshoz és a soproni városi tanácshoz szóló esküvői meghívójában is visszaköszön a katolikus szertartással kapcsolatos latin szófordulat. Mint korábban írtam, Thurzó Ferenc protestáns hitre térése egyelőre megnyugtatóan nem tisztázott kérdés, így azt sem jelenthetjük ki, hogy az ő esetében a katolikus szertartás említését protestáns volta tette volna fontossá. A fordulat megjelenése egymáshoz időben elég közel (Thurzó 1556 Forgách 1559) arra is enged következtetni, hogy ebben az időszakban esetleg elképzelhető lett volna más szertartási formája is a házasságkötésnek, még ha az jogi értelemben nem is lett volna érvényes, és pont ez tette indokoltá a jogilag érvényes keret megjelölését. BOTTA, 1991. 294–295. p.; GECSÉNYI, 2010. 3. p.; MIKLER 1906. 21. p.

⁶³⁶ GÁL-MLAKÁR ZSÓFIA: Verancsics Antal korának humanista hálózatában. Vázlat egy kapcsolati háló modellezéséhez. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*, 2009. fasc. 2. 115–144. p. (továbbiakban: GÁL-MLAKÁR, 2009.); UŐ: Adatok Verancsics Antal udvarának történetéhez. In: *Fons*, 2007. 2. sz. 279–337. p.; SÖRÖS PONGRÁC: Adatok Verancsics Antal primás családi viszonyaihoz. In: *Magyar Sion*, 1897. 1. sz. 18–31. p.; UŐ: Verancsics Antal további élete. In: *Magyar Sion*, 1898. 350–432. p.; THALLÓCZY LAJOS: Verancsics Antal mint egri püspök. In: *Történelmi Tár*, 1879. 3. sz. 597–598. p.

⁶³⁷ Verancsics Antal 1559 végétől a Ferdinándtól kapott két rendeletre hivatkozva lépett fel a protestánsokkal szemben. A Huszár Gállal való szembenállása 1560-ban bontakozott ki, amikor a püspök Zay Ferenc felsőmagyarországi és végvidéki kerületi főkapitány személyében segítséget kapott törekvéseihez. Zay 1560 októberében fogatja el Huszárt, ugyanakkor a polgárság és a katonaság – kiemelkedő személyiségként Forgách Simon is – közbenjárta Huszár ügyében Ferdinándnál és Miksánál, valamint gátolták a prédikátor Egerbe szállítását, ami oda vezetett, hogy végül megszöktették Kassáról, Forgách Simon unokasógora, Enyingi Török Ferenc személyében akadt új pártfogója Simon közbenjárásával. A Miksához folyamodó levelek egyikében az

katonasággal lehetőséget adott a prédikátor számára a menekülésre.⁶³⁸ 1568-as egri főkapitányi kinevezésekor⁶³⁹ az ellentét tovább mélyült.⁶⁴⁰ A püspök komoly támadásnak tekintette, hogy az Eger környéki Felnémetibe protestáns prédikátort vitetett, a katolikus papot pedig a templomából kizárta és a jövedelme felét a protestáns lelkésznek adta.⁶⁴¹ Természetesen jogos volt Verancsics felháborodása, hiszen a hatályos egyházjogot megkerülte Forgách Simon ezzel. Több esetben, hogy katonáinak zsoldját biztosítsa, papok hagyatékát foglalta le, de ez már kettős természetű, a vallási vonatkozás mellett már a hatalmaskodás kategóriába is beletartozik, ahogy a prédikátorok kinevezése is bírhatott a hírszerzé szempontjából szereppel.⁶⁴² A Forgách-Verancsics konfliktus felekezeti vetületében érezhető, hogy Simon cselekedetei provokálták a főpapot.⁶⁴³ A hatalmaskodások miatti konfliktus 1559-től húzódott egészen 1572-ig. Többnyire a katonai költségek rendezésére irányultak Simon tettei, de 1569 és 1572 között Surány határainak ügyében már kisebb harcba kezdtek egymással, s itt már nem katonai költségekről, hanem Simon birtokairól volt szó.⁶⁴⁴

Az evangélikus Forgách Simon ezekben az években emelkedett fel az elit soraiba, ennek pedig az volt a következménye, hogy igyekezett elsajátítani az arisztokraták viselkedésmódját egyháztámogató, mecénási tevékenységgel is. Ennek első, a forrásokból általunk ismert jelensége az volt, amikor Huszár Gált segítette Kassáról való kiszabadulásában, s minden bizonnyal Simonnak köszönhette a protestáns prédikátor, hogy Debrecenben a Simon rokonságához tartozó enyingi Török János Huszár Gált az oltalmába vette.⁶⁴⁵ 1579-ben a főkapitánysága hatókörébe tartozó Nagymaros antitrinitárius

Ágos- tai hitvallás VII. cikkének idézete is megjelenik, ahogy Ráth György és Botta István megállapították, ez pedig egy újabb bizonyosága Forgách Simon felekezeti hovatartozásának, miután a levelet ő is aláírta a kassai helyőrség nevében. Österreichisches Staatsarchiv Haus- Hof- und Staatsarchiv StaW Hung. Fasc. 431a fol. 179–180.; BOTTA, 1991. 185. p.; bővebben: Uo., 150–189. p.

⁶³⁸ BOTTA, 1991. 290. p.

⁶³⁹ BARTFAI, 1910. 249. p.; SÖRÖS, 1899. 698. p.

⁶⁴⁰ A főkapitányságnak és a püspökségnek Simon és Verancsics személyétől, felekezeti különbségeiktől eltekintve is viszállyokkal teli kapcsolata volt, ennek jó példája, hogy Verancsics Mágochy Gáspár leváltásakor úgy vélekedik, hogy „végre már ez a pestis elment”, az itt említett konkrét Simon eseteken túl az egyházi javak katonai célra fordítása az egyházmegyére a többi kapitány munkássága alatt is negatív hatással volt. SÖRÖS, 1899.; BOTTA, 1991. 153. p.; ZOVÁNYI JENŐ: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Bp., 1977. 276. p.

⁶⁴¹ BARTFAI, 1910. 250. p.; SÖRÖS, 1899. 699. p.

⁶⁴² SÖRÖS, 1899. 699. p.

⁶⁴³ Huszár Gál elfogatása képez csak kivételt, ott Verancsics lépett fel először a protestantizmus ellen. GÁL-MLAKÁR, 2009. 127. p.

⁶⁴⁴ BARTFAI, 1910. 254. p.; SÖRÖS, 1899. 701. p.; ZOVÁNYI, 1977. 278. p.

⁶⁴⁵ BOTTA, 1991. 204. p. A család kapcsolata Huszár Gállal ezt követően is megmaradt, Forgách Imre révén került Huszár az 1570-es években Komjátiba, mint lelképásztor. BOTTA, 1991. 307–308. p.

prédikátorát igyekezett elfogatni, igaz sikertelenül.⁶⁴⁶ Magatartásán és a budai pasának írt válaszlevelén érződik, hogy a hitújításnak ezzel az ágazatával a kortársai többségéhez hasonlóan (és a katolikus gondolkodásmóddal ebben meg is egyezve) elutasító volt, sőt üldözendőnek tartotta a szentháromságtagadókat. Az antitrinitárius prédikátort „gonosztevőnek” nevezte, sőt a „mi hitünket káromló papnak”.⁶⁴⁷ 1591-ben a gyöngyösi protestánsokat támogatta, átengedvén egy jobbágytelkét a gyülekezet számára, ahol a gyöngyösi protestánsok erre a célra házat építettek.⁶⁴⁸ A későbbiekben Bocatius Jánoson⁶⁴⁹ keresztül támogatta elsősorban a saját felekezetét. Ő lett Bocatius János mecénása, s Bocatius 1598-ban Forgách Simon halálakor könyvet is szentelt a mecénása emlékének. Bocatius ekkor az eperjesi evangélikus iskola rektora volt.⁶⁵⁰ Az ő támogatása a Forgáchok regionális hatalmának kiterjesztését is elősegítette.

Egy élet mérlege: Forgách Simon végrendeletének elemzése

Forgách Simon életének értékelésében a végrendelet fontos helyet foglal el, hiszen a vizsgált személy maga is számot vetett az életével, ebből pedig megismerhetjük kissé azt az önképet, amit egy életút formált benne. Természetesen ez függ attól is, hogy életének mely szakaszában végrendelezik az illető. Az addigi életéről alkotott kép mellett a végrendelező hitéletével kapcsolatban is információkhoz juthatunk általában, ehhez a hittel kapcsolatos gondolatok megjelenése, az esetleges kegyes adományok nyújthatnak segítséget. Természetesen az illető vagyoni helyzetét is áttekinti s ebből arról is képet kaphatunk, hogy pályafutása során milyen mértékben tudott gyarapodni, vagy esetleg mivel lett szegényebb a vizsgált egyén, ha rendelkezésre áll hagyatéki lista, akkor a tételes ingóságokkal az illető személyes világába, az őt körülvevő tárgyak tárába is betekintést nyerhetünk. Rendelkezései arra is fényt deríthetnek, hogy életművének sorsát miként látta jónak elrendezni, tehát

⁶⁴⁶ A budai basák magyar nyelvű levelezése, I. 1553–1589. Szerk.: TAKÁTS SÁNDOR – ECKHART FERENC – SZEKFŰ GYULA. Bp., 1915. 196–197. p., 174. levél.; SZAKÁLY FERENC: Mezőváros és reformáció. Bp., 1995. 324. p.

⁶⁴⁷ TAKÁTS–ECKHART–SZEKFŰ, 1915. 196–197. p., 174. levél.

⁶⁴⁸ MNL OL. P 1887. 6. dob. 15. tétel no. 9.

⁶⁴⁹ Bocatius-ról bővebben: BOCATIUS JÁNOS: Öt év börtönben: 1606–1610. Ford., jegyz., utószó: Csonka Ferenc. Bp., 1985.; JANSON VILMOS: Bocatius János élete és munkái. Bp., 1918.; TÓTH GERGELY: Az erasmista szatirikus és a bebörtönzött mártír Bocatius két műve, a Hungaroteutomachia és az Olympias carceraria. In: Börtön, exilium és szenvedés Bethlen Miklós élettörténetének kora újkori kontextusai. Szerk.: Fajt Anita

– Szilágyi Emőke Rita – Tóth Zsombor. Bp., 2017. 61–77. p.

⁶⁵⁰ BOCATIUS, JOANNES: Musae parentales ... Simonis Forgacz, liberi baronis de Gyemes ... placide et pie 20. Septemb. anno MDXCVIII. demortui / Conscriptae et dedicatae fili- is eiusdem a m. Ioanne Bocatio p. I. Bártfa, 1598. (= RMK II. 257.) (továbbiakban: BOCATIUS, 1598.) Bocatius művében leírta, hogy Simon szerzett számára a császárnál nemességet és koszorús költői címet.

következtethetünk a családjával kapcsolatos stratégiai gondolkodásmódjára, valamint a reprezentációt illető elképzeléseire is, amikor a sraját temetésének módjáról rendelkezik. Ahhoz, hogy Simon végrendeletét elemezzük, először is a végrendeletet, mint forrást kell megvizsgálnunk, s miután a jogi írásbeliség részét képezi, így fontos a végrendelezés korabeli formáit is tárgyalni.

A végrendelet mint forrás

A végrendelet és a jogtörténet, jogtörténeti fejlődés röviden

A végrendelet különleges helyet foglal el a történeti források rendszerében. Sajátosságát összetettsége adja meg: egyrészt a végrendelet önmagában a jogi írásbeliség részét képezi, a végrendelet – testamentum római jogi kifejezés eredetét tekintve s a római jogban lefektetett elvek alapján célja az volt, hogy egy személy teljes vagyonát illetően egy főörököszt állapítsanak meg, ezáltal pedig kizárjanak minden más személyt az öröklésből.⁶⁵¹ A középkor folyamán ez a római jogi fogalom az európai jogrendbe is beilleszkedett, viszont nem változatlan formában, a módosulásokat a népi szokásjogok illetve a kánonjog indokolták.⁶⁵² Európában először a germán szokásjog került előtérbe, majd a germán nemzeti rendszer szétesése után az egyház szerepe növekedett meg⁶⁵³ s az egyházi behatás adta meg végül a végrendelezés formáját az érett középkorra a 12. században a kánonjogi végrendelet megjelenésével.⁶⁵⁴ A kánonjogi végrendelet egy a halál esetére vonatkozó visszavonható és egyoldalú jogi ügyletet jelentett, amely csak egyes hagyatéki tételekre korlátozódott, a testamentumban nem említett ingóságok és ingatlanok a hatályos öröklési rend szerint hagyományozódtak.⁶⁵⁵ Ez megfelel a Horváth József 1995-ös tanulmányában megállapított végrendelezési jogi motivációk egyikének, a végrendelet eszköz lehetett arra, hogy a szokásjog öröklési szabályait a rendelkező felülírhasa.⁶⁵⁶ Magyar vonatkozások tekintetében a végrendelezés Szent István törvényeivel jelent meg, mint jogi aktus,⁶⁵⁷ az Aranybulla pedig már a törvényes fiúörökös nélküli nemesek számára

⁶⁵¹ SZENDE 1999, 19. p

⁶⁵² SZENDE 1999, 19. p

⁶⁵³ Az egyháznak tett, a lelki üdvöt szolgáló kegyes adományok hagyományozása által. TÓZSA-RIGÓ 2007, (letöltve 2015. 09. 05.) http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_6185_section_1632.pdf 134.

⁶⁵⁴ TÓZSA-RIGÓ 2007, 135. p

⁶⁵⁵ TÓZSA-RIGÓ 2007, 135. p

⁶⁵⁶ HORVÁTH http://jogtortenet.sze.hu/images/dokumentumok/horvathjosef_vegrendelezes17.pdf (letöltve 2015. 08. 25.) [elektronikus dokumentum, az oldalszámot a formátum miatt nem tudom feltüntetni]

⁶⁵⁷ SZENDE 1999, 23. p

szabad végrendekezést tett lehetővé, a későbbiekben pedig ennek a jognak a társadalmi kiszélesítése zajlott, a 14. századra ugyanis már a városi polgárság is bírt ezzel a joggal.⁶⁵⁸ Ez azért is kiemelten fontos, mert az írásbeli végrendekezés tömegessége a ránk maradt források tekintetében leginkább a városokra volt jellemző,⁶⁵⁹ a széleskörű elterjedés pedig a 15. századtól mutatható ki.⁶⁶⁰

A végrendelet nem jogtörténeti forrásértéke

A testamentumok forrásértéke azonban túllép a jogtörténeti vonatkozáson, valamint a fejlődési folyamaton, amit az előbbiekben vázoltam. Különlegességét adja, hogy egyrészt helytörténeti tanulságokat tartalmazhat, amennyiben a kutató kérdésfeltevése ilyen irányú,⁶⁶¹ másrészt pedig a mindennapi élet, életmódok és az anyagi kultúra kutatásában is forrásértékkel szolgál,⁶⁶² részben a hagyatéki listáknak köszönhetően. Emellett speciális a szövegek keletkezési helyzete is, hiszen egy valamilyen formában a halállal számot vető egyén kommunikál így a közösséggel és utódaival, ez pedig különleges kommunikációs helyzetet teremt.⁶⁶³ Ezzel a speciális helyzettel jár az is, hogy „egyén” és „közösség” vagyis végrendelező és örökösök egyfajta viszonya bontakozik ki,⁶⁶⁴ helyesebben a kapcsolatban álló felek egyikének szándékát megismerhetjük, s ebből vonhatunk le következtetéseket a kapcsolati viszonyokat illetően.⁶⁶⁵ Természetesen családtörténeti tudásanyaggal is gazdagodhat a kutató egy-egy végrendelet tanulmányozása közben. A művelődéstörténeti potenciál is megtalálható a forráscsoportban, akár a hagyatéki lista művelődéstörténeti célzatú vizsgálatával, akár a végrendelező írástudását illetően, vagy a végrendelező közössége művelt tagjainak szerepeltetését illetően.⁶⁶⁶

A kora újkori végrendelet formája, szerkezete

A középkori és a kora újkori végrendeletek szerkezete a kontinuitás miatt sok hasonlóságot mutat és ez nem csak időben, de térben is jellemző, ami a kor európai és magyar

⁶⁵⁸ Ez eleinte csak az ingóságokra vonatkozott, majd később az ingatlanokra is, de az ősiség által emelt korlátokat csak atyafisági beleegyezéssel léphette túl, tehát a földbirtokok esetében jelentős korlátozásról beszélhetünk. TÓZSA-RIGÓ 2007, 136. p

⁶⁵⁹ SZENDE 1999, TÓZSA-RIGÓ 2007, HORVÁTH

⁶⁶⁰ SZENDE 1999, 27. p

⁶⁶¹ Például lásd: KOVÁCS 1998, 208-214. p; KOVÁCS 1994, 32-42. p

⁶⁶² JARITZ, GERHARD 1999, 6. p

⁶⁶³ Ezért is lehet értékes mentalitástörténeti forrás, hiszen a kor szokásai, valamint a végrendelező szokásai is egyaránt kiütközhetnek a szövegen. TUDÓS 2003, 7. p; JARITZ, GERHARD 1999, 6. p

⁶⁶⁴ JARITZ, GERHARD 1999, 6. p

⁶⁶⁵ Természetesen kontroll források és ismeretanyag bevonásával lehet ilyen vizsgálatokat reálisan végezni.

⁶⁶⁶ Remek példa erre a Tüdös Kinga által leírt jelenség, miszerint a székely végrendeletekben a tanúk között szerepeltették általában a helyi értelmiséget.

végrendeleteit illeti.⁶⁶⁷ A szakirodalom alapján megállapíthatjuk, hogy a végrendeletek nyelvüket illetően a késő középkortól a latin mellett már magyar nyelven is keletkeztek.⁶⁶⁸ A fent vázoltak tükrében érthető, hogy a nemesi végrendeletek többsége birtok ügyekkel foglalkozik, mely a középkortól jellemző trend,⁶⁶⁹ azonban pénz és egyéb ingatlanok, ingóságok is jelentős mértékben szerepelnek ezekben az okmányokban. Kubinyi András kutatása folyamán megállapította, hogy nincsenek szoros formai szabályok: a végrendelet nyelve lehet latin és magyar is, bárkinek a pecsétje elég a hitelességéhez.⁶⁷⁰ Azonban bizonyos szerkezeti formák⁶⁷¹ állandósultak, melyek a kora újkori végrendelkezést is jellemezték: a végrendelet *keltezése, intituláció, invokáció*, majd az *örökíthető javak* és az *örökösök* megjelölése.⁶⁷² A keltezés értelemszerűen a *keletkezés* időpontját jelölte, míg az *intituláció* a végrendelkező személyét jelölte meg, az *invokáció* pedig a végrendelkezés okát.⁶⁷³ Esetlegesen ezen két szakasz valamelyikében kerültek megnevezésre a tanúk, végrehajtók (*executores*), valamint a végrendelet védelmezői (*tutores, protectores*), azonban a Kubinyi által definiált „formai kötetlenség” ezt teljesen esetlegessé tette, nem általános, hogy mind a három csoport megjelenjen, egyes esetekben megegyezik a végrehajtók és a védők személye és az általa elemzett végrendeletek 50%-ában nem említenek tanúkat.⁶⁷⁴ Az *örökíthető javak* és az *örökösök* felsorolása képezi a testamentumok szöveg corpusának érdemi részét, azonban ezek sem szabályozott részek, a végrendelkező szándékától függ, hogy kiket nevez meg örökösként és milyen javakat örökít, a hagyatéki lista szereplése se tekinthető állandó elemnek.⁶⁷⁵

A végrendelet szerkezete

Forgách Simon végrendelete 1598. február 28-án kelt Pozsonyban, azaz hét hónappal a halála előtt. A 11 oldalas szöveg első lapja latin nyelvű bevezetés, mely egyrészt a *keltezést* és az *intitulációt* tartalmazza, másrészt megadja a végrendelet keletkezésének alaphelyzetét, miszerint az említett időpontban, a Pozsonyban Baranyay István⁶⁷⁶ házában megszállt

⁶⁶⁷ TUDÓS 2003, 16. p

⁶⁶⁸ KUBINYI 1999, 10. p

⁶⁶⁹ KUBINYI 1999, 9. p

⁶⁷⁰ KUBINYI 1999, 10. p

⁶⁷¹ A formai elemek „terminusait” dőlt betűvel jelzem.

⁶⁷² KUBINYI 1999, 11. p; TUDÓS 2003, 16-19. p

⁶⁷³ KUBINYI 1999, 11. p; TUDÓS 2003, 16. p

⁶⁷⁴ KUBINYI 1999, 11. p

⁶⁷⁵ HORVÁTH; TÓZSA-RIGÓ 2007, 85. p; Forgách Simon végrendelete is példa erre, mivel nem tartalmaz hagyatéki listát.

⁶⁷⁶ A végrendelet szövegének tanúsága alapján Kutassy familirásia volt Baranyai MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

Forgách Simonhoz Kutassy János esztergomi érsek kiküldte Nováki Andreasycz Mátyás ítélőbírót, hogy a végrendeletet rögzítse.⁶⁷⁷ A végrendelet külön nem nevez meg tanúkat, így feltételezhetjük, hogy az ítélőbíró egyszersmind tanúként is szolgált, ezt a korábban említett formai kötetlenségek lehetővé tették. Ez lehet esetlegesen a magyarázata annak a tapasztalatnak is, amit Kubinyi András fogalmazott meg, mivel kutatásai alapján láthattuk, hogy az arisztokrata végrendeletek mintegy 50%-a nem nevezett meg tanúkat,⁶⁷⁸ tehát Forgách Simon végrendeletében a tanúk megnevezésének a hiánya nem mondható atipikus elemnek, már a Jagelló-kori gyakorlatban is jellemző tendenciát követett. Az *intituláció* még latin nyelvű, de a korábbi szöveggel szemben már a végrendelkező szólal meg egyes szám első személyben. Az ezt követő 10 oldal már magyar nyelven íródott az intituláció számában és személyében. A végrendelet szövegének vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy a korábbi feltevésünk, miszerint Simon a korban a kifejezetten művelt főurak közé tartozott, itt is látható.⁶⁷⁹ A szöveg választékos stílusa, latin fordulatai mind erről tanúskodnak, hogy a szerzője jól és könnyen fogalmazott. Ha a végrendelet szóhasználatát, stílusát összevetjük a Simon által Ferenc öccse munkájához írt kommentárokkal, meglehetősen hasonló képet kapunk. Emellett J. Újváry Zsuzsa kassai végrendeletekkel kapcsolatos kutatásai⁶⁸⁰ is alátámasztják azt a feltételezésemet, hogy a végrendelet szövege szinte szó szerint megegyezhetett Simon diktálásával, mivel a kassai végrendeletek esetében is a diktált szövegek leírása és a tisztázatok csak kismértékű eltéréseket mutatnak. A *kelteztést* és *intitulációt* rövid *invokáció* követi, majd az *örökíthető javak* és az *örökösök* megjelölése következik. A testamentum nem tartalmaz hagyatéki leltárt és a szöveg nem sorol fel ingóságokat részletesen, így sajnálatos módon Simon tárgyakban mérhető vagyoni helyzetéről képet a végrendeletből nem kaphatunk. A végrendelet atipikusnak tekinthető eleme, hogy a tanúk, végrehajtók és védelmezők személye többnyire a végrendelet kezdeti szakaszában jelennek meg, mint fentebb írtam a végrendeletek szerkezetét illetően, azonban Simon testamentumában ez külön szakaszt képez az *örökíthető javak* és az *örökösök* megjelölése után. A végrendelet szövegét egy rövid szakasz zárja, mely a korábban megnevezett szerkezeti egységek egyikébe sem tartozik, a végrendelkező személyes intelmeit tartalmazza gyermekei számára.

⁶⁷⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁷⁸ KUBINYI 1999, 11. p

⁶⁷⁹ Giovanni Brutus humanista történetíró szerint a „szabad művészetekben” jártas volt, az, hogy testvére történeti munkáját kritikai megjegyzésekkel látta el, szintén műveltséget mutat. BARTONIEK 1975, 222. p

⁶⁸⁰ J. Újváry Zsuzsanna szóbeli közlése a 2014. 12. 05. Miskolcon tartott Felekezeti és társadalmi identitás című konferencián.

Az intituláció és az invokáció elemzése

Az *intituláció* jelöli meg a végrendelkező személyét, így ebből tudjuk meg, hogy Forgách Simon ekkor a pohárnokmesteri illetve a királyi tanácsosi címet viselte.⁶⁸¹ Az *invokáció* rögzíti a végrendelkezés okát, ami Simon esetében a betegség volt.⁶⁸² Az általános gyakorlat szerint a végrendelkező, ha betegséget jelölt meg a végrendelkezés okaként, a szellemi épségét ki szokta emelni,⁶⁸³ amit jelen végrendelet esetében az első, latin nyelvű oldalon erősítettek meg, erre a magyar szövegben Simon már nem tért ki.⁶⁸⁴ A betegségen túl Simon azért végrendelkezett, hogy felnőtt korba jutott gyermekei között az örökség feletti perpatvart sikerüljön elkerülni.⁶⁸⁵ Ebből érezhető, hogy Simon a szoros családi együttműködést részesítette előnyben és igyekezett tudatosan családi stratégiát felállítani. Az *invokáció* második részét a kora újkori végrendeletekre szintén jellemző felajánlás képezte, mely egyfajta személyes vallomásnak, illetve rövid elmélkedésnek tekinthető a túlvilági élettel kapcsolatban, egyfajta vallásos érzület kifejeződése.⁶⁸⁶ Forgách Simon esetében ez egy katonásan egyszerű mondat: „Legelőször lelkömet az mindenható irgalmas, kegyelmes Úristennek szent kezeiben ajánlom, az ő szent fiának az mi urunk Krisztus Jézusnak az mi kegyelmes idvözítőnknek általa.”⁶⁸⁷ Érezhető a végrendelkező karakán, katonásan egyszerű stílusa, valamint a szóhasználatban észlelhető vallási hovatartozása is, így a protestáns vallásos érzület megnyilvánulásaként értelmezhetjük. A reformáció felekezeteiben volt elterjedt ugyanis az imádságok és a kérések, megállapítások végére odatenni azt, hogy „Krisztus nevében”. Tehát ha rövid és tömör is volt Forgách Simonnak a végrendeletben megfogalmazott fohásza, az mégis utal a végrendelkező felekezeti hovatartozására. Az egyszerű, puritán szemlélet megmarad az invokációban, mert az itt jellemző temetési rendelkezések is ennek szellemében fogantak, Simon csupán a nyughelyét jelölte ki, a temetés „tisztességes” módját pedig feleségére és gyermekeire bízta.⁶⁸⁸ Ez szemben áll valamelyest a Kubinyi András által elemzett főúri végrendeletekkel, melyek nem egy esetben pontosan szabályozták temetési szertartásokat, valamint azoknak a

⁶⁸¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁸² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁸³ KUBINYI 1999, 11. p

⁶⁸⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁸⁵ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁸⁶ TUDÓS 2003, 18. p

⁶⁸⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁸⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

végrendelező által elvárt pompáját.⁶⁸⁹ Az ilyenkor szokásos kegyes adományok szintén hiányoznak Simon végrendeletéből. Mint a végrendeletek fejlődésének során láttuk, a lelki üdvöt (is) szolgáló kegyes adományok alapvető részét képezték a végrendeleteknek. Ez a szokás a korra újkorban is fennmaradt és az ilyen adományok a protestáns végrendeletek esetében is jellemzőek voltak, amint ezt Horváth József győri végrendeletekkel kapcsolatos kutatásai kimutatták.⁶⁹⁰ Simon esetében azonban hiányoznak az ilyen adományok és ezt egyfajta *argumentum ex silentio*-nak tekinthetjük. Véleményem szerint Forgách Simon a végrendeletéből az ilyen adományozást politikai okok miatt, a család érvényesülésének érdekében hagyhatta ki. A Habsburg udvar erősödő rekatolizációs törekvéseit figyelembe véve igyekezett valamelyest a katolikus oldal felé nyitni a családja érvényesülésének érdekében. Emellett szól, hogy végrendeletét az esztergomi érsektől kért ítélőmesterrel foglaltatta írásba, sőt, az érseket megnevezte a végrendelete végrehajtói között is, ráadásul az első helyen!⁶⁹¹ Nem elhanyagolható tény, hogy Simon egyik fia, Ferenc Rómában tanult a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban,⁶⁹² és a végrendelet megszületésekor nyitrai püspök volt.⁶⁹³

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a kegyes adományok elmaradásának okát nem Simon vallásos felfogásának „lagymatagságában” kell-e keresnünk, azonban életútjának áttekintése alapján kijelenthetjük, hogy ez nem valószínű. Pályájának első évtizedében már összeütközésbe került Verancsics Antallal Huszár Gál ügyében, mint láttuk, s az életrajz során tárgyalt eseményekben többször is megmutatkozott a protestantizmus pártolásának szándéka. Élete utolsó szakaszában sem feltételezhetjük, hogy Simon érdeklődése a vallás ügyében csökkent volna, mert Simon volt Bocatius János mecénása s Bocatius 1598-ban Forgách Simon halálakor könyvet szentelt mecénása emlékének,⁶⁹⁴ és abban leírta, hogy Simon szerzett számára a császárnál nemességet és koszorús költői címet.⁶⁹⁵ A patronálás mindenképp felekezeti elkötelezettséget mutat, mivel Bocatius is Simonhoz hasonlóan evangélikus volt és az eperjesi evangélikus iskola rektora.⁶⁹⁶ Bocatius az emlékkönyvében megemlékezett arról, hogy Simon még a halála körül is egy szép hangú fiút kért tőle az

⁶⁸⁹ KUBINYI 1999, 14. p

⁶⁹⁰ HORVÁTH

⁶⁹¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁹² TUSOR 2008, 54. p

⁶⁹³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁹⁴ BOCATIUS 1598 [a műben nincs oldalszám feltüntetve]

⁶⁹⁵ BOCATIUS 1598

⁶⁹⁶ BOCATIUS 1598

iskolából, aki a Bibliából olvasna fel számára.⁶⁹⁷ Vagyis nemcsak, hogy haláláig kapcsolatban maradt az evangélikus iskolamesterrel, de az is fontos volt a számára, hogy éppen az evangélikus kollégium diákja olvasson fel neki. A fentieket áttekintve tehát kijelenthetjük, hogy nincs okunk Simon vallásos buzgalmát kétségbe vonni és ezzel nem magyarázható a kegyes adományok kimaradása, sokkal nyilvánvalóbbnak tűnik a fentebb említett politikai szándék.

A végrendelet testamentumos urai

Bár a testamentumos urak megnevezése a végrendelet végén kapott helyet, én munkám szempontjából előnyösebbnek tartottam azt előrébb venni az elemzés folyamán. Egyrészt, mint láttuk, a kora újkori gyakorlatban többnyire ezt a sorrendet követték, de a jelentősebb érv az, hogy a fent tárgyalt kérdéskör kapcsán szemügyre vegyük a testamentumos urak személyeit, annál is inkább, mert a végrendelet esetében nekik volt jogbiztosító szerepük.

A végrendelező Kutassy János esztergomi érseket és királyi helytartót nevezte meg az első helyen, mint felesége és gyermekei oltalmazóját, ezáltal pedig első testamentumos urat.⁶⁹⁸ Kutassy János 1545 körül született nemesi családban és a tanulmányait Bécsben végezte, majd Nagyszombatban lett tanár 1572-ben.⁶⁹⁹ Első ismert egyházi méltósága 1577-ben az esztergomi kanonoki cím volt, melyet a szenttamási préposti cím követett.⁷⁰⁰ Pályája gyakorlatilag töretlenül ívelt felfelé, személyében egy Bécshez ezer szállal kötődő és jó udvari kapcsolatokkal rendelkező egyházi embert nyert meg családjának az evangélikus főúr. 1586-ban nyerte el az esztergomi nagyprépostságot,⁷⁰¹ 1587 októberében pedig megkapta a pécsi püspökséget és az esztergomi érsekség „lelki-adminisztrátora” lett.⁷⁰² 1592-ben győri püspöki kinevezést kapott, emellett főkancellár volt.⁷⁰³ A Királyi Könyvek anyagának vizsgálatából kiderül, hogy 1592. március harmadikán már győri püspök és

⁶⁹⁷ Érdemes megjegyeznünk, hogy ennek alapján valószínűsíthető, hogy Simon rendszeresen Bibliát olvasó ember volt, ez pedig mély vallásos érzületről tanúskodik. A felolvasó fiú kérését indokolhatja egészségi állapota, esetlegesen a látása se lehetett teljesen jó. BOCIUS 1598

⁶⁹⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁶⁹⁹ SZINNYEI JÓZSEF <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (letöltve 2015. 09. 08.) [elektronikus dokumentum, az oldalszámot a formátum miatt nem tudom feltüntetni]

⁷⁰⁰ SZINNYEI JÓZSEF; a préposti cím adományozásáról jelenleg pontos adatunk nincs, annyi bizonyos, hogy 1586-ban viselte a címet a Királyi Könyvek alapján. KK DVD 2006, 4.476

⁷⁰¹ KK DVD 2006, 4.476

⁷⁰² KK DVD 2006, 4.509; KK DVD 2006, 4.510

⁷⁰³ KK DVD 2006, 5.1

főkancellár volt,⁷⁰⁴ azonban az év folyamán királyi tanácsosi kinevezést is kaphatott, mivel két 1592. 09. 05-én keltezett oklevél utalójaként ezeket a tisztségeket is viselte.⁷⁰⁵ 1596. 06. 17-én kapta meg következő kinevezését, ekkor kalocsai érsek lett.⁷⁰⁶ 1597-ben megkapta az esztergomi érseki kinevezést, a helytartói címet, valamint a pannonhalmi apáti tisztséget is.⁷⁰⁷

Kiemelkedő hivatali karrierje mellett jelentős patronáló tevékenység is tulajdonítható személyének, Káldy György, a magyar nyelvű katolikus Biblia fordítást készítő jezsuita pap az ő udvarában nevelkedett.⁷⁰⁸ A fentieket figyelembe véve könnyen megállapíthatjuk, hogy egy protestáns főúr számára nyilvánvaló politikai előnyökkel járhatott a jó kapcsolat egy ilyen magas tisztségeket betöltő katolikus főpappal, sőt az is lehet, hogy a mecénatúra iránti is összekötötte őket. Forgách Simon és Kutassy János feltehetően az országgyűléseken alakíthattak ki személyes kapcsolatot, mivel az eddigi kutatások alapján kettejük levelezése nem ismert, arra semmilyen jel nem mutat. Az létező kapcsolatra utalhat viszont, hogy a végrendelkező Forgách Simon a főpap egy familiárisának házában szállt meg Pozsonyban a testamentum szövege alapján.⁷⁰⁹ Érdeemes még megjegyeznünk, hogy a Kutassy Jánost követő esztergomi érsek Simon fia, Forgách Ferenc volt, 1607-ben nevezte ki II. Mátyás esztergomi érsekké és helytartóvá.⁷¹⁰

A testamentumban megemléített második testamentumos úr Nádasdy Ferenc /1555-1604/ volt. Forgách Simon, ahogy fentebb az életrajzban említettem, Nádasdy Tamás szervitoraként kezdte meg katonai pályafutását, így nem tekinthető véletlenszerűnek, hogy Nádasdy Tamás fia, Ferenc is Simon testamentumos urai közé került. A kliensi viszony fennmaradását erősíteni látszik, hogy a végrendeletben Simon Ferencet „... kinek én is teljes életemben kedveskedni és szolgálni ígérkeztem ...” szavakkal jelöli meg, tehát felételezhetjük, hogy a két arisztokrata között kliensi viszony állt fenn.⁷¹¹ Nádasdy Ferenc atyjától a lehető legjobb alapokra tett szert, ami a karriert illeti, jelentős birtokok és cím

⁷⁰⁴ KK DVD 2006, 5.1

⁷⁰⁵ KK DVD 2006, 5.5; KK DVD 2006, 5.6

⁷⁰⁶ KK DVD 2006, 5.95

⁷⁰⁷ Szinnyei József munkájában pontatlanul határozza meg a kinevezéseket, mert 01. 29-ét ír, ugyanakkor a Királyi Könyvek tanúsága szerint január 22-e a kinevezések illetve a helytartói eskü időpontja. KK DVD 2006, 5.15 az érseki kinevezés; KK DVD 2006, 5.16 az esztergomi főispánság; KK DVD 2006, 5.17 a királyi helytartói cím adományozása; KK DVD 2006, 5.13 a helytartói eskü oklevele; KK DVD 2006, 5.14 a pannonhalmi apáti kinevezés.

⁷⁰⁸ SZINNYEI JÓZSEF

⁷⁰⁹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷¹⁰ BÁRTFAI 1910, 338. p

⁷¹¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

örököse lett,⁷¹² 1587-től pedig királyi lovászmester és magyar tanácsos lett, így negyedik volt a magyar arisztokrácia rangsorában,⁷¹³ fogarasi grófi rangja azonban még előrébb helyezte a méltóságok sorában.⁷¹⁴ Érdemes viszont figyelembe venni, hogy Nádasdy Ferenc mégsem tudta teljes mértékben kiaknázni lehetőségeit politikai okokból, egyrészt a korábban tárgyalt rendi ellenzéki politikai szerepkör miatt, melyben Forgách Simon is társa volt, másrészt a Báthory-családdal való házassági kapcsolata és szoros kelet-magyarországi kapcsolatai miatt az udvar számára Báthory István 1586-os haláláig nem volt teljesen megbízható.⁷¹⁵ 1587-től viszont ismételen emelkedni kezdett Ferenc pályája, a 15 éves háború pedig lehetőséget adott számára hadvezéri tehetsége megmutatására is,⁷¹⁶ ami véleményem szerint további érveket jelenthetett Simon számára a testamentumos úrként való megjelölésnél.

A harmadik testamentumos úr Pálffy Miklós /1552-1600/ volt.⁷¹⁷ A 16. században a Pálffy család a Forgáchokhoz hasonló utat járt be, szintén *homo novus*-nak számítottak az arisztokrácia soraiban.⁷¹⁸ A Pálffy család tagjai is a katonai karrier útján próbáltak az országos elit soraiba kerülni, azonban az igazi áttörést a házassági kapcsolatokkal megtámogatott bécsi udvari szolgálat hozta meg nekik.⁷¹⁹ A bécsi udvarba 1565 körül került Pálffy Miklós, ezáltal a 16. századi magyar történelem egyik legjelentősebb karrierét kezdte meg.⁷²⁰ Miklós a trónörökös Rudolffal nevelkedett együtt és a főherceget európai útjára is elkísérte. 1572-től a főherceg udvartartásában már különböző tisztségeket töltött be.⁷²¹ Rudolf 1576-os hatalomra kerülésével megkapta az *Oberstilberkammerer* tisztségét, ezzel megkezdve udvari hivatali karrierét.⁷²² Az udvari szolgálattal szerzett kapcsolati tőke segítette Miklós gyors előmenetelét és 1581-ben az ország báróinak sorába emelkedett.⁷²³ 1583-ban Fugger Máriával kötött házassága⁷²⁴ is növelte a személye jelentőségét és karrierének gyors emelkedése is tovább folytatódott: 1584-ben megkapta a komáromi főkapitányságot, ezáltal pedig megkezdődött katonai pályafutása.⁷²⁵ A 15 éves háború

⁷¹² DOMINKOVITS – PÁLFFY 1997, 777. p

⁷¹³ DOMINKOVITS – PÁLFFY 1997, 778. p

⁷¹⁴ DOMINKOVITS – PÁLFFY 1997, 778-779. p

⁷¹⁵ DOMINKOVITS – PÁLFFY 1997, 780. p

⁷¹⁶ DOMINKOVITS – PÁLFFY 1997, 781. p

⁷¹⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷¹⁸ PÁLFFY 2003, 22. p

⁷¹⁹ PÁLFFY 2003, 28-30. p

⁷²⁰ PÁLFFY 2003, 30. p

⁷²¹ PÁLFFY 2003, 31. p

⁷²² PÁLFFY 2003, 32. p

⁷²³ PÁLFFY 2003, 32. p

⁷²⁴ PÁLFFY 2003, 32. p

⁷²⁵ PÁLFFY 2003, 33. p

idejére Bécs teljes Duna menti védelme Pálffy Miklós kezébe került.⁷²⁶ Pálffy Miklós és Forgách Simon katonai tevékenységének területe egyaránt a felső-magyarországi régióra esett, s mint Simon életrajzában láttuk, az 1580-as évektől Simon és Miklós politikai kapcsolatban álltak. Együtműködésük kiemelt jelentősége mellett érvel a végrendelet szövege is, mivel Simon így fogalmaz Miklóssal kapcsolatban: „... kinek azelőtte sok jótéteményt vittem, mind magam mind gyermekim, ...”.⁷²⁷ Karrierjük további közös vonása, hogy mind Forgách Simon, mind Pálffy Miklós 1598-ban az osztrák nemesség soraiba lépett a *Herrenstadt*-ba való bekerülésükkel, mely a 16. századi magyar nemesség számára kivételes kiváltságot jelentett.⁷²⁸ Az itt vázolt rövid életrajz és politikai kapcsolat miatt könnyen beláthatjuk, hogy Pálffy Miklós miért került Forgách Simon testamentumos urai közé. A kiemelkedő karriert befutó, Simon pályájához sok ponton hasonló utat bejáró, kiváló katona Pálffy Miklós ennek alapján ideális patrónust jelenthetett Simon gyermekei számára a későbbi előrejutásukhoz.

A testamentumos urak vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy Forgách Simon az ország elitjének legkiemelkedőbb tagjai közül választotta a patrónusokat, ez is erősíti azt a képet, miszerint Forgách Simon pályafutásával nem csak az ország elitjébe került be, hanem az arisztokrácia sorain belül is kiemelkedő karriert mondhatott a magáénak. A három urat remek politikai érzéssel válogatta ki Simon, ezt a fent vázolt életrajzok alapján leszögezhetjük. A három esetből kettőben kimutatható a közös politikai kapcsolat, sőt, mint láthattuk Nádasdy Ferenc esetében esetleges kliensi viszony, Pálffy Miklóssal pedig szoros együtműködést sejtet a végrendelet szövege, amit igazol korábbi levelezésük is. Kutassy esetében ugyan politikai együtműködésről nincs adatunk, azonban a választást indokolja a korábban említett felekezeti nyitás. Ezáltal további megerősítést nyerhet Simon politikai éleslátása és realitásérzéke, mely a végrendeletben még Simon súlyos beteg állapotában is megmutatkozott.

Birtokok felosztása a végrendeletben

Simon a végrendeletében felesége valamint gyermekei között osztotta fel birtokait. Hertneket a hozzá tartozó nyolc faluval, Ond és Aszaló zálogbirtokokkal, valamint négy hertneki majorsággal a feleségére hagyta az ingóságaival egyetemben.⁷²⁹ Sőt, ezen

⁷²⁶ PÁLFFY 2003, 34. p

⁷²⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷²⁸ PÁLFFY 2002, 323. p; PÁLFFY 2003, 33. p

⁷²⁹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

túlmenően Simon a feleségére minden jószágában teljes „birodalmat” hagyott, és kifejezte akaratát, hogy gyermekei ily módon az anyjuktól függenek.⁷³⁰ Pemfflinger Orsolya halála után a végrendelet szerint Hertnek és nyolc faluja a négy majorsággal valamint Ond és Aszaló is Zsigmondot, mint Simon elsőszülött fiát illették.⁷³¹

Ezen túl azonban Forgách János és Miklós örökölték apjuk többi javait. Surány várát Miklós fia lakóhelyéül hagyta,⁷³² míg Jánosnak „Komjáthin legyen lakóhelye az őstül maradott házban”.⁷³³ A végrendelet szövegéből világosan kiderül, hogy a végrendelkező az ősi családi birtokokat is felosztotta fiai között,⁷³⁴ ebben pedig már tetten érhető a korábban említett atyafisági viszonyok felbomlása.

Simon olyan birtokrészek felosztását is megtette végrendeletében, melyek pillanatnyilag nem voltak a család kezén: zálogban voltak, a család perben állt értük,⁷³⁵ vagy egyéb okból nem bírhatták őket.⁷³⁶ A Praznovszky birtokokért 1563 óta folyt a pereskedés, Simon végrendeletében pedig úgy fogalmazott, hogy „jó reménység is vagyon felőlök”,⁷³⁷ tehát Simon bízott a per kedvező kimenetelében. Amennyiben a pert sikerrel zárul, a Praznovszky javak Miklóst és Jánost illették a végrendelet szerint.⁷³⁸ A végrendeletben a szorgalmas birtokszerző Forgách Simon arra bátorította a fiait, hogy a családnak jogosan járó részeket igyekezzenek megszerezni, és amennyiben ez sikerrel jár, a megszerzett javakon a testvérek osztozzanak meg.⁷³⁹ Mint korábban írtam, 1562-ben Simon a kihalt Czibaki család Bihar- és Zaránd vármegyei birtokaiból nyert Ferdinándtól adományt és a végrendeletben azt állította, hogy a birtokokba be is iktatták.⁷⁴⁰ A valóságban azonban még ezekért is küzdenie kellett, ezért is említette meg a végrendeletben, hogy amennyiben ezeket a javakat sikerül megszerezni, ezekből Zsigmond is részesedhetett két testvére mellett.⁷⁴¹ A birtokadományok kapcsán korábban említett Gyula körüli birtokok vonatkozásában szintén

⁷³⁰ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁵ A fentebb említett Praznóczy javak, valamint más alföldi birtokok. MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁶ A Gyula környéki birtoktestek, melyek Gyula elestével török kézbe kerültek, majd Báthory István fejedelemségének fennhatósága alá, melyet a végrendelet tanúsága szerint Báthory nem adott vissza a családnak. MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷³⁹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁰ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

az összes testvérnek osztolni kellett falunként, amennyiben sikerül azokat újra birtokba venni.⁷⁴²

Simon azon birtokok esetében, melyet fiai érdekében zálogosított el, a kiváltásukhoz kötötte az örökrészek átvételét.⁷⁴³ Forgách Zsigmond esküvője miatt 1200 Forint értékben kellett zálogosítani, emellett Zsigmond az apja tudta nélkül még 400 Forint értékben zálogosított, így Belec, Brogyán, Dovorán, Mehnye, Keszi és Soók településeken bocsátottak zálogba birtokokat 1600 Forint értékben.⁷⁴⁴ Ezeket Forgách Zsigmond köteles volt megváltani, addig nem vehette át az örökrészt, kiváltásuk esetén pedig azok megosztására is kötelezte testvérei között.⁷⁴⁵ Forgách Mihály prágai útjához is kellett zálog ellenében 300 Forintot felvenniük, emellett még Mihály 1000 Forint értékben zálogosított, ezért őt is kötelezte a birtokok megváltására. Emellett arra is kötelezte, hogy amíg a birtokokat meg nem tudja váltani, addig Jánost a maga részéből kárpótolja ezekért.⁷⁴⁶

A birtokok örökítése után az ingóságaira is kitért a végrendelező, amit itt röviden tárgyalnék csak, mert a végrendelet nem tartalmazza az egyébként ilyenkor több esetben jellemző hagyatéki lajstromot,⁷⁴⁷ így hosszadalmas elemzésre nem alkalmas. Minden ingóságát feleségére hagyta, amiket Orsolya halála után a végrendelet szerint Mihály és János kellett, hogy örököljön.⁷⁴⁸ Özvegy Bánffy Jánosné Forgách Zsófiának az ingóságokból való rész juttatását kérte feleségétől, mert „énnekem az ő házánál történt vala nemrégente betegségem, és sokat kelle reánk költeni”.⁷⁴⁹ 142 Forint tartozása volt összesen a szolgálival szemben,⁷⁵⁰ aminek a megfizetésére kötelezte örököseit.⁷⁵¹ A végrendelet szövegéből kiderül, hogy még Miksa királyságának idejéből adósa maradt Simonnak az udvar 2000 Forinttal, mely összeget, ha sikerül Zsigmondnak avagy Ferencnek megszerezni, szintén Pemfflinger Orsolyára hagyta. Adósságok tekintetében pontos adatunk nincs, Simon „ögnéhány ezer”-ként határozza meg az összeget, mellyel a pozsonyi kamarának tartozott,⁷⁵² a tartozás kielégítését Zsigmondra és Ferencre hagyta.⁷⁵³

⁷⁴² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁵ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁶ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁷ KUBINYI 1999, 333. p

⁷⁴⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁴⁹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵⁰ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

Forgách Simon végrendeletének tanulságai kapcsolati hálóját illetően

Simon majd fél évszázados aktív katonai és politikai pályafutása alatt komoly kapcsolati hálóra is szert tett. Ennek a hálónak tagjait öt kategóriába sorolhatjuk: katonai és politikai, rokoni, klientúra, valamint gazdasági kapcsolatok. Ezek a kategóriák egymástól nem különülnek el élesen, több esetben lehetnek közös metszeteik, például a politikai, katonai és rokoni kapcsolatok között lehetnek átfedések. A végrendeletből leginkább Simon rokoni és gazdasági kapcsolatairól és klientúrájáról szerezhetünk újabb információkat. A politikai kapcsolatokra már a testamentumos urak tárgyalásánál kitértem, azonban van egy olyan politikai szál, melyet még ebben a fejezetben röviden elemezni kívánok.

Forgách Simon megemlíti végrendeletében, hogy többször hívatta fel az uralkodó Prágába gyűlésekre, többek között az erdélyi ügyekkel kapcsolatban.⁷⁵⁴ A végrendelet nem tér ki részletesen Simon erdélyi kapcsolataira, azonban az ügy kapcsán fontosnak látom, hogy röviden feltárjam Simon kapcsolati hálójának erdélyi vonatkozását is, mely alkalmassá tette a tanácskozásokban való részvételre. Simon erdélyi kapcsolatait megalapozta, hogy öccse Ferenc 1568-ban János Zsigmondhoz pártolt.⁷⁵⁵ A testvérek között levelezési kapcsolat ekkor is fennállt.⁷⁵⁶ Ezen kívül a Forgách család és a Báthory-család rokonságban állt egymással, ráadásul a levelezések alapján ez is élénk kapcsolat volt.⁷⁵⁷ A Báthory kapcsolat jelentőségét növelte Báthory István erdélyi fejedelemmé választása és a Báthory család erdélyi szerepvállalása. Erre utalt a végrendeletben Simon is, amikor a békés vármegyei birtokok megszerzésére buzdította a fiait: „...kik nem szolgáltanak annyit az Báthori familiának, mint én,...”.⁷⁵⁸ Ehhez kapcsolódik, hogy Simon elsőszülött fiát Zsigmondot Báthory István lengyel királyi udvarába küldte szolgálatra.⁷⁵⁹ A Zsigmond által 1583-ban onnan írt apjának levél szintén fennmaradt és ez alapján feltehető, hogy több ilyen levélváltásra is sor került az apa és fia között.⁷⁶⁰ Simon kapcsolatainak kiterjedtségét jól mutatja, hogy aktív levelezési kapcsolatban állt Kovacsóczy Farkassal,⁷⁶¹ akit még öccse,

⁷⁵⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵⁵ Istvánffy Miklós szerint: "Hasonló felháborodott elmének tévelygésével, kevélység és esztelen felfuvalkodásának hiúsága által Forgách Ferenc váradi püspök is az császártól Zsigmond Jánoshoz hajla..." Istvánffy az elpártolás okaként csak a győri püspökség ügyét említi meg. ISTVÁNYFY 2009 459. p; OBORNI 2002, 24. p

⁷⁵⁶ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 14.

⁷⁵⁷ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 4. Báthory Kristóf Forgách Simonnak

⁷⁵⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁵⁹ BÁRTFAI 1910, 485.

⁷⁶⁰ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 7.

⁷⁶¹ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 15.; MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 21.

Ferenc révén ismert meg,⁷⁶² valamint levelezett Bocskai Istvánnal⁷⁶³ és Zsámbokyval is.⁷⁶⁴ A közte és Kovacsóczy között fennálló összeköttetés véleményem szerint kiemelten fontos volt úgy tűnik, mindkét fél számára. Kovacsóczy egy 1594-es levelében gratulált Forgách Simon hatvani győzelméhez, ami jelzi, hogy figyelemmel kísérte Forgách katonai tevékenységét.⁷⁶⁵ Az 1594-es katonai sikerek hatására érzékelhető az erdélyi kancellár politikai hozzáállásában egy eltolódás a királyi Magyarország és Erdély összefogásának tekintetében,⁷⁶⁶ melynek eredménye a végrendeletben megjelölt tárgyalások voltak. A fentiek alapján kijelenthetjük tehát, hogy Simon erdélyi tárgyalásokat érintő megjegyzése a végrendeletben egy igen kiterjedt és jelentős szereplőket felvonultató kapcsolati rendszert is takar.

Rokoni kapcsolatait illetően két házasságról szerzünk tudomást a végrendeletből. Forgách Zsigmond Thurzó Zsuzsát vette feleségül 1597-ben,⁷⁶⁷ melynek esetében érvényesült a visszatérő házasság tétele, annál is inkább, mert Forgách Zsófia 1585-ben Thurzó Györggyel kötött házasságot.⁷⁶⁸ A házasságok nem különíthetők el attól a tendenciától, miszerint a 16. század második felében magas pozícióit veszett Thurzó család ebben az időszakban Thurzó Györggyel indult meg,⁷⁶⁹ aki több szállal kötődött a Forgách családhoz, a múltban Forgách Imre (Simon öccse) gyámsága által,⁷⁷⁰ valamint az udvari hivatali kapcsolatok révén.⁷⁷¹

A második házasság Forgách Margit (Simon lánya) és Bolondóci (Alsólendvai)⁷⁷² Bánffy János frigye, ami a végrendeletben említésre került. A végrendelet megírásakor, 1598-ban, már Margit özvegy volt.⁷⁷³ A Bánffy család szintén a magyar arisztokrácia soraiba tartozott,

⁷⁶² SZÁDECZKY 1891 <http://www.mek.oszk.hu/05600/05626/html/#d1e1715> [az elektronikus formátum miatt az oldalszámot nem tudom feltüntetni]; újabban: PETNEHÁZI 2012, 34-51. p

⁷⁶³ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 25.

⁷⁶⁴ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 23.

⁷⁶⁵ MNL OL P 287 Fasc. CC/2. No. 21.

⁷⁶⁶ SZÁDECZKY 1891

⁷⁶⁷ BÁRTFAI 1910, 486.

⁷⁶⁸ BÁRTFAI 1910, 491.; PÁLFFY 2011, 67.

⁷⁶⁹ PÁLFFY 2011, 73-74.

⁷⁷⁰ Forgách Imre 1576-ban Thurzó Ferenc özvegyét, Zrínyi Katalint vette el. NAGY IVÁN 1999.; ELIÁŠ, MIROSLAV 2010, 91.

⁷⁷¹ A Forgách és Thurzó családok kapcsolata a 16. század végére már komolyabb múltra tekinthetett vissza. Thurzó Ferenc Simon és Imre apjának lényegében felettese volt, míg Zsigmond magyar kamarai hivatalát betöltötte. A protestáns vallás is jelentős kapcsolódási pont volt: valószínűsíthetően a Magyar Királyságban Thurzó Elek válhatott lutheránussá, s a Forgách-Thurzó hivatali és regionális kapcsolat révén nem kizárható, hogy az ő hatásukra tért át a Forgách család is. PACH – R. VÁRKONYI 1987, 509.; PÉTER 1995, 17.

⁷⁷² A helyzet megtévesztő, mivel mind Ortway Tivadar, mind Bártfai Szabó László Alsólendvainak írja Bánffy Jánost, azonban valójában a Bánffy család Bolondóci ágának volt tagja. NAGY IVÁN 1999

⁷⁷³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

Alsólendvai Bánffy János II. Lajos udvarában pohárnokmester volt,⁷⁷⁴ a mohácsi csatát követően Szapolyai híveként horvát bán (1528), majd nádor (1530) lett.⁷⁷⁵ Gyermeke, Bánffy István 1554–1567 között országbíró és királyi étekfogó mester volt.⁷⁷⁶ A Bolondóci Bánffy ág is hasonlóan magas pozíciókat tudott szerezni: Bolondóci Bánffy László királyi ajtónállómester (1556-174) majd királyi lovászmester (1574-1583) volt.⁷⁷⁷ Bolondóci Bánffy János László fia volt, személyét illetően a jelenlegi kutatások alapján nincs közelebbi információnk, vele halt ki 1594-ben a Bánffy család Bolondóci ága.⁷⁷⁸ Feltehetőleg Forgách Margit nem az első felesége volt, hanem előtte Balassa Máriát vette el.⁷⁷⁹ Bánffy és Balassa Mária esküvőjét 1582-ben Forgách Miklós és Balassa Anna menyegzőjével együtt tartották meg,⁷⁸⁰ ez pedig arra enged következtetni, hogy vagy volt már kapcsolat a Bánffy és Forgách családok között, vagy az esküvő előtt nem sokkal alakulhatott ki és Bánffy második házasságának alapjául szolgálhatott. A fent vázoltak alapján láthatjuk, hogy milyen kapcsolati tőkét jelentett a Bánffy család egyik ágával kialakított rokoni viszony a Forgách család számára.

Forgách Simon klientúrájáról a következő képet kaphatjuk a végrendelet alapján: a végrendelkező több szolgája nevét felsorolta, valamint azokét, akikkel birtokzálogosítás miatt kapcsolatba került. Szabó János volt az a szolgáló, aki ápolta 1598-ban a beteg Simont.⁷⁸¹ Rajta kívül említést tett még Farkas és Gombos, valamint Szerafin János nevű szolgáiról, akikről a nevükön kívül többet nem tudunk meg, valamint a szakácsáról, Jankóról aki „jámbor szolga és felette szükséges szolga”.⁷⁸²

Birtokzálogosítások kapcsán Forgách a lokális elittel került kapcsolatba, az összegek szerinti nagyságrendben Baraczkay Gáspár 900 forint,⁷⁸³ Pogrányi Benedek 700 tallér,⁷⁸⁴ Csúzy Pál 400 Forint. Soós Istvánnak pedig egy teljes falut zálogosított el, a végrendeletben nem meghatározott értékben.⁷⁸⁵ Baraczkay Gáspárról keveset tudunk, csupán annyit, hogy Bars vármegyében birtokos család tagja volt, a végrendelet alapján azonban kijelenthetjük,

⁷⁷⁴ BILKEI 1997, 23.

⁷⁷⁵ <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/11meltosagok.htm>; BILKEI 1997, 24.

⁷⁷⁶ FALLENBÜCHL 1988, 87.

⁷⁷⁷ <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/11meltosagok.htm>

⁷⁷⁸ NAGY IVÁN 1999

⁷⁷⁹ BARTFAI 1910, 484.

⁷⁸⁰ ORTVAY 1875, 119.

⁷⁸¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁸² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁸³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁸⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁸⁵ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

hogy komoly vagyonnal rendelkező birtokos nemesről lehetett szó.⁷⁸⁶ Pogrányi Benedek nem csak üzleti, hanem katonai kapcsolatot is jelentett Simon számára, mivel Benedek volt 1595-1610 között a dunáninnyi és bányavidéki főkapitány helyettes (1604-ben június-szeptember között főkapitány),⁷⁸⁷ emellett Nyitra is kapcsolódási pont volt Forgách és Pogrányi között, aki a lokális elit tagja volt, Nyitra vármegyei birtokosként.⁷⁸⁸ Csúzy Pálról Baraczkayhoz hasonlóan keveset tudunk, csupán azt, hogy Komárom vármegyébe való birtokos nemes család sarja, egyik testvére alországbíró volt 1569-ben.⁷⁸⁹ Soós János a végrendelet tanúsága szerint Sáros vármegyei alispán volt,⁷⁹⁰ ennek alapján valószínűsíthetjük, hogy Sáros vármegye lokális elitjének tagjai közé tartozott. Imreffy János is a kliensei közé tartozott a végrendelet alapján,⁷⁹¹ Simon a diószegi birtokrészeit neki adta át.⁷⁹²

Forgách Simon családi stratégiája és személye a végrendelet tükrében

Családi stratégia, reprezentáció

A végrendelet tartalmi áttekintése és elemzése után érdemes azt megvizsgálnunk, hogy Forgách Simon családi stratégiájának milyen elemeit ismerhetjük meg a testamentumból. Kézenfekvő, hogy a halálra készülő báró igyekezett elrendezni földi dolgait és utódait tanácsokkal ellátni. Ezek a tanácsok, intelmek lesznek a következőkben vizsgálódásom középpontjában.

Mint láttuk, Simon birtokait és ingóságait elosztotta a végrendeletben, azonban a szöveg ebben a vonatkozásban, a családi stratégiával összefüggésben többet is tartalmaz. Simon rendelést is hagyott, hogy a törökök előretörésének esetén, ha valamelyik családtag a birtokát elvesztené, a többiek miképpen reagáljanak erre.⁷⁹³ Ebből látható, hogy Simon igyekezett a jövőre nézve minden eshetőséggel számolni. A török fenyegetést olyan mértékűnek tartotta, hogy reális fenyegetésként számolt a birtokai elfoglalásával is. Épp ezért igyekezett előrelátóan rendelkezni és a lehetséges „katasztrófa” esetére is tanácsot adni a leszármazottainak. A végrendelet értelmében amennyiben Forgách Mihály és János

⁷⁸⁶NAGY IVÁN 1999

⁷⁸⁷OBORNI 2001,9.;PÁLFFY 1997

⁷⁸⁸NAGY IVÁN 1999

⁷⁸⁹NAGY IVÁN 1999

⁷⁹⁰MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹¹MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹²„Levelet adott magáról, sub amissionem fidei honorum et humanitatis” MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹³MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

elveszteni javait, úgy Zsigmond köteles nekik a saját, apjától örökölt birtokaiból részüket megfelelő arányban kiadni, beleértve a hertneki kastélyt is.⁷⁹⁴ Fordított esetben pedig János és Mihály Zsigmond számára köteles részt adni az atyai örökségükből.⁷⁹⁵ Viszont a fiait utasította végrendeletében arra is, hogy anyjukkal, illetve özvegy húgukkal is törődjenek abban az esetben, ha a törökök elfoglalnák az ő birtokaikat.⁷⁹⁶ Pénzügyek tekintetében is kimutatható az előrelátó gondolkodásmód: az uralkodó által esetlegesen megfizetett 2000 Forintot vész esetére fenntartandónak szánta, intette a feleségét, hogy vésztartaléknak „veszteg” tartsa meg azt.⁷⁹⁷ A fentiekből jól látszik, hogy Simon tudatosan gazdálkodott a birtokaival, az előre látó tervezés még élete alkonyán is sajátja volt. Ebben a viselkedésben benne volt az elitbe felemelkedett ember felelőssége, anyagiassága is, ami már a fiai esetében nem volt mindig így, hiszen ők voltaképpen beleszülettek az elitbe.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy Simon anyagiak tekintetében takarékos és tudatos gazdálkodást tartott célszerűnek, viszont a korábban említett zálogosításokból kiderül, hogy a család előmenetelét szolgáló kiadásoktól nem rettent vissza. Itt kell megemlítenünk, hogy Simon milyen reprezentatív építkezéseket folytatott. „Az hertneki házra olyan nagy költséget míveltem és vár módjára építtettem, és mindönnel erőmnek felette is megékesíttetem”⁷⁹⁸ írja Simon, ebből pedig arra következtethetünk, hogy költséget nem kímélve építtetett ki a családjá számára egy uradalmi központot reprezentációs céllal, a kor reneszánsz mintáját követve,⁷⁹⁹ és ezzel egy főúri udvari központ alapjait rakta le. Ezt erősíti még, hogy saját temetkezési helyét is Hertneken jelölte ki. A végrendeletből tudomást szerzünk arról is, hogy Simon Hertneken tartott egy szakácsot „Jankót” akit kiemelten hasznos szolgának tartott és ez csak tovább erősíti a rezidenciális funkciót. Végrendeletében megemlíti, hogy Zsigmond fiának a birtokai közel fekszenek a hertneki uradalomhoz, mely már eleve nyolc faluból állt, és azokon fiának nincs méltó lakhelye.⁸⁰⁰ Ha ezt figyelembe vesszük, kézenfekvő, hogy fontosnak tartotta, hogy az elsőszülött fia örökölje majd Orsolya halála után Hertneket és tartsa fenn a Simon által kialakított rezidenciális központot is. Az, hogy Hertnek méltó lakhelyként szolgálna fia számára, csak további érv a birtokközponti státusz és a reprezentációs funkció mellett. Gyulai Éva egy konferencia előadásában, melyet II. Rákóczi

⁷⁹⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹⁵ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹⁶ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹⁷ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁷⁹⁹ A régióban hasonló példa a Thurzók hasonló, bicsei udvara, mely szintén újonnan kiépített kastélyon alapult s időszakban sem különül el Simon hertneki kastélyának kiépítésétől, Thurzó Ferenc kezdi meg a munkálatokat 1571-ben. LENGYEL 2005, 128-129.

⁸⁰⁰ „az melyben semmi jó lakhelye nincsen” MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13

Ferenc rezidenciáiról tartott, remekül összefoglalta a rezidencia funkcióit,⁸⁰¹ melyek közül a fentiekben teljesül az uradalmi központi státusz, a szakrális funkció (temetkezési hely) és a reprezentációs és „mulatóhely” státusz is. Forgách a saját bárói rangjához méltó rezidenciális központ kiépítésére a maga egyébként anyagias természetéhez képest is komoly építkezéseket folytatott, valamint ahogy láttuk, kiváló szakácsot is tartott a kastélyban.⁸⁰²

A reprezentációs célokra fordított kiadások közé tartozik az az 1200 Forint értékű zálogosítás is, melyet Forgách Zsigmond házasságának érdekében tett annak jobb módon való véghezvitelért⁸⁰³ A zálogosítások másik oka a karrierépítéssel függ össze, az uralkodó szolgálatához szükséges költségek, leginkább utazások fedezése emésztett fel jelentős összegeket. Ez remekül alátámasztja a Pálffy Géza által feltárt udvari integrációs nehézségeket, melyek a magyar arisztokráciát sújtották, nevezetesen az udvar távolságából adódó többletköltségeket.⁸⁰⁴ A testamentumból fény derül arra, hogy Simon tudta nélkül is történtek zálogosítások (mint a birtokokról szóló fejezetben írtam két esetben), melyek arra engednek következtetni, hogy fiai már sokkal inkább asszimilálódtak az arisztokrácia életmódjához, saját céljaik és költségeik fedezésére jóval könnyelműbben zálogosítottak apjuk takarékos személetmódjával ellentétben.

Az alfejezet végén érdemesnek tartom röviden kitérni arra is, milyen módon egyengette Forgách Simon még életében a gyermekei karrierjét, mely a családi stratégia része volt és amelyre a végrendeletben Simon Zsigmond fia esetében, mint „atyai promotealásra” hivatkozott.⁸⁰⁵ Simon, az apjához hasonlóan, diverzifikált családi stratégiában⁸⁰⁶ gondolkodott, saját életének példájára alapozva. Idősebb fia, Zsigmond, hozzá hasonlóan udvari szolgálatba állt ifjú korában, még hozzá Báthory István lengyel királyi udvarában.⁸⁰⁷ Ez egy meglehetősen bátor lépés volt Forgách részéről, hiszen ő a Habsburg uralkodó alattvalója volt, aki Báthory Istvánnal szembekerült a lengyel trón és Erdély kérdését tekintve is. Ezt a döntést egyrészt a rokoni kapcsolat és Ferenc Báthory melletti múltbéli szolgálatai indokolhatták, másrészt a Forgách család kapcsolati expanziója is látható ebben, mely a szilárd Habsburg és birodalmi kapcsolatok után a Lengyel–Litván

⁸⁰¹ Gyulai Éva szóbeli közlése alapján a 2015. 04. 13.-án Miskolcon tartott II. Rákóczi Ferenc nyomában konferencián.

⁸⁰² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13

⁸⁰³ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13

⁸⁰⁴ PÁLFFY 2010, 111.; PÁLFFY 1999, 338-344.; PÁLFFY 2002, 315.

⁸⁰⁵ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13

⁸⁰⁶ KÖVÉR 2002, 36.

⁸⁰⁷ BÁRTFAI 1910, 485.

Unió felé fordult. Zsigmond karrierje a katonai-politikai karrierok kombinált modelljét követi.⁸⁰⁸ Zsigmond mellett Ferenc karrierjének indulása apjának azonos nevű öccsével mutat (nyilván) szándékos rokonságot, Ferenc hamar katolizált, majd Rómában tanult a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban⁸⁰⁹ és a Magyar Királyságban egyházi pályára lépett,⁸¹⁰ Simon végrendeletének írásakor már nyitrai püspökvolt,⁸¹¹ mely a család lokális érdekeit is szolgálta. A (re)katolizáció politikai időszerűségét Simon jól észlelte ennek alapján, és gondoskodott róla, hogy a katolikus egyházat elődeinél harcosabban támogató Rudolf uralma alatt is megmaradjon a család addigi hatalma.⁸¹² Forgách János közszerepléséről nem tudunk,⁸¹³ a végrendeletben is csupán a birtokok felosztásával kapcsolatban jelent meg.⁸¹⁴ Forgách Mihály taníttatására is komoly figyelmet fordított Simon, mivel Wittenbergben és Padovában tanult, bejárta Itáliát, célja az olasz és a német nyelv megfelelő szintű elsajátítása volt az udvari szolgálathoz.⁸¹⁵ A végrendeletből az is kiderül, hogy Mihálynak a prágai udvarba való utazását is Simon finanszírozta.⁸¹⁶ Mihály, Zsigmondhoz hasonlóan, szintén udvari-katonai szolgálattal kívánt karriert építeni.

Forgách Simon személye a végrendelet alapján

Mint korábban írtam, a testamentum lehetőséget ad arra is, hogy a végrendelező személyével kapcsolatos megállapításokat tegyünk, így a továbbiakban ezt a kérdéskört vizsgálva tekintem át a végrendelet szövegét.

Az *invokáció* vizsgálatával kapcsolatban már láttuk, hogy Forgách Simon egy protestáns főúr volt, akinek az életében a vallási kérdések is fontos szerepet játszottak, így itt csak arra térnék ki, hogy a szövegben folyamatosan apellált az ország jövőjével kapcsolatban az isteni oltalomra,⁸¹⁷ a végrendelet záró szakaszában, mely az erkölcsi intelmeit tartalmazza, külön felszólította a gyermekeit, hogy „legelőször Istenfélők legyenek”.⁸¹⁸ Noha ezek a formulák a korban közhelynek számítottak, az egész életrajz alapján elmondható, hogy Forgách Simon

⁸⁰⁸ BÁRTFAI 1910, 486.

⁸⁰⁹ TUSOR 2008, 54.

⁸¹⁰ BÁRTFAI 1910, 489.

⁸¹¹ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸¹² MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸¹³ BÁRTFAI 1910, 491.

⁸¹⁴ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸¹⁵ BÁRTFAI 1910, 493.

⁸¹⁶ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸¹⁷ Példának okáért: „ha az Úristen ez szegény nyomorult országot megtartja” MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸¹⁸ MNL OL: P 287 Fasc. T. No. 13.

gondolkodásában a hit és hitgyakorlás központi helyet foglalhatott el. Ezzel összefügg az ország sorsáért való aggodalom, a „szegény nyomorult hazánk” kifejezés is visszatérő elem a végrendelet szövegében, és jól tükrözi a mezőkeresztesi csatavesztés és a háborús hangulatot, mely Simon megélt tapasztalataiban gyökerezett, hiszen a mezőkeresztesi csata jelentette életének utolsó általunk ismert hadi vállalkozását.⁸¹⁹ A szövegből látható, hogy Simon a saját karrierje tekintetében leginkább katonai szolgálataira volt büszke, rendszeresen visszatérő elem a „szolgálat” és az „én jámbor szolgálatim”⁸²⁰ valamint hasonló kifejezések, ami egy hazáját büszkén szolgáló, méltóságteljes idős arisztokratát mutat.⁸²¹ A gyermekeit is arra intette, hogy „fejedelmőknek hívek legyenek, mindön erejükkel, töhetségekkel igyekezzenek úgy szolgálni öfölségének, hogy okok legyen öfölségeknek velek való jótéteményekre”.⁸²² Az uralkodónak való szolgálat visszatérő gondolat és intelem gyermekei számára, ebből világosan kiderül, hogy Simon az érvényesülés útját, teljesen reálsan, az uralkodó szolgálata alapján képzelte el. Ennek tanúbizonysága volt az élete is, és a végrendeletből kibontakozó családi stratégiai elemek, a megjelölt testamentumos urak.

A birtokok és pénzügyek kapcsán már említettem hogy Simon tudatosan és takarékosan igyekezett tervezni és gazdálkodni. Szolgálatra és reprezentációs célokra azonban nem sajnálta a kiadásokat, viszont ezzel együtt is takarékos volt, mert a fiai zálogosításai kapcsán megjegyezte, hogy „én magam szükségére soha csak egy ház jobbágyomat sem vettem zálogba” s ez a fentiek alapján minden olyan kiadásra vonatkozott, mely nem a család előmenetelét szolgálta.⁸²³

Szolgáit illetően mindegyikükről, akiknek tartozott, pozitív hangnemben emlékezett meg, kiemelte a betegségében őt ápoló Szabó János és a szakács „Jankónak” jó szolgálatait és szót emelt amellet is, hogy a halála után a család is a szolgálatában tartsa őket.⁸²⁴ Családja vonatkozásában szeretetteljes atyai hangnemet üt meg. Felszólította a fiait az anyjukról és özvegy húgukról való gondoskodásra: „Végezetre miért hogy ilyen veszedelmes állapotban juta az mi szegény nyomorult hazánk, ha közönséges búdosásban esnének, kérem és intöm fiaimat, és az élő Istenért obtestalom, hogy az anyyokra gondot viseljenek, ha az hátakon kellene is viselni. Az szegény özvegy húgokra is az néhai Bánffy

⁸¹⁹ ISTVÁNYFY 2009/b, 265.

⁸²⁰ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²¹ A birtokokkal kapcsolatos fejezetből ez világosan látható.

⁸²² MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²³ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²⁴ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

Jánosnéra nagy gondot viseljenek, tudják, hogy ifjú ember, és erőtlen magával jóltehetetlen asszonyember.”⁸²⁵ Özvegy lánya kapcsán megemlékezett arról is, hogy nála betegeskedett és hogy a lánya nagy költségek árán viselt rá gondot, épp ezért örökölhette ő is az ingóságaiából.⁸²⁶ Visszatérő elem a végrendeletben, hogy a fiait az együttműködésre szólította fel. Ezt a legszebben a végső intelemben fogalmazta meg: „Ögymást igen szeressék egyességben éljenek, visszavonás, háború közöttök semmi ne legyen, mert így lehetnek állandók a nagyobbra növekedők mind hírekben nevekben és jószágokban. Ketten peniglen kisebbik fiaim az két öregbik bátyyokat megbecsüljék, semmit ő hírek nélkül és akarattyok nélkül ne cselekedjenek, hanem az ő tanácsoktól függjenek mindenekben, úgy mint kik mind idővel mind autoritással okossággal és verum eperientia náloknál superiorbak.”⁸²⁷ Érzékelhető, hogy még a családi együttműködéstől és testvéri szeretettől sem különült el az érvényesülés, a karrierépítés gondolata, tehát kijelenthetjük, hogy Simon számára ez kulcsfontosságú momentum volt. Úgy látta tehát, hogy a család által addig elérték megőrzésére csak akkor van esély, ha a testvérek egymást segítve munkálkodnak rajta. Az intelmek sorából az atyai szigor megszólalása sem hiányozhat, mikor kéri Simon fiát Zsigmondot, hogy „az én testamentomomat ne violallja, hanem helyén hagyja”.⁸²⁸

Összegzés

Egy korszak s egy élet eredményeinek összegzése és mérlegelése több szempont alapján is lehetséges. Azt kijelenthetjük, hogy az 1526-1598 közötti periódus a Forgách család számára sikeres volt. Bár a Magyar Királyságot számos csapás érte, a család a krízisek támasztotta kihívásokhoz jól alkalmazkodott és a családtagok által meghozott döntések, az atyák által megtervezett családi stratégiák többségében jól működtek. Ezt jól mutatja, hogy a tárgyalt hetvenkét esztendő alatt egy tehetős birtokos, megyei szinten a helyi decizionális elitben jelentős-, de országosan nem kiemelkedő szerepet játszó családból az arisztokrácia soraiba léptek bárói címet szerevezve, birtokállományuk pedig nem apadt, hanem bővült, több új vármegyében vetették meg a lábukat királyi adományoknak és zálogosításoknak köszönhetően.

A siker több tényezőre vezethető vissza. Nem elhanyagolható, hogy a Forgáchok szerencsés helyzetben kerültek a mohácsi csatát követő zavaros idők forgatagába: birtokaik az

⁸²⁵ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²⁶ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²⁷ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸²⁸ MNL OL P 287 Fasc. T. No. 13.

országnak olyan területén feküdtek, melyek nem kerültek tartósan oszmán megszállás alá és ahhoz is eléggé nyugaton helyezkedtek el, hogy inkább a Habsburgok érdekszférájába tartozzon, semmint a Szapolyaiakéba. Teljes biztonságban a török támadásoktól természetesen így sem voltak, viszont azt a reprezentációs- és anyagi bázist sem veszítették el, amit ősök az előző évszázadokban megszereztek s ez mindenképpen remek alapot biztosíthatott a család jövőjének tervezéséhez.

A korszak viszonyaihoz képest nagyjából biztosnak mondható anyagi háttér azonban csak egy tényezője a felemelkedésnek és nem is feltétlenül hordozta magában a siker bizonyosságát: a biztos háttér megtartása önmagában is kívánt erőfeszítéseket s az annak birtokában meghozott döntések jelentették a legfontosabb fokokat a felemelkedés lépcsőin. A Forgách család helyesen ismerte fel azt, hogy érdekeik érvényesítéséhez a Habsburg uralkodó elfogadásán és a dinasztia számára nyújtott szolgáltatásokon keresztül vezet az út. Forgách Simon, aki végig kitartott a Habsburgok hűségén s egymás után három királyt is szolgált, jelentős birtokállománnyal, bárói címmel, országos méltóságot viselve fejezhette be az életét úgy, hogy gyermekeinek pályafutását is remek lehetőségekkel tudta elindítani. Ehhez természetesen kellett a csaádtagok együttműködése, a Habsburg udvarban karriert építő Forgách Ferenc személye, s a második fontos elemet ez adja: a diverzifikált családi stratégiát.

A Forgách család 16. századi történetét végigtekintve láthattuk, hogy a mohácsi csata idején a családot irányító 11. generáció már a diverzifikált családi stratégia jegyében egyengette a következő nemzedék útját s a választás helyességét az elért eredmények is alátámasztják. A 12. nemzedék is minden bizonnyal így láthatta, mivel ezt a működőképesnek bizonyuló modellt igyekeztek ők is alkalmazni s az alábbiakban ezt Forgách Simon gyermekeinek példáján keresztül érdemes áttekintenünk.

Simon családi stratégiájának eredményei

A végrendelet elemzése során már röviden vázoltam, hogy Simon milyen családi stratégiát igyekezett követni s azt is áttekintettük, hogy az Ő generációját követő 13. nemzedék életében milyen fontos házasságkötések történtek. Mindezek után érdemes azt is röviden megvizsgálni és áttekinteni, hogy 1598-ban bekövetkezett halála után gyermekei miként is tudtak élni az atyjuk „promoveálása” által kínálgató lehetőségekkel. Miután a végrendelet kapcsán a rekatolizáció kérdése már felmerült és Simon halála után a jelenség egyre inkább erősödött, így fontos, hogy részben a felekezeti szempontrendszerét is beemelve tekintsük át, hogy milyen utat jártak be utódai.

A 13. generáció a felekezeti diverzitás tekintetében követte a Forgách Simon és testvére által adott mintát. Simon második fia, Ferenc (1560–1615) minden bizonnyal ifjúkorának egy pontján túl katolikusként nevelkedhetett.⁸²⁹ Ferenc keresztnéve és az egyházi pálya is megegyezik nagybátyjával, s az egyezés mögött vélhetően tudatos családi stratégia (és arisztokratikus program névadás) áll. Feltehetőleg Simon már a saját és testvére, Ferenc esetében látta, hogy az eltérő felekezethez való tartozás a család számára stratégiai előnyöket hordozhat. Ferenc Rómában tanult a Collegium Germanicum et Hungaricumban.⁸³⁰ Simon elsőszülött gyermekét, Zsigmondot (1559–1621) (a családhoz rokoni szálakkal kötődő⁸³¹) Báthory István lengyel király udvarába küldte nevelkedni, tehát egy katolikus király udvarába egy felekezeti heterogén, azonban erős katolikussággal bíró országba.⁸³² Harmadik fiáról, Forgách Jánosról jelenleg sajnos kevés információval rendelkezünk,⁸³³ az ő személyének részletesebb feltárása további kutatás feladata lesz. Sokatmondó, hogy Simon csak negyedik fiát, Miklóst küldi a protestáns hagyományokkal bíró wittenbergi egyetemre. Az 1580-as években itt folytatott tanulmányok után azonban végül ő is a katolikus Padovában egészítette ki tanulmányait 1590-től itáliai körúttal.⁸³⁴

Simon 1598-ban bekövetkező halála után a család életében elsőszülött fia, Zsigmond töltötte

⁸²⁹ Érdekes módon ugyanez történik a Kornis család esetében is ebben az időszakban. Bővebben: HORN ILDIKÓ: Az unitárius elit stratégiái. (1571–1603) In: Keresztény Magvető, 1999. 1–2. sz. 28–34. p.

⁸³⁰ Forgách Mihály Justus Lipsiusnak írott levele szerint Ferenc csak Rómában hagyta el a protestantizmust, azonban ez a megközelítés valószínűtlen, ha figyelembe vesszük, hogy pontosan hova is ment tanulni. Mihály levelében más pontatlanság is megjelenik: atyját egész Magyarország kapitányaként jelöli meg 1588-ban, holott akkor már Simon lemondott korábbi katonai tisztéről, s ezt megelőzően sem volt az egész ország kapitánya, csupán egy adott végvidéké. Az akkor 19 éves Mihály minden bizonnyal Lipsiusnak próbált imponálni ezekkel a torzításokkal, miután az egész levél célja a humanista szimpátiájának elnyerése volt, s Mihály soraiból pontosan tudjuk, hogy Lipsiust magához hasonló hitelveket vallónak tartotta, ezért is érezhette úgy, hogy testvére katolikus voltát magyaráznia kell, netán annak körülményeit szépíteni. A sors fintora, hogy Lipsius három évvel később maga is katolikus lett. TUSOR, 2008.

54. p.; HARGITTAY 1981. 234.

⁸³¹ NAGY, 1999.

⁸³² Zsigmond Krakóból levelezik atyjával. MNL OL. P 287. fasc. CC/2. no. 7. Báthory István lengyel királyként igen hangsúlyosan folytatta katolikus hitéletét. Ez megnyilvánult személyes vallásgyakorlásában, abban, hogy szinte minden nap hallgatott misét nem csak magánkápolnájában, de jelentős városi templomokban is, valamint a jezsuiták támogatásában. Amennyiben Zsigmond a rendszeres kísérethez tartozott, úgy minden bizonnyal neki is részt kellett venni ezeken az alkalmakon. Az bizonyosabbnak látszik, hogy a Báthory István hangsúlyos, nyilvános gesztusokkal gyakorolt katolikus hitéletének elemei a király környezetében nem kerülhették el teljesen Zsigmondot. Emellett Báthory István udvarát ideális környezetnek tekinthette Simon fia számára, az egyszerű, katonás és férfias légkör Simon értékrendjével egybeesett, s minden bizonnyal a fia számára eltervezett katonai-közéleti pályaképhez is ez illett a leginkább. Kiemelten fontos lehetett a királyi udvar megismerése neveltetése során. Eddigi tudásunk szerint ebben az atya nem részesült, érthető, ha fia számára ezt előmeneteléhez fontosnak tartotta. Érdemes ezt párhuzamba állítanunk Bocskai István esetével, aki Báthory környezetébe kerülve, miután udvari neveltetésen már átesett, katonai feladatkört kapott. HORN, 2013. 199–202. p.; HORN ILDIKÓ: Bocskai István a Báthoryak udvarában. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica, 2008. fasc. 2. 47–56. p., 49. p.

⁸³³ BÁRTFAI, 1910. 491. p.

⁸³⁴ BÁRTFAI, 1910. 492–493. p.; MNL OL. P 287. fasc. CC/2. no. 17. és 19. Forgách Mihály és Krakкаи Demeter leveleiből értesülünk Mihály itáliai utazásairól.

be a központi szerepet. Az ő karrierje 1603-ban indult el valójában, amikor Nógrád, Sáros és Szabolcs vármegye főispánjává nevezte ki II. Rudolf.⁸³⁵ Ezt követően 1604 márciusában kapta pohárnokmesteri kinevezését, így az ország főméltóságai közé került.⁸³⁶

Ezt követte pályafutása szempontjából minden bizonnyal kulcsfontosságú konverziója. Tusor Péter kutatásai kimutatták, hogy – szemben a korábbi téves vélekedésekkel⁸³⁷ – Zsigmond vallásváltására 1604 őszén került sor.⁸³⁸ A konverzióról Giovanni Ferreri prágai pápai nuncius 1604. október 11-én keltezett levelében jelentett a pápa számára, viszont a térítésben a vezető szerep egyértelműen a jezsuita Alfonso Carilloé, Báthory Zsigmond korábbi gyóntatójáié volt.⁸³⁹ Tusor Péter kimutatja, hogy a konverziók több indítókra vezethetők vissza, valamint kevés a hiteles forrás az áttérések okaira. (Erre ritka példa Batthyány Ádám áttérési irata 1620-ból.⁸⁴⁰) A jezsuita iratok az áttérésekről való beszámolóik során didaktikus szemléletben íródtak, de tartalmazznak fontos adatokat.⁸⁴¹ Forgách Zsigmond esetében is hasonlóan didaktikus szemléletű beszámolóról van szó sajnálatosan, így (re)katolizálásának indítékai nehezen megítélhetők. A Tusor Péter által vizsgált Carillo-szöveg alapján látszik, hogy hosszú folyamat lehetett az áttérés,⁸⁴² melyhez hozzájárulhattak a korábban említett, a katolikus lengyel királyi udvar környezetében eltöltött évek is. A beszámolóban Zsigmond virrasztása, ami a megtéréshez vezet, mint katartikus élmény jelenik meg,⁸⁴³ s ez egyértelműen a didaktikus eszköztár eleme. A konverzió aktusa nem nyilvánosan játszódott le.⁸⁴⁴ Tusor Péter tanulmányában az áttérést inkább lelki, semmint egyéb előnyök reményében történt váltásként látja, emellett szól, hogy Zsigmondot folyamatosan érték környezeti hatások a katolikus felekezet oldaláról, valamint konverziója hosszas győzködés és hittételek megvitatásán alapult.⁸⁴⁵ Ettől eltekintve

⁸³⁵ MNL OL. A 57. 37.218.

⁸³⁶ MNL OL. A 57. 5:647.

⁸³⁷ A korábbi szakirodalom alapján Forgách Zsigmondot Pázmány térítette át: FRAKNÓI VILMOS: Pázmány Péter és kora, 1. Pest, 1868. 616–617. p. Más változatban Forgách Mihállyal együtt tért át Forgách Ferenc hatására 1603-ban. ACKERMANN KÁLMÁN: Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek. Bp., 1918. 35–40. p. Nála megjelenik a gondolat, hogy Forgách Ferenc hatására Zsigmond és Mihály is katolizált, erről viszont Bártfai nem tud, s az információ azért sem tűnik hitelesnek, mert Mihály végrendeletében úgy rendelkezett, hogy Forgách Imre mellé temessék, aki a család szintén kiemelkedő protestáns alakja volt. BARTFAI, 1910. 494. p.

⁸³⁸ TUSOR PÉTER: Forgách Zsigmond katolizálása. (Egy római misszilis [irodalom]történeti forrásértéke.) In: Eruditio, Virtus et Constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére. I. köt. Szerk.: Imre Mihály et al. Debrecen, 2011. 640–646. (továbbiakban: TUSOR, 2011.) 642. p.

⁸³⁹ TUSOR, 2011. 643. p.

⁸⁴⁰ TUSOR, 2011. 641. p.

⁸⁴¹ TUSOR, 2011. 641. p.

⁸⁴² TUSOR, 2011. 644. p.

⁸⁴³ TUSOR, 2011. 644. p.

⁸⁴⁴ TUSOR, 2011. 644. p.

⁸⁴⁵ TUSOR, 2011. 644. p.

azonban amellet a tény mellett sem mehetünk el, hogy Zsigmond, Carillo beszámolója szerint, először nem kívánta érvényesíteni a „cuius regio, eius religio” elvét, tehát meg akarta hagyni jobbágyait hitükben, erről azonban Carillo lebeszélte.⁸⁴⁶ Az a tényező sem elhanyagolható, hogy 1604 augusztusától (a 22. articulusnak köszönhetően) fokozódott a vallási feszültség Felső-Magyarországon, ami szeptember 8-ra nyílt ellenállásba csapott át.⁸⁴⁷ Forgách Zsigmond birtokai és térítési kísérlete is áldozatul esik az ősz folyamán Bocskai hajdúinak,⁸⁴⁸ s ezt figyelembe véve, nem zárhatjuk ki, hogy Forgách Zsigmond konverziója a Habsburg uralkodóház és udvar irányában tanúsított hűség manifesztumaként is értelmezhető,⁸⁴⁹ tekintve, hogy emelkedését II. Rudolfnak köszönhetette s pályafutása további kiteljesedését is onnan várhatta. Öccse egyházi karriermodellje révén szintén az udvarhoz kötődött. A hosszabb távú karrierstratégia szempontjából tehát nem elhanyagolható a gondolat, miszerint Zsigmond távlatokban gondolkodva előnyt látott a katolikus egyház keblére való „megtérésben”. Véleményem szerint a két szempontrendszer együttes alkalmazása adhatja meg a helyes választ: Zsigmond részben lelki indítatásból, részben a későbbi előnyök reményében dönthetett a konverzió mellett.

Forgách Zsigmond további karrierje 1606-tól mutat ismét emelkedő tendenciát: 1606 júliusában országbírói kinevezést kapott,⁸⁵⁰ melyet 1608-ig viselt, ekkor királyi tárnokmester lett,⁸⁵¹ majd 1610 és 1618 között ismét országbíró,⁸⁵² hogy utána 1618-ban a legmagasabb országos méltóságot, a nádori címet is elnyerje.⁸⁵³ A fokozatos, gyorsnak tekinthető politikai- hivatali előmenetel nem különíthető el a konverziótól, mely, más tettei mellett, az udvar számára komoly érvet jelenthetett Zsigmond személye mellett.

Simon második fia, Ferenc, mint korábban láttuk, ifjúkora egy pontjától már katolikus hitben élhetett. Az ő pályafutását az azt feldolgozó bőséges szakirodalom miatt⁸⁵⁴ csak röviden

⁸⁴⁶ TUSOR, 2011. 642. p. (Forgách Zsigmond jezsuita térítőket kért ehhez a feladathoz.)

⁸⁴⁷ TUSOR, 2011. 644. p.

⁸⁴⁸ TUSOR, 2011. 645. p.

⁸⁴⁹ Érdemes kiemelni, hogy Forgách Simon végrendeletének záró szakaszában arra intette fiait, hogy „Utolszor szerelmes gyermekeimet azon kérem, hogy legelőször Is- tenfélők legyenek, tökéletes és jámbor életben foglalják magokat, fejedelmőknek hí- vek legyenek, mindön erejökkel, tőhetségekkel igyekezzenek úgy szolgálni őfölségé- nek, hogy okok legyen őfölségeknak velek való jótéteményekre.” MNL OL. P 287 Fasc. T. No. 13.

⁸⁵⁰ MNL OL. A 57. 5:847.

⁸⁵¹ A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16-17. században. In: Piarista Rend Magyar Tartomány Közpointi Levéltára. Online: archivum.piar.hu – 2019. december / Kutatások / Arisztokrácia.

⁸⁵² MNL OL. A 57. 6:92.

⁸⁵³ A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16-17. században.

⁸⁵⁴ A teljesség igénye nélkül: BARTFAI, 1910. 489–490. p. (Ferenc életét röviden összefoglalva); ACKERMANN KÁLMÁN: Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek : életrajzi tanulmányok az ellenreformáció korához. Bp., 1918.; SÖRÖS PONGRÁC: Forgách Ferencz élete. Bp., 1896.; UŐ: Forgách Ferencz a bíboros. In: Századok, 1901. 577–608., 691–723., 774–818. p.; TUSOR, 2008. 54–55. p.; TUSOR

vázolom. Tanulmányai után 1586-ban esztergomi kanonok lett,⁸⁵⁵ majd 1587-ben veszprémi püspöknek nevezte ki az uralkodó (mint korábban említettük, a pápa ezzel kapcsolatban némi nehézséget támasztott,⁸⁵⁶ de a jelek szerint 1588-ra ezek elhárultak, mivel ekkor Forgách Simon levélben köszöni meg az uralkodónak, hogy fia megkapta a veszprémi püspöki tiszteletet).⁸⁵⁷ 1596-ban nyitrai püspök lett.⁸⁵⁸ 1603-ban kapta meg kancellári kinevezését,⁸⁵⁹ 1607-ben pedig esztergomi érsek,⁸⁶⁰ valamint királyi helytartó és bíboros lett 1615-ös haláláig.⁸⁶¹ Rangemelkedésén jól látható, hogy a legfontosabb tisztségeket Zsigmond áttérése után sikerült Ferencnek is elnyernie.

Megállapíthatjuk tehát, hogy Forgách Simon a saját nemzedékének pályakezdéséhez híven a diverzifikált családi stratégiát részesítette előnyben és számítása ebben a tekintetben jónak bizonyult: gyermekei sikeresen érték el a királyság legmagasabb pozícióit. Az eltérő, de egymást támogatni képes karrier modellekre úgy is eléggé erősnek bizonyult, hogy Miklós sajnálatos módon hivatali működésének megkezdése előtt elhunyt, afelől viszont nem lehetnek kétségeink, hogy a katonáskodó Zsigmond, a főpap Ferenc és az udvari hivatali tisztviselő Miklós hármassága egy még erőteljesebb érdekképviseleti- és érvényesülési pozíciót adott volna a Forgách család számára.

Simon helyesen ismerte fel azt, hogy a felemelkedéshez szükséges az uralkodói udvari neveltetés, viszont ennek orientációja esetében nem a Habsburg, hanem a Báthory udvarhoz kötődött, mint láthattuk. Az utókor számára lehetséges visszatekintés alapján ez nem feltétlenül tűnik helyes döntésnek és évszázadok távlatából már egyértelmű, hogy előnyösebb lett volna a Habsburg udvart választani, mint tette ezt Pálffy Miklós atyja példának okáért. Ugyanakkor a korszak viszonyait figyelembe véve abban a döntési helyzetben, amikor Simon Báthory István udvarát választotta Zsigmond neveltetési helyéül, ez egyáltalán nem volt egyértelmű. A választás mellett szólhatott a rokoni kapcsolat, az, hogy Báthory nem „idegen” nemzetiségű volt és végső soron az a megfontolás, hogy Simon szerette volna minél szélesebb spektrumban lefedni a nemzetközi palettát, hiszen Ferenc

PÉTER: Az esztergomi „bíborosi szék” történetéhez. In: *Vigilia*, 2004. 1. sz. 13–24. p.; UŐ: Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése. (A Habsburg-, a pápai udvar és Magyarország az 1610-es évek derekán.) In: *Századok*, 2014. 5. sz. 1081–1110. p. Legújabban Kruppa Tamás írt egy kiváló összefoglaló életrajzot Forgách Ferenc általa megjelentetett adattárához kapcsolódóan. KRUPPA Tamás: *Forgách Ferenc Okmánytár*. Budapest-Róma, 2022. IX.-XXIX. p.

⁸⁵⁵ BARTFAI, 1910. 489. p.

⁸⁵⁶ A pápa „eretnek atyja” miatt nem erősíti meg veszprémi püspöki kinevezésében. SÖRÖS, 1899. 599. p.

⁸⁵⁷ MNL OL. A 57. 4:486.

⁸⁵⁸ MNL OL. A 57. 5:217.

⁸⁵⁹ MNL OL. A 57. 5:531.

⁸⁶⁰ MNL OL. A 57. 5:812.

⁸⁶¹ BARTFAI, 1910. 490. p.

egyházi karrierje már egyértelműen a Habsburg udvar felé nyitott lehetőségeket, s mint láttuk, Mihály fia számára is a Habsburg udvar lett volna az érvényesülés útja. A Forgách család a 16. század folyamán tudatosan igyekezett nyitni a nemzetközi színtér felé és ebbe a mintába illeszkedik az is, hogy Zsigmond a lengyel királyi udvarba került, akárcsak az, hogy Forgách Imre egy szász hercegnőt vett feleségül. A Forgáchok nem csak a pályaképeken belül, de azok nemzetközi beágyazottságának tekintetében is törekedtek tehát a diverzításra, ahogy tették ezt a felekezeti tekintetében is, helyesen ismerve fel a rekatolizáció jelentette kihívásokat is.

Bibliográfia

Források

Levéltári források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

P 287: A Forgách család levéltára, Lajstromozott iratok, 1529–1783

Fasc. A: Családi és köztörténeti vonatkozású birtokjogi és peres iratok
(1545–1714)

Fasc N: A komjáti és a gimesi uradalomra vonatkozó gazdasági iratok

Fasc. T: Végrendeletek

Fasc. V: Forgách Ádám és Révay Judit vegyes birtok- és vagyoni iratai (1529–1703)

P 1888: Missiles (1581-1872)

E 185: Archivum familiae Nádasdy (1527-1730)

E 172: Archivum familiae Dobó (1527-1602)

E 148: Neo-regestrata acta (1527-1900)

E 554: Városi és kamarai iratok (1527-1894)

E 554 Jankovich-gyűjtemény Jankovich Gyűjtemény szórvány
dokumentumai

A 57: Magyar kancelláriai levéltár, Libri Regii (Királyi könyvek) 1524–1867

UC: E 156, A Magyar Kamara Archívuma, Urbaria et Conscriptioes

ÖstA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien

HHStA = Haus- Hof-, und Staatsarchiv

Ungarische Akten

HM = Hadtörténelmi Levéltár, Budapest

Fasc. VII. Törökkori Gyűjtemény

Slovensky Narodny Archív

Archív rody Pálffy. Arm 1. Lad 3. (Fas. 8.)

Kiadott Források

A budai basák magyar nyelvű levelezése, 1. 1553–1589. Szerk.: Takáts Sándor – Eckhart Ferenc – Szekfű Gyula. Bp., 1915.

BERZEVICZY 1899:

Berzeviczy Egyed: Berzeviczy Mártonra vonatkozó okmányok a Berzeviczy családi levéltárból Lomniczon 1550-1613. In: Történelmi tár. 22. (1899. 1.) 34-77.

BESSENYEI 1988:

Bessenyei József: Forgách Simon főkapitány kimutatása a kémkedésre fordított összegekről: 1569-1570. In: Hadtörténelmi közlemények. 101. (1988. 3.) 541-545.

BOCATIUS 1598:

Bocaius, Joannes: Musae parentales ... Simonis Forgacz, liberi baronis de Gymes ... placide et pie 20. Septemb. anno MDXCVIII. demortui / Conscriptae et dedicatae filiis eiusdem a m. Ioanne Bocatio p. l. Epperiessinae scholae rectore. Bártfa, 1598. (RMK II 257)

BOCATIUS 1985.

Bocaius János: Öt év börtönben: 1606–1610. Ford., jegyz., utószó: Csonka Ferenc. Bp., 1985.

WAGNER 1774.

Carolus Wagner: Analecta Scepusii sacrii et profani. Pars II. Viennae, 1774.

KK DVD 2006:

Libri Regii – Király Könyvek 1527–1918. DVD-ROM 2006. Összeállította: Vissi Zsuzsanna–Trostovszky Gabriella–Németh István–Tuza Csilla–Csavlek Judit–Magyari Gabriella–Németh György. Arcanum–MOL, Budapest. A DVD elérhető a Hungaricana-portálon: <http://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/>

FRAKNÓI (szerk.) (1877-1881):

Fraknoi Vilmos (szerk.): Magyar Országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. 5.-7. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Bp. 1877-1881.

HARGITTAY 1981.

Hargittay Emil szerk.: Régi magyar levelestár: XVI.-XVII. század. Budapest, 1981.

ISTVÁNFFY 1962:

Istvánffy Miklós: A magyarok történetéből. Magyar Helikon, Bp. 1962.

ISTVÁNFFY 2009/a:

Istvánffy Miklós: Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. Balassi Kiadó, Bp. 2009.

ISTVÁNFFY 2009/b:

Istvánffy Miklós: Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/3. Balassi Kiadó, Bp. 2009.

ISTHUANFI 1622:

Nicolai Isthuanfi: Pannoni Historiarum de rebus Vngaricis libri 34. Antonius Hieratus, Köln, 1622.

KÁROLYI 1881:

Károlyi Árpád: Balassa Menyhért egy magyar levele, 1562. In: Történelmi Tár: 4. (1881. 2.) 381-382.

KÁROLYI 1879:

Károlyi Árpád: Okíratok a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez, 1569-1572. In: Történelmi Tár: 2. (1879. 4.) 672-715.

FORGÁCH 1977:

Forgách Ferenc: Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt. Ford.: Borzsák István. In: Kulcsár Péter (szerk.) Humanista történetírók. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1977.

MAKSAY 1990.

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 16. Bp., 1990

MARCZALI 1878.

Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból. Közli: Dr. Marczali Henrik. Első közlemény. In: Történelmi Tár. 1878 1. évfolyam.

PÁLFFY 1995:

Pálffy Géza: A magyarországi és délvidéki végvárrendszer 1576. és 1582. évi jegyzékei In: Hadtörténelmi Közlemények. 108. (1995. 1.) 114-185.

SINKOVICS 1968:

Sinkovics István (szerk.): Magyar történeti szöveggyűjtemény I. Tankönyvkiadó, Bp. 1968.

TOLDY 1857.

Toldy Ferenc: Sárospataki magyar krónika 1523-1615. Pest, 1857.

VERANCSICS 1981:

Verancsics Antal: Memoria rerum 1504-1566, memoria rerum : A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete : (Verancsics-évkönyv). Magyar Helikon, Bp. 1981.

Irodalom

ACKERMAN 1918.

Ackerman Kálmán: Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek : életrajzi tanulmányok az ellenreformáció korához. Bp., 1918.

ACSÁDY 1888

Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt. 1526-64. Budapest, 1888.

ÁGOSTON 1995.

Ágoston Gábor: Az európai hadügyi forradalom és az oszmánok. In: Történelmi Szemle. 1995. 37. évfolyam 4. szám.

ALMÁSI 2007.

Almási Gábor: "Szélsőséges nemzeti-társadalmi előítéletek humanista körökben: az Oláh Miklós elleni gyűlöletről." In: Erdélyi Gabriella és Tusor Péter szerk.: Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70. születésnapjára. Budapest, MTA TTI (Történelmi Szemle50/2, 2007 CD melléklete) Online: mek.oszk.hu/09300/09378/09378.pdf letöltve 213. 10. 07.

ALMÁSI 2006.

Almási Gábor: Variációk az értelmiségi útkeresés témájára a 16. században. Forgách Ferenc és társai. In: Századok. 2006. 140. évfolyam 6. szám.

AYTON 1994.

Andrew Ayton: Katonai forradalom a 14. századi Angliában. Aetas 10. (1994) 4. sz.

B. SZABÓ 2006.

B. Szabó János: A mohácsi csata. Budapest, 2006.

B. SZABÓ 2018.

B. Szabó János: A félreértett „hadügyi forradalom”: egy hadtörténeti eredetű globális világmagyarázat terjedésének dinamikája. Századok 152 : 5 pp. 2018.

Bagi 2011.

Bagi Zoltán Péter: A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek. Bp, 2011.

Bagi 2016.

Bagi Zoltán Péter: The organization of the imperial army in the Fifteen Years war. In: Chronica : annual of the Institute of History University of Szeged, 2016. 12. évfolyam, 12. szám.

Bagi 2020.

Bagi Zoltán Péter: Előzmények. A hadseregellátás problémája a tizenöt éves háborúban. In: Történelmi szemle, 2020. 62. évfolyam, 4. szám.

BÁNLAKY JÓZSEF 1940.

Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. XIII. köt. Bp., 1940.

BARTA 1977.

Barta Gábor: Illúziók esztendeje : Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez. Történelmi Szemle. 1977. 20. évfolyam, 1. szám.

BARTONIEK 1977.

Bartonic Emma: Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. Budapest, 1975. <http://www.mek.oszk.hu/10000/10043/pdf/tortenetiras1.pdf> letöltve 2013. 10. 07.

BRANDT 1973.

BRANDT, Ahasver von: Mittelalterliche Bürgertestamente. Neuerschlossene Quellen zur Geschichte der materiellen und geistigen Kultur. Heidelberg, 1973.

BAUR 1989.

Baur, Paul: Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 31. Sigmaringen, 1989.

BÁRTFAI 1910.

Bártfai Szabó László: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom, 1910.

BÁRTFAI 1904.

Bártfai Szabó László: Ghymesi Forgách Ferencz 1535-1577. Budapest, 1904.
<http://www.mek.oszk.hu/05600/05658/html/> letöltve 2013. 10. 07.

BESSENYEI 1994.

Bessenyei József: Enyingi Török Bálint okmánytára. Budapest, 1994.
<http://mek.oszk.hu/02200/02211/html/> letöltve 2013. 10. 07.

BESSENYEI 2003.

Bessenyei József: Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526-1540). In: Történelmi szemle. 2003. 45. évfolyam 1-2. szám.

BESSENYEI 2005.

Bessenyei József: A Nádasdyak. Bp., 2005.

BESSENYEI 2011.

Bessenyei József: Egy kémfőnök hétköznapijai (Forgách Simon küzdelme a kémekre fordított összegek megtérítéséért) Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére, szerk. Kecskeméti Gábor et al. Miskolc, 2011.

BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Budapest, 2009.

BINSKI 1996.

Binski, Paul: Medieval Death: Ritual and Representation. Cornell University Press, 1996.

Black 1991.

Black, Jeremy: A Military Revolution? Military change and european society 1550-1800. London, 1991.

BORBÉLY 2017.

Borbély Zoltán: A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. Eger, 2017.

BORBÉLY 2019.

Borbély Zoltán: A kisvárdai Várdai család. In: Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei (Új sorozat 46. köt.). = Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae [Tanulmányok Dr. Kozári József és Dr. Kriston Pál tiszteletére] Eger, 2019.

BORZSÁK 1977.

Borzsák István: Forgách Ferenc és Tacitus. Irodalomtörténeti közlemények, 1977. (81. évf.) 1. sz.

BOTÁR 1933.

Botár Imre: Forgách Ferenc Emlékiratainak kritikája. Századok, 1933. (67. évf.) pótfüzet

CZENTHE 1997.

CZENTHE MIKLÓS: Melancton levele Nádasdynak. In: Credo, 1997. 1–2. sz.

CSEKEY 1917.

Csekey István: Magyar trónöröklési jog. Budapest, 1917.

CSIFFÁRY 2010.

Csiffáry Gergely: Az egi végváriak tevékenysége 1548–1596 között. In: Agria XLVI. Az egi Dobó István Vármúzeum Évkönyve. Szerk. Veres Gábor. Eger 2010.

CSIFFÁRY 2014.

Csiffáry Gergely: Ruszkai Dobó István életrajza. Rudabánya, 2014.

CSIPES 1972.

Csipes Antal: Dobó István élete és szerepe Magyarország XVI. századi történetében. Eger, 1972.

DÉTSHY 2004.

Détshy Mihály: Szádvár. Perkupa- Miskolc, 2004.

DEWALD

Dewald, Jonathan: Az európai nemesség: 1400-1800 [elektronikus dokumentum]

DIENES 2008.

Dienes Dénes: Sárospatak reformációja. In: Egyháztörténeti Szemle, 2008. 4. sz.

DOMINKOVITS-PÁLFFY 1997.

Dominkovits Péter – Pálffy Géza: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században. In: Századok. 1997. 144. évfolyam, 4. szám.

DUFFY 1981.

Duffy, Michael: *The Military Revolution and the State 1500-1800*. Ed. Michael Duffy. Exeter, 1981.

DUINDAM 1998.

Duindam, Jeroen: *The Court of the Austrian Habsburgs. Locus of a Composite Heritage*. In: *Mittlungen der Residenzen. Komission der Akademie der Wissenchaften zu Göttingen*. 1998. 8., no. 2.

DUINDAM 2003.

Duindam, Jeroen: *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*. *New Studies in European History*. Cambridge, 2003.

ELIÁŠ 2010.

Eliáš, Miroslav: *Forgáčovci - šľachtický rod z Gýmeša*. Nové Zámky, 2010.

EMBER 1946.

Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története mohácstól a török kiűzéséig*. Budapest, 1946.

ENTZ 1953.

Entz Géza: *Középkori végrendeleteink művészeti vonatkozásai*. *Művészettörténeti Értesítő* II. 171-175. p. 1953.

ERDÉLYI 2019.

Erdélyi Gabriella, szerk. *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon, 1500-1850*. Budapest: MTA BTK, 2019. *Magyar Családtörténetek: Tanulmányok*, 4.

ERDÉLYI 2020.

Erdélyi Gabriella, szerk. *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon (1550-1940)*. BTK, 2020. *Magyar Családtörténetek: Tanulmányok*, 5.

F. KIS 1995.

F. Kis Erzsébet szerk.: *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*. Budapest, 1995.

FABRITIUS 1875.

Fabritius Károly: *Pemfflinger Márk szász gróf élete különös tekintettel a reformáció elterjedésére az erdélyi szászok között*. Budapest, 1875.

FALLENBÜCHL 1988.

Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526-1848. Budapest, 1988.

FARKAS – SZEBELÉDI – VARGA 2015.

Farkas Gábor Farkas – Szebelédi Zsolt – Varga Bernadett (szerk.). "Nekünk mégis Mohács kell..." : II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései. Bp., 2015.

FAZEKAS 2014.

Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16-18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. In: Századok. 2014. 148. évfolyam 5. szám.

FAZEKAS 2005.

Fazekas István: Oláh Miklós esztergomi érsek udvara. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk.: G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005

FODOR 2015.

Fodor Pál: Hollók évadja. Gondolatok a mohácsi csatáról és következményeiről. In: Farkas Gábor Farkas, Szebelédi Zsolt, Varga Bernadett (szerk.). "Nekünk mégis Mohács kell...": II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései. Bp., 2015.

FÜGEDI 1999.

Fügedi Erik: Az Elefánthyak. Budapest, 1999.

FRAKNÓI 1868.

Fraknói Vilmos: Pázmány Péter és kora, 1. Pest, 1868.

GÁL-MLAKÁR 2007.

Gál-Mlakár Zsófia: Adatok Verancsics Antal udvarának történetéhez. In: Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok) 2007. 14. évfolyam 2. szám.

GÁL-MLAKÁR 2009.

Gál-Mlakár Zsófia: Verancsics Antal korának humanista hálózatában. Vázlat egy kapcsolati háló modellezéséhez In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica. 2009. 14. évfolyam 2. szám.

GECSÉNYI 2010.

Gecsényi Lajos: A rejtéjes Thurzó. Thurzó Ferenc, a Magyar és az Udvari Kamara elnöke (1549-1563) In: Levéltári Közlemények. 2010. 81. szám

GUZOWSKI 2016.

Guzowski, Piotr: *The Origins of the European Marriage Pattern in Early Modern Period from the Perspective of Polish History*. 2016.

H. NÉMETH 1997.

H. Németh István: *Kassai katonák és polgárok a XVI. században (A hadsereg társadalmi és közigazgatási hatásai egy kereskedőváros életében)*. In: *Levéltári Közlemények*. 1997. 68. szám

H. NÉMETH 1994.

H. Németh István: *Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágóchy Gáspár)* In: *Sic itur ad Astra*. 1994/1-2.

HAJNAL 1965.

Hajnal, John: *European Marriage Patterns in Perspective*. 1965.

HANGAY 1987.

Hangay Zoltán: *Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond*. Bp., 1987.

HANGAY 2011.

Hangay Zoltán: *Rákóczi Zsigmond kora társadalmában*. Bp., 2011.

HORN 1999.

Horn Ildikó: *Az unitárius elit stratégiái. (1571–1603)* In: *Keresztény Magvető*, 1999. 1–2. sz. 28–34. p.

HORN 2008.

Horn Ildikó: *Bocskai István a Báthoryak udvarában*. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*, 2008. fasc. 2.

HORN 2013.

Horn Ildikó: *A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556-1588)* Bp., 2013.

HORVÁTH

Horváth József: A végrendekezés jogi motivációi a 17. századi Győrben.
http://jogtortenet.sze.hu/images/dokumentumok/horvathjosef_vegrendekezes17.pdf
 (letöltve 2015. 08. 25.)

HOULBROOKE 1998.

Houlbrooke, Ralph: Death, Religion, and the Family in England, 1480–1750. Oxford Studies in Social History. Oxford: Clarendon, 1998.

HÓVÁRI 1987.

Hóvári János: A hűtlen Dobó. Gyomaendrőd, 1987.

HURWICH 1998.

Hurwich, Judith J.: Marriage Strategy among the German Nobility 1400-1699. Cambridge, 1998.

IVÁNYI 1909.

Iványi Béla: Eperjes város végrendeleti könyve 1474-1513. Különnyomat a Történelmi Tár 1909. évi folyamából. Bp., 1909.

IVÁNYI 1936.

Iványi Béla: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra. Budapest, Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, 1936.

J. ÚJVÁRY – ZIMÁNYI 2009.

J. Újváry Zsuzsanna – Zimányi Vera: Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumáig. Az Esterházy család társadalmi és anyagi felemelkedése. In: Péztörténetgazdaságtörténet. Tanulmányok Búza János 70. születésnapjára. Szerk.: Bessenyei József – Draskóczy István. Budapest, 2009.

J. ÚJVÁRY 2013.

J. Újváry (szerk.): Battyhány I. Ádám és köre. Piliscsaba, 2013.

JANSON 1918.

Janson Vilmos: Bocatius János élete és munkái. Bp., 1918.

JEDLICKA 1897.

Jedlicska Pál: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552-1600. Eger, 1897.

KÁROLYI 1879/b

Károlyi Árpád: Dobó István és Balassa János összeesküvésének történetéhez, 1569-1572 : harmadik közlemény. In: Századok. 1879. 13. évfolyam, 7. szám.

KELENIK 1990.

Kelenik József: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi hadsereg valós katonai értékéről. In: Hadtörténelmi Közlemények. 103. évfolyam, 1990. 3. szám

KELENIK 1991.

Kelenik József: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. In: Hadtörténelmi Közlemények. 1991. 104. évfolyam, 3. szám.

KELENIK 1997.

Kelenik József: a hadügyi forradalom és jelenségei Európában és a Magyar Királyságban a XVI. század második felében. In: Studia Agriensia 17. 1997.

KELENYI 2014.

Kelényi Borbála: Hungarian Aristocratic Women's Last Wills from the Late Middle Ages (1440-1526). Additional Data to Their Piety and Social Relationships. In: Bárány Attila – Orosz István – Papp Klára – Vinkler Bálint (szerk.): Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. Learning, Intellect and Social Roles: Aristocrats in Hungary and Europe. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2014. (Speculum Historiae Debreceniense, 18.)

KENYERES 2003.

Kenyeres István: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. In: Történelmi Szemle. 2003. 45. évfolyam 1-2. szám.

KENYERES 2006.

Kenyeres István: Dobó István (1502?-1572). Életrajzi vázlat. In: Az Egri Vár Híradója 38. Szerk.: Berecz Mátyás. Eger, 2006.

KENYERES 2007.

Kenyeres István: A Habsburg Monarchia katonai kiadásai az udvari pénztár és a hadi fizetőmesterek számadásai alapján, 1543-1623 : adalékok a török elleni küzdelem finanszírozásának történetéhez. In: Levéltári közlemények, 2007. 78. évf. 2. sz.

KENYERES 2008.

Kenyeres István: Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi magyar királyságban. Budapest, 2008. (Habsburg történeti monográfiák, 2.)

KENYERES 2011.

Kenyeres István: Dobó István viszontagságos élete a hősi várvédelem után. In: Dobó István a hányatott sorsú, hős várkapitány. Emlékkülés. Eger, 2011. június 4. Szerk.: Renn Oszkár. Eger, Szent György Lovagrend Egri Nagypriorátus, 2011.

KENYERES 2013.

Kenyeres István: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság pénzügyei és hadi költségei a 16. század közepétől a 17. század első harmadáig. In: Történelmi szemle, 2013. 55. évf. 4. sz.

KENYERES – PÁLFFY 2018.

Kenyeres István - Pálffy Géza: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság had- és pénzügyigazgatásának fejlődése a 16-17. században. Modellek és értelmezési lehetőségeik. In: Századok, 2018. 152. évf. 5. sz.

KISS – KATONA 1976.

Kiss Károly – Katona Tamás (szerk.): Mohács Emlékezete. Bp., 1976.

KISS 2019.

Kiss Lajos: Gyulától Borsod vármegye főispáni székéig: Vázlatok Mágócsy Gáspár pályafutásához (1545-1564) Levéltári Évkönyv (Új Folyam) 1 pp. Miskolc, 2019.

KOLTAI 1999.

Koltai András: Batthyány Ádám és udvara, 1625-1659. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK Doktori Iskola, 1999.

KOVÁCS 1920.

Kovács Sándor: A magyar reformáció és a Nádasdy-ház. In: Ösvény, 1917–1920. 5–8. sz.

KOVÁCS 1994.

Kovács József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569). In.

Soproni Szemle. 48. (1994. 1.)

KOVÁCS 1998.

Kovács József László: Wolfgang Fochter lelkész és a soproni reformáció kezdetei (Egy 1566-os végrendelet helytörténeti tanulságai). In: Soproni Szemle. 52. (1998. 3.)

KOVÁCS 2005.

Kovács Gábor: Elitek és társadalmak a globalizáció és az információs forradalom korában. In Nyíri Kristóf – Palló Gábor (szerk.): Túl az iskolafilozófián. Bp., 2005.

KÖVÉR 2002.

Kövér György: Liedemann és Wahrmann. 19. századi kereskedő-bankár családi stratégiák. In Uő: A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok Budapest, 2002.

KRUPPA Tamás: Forgách Ferenc Okmánytár. Budapest-Róma, 2022.

KUBINYI 1964.

Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala, (1458-1541). In: Levéltári Közlemények 1964. 35.

KUBINYI 1994.

Kubinyi András: A Jagelló-kori Magyarország Történetének vázlata. In: Századok. 1994. 128. évfolyam, 2. szám

KUBINYI 2006.

Kubinyi András: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében. Gesta 2006. 6. évfolyam 1. szám.

KUBINYI 2009.

Kubinyi András: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. 2. kötet. Budapest, 2009.

KUBINYI 1977.

András Kubinyi: Die Wahlkapitulationen Wladislaws II. in Ungarn (1490). In: Herrschaftsverträge, Wahlkapitulationen, Fundamentalgesetze. Hrsg. Rudolf Vierhaus. Göttingen, 1977. (Études présentées à la Commission Internationale pour l'histoire des assemblées d'états 59.)

KUBINYI 1986.

Kubinyi András: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Rúzsás Lajos–Szakály Ferenc. Bp. 1986.

KULCSÁR 1981.

Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. Bp., 1981.

LÁNYI-KNAUZ 1869

Lányi Károly - Knauz Nándor (átdolg.): Lányi Károly magyar egyháztörténelme. 2. kötet. Esztergom, 1869.

LENGYEL 2005.

Lengyel Tünde: Thurzó György nádor bicccsei udvara. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk.: G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005.

LÉGMÁN 2011.

Légmán Anna: A kvalitatív módszerek helye az elitkutatásokban. In: Elitek a válság korában. Szerk: Kovách Imre. Bp. 2011.

LUKINICH 1910.

LUKINICH IMRE: A hadadi ütközet 1562 márczius 4-én. Hadtörténelmi Közlemények 11. 1910.

LUKINICH 1913.

Lukinich Imre: Az északkeleti várháborúk történetéhez 1561–1565. Hadtörténelmi Közlemények 14. 1913.

LUPESCU 2012.

Lupescu Makó Mária: Késő-középkori erdélyi végrendeletek joggyakorlata. In: Ablakok a múltra. Szerk. Nagy Róbert Rüszt-Fogarasi Enikő. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság-Kolozsvár, 2012

LUPESCU 2013.

Lupescu Makó Mária: Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői. In: Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályában. Szerk. Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013.

MAISEL 1991.

Maisel, Thomas: Testamente und Nachlaßinventare Wiener Universitätsangehöriger in der frühen Neuzeit. Frühneuzeit-Info Jg 2/1991. Heft 1.

MATUZ 1990.

Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Bp., 1990.

MATT 1935.

Matt, Richard: Die Wiener protestantischen Bürgertestamente. Wissenschaftliche Untersuchung dem Akademischen Senat der Universität Wien. Vorgelegt zur Erlangung des philosophischen Doktorgrades. Wien, 1935.

MIKLER 1906.

MIKLER KÁROLY: Magyar evangélikus egyházjog. Bp., 1906.

MONOK 1992.

Monok István (szerk.): Magyarországi magánkönyvtárak II., 1588–1721. Szeged, 1992.

NAGY GÁBOR 2008.

Nagy Gábor: „Tu patriae, illa tuis vivet in historiis” Előkészület egy új Isthvánffi Miklós életrajzhoz. In: Századok. 2008. 142. évfolyam, 5. szám.

NAGY IVÁN 1999.

Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Budapest, 1999. [Elektronikus dokumentum]

NEMESKÜRTHY 1968.

Nemeskürthy: Ez történt mohács után. Bp., 1968.

OBORNI 2001.

Oborni Teréz: Nógrád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1597–1603. In: Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéértárból. Szerk. Gréczi-Zsoldos Enikő. Salgótarján, 2001.

ŐZE 1997.

Őze Sándor: Adatok a reformáció elterjedéséhez a Nádasdy uradalomban. In: Zalai Múzeum, 7. Zalaegerszeg, 1997.

PACH-R. VÁRKONYI 1985.

Pach Zsigmond Pál, főszerk. - Várkonyi Ágnes, R. szerk.: Magyarország története: tíz kötetben. 3. köt. 1. Budapest, 1985.

PAPP 2004.

Papp Sándor: Magyarország és az Oszmán Birodalom. (A kezdetektől 1540-ig). In: Zombori István szerk.: Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. Budapest, 2004.

PARKER 1996.

Parker, Geoffrey: *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800.* Cambridge, 1996.

PAYR 1903.

Payr Sándor: *A nádorispán udvara. Történeti kép a reformáció korából.* Sopron, 1903. (Klny. a Csanádi Evang. Nőegylet által kiadott „Emléklapok”-ból.)

PAYR 1914.

Payr Sándor: *Protestáns volt-e Nádasdy Tamás?* Bp., 1914. (Klny. a *Protestáns Szemléből.*)

PÁLFFY 1997.

Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században.* In: *Történelmi Szemle.* 1997. 39. évfolyam, 2. szám. http://epa.oszk.hu/00600/00617/00001/tsz97_2_palffy_geza.htm letöltve 2013. 10. 07.

PÁLFFY 1999.

Pálffy Géza: *A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században.* In: *Történelmi Szemle.* 1999. 41. évfolyam 3-4. szám.

Pálffy Géza: *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526-1598.* Győr, 1999.

PÁLFFY 2002.

Pálffy Géza: *A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16–17. században.* In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerk. Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. Budapest 2002.

PÁLFFY 2003.

Pálffy Géza: *A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában.* In: *Történelmi Szemle.* 2003. 45. évfolyam 1-2. szám.

PÁLFFY 2003./b

Pálffy Géza: *A Pálffy család felemelkedése a 16. században [The Rise of the Pálffy Family in the Sixteenth Century].* In: *Pálfiovci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 20. mája 2003.* Ed. Anna Fundárková–Géza Pálffy. Bratislava–Budapest : Spoločnosť Pro História–Academic Electronic Press, 2003. p. 17–36.

PÁLFFY 2009./A

Pálffy Géza: *Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család*

felemelkedése). In: Századok. 2009. 143. évfolyam 4. szám.

PÁLFFY 2009./B

Pálffy Géza: Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban. In: Arisztokrata életpályák és életviszonyok. Szerk. Papp Klára – Püski Levente. Debrecen, 2009.

PÁLFFY 2009./C.

Pálffy Géza: Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században 2009.

PÁLFFY 2010.

Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest 2010

PÁLFFY 2011.

Pálffy Géza: A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában: Egy különleges arisztokrata família Magyarországon. In: Történelmi Szemle. 2011. 53. évfolyam, 1. szám.

PÁLFFY 2013.

Pálffy Géza: A Batthyány család a törökellenes határvédelemben a XVI-XVII. században. In: Batthyány I. Ádám és köre. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013.

PÁLFFY 2015.

Pálffy Géza: Mohács – fordulópont Magyarország és Közép-Európa történetében. In.: Farkas Gábor Farkas, Szebelédi Zsolt, Varga Bernadett (szerk.). "Nekünk mégis Mohács kell..." : II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetési. Bp., 2015.

PARKER 2012.

Parker, Heather: Family, Finance and Free Will: Marriage Contracts in Scotland, c. 1380–1500. In: Scottish Archives 2012.18.

PÉTER 2008.

Péter Katalin: Házasság a régi Magyarországon - 16-17. század 2008.

PÉTER 2008./B

Péter Katalin: Illésházy Istvánról. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica. 13. Miskolc, 2008.

PILS 2005.

Pils, Susanne Claudine-Niederhorn, Jan Paul, rsg.: Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der rühen Neuzeit. Fb44. Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag 2005.

PIRNÁT 1955.

Pirnát Antal: Forgách Ferenc Irodalomtörténet, 1955. (43. évf.) 1. sz.

PRESS 1991.

Press, Volker: The Imperial Court of the Habsburgs. From Maximilian I to Ferdinand III, 1493-1657. In: Asch, Roland G.-Birke, Adolf M., eds.: Princes, Patronage, and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450-1650. Oxford, 1991.

PUTNAM 1976.

Putnam, Robert D.: The Comparative Study of Political Elites. London, 1976.

R. VÁRKONYI 2005.

R. Várkonyi Ágnes: Tradíció és innováció a kora újkori Közép-Európa udvari kultúrájában. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században. Szerk.: G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Budapest, 2005

RADVÁNSZKY 1879.

Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. Harmadik kötet. Knoll Károly Akadémiai Könyvtárusnál, Bp. 1879.

REISENTLIER 1999.

Reisenthalier, Markus: Habsburgische Höfe in der drühen Neuzeit – Entwicklungslinien und Forschungsprobleme. In: Buzek, Václav-Král, Pavel, eds.: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. Opera Historica: Editio Universitatis Bohemiae Meridiolans. 1999. 7.

RÉTHELYI 2007.

Réthelyi Orsolya: Föhercegnői udvarból királynéi udvar: Habsburg Mária budai királynéi udvartartásának kezdetei. In: Századok. 2007. 141. évfolyam, 5. szám

ROBERTS 1995.

Roberts, Michael: The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe. Ed. Clifford J. Rogers. Boulder 1995.

ROGERS 1993.

Rogers, Clifford J.: The Military Revolutions of the Hundred Years' War. *The Journal of Military History* 57. 1993.

SHENNAN 2012.

Shennan Hutton: Mixed Marriages: Family Strategies Across the Noble-Burgher and Rural-Urban Divides. In: Jacqueline Murray (ed.): *Marriage in premodern Europe: Italy and beyond*. 2012.

SOLYMOSSI 1974.

Solymosi László: Középkori végrendeleteink forrásértékéről. *Tiszatáj* 1974. 6. sz.

SOMOGYI 1937.

Somogyi Ferenc: Végrendelkezés nemesi magánjogunk szerint 1000-tól 1715-ig. Pécs, 1937.

SÖRÖS 1899.

Sörös Pongrác: Ghimesi Forgách Simon báró: első közlemény. In: *Századok*. 1899. 33. évfolyam 7. szám.

SÖRÖS 1899.

Sörös Pongrác: Ghimesi Forgách Simon báró: második és befejező közlemény. In: *Századok*. 1899. 33. évfolyam 8. szám.

SÖRÖS 1897.

Sörös Pongrác: Adatok Verancsics Antal primás családi viszonyaihoz. In: *Magyar Sion*, 1897. 1. sz.

SÖRÖS 1898.

Sörös Pongrác: Verancsics Antal további élete. In: *Magyar Sion*, 1898.

SÖRÖS 1896.

Sörös Pongrác: Forgách Ferencz élete. Bp., 1896.

SPIELMAN 1993.

Spielman, John P.: *The City and the Crown. Vienna and the Imperial Court 1600-1740*. West Lafayette, Indiana, 1993.

SZABÓ 1986.

Szabó András: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608). Kiegészítések egy életrajzhoz. In: *Történelmi Szemle*, 1986/2.

SZABÓ 1987./a

Szabó András: Mágocsy Gáspár és András udvara. In: Magyar reneszánsz udvari kultúra, szerk. R. Várkonyi Ágnes, Bp., 1987.

SZABÓ 1987.

De Sigetho Hungariae propugnaculo (Zrínyi-album), Wittenberg 1587. Bp., 1987. (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 15.) (Szabó András kísérőtanulmánya)

SZABÓ 1999.

Szabó András: Respublica litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról. Budapest, 1999.

SZABÓ 1990.

Szabó András: A csegekátai Kátay család genealógiája a 16-17. században Kátay Ferencről a család kihalásáig. in Collectanea Tiburtiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére. Szerk. Galavics Géza, Herner János, Keserű Bálint. Szeged 1990.

SZABÓ 2015.

Szabó András: Majdnem történetíró. Forgách Imre befejezetlen történelmi munkája az 1588-as szikszói csatáról. In: Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon. Szerk.: Békés Enikő – Kasza Péter – Lengyel Réka. Bp., 2015

SZÁNTÓ 1973.

Szántó Imre: Dobó István. In: Hadtörténelmi Közlemények, 20. évf. 1. szám. (1973)

SZABÓ JÁNOS 1972.

Szabó János Győző: Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok kialakulása a XIII-XV. században. In: Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis 10. (1972)

SZAKÁLY 1975.

Szakály Ferenc: A mohácsi csata. Bp., 1975.

SZENDE 1997.

Szende Katalin: Családszerkezet és örökösödési szokások a késő középkori Pozsonyban és Sopronban. In: Levéltári közlemények. 68. (1997. 1-2.)

SZENDE 1999.

Szende Katalin: A magyarországi városi végrendeletek helye az európai joggyakorlatban (A

középkori Sopron, Pozsony és Eperjes példája). In: Soproni Szemle. 53. (1999. 4.)

SZENDE 2003.

Szende Katalin: Ezüstöv, rókaprém, vászonlepedő : Viselet- és textilkultúra a későközépkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. In: Századok. 137. (2003. 2.)

SZENDE 2004.

Szende Katalin: Gyermek, testvérek, házasársak : Családi viszonyok és örökösödési szokások Eperjesen a középkori végrendeletek tükrében. In: Történelmi szemle. 46. (2004. 1-2.)

SZENDREI 1927.

Szendrei János: A diósgyőri vár története. Budapest, 1927.

SZŰCS 1982.

Szűcs Jenő: Sárospatak reformációjának kezdetei. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, II. Bp., 1982.

THALLÓCZY 1879

Thallóczy Lajos: Verancsics Antal mint egri püspök. In: Történelmi Tár, 1879. 3. sz.

THALLÓCZY 1885.

Thallóczy Lajos: Csömöri Zay Ferenc 1505–1570. Budapest, 1885.

TESZELSZKY 2006.

Teszelszky, Kees: A Holy Crown for a Nation. The Symbolic Meaning of the Holy Crown of Hungary and the Construction of the Idea of a Nation. In: Suntrup, Rudolf-Veenstra, Jan. R., eds.: Building of the Past. Konstruktion der eigenen Vergangenheit. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien, 2006.

THOMAS 1993.

Thomas Christiane: Wien als Residenz unter Kaiser Ferdinand I. In: Jarbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien. 49. 1993.

TÓTH 2000.

Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.

TÓTH 2017.

Tóth Gergely: Az erasmista szatirikus és a bebörtönzött mártír Bocatius két műve, a Hungaroteutomachia és az Olympias carceraria. In: Börtön, exilium és szenvedés Bethlen

Miklós élettörténetének kora újkori kontextusai. Szerk.: Fajt Anita– Szilágyi Emőke Rita – Tóth Zsombor. Bp., 2017.

TÓZSA 2007.

Tózsza-Rigó Attila: 'Divites et potentes'Városi elit a 16. századi Pozsonyban, az 1529–1557 közötti végrendeletek tükrében. PhD Doktori Értekezés. Miskolc 2007. http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_6185_section_1632.pdf (letöltve 2015. 09. 05.)

TRINGLI István: Hatalmaskodások a középkori Magyarországon. Akadémiai Doktori Értekezés. Vác-Budapest, 2020.

TRÓCSÁNYI 1979.

Trócsányi Zsolt: Rákóczi Zsigmond. (Egy dinasztia születése). Különlenyomat a debreceni Déri Múzeum 1978. évi évkönyvéből. Debrecen 1979. Különnyomat.

TUSOR 2004.

Tusor Péter: Az esztergomi „bíborosi szék” történetéhez. In: Vigilia, 2004. 1. sz.

TUSOR 2008.

Tusor Péter: Katolikus konfesszionalizáció a kora újkori Magyarországon. Egyetemi jegyzet. 2008. http://histor.btk.ppke.hu/eh/hist_eccl_lib-1-2.pdf (letöltve 2014. 09. 25.)

TUSOR 2011.

Tusor Péter: Forgách Zsigmond katolizálása. (Egy római misszilis [irodalom]történeti forrásértéke.) In: Eruditio, Virtus et Constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére. I. köt. Szerk.: Imre Mihály et al. Debrecen, 2011.

TUSOR 2014.

Tusor Péter: Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése. (A Habsburg-, a pápai udvar és Magyarország az 1610-es évek derekán.) In: Századok, 2014. 5. sz.

TÜDŐS 2003.

Tüdős Kinga (vál.): Erdélyi Testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei Háromszék. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2003.

VARGA 2007.

Varga Szabolcs: Horváth Márk szigeti kapitány hagyatéki leltára 1561-ből. In: Bősze Sándor: Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 38. Kaposvár 2007.

VÉGH 2005.

Végh Zsuzsanna: A reformáció előzményei és kezdetei Ung vármegyében. In: Egyháztörténeti Szemle, 2005. 2. sz.

VIROVECZ 2017.

Virovecz Nándor: Balassa Menyhárt élete és a kora újkori magyar politikai kultúra. Bp., 2017.

VIROVECZ 2017./B

Virovecz Nándor: Kereszténység szolgálata vagy politikai árulás? Balassa Menyhért 1562. évi "pártváltása". In: Bujdosné Pap Györgyi et al.: Mozgó frontvonalak. Háború és diplomácia a várháborúk időszakában 1552-1568 - Studia Agriensia 35. Eger, 2017.

ZOVÁNYI 1977.

Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Bp., 1977.